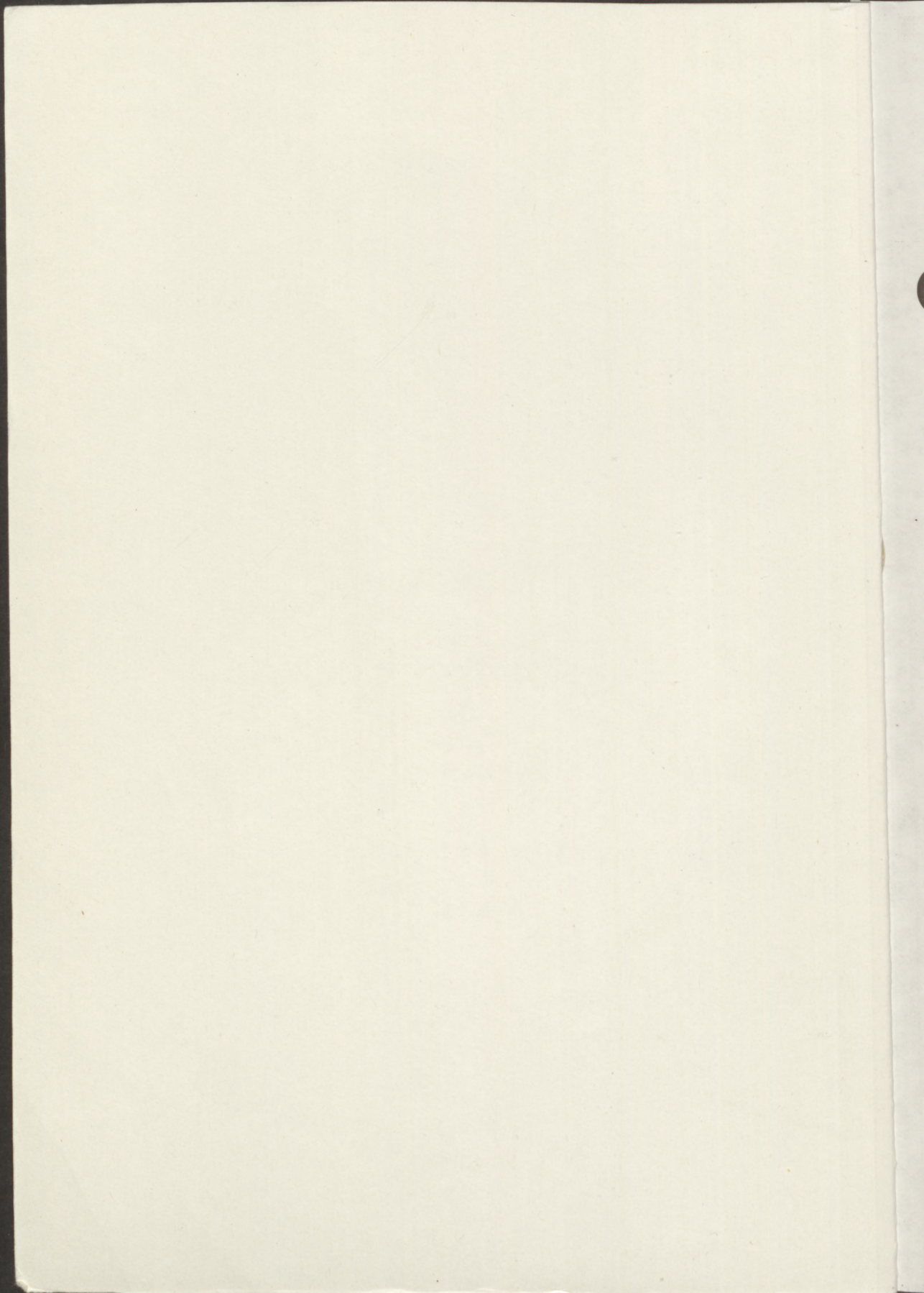

MC
110.479

BERECZKI GÁBOR

CHRESTOMATHIA
CEREMISSICA

TANKÖNYVKIADÓ

Bereczki Gábor

Chrestomathia ceremissica

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1990

Egyetemi segédkönyv

Kiadását a művelődési miniszter rendelte el

Bíráló
Rédei Károly

MC110.479

1090

ISBN 963 18 2483 7

© Bereczki Gábor, Budapest, 1989

BEVEZETÉS

A cseremisiz nyelv kutatásának rövid története

A cseremisiz nyelv kutatása, ha e fogalmat tágabb értelemben használjuk, a 17. sz. második feléig nyúlik vissza. Elsőként a holland N. WITSEN (1641–1717) nevét említhetjük, aki 1666–1667-ben nagy utazást tett Oroszországban és Ázsiában. *Noord en Oost Tartarye* (Amsterdam 1692; 1705²) című híres könyvében számos nyelvből közöl szójegyzéket, köztük a cseremiszből is. A második kiadásban a szójegyzékhez egy Miatyánk-fordítást is csatol.

Egy másik neves utazó, D. G. MESSERSCHMIDT Nagy Péter cár megbízásából 1720–1727-ig több finnugor nyelvből készített szójegyzéket, melyek közt a cseremiszt is megtaláljuk. *Specimen Philologiam Hyperborei* című, 1720-ból való műve és a hozzá tartozó *Specimen der Zahlen und Sprache(n) Einiger Orientalischen und Siberischen Völker...* című táblázat kéziratában MESSERSCHMIDT a magyar, finn, mordvin, votják, zürjén, osztják, vogul stb. nyelvek mellett a cseremisiz számneveket is közli, sőt néhány főnevet is. A munka kéziratban maradt, levéltárban őrzik. A svéd J. PH. STRAHLENBERG *Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia* (Stockholm 1730) című művének *Gentium Boreo-Orientalium Harmonia Linguarum* nevet viselő összehasonlító táblázata, mely az egyes finnugor nyelvek rokonsági viszonyát szemlélteti, lényegében megegyezik a MESSERSCHMIDTÉVEL, nyilván tőle kölcsönözte.

Nagy előrelépést jelentettek Oroszország népei — köztük a cseremisiz — nyelvének megismerésében azok az expedíciók, melyeket LEIBNIZ sürgetésére II. Katalin cárnő szerveztetett. (LEIBNIZ még Nagy Péterhez fordult kérésével, de a megvalósítás az utódokra öröklődött.) Számunkra az ún. második kamcsatkai expedíció (1733–1743) a legjelentősebb. Ennek G. F. MÜLLER volt a vezetője, s J. E. FISCHER (1697–1771) a pétervári titkára, de 1740-től személyesen is részt vett az expedícióban. Az expedíció nyelvészeti anyagát ő szerkesztette szótárrá, amely többek közt az első kísérlet egy urali etimológiai szótár összeállítására. FISCHER *Vocabularium continens trecenta vocabula triginta qua gentium, maxime ex parte Sibiricarum* címet viselő szótára 307 latin szónak adja meg 34 nyelven — köztük a cseremiszen is — a megfelelőjét. A szótár kéziratban maradt, de a későbbiekben sokan felhasználták. FISCHER 1752-ben elkészült, de csak 1768-ban napvilágot látott *Sibirische Geschichte* (I.–II. St.-Petersburg) című művébe mindössze 38 cseremisiz szó került bele.

Nyilván lényegében azonos FISCHER cseremisiz anyagával a kamcsatkai expedíció vezetőjének, a már említett G. F. MÜLLER *Sammlung Russische Geschichte* című

művének III. kötetében közölt 308 cseremiszi szó, melyet MÜLLER még a Miatyánk cseremiszi fordításával is megtold.

MÜLLER megjegyzi, hogy a cseremiszi szerkezetét és hangállományát tekintve bizonyos hasonlóságot mutat a finnrel, s közel áll hozzá a votják nyelv is, vannak benne tatár és orosz jövevényszók. MÜLLER a cseremiszi szavakat német helyesírással közli.

P. S. PALLAS (1741–1811) máig gyakran emlegetett *Linguarum totius orbis Vocabularia Comparativa Augustissimae cura collecta* (1787–1789) című soknyelvű szótárában is helyet kapott a cseremiszi. A szótár minden nyelvből 285 szót közöl.

Ezeknek a szótári gyűjteményeknek a jelentősége ma már elsősorban tudománytörténeti. Mindössze egy-két időközben kihalt szó akad bennük, mint például a coboly cseremiszi *lumuš* neve.

A 18. század folyamán megerősödik a Volga-vidéken az orosz ortodox egyház térítő tevékenysége a nem keresztény népesség között. A hit elmélyítéséhez szükség volt az illető népesség nyelvének ismeretére. 1720-ban ún. újonnan megkereszteltek iskolája nyílt meg Kazányban, ahol 20 cseremiszi tanult, később Svijažskban, Elabugában és Carevokokšajskban nyíltak hasonló iskolák. Anyanyelvi tankönyvek, nyelvtanok összeállítására volt szükség. Ilyen előzmények után jelent meg 1775-ben Pétervárott az első cseremiszi nyelvtan *Sočinenija, prinadležaščie k grammatike čeremisskago jazyka* címen. A nyelvtan szerzőjének a félig ukrán, félig lengyel származású V. PUCEK-GRIGOROVICOT (1706–1782) tartják, ugyanúgy mint a cseremisszel szinte egyidejűleg megjelent votják és csuvas nyelvtanának is. A nyelvtan cseremiszi szavait a szerző cirill betűkkel írja, de az oroszból hiányzó hangokat igyekszik külön jelekkel megkülönböztetni. Így például a cser. *ŋ* hangot az *hŋ* betűkapcsolattal jelöli (vö. *меранз* 'nyúl'), de ez egyúttal az *ŋk* hangkapcsolat jele is. A latin *g* intervokális helyzetben a cser. *γ* jele, de ennek használata nem következetes. A cser. *ö*-t *îo*-val, az *ü*-t *ю*-val jelöli. A cser. *â* visszaadására az or. *ы*-t használja, de palatális magánhangzó után előfordul az *e* is. Ez az *â* kissé előrébb képzett változatát jelölheti az akusztikai benyomás alapján, s nem az *a* hangot, mint egyesek vélik. A *покушом* 'fagy, zúzmara' típusú példák (*покушым* helyett) olyan nyelvjárással mutatnak, amelyben az *â* labiális magánhangzó után labializálódik. A *ž* jelölésére a szerző a *дж* betűcsoportot használja. A *č*, *ž* megléte, a labializációs jelenségek, az *â* helyett az első szótagi *i+l* után álló *i*, *ɨ* allofon (pl. *pilin* 'felhőnek a') mind arra mutatnak, hogy az 1775. évi nyelvtan a Kazányhoz legközelebb eső ún. volgai nyelvjárással készült.

A cseremiszi nyelv alakjának részletes bemutatása mellett, a nyelvtan mintegy ezer szóból álló szójegyzéket is közöl, ami több mint háromszorosa a korábbi ismert cseremiszi szavaknak. A mű a finnugor nyelvtudomány fejlődéséhez is segítséget nyújtott, GYARMATHI is felhasználta *Affinitása* megírásakor votják párjával együtt. Helyesírása csaknem a 19. sz. közepéig mintául szolgált a későbbi cseremiszi nyelvű kiadványok számára.

A 18. század végén terjedelmes cseremiszi szójegyzékek készültek el a misszionárius tevékenység elősegítésére, így a *Slovar' jazyka čeremisskago* és a *Slovar' čeremisskago jazyka*. Mindkettő kéziratban maradt, levéltárban őrzik őket. Az első papírjának vízjele 1783-ból, a másiké 1784-ből van datálva, tehát nem lehetnek régebbiek ezeknél az időpontoknál. Az első szótár 3 ezer, a második 6 ezer szót tartalmaz. Az első a

mezei, a második a hegyi nyelvjárás alapján készült. Nyelvtörténeti jelentőségük elsősorban abban áll, hogy több archaikus, valamint ma már kihalt szó fordul elő bennük. Ezenkívül következtetni lehet belőlük például arra is, milyen mértékű volt az orosz lexikális hatás a cseremiszből a 18. sz. végén.

1837-ben jelent meg Kazányban A. AL'BINSKIJ cseremiszi nyelvtana. Helyesírása lényegében az első nyelvtanét követi, de az *ə* jelölésére következetesen az *io* jelet használja, az *ä* jelölésére pedig a *я*-t. Erre AL'BINSKIJ esetében különösen szükség volt, mivel nyelvtanát a hegyi nyelvjárás alapján állította össze, ahol az *ä* és az *ə* fonéma nagy gyakorisággal fordul elő.

Al'binskij nyelvtanát e szavakkal kezdi: — A cseremiszi nyelvtan megtanít helyesen olvasni, írni és érteni cseremiszi nyelven —, tehát szerzője normatív jellegűnek tekintette művét. A nyelvtan rendeltetése az volt, hogy tankönyvvül szolgáljon a kazányi és a csebokszári kerületi iskolák cseremiszi osztályai és a vallásos irodalom cseremiszi fordítói számára.

Az egyházi köröket térítői tevékenységük sikeresebbé tétele végett érdekelte a cseremiszi nyelv. A 19. sz. dereka felé közeledve a finnugor nyelvtudomány több jelentős művelője kezd behatóbban foglalkozni a cseremisszel kizárólag tudományos érdeklődésből. Elsőként a magyar REGULY ANTAL (1819–1858) említhetjük, aki 1845-ben szibériai gyűjtőútról visszatérően a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából a Volga-vidéken megszakította útját, s több hónapig keresztül gyűjtött értékes cseremiszi, mordvin és csuvas anyagot. Cseremiszi alaktani és mondattani gyűjtése igen módszeres. A redukált magánhangzók jelölését illetően azonban REGULY lejegyzései tökéletlenek. A cseremiszi redukált magánhangzókat mindig az akusztikailag legközelebb álló teljes hanggal jelölte.

A finn M. A. CASTRÉN (1813–1852) annyi más nyelv mellett a cseremisszel is foglalkozott. *Elementa grammaticae Tscheremissae* (Kuopio 1845) címen cseremiszi nyelvtant írt. Anyagát egy Helsinkiben katonáskodó hegyi cseremisztől jegyezte le, majd ezt később Kazányban ellenőrizte és kiegészítette. A nyelvtanhoz egy 712 szócikkből álló Index Vocabularium című szótári rész is tartozik.

Az észt F. J. WIEDEMANN (1805–1887) egy bibliafordítás alapján írt cseremiszi nyelvtant *Versuch einer Grammatik der Tscheremissischen Sprache nach dem in der Evangelienübersetzung von 1821 gebrauchten Dialekte* (Reval 1847).

Terjedelmes, több mint 6000 szót tartalmazó cseremiszi szójegyzéke azonban kéziratban maradt, a leningrádi akadémiai levéltárban őrzik.

A kazányi Misszionárius Központ is tovább munkálkodik a cseremiszi nyelv jobb megismerése érdekében. A tárgyalt időszakból való több terjedelmes cseremiszi kéziratot szójegyzék, a ZEMLIANICKIJÉ (6500 szó) és az A. KANCEROVSKIJÉ, hogy csak két ismertebbet említsék közülük. A későbbi szótárírók, pl. TROICKIJ ezek anyagát felhasználták, s ZEMLIANICKIJ szójegyzékéből PAASONEN is merített adatokat.

A 19. sz. második felére kissé demokratikusabbá váló oroszországi közszellem a régebbi adminisztratív eszközöknél kifinomultabb eljárásokat tesz szükségessé a nemzetiségek nyelvi és szellemi integrálásában. Hivatalosan elismerték az anyanyelv bizonyos fokú oktatásának szükségességét. Kidolgozták a nemzetiségi népművelés rendszerét. Ennek az új, szelídebb, de egyúttal eredményesebb oroszosítási irányzat-

nak volt kiemelkedő alakja N. I. IL'MINSKIJ (1822—1891). Tanulmányait a kazányi teológiai akadémián végezte, melynek aztán több mint egy évtizeden keresztül tanára, 1861-től pedig a kazányi egyetem professzora volt. Az őt felkereső magyar tudósokat, BÁLINT GÁBORT, MUNKÁCSI BERNÁTOT messzemenően támogatta.

IL'MINSKIJ népművelési rendszere, reakciós politikai elvei ellenére, pozitív szerepet játszott a környező népek, így a cseremiszek írásbeliségének és irodalmi nyelvének fejlődésében is. Ő a fordításokban egyszerűséget és érthetőséget követelt (a múlt század eleji bibliafordítások sokszor szinte érthetetlenek az eredeti szolgai követése miatt), az anyanyelv sajátosságainak tiszteletben tartását. A tartalmat és nem a formát kell átültetni, hangoztatta. Az ő rendszerének köszönhető, hogy a 19. sz. második felének cseremiszi fordításai jelentős mértékben közeledtek a népnyelvhez.

A máig érvényes cseremiszi ábécé kidolgozásában nagy szerepe volt a Kazányban tevékenykedő ún. fordítói bizottságnak, amely az itteni Ortodox Misszionárius Társaság mellett működött s IL'MINSKIJ volt az elnöke. A bizottság 1867—1892-ig állt fenn, s ezalatt 42 cseremiszi könyvet jelentetett meg. Ez a bizottság vette be az oroszból hiányzó hangok jelölésére az *ö* *ÿ* (*ü*), *öi* (), *н* (*η*) betűket.

REGULY halála után BUDENZ JÓZSEFET (1836—1892) bízta meg a Magyar Tudományos Akadémia az elhunyt Volga-vidéki gyűjtésének feldolgozásával és kiadásával. REGULY hagyatékában BUDENZ 876 példamondatot talált, ezenkívül két oroszról cseremiszi fordított prédikációt. Ezt az anyagot BUDENZ alapos rendezés után a Nyelvtudományi Közlemények 3. kötetében közölte *Erdei cseremiszi nyelv. Mondat és szövegközlés* címen. Miután BUDENZ REGULY cseremiszi mondatainak rendezése, feldolgozása közben alapos jártasságra tett szert a cseremiszi nyelvben, folytatja cseremiszi kutatásait, melynek eredménye *Cseremiszi tanulmányok* címen jelenik meg két részben a Nyelvtudományi Közlemények 3. és 4. kötetében. BUDENZ itt elsőként tárgyalja meglehetősen részletesen a cseremiszi nyelv csuvas és tatár jövevényszavait. A mű legjelentősebb része azonban egy részletes erdei (mai terminológiával: mezei) cseremiszi nyelvtan. BUDENZ aprólékos gondossággal minden hozzáférhető anyagot beledolgoz nyelvtanába, elsősorban persze REGULY példamondatait. Számos finnugor vonatkozású észrevételt tesz, amelyek közül a hangtaniak egy része már elévült, de a más természetűek közül sok időállóan bizonyult. A cseremiszi areális kapcsolataira utaló megjegyzései pedig jórészt ma is figyelmet érdemlők.

BUDENZ cseremiszi nyelvtana csaknem félévszázadon keresztül a cseremiszi nyelvrendszer legjobb leírása maradt, míg BEKE ÖDÖN több és minőségileg már sokkal jobb nyelvi anyagra épülő műve meg nem jelent.

A REGULYNál található cseremiszi szóanyagot minden más hozzáférhető forrás felhasználásával kiegészítve BUDENZ egy 3000 szavas szójegyzéket állít össze, melyet először a Nyelvtudományi Közlemények 4. kötetében (1865), majd egy évvel később önálló kötetként is megjelentet *Erdei- és hegyi cseremiszi szótár. Főleg Reguly cseremiszi szógyűjteményéből és az Újtestamentum cseremiszi fordításából* címen, melyet a címlapon latinul is megismétel, s a cseremiszi szavak értelmezésében a magyar mellett mindent megadja a latint is. Mivel WIEDEMANN szójegyzéke kéziratban maradt, BUDENZ műve szolgált a kutatók számára több évtizeden át a cseremiszi szóincs leggazdagabb forrásul.

Időrendben haladva a cseremisiz F. VASIL'EV 1887-ben Kazányban megjelent nyelvta-
nát és a függelékül hozzá csatolt 1400 szócikkből álló szójegyzékét kell említenünk.

Néhány évvel később, 1894-ben jelenik meg ugyancsak Kazányban V. N. TROICKIJ
cseremisiz—orosz szótára, mely mint említettük, felhasználja több kéziratos szótár
anyagát, ezenkívül Vasil'ev nyelvtanának szójegyzékét is, de elsősorban a volgai
nyelvjárasterület szókészletére támaszkodik. Nagy eltérés esetén utal a hegyi nyelvjá-
rásra is.

Az észt MIHKEL WESKE 1887—1890-ig a kazányi egyetem tanára volt, ahol a finn
nyelvek tanszéke néven finnugor katedra létesült, s helyszíni tanulmányok alapján ma
is figyelmet érdemlő cikket írt a cseremisiz nyelv nyelvjárási tagozódásáról. Weske
figyelemre méltó szerepet játszott a cseremisiz helyesírás módosulásában. A cseremisiz
irodalmi nyelv hegyi változata mai helyesírásának alapjait WESKE rakta le. Ő
szorgalmazta, hogy a két hangot jelölő cirill betűket két betűvel helyettesítsék a
cseremisiz helyesírásban, tehát *ю* helyett *ÿy*-t, *я* helyett *ÿa*-t írjanak. Általában véve a
fonematikusabb hangjelölés híve volt. WESKE cseremisiz követőit, V. M. VASIL'EVET,
G. G. KARAMZINT, V. T. SOKOLOVOT, S. G. ÉPINT többben a „finn iskola” híveiként
emlegették a cseremisiz helyesírás-történetben.

1883-ban megalakul a helsinki Finnugor Társaság, s számos kutatót küld ösztöndíjjal
a különböző rokon népekhez helyszíni gyűjtés céljából. Így V. PORKKA (1854—1889)
hét hónapot töltött a cseremisizeknél 1885 szeptemberétől 1886 áprilisáig Morki és
Unža egyházközségekben. Korai halála miatt szövegeit A. GENETZ (1848—1915) adta
ki 1895-ben. Maga GENETZ a Permi kormányzóság krasnoufimski kerületében gyűjtött.
Szövegei 1899-ben jelentek meg.

A később nagy altaji nyelvészként ismertté vált G. J. RAMSTEDT (1873—1950) fiatal
korában cseremisizel is foglalkozott, 1898 nyarát (3 hónapot) a Vilovatj Vrag
egyházközséghez tartozó Jušnal faluban töltötte, ahol tekintélyes mennyiségű anyagot
gyűjtött, melyet *Bergtscheremissische Sprachstudien* címen jelentetett meg 1902-ben.
A szövegek mellé egy terjedelmes szójegyzéket is csatolt.

H. PAASONEN (1865—1919) 1900 áprilisától töltött körülbelül három hónapot a
baskiriai cseremisizeknél. A Birszki kerület Čureevo nevű falujában jegyzett le
folklórszövegeket és szótári anyagot, melyek jóval PAASONEN halála után láttak
napvilágot, P. SIRO rendezte őket sajtó alá. A szövegek 1939-ben jelentek meg, a
szótári anyag pedig 1948-ban.

A finnek e nagy gyűjtőnemzedékének utolsó tagja, aki a cseremisizeknél járt,
Y. WICHMANN (1868—1932) volt. 1905 októberében érkezett fiatal magyar feleségével,
Hermann Júliával a hegyi cseremisizekhez. 1906 februárjában észak felé folytatták
útjukat Jaransk városa környékére, innen pedig kelet felé, az akkori Uržumi
kerületbe. Ezután délnek fordultak, s a PORKKÁVAL kapcsolatban már említett Morkiba
mentek, majd innen Kazányon keresztül a Malmyži kerületbe. WICHMANN ad először
hírt olyan nyelvtörténetileg sokat nyújtó nyelvjárásváltozatról, mint a Malmyž
környékén beszélt.

WICHMANN gyűjtése — egy rövid uržumi szövegmutatványtól eltekintve — jóval
később, 1931-ben látott napvilágot *Volksdichtung und Volksbräuche der Tscheremis-
sen* címen. Időközben számos cikkben foglalkozott cseremisiz szavak etimológiájával, s

különböző hangtani kérdésekkel, így a szókezdő finnugor *s és *č hangok cseremisz folytatásaival, a rotacizmus problémájával, s hosszabb tanulmányt írt a cseremisz szóképzésről.

Magyarországon a tárgyalt időszakban SZILASI MÓRICZ cseremisz szótára (1901) érdemel elsősorban említést. SZILASI, BUDENZ és TROICKIJ szótára mellett, beledolgozta művébe A. GENETZ és V. PORKKA gyűjtésének anyagát, sőt GENETZ útitársának, RINGVALLnak feljegyzéseit is. SZILASI szótára a maga 6800 címszavával ma is az egyik legnagyobb cseremisz szótár, s hangjelölési, értelmezési fogyatékoságai ellenére tudományos aktualitását részben máig megőrizte.

Még időtállóbbnak bizonyult BEKE ÖDÖNNEK (1883–1964) egy évtizeddel később megjelent cseremisz nyelvtana. BEKE módszerét és nyelvtana szerkezetét tekintve nagy mértékben BUDENZ nyomdokain halad. Eredetileg abban is követni szándékozott BUDENZET, hogy mindjárt az alaktannal kezdi nyelvtanát, de munka közben rájött, hogy milyen szabályosak az egyes nyelvjárások közötti megfelelések. — Hasznosnak tartottam a finnugor nyelvtudomány céljaira ezeket is összeállítani, noha WICHMANN anyagának teljes ismerete nélkül természetesen csak ritkán vállalkozhattam az eredeti cseremisz hang megállapítására — írja BEKE nyelvtana Bevezetésében. Ő is gyakran utal egy-egy cseremisz nyelvi jelenségre finnugor kapcsolataira, de kisebb mértékben, mint BUDENZ.

BEKE nyelvtana elsősorban RAMSTEDT, PORKKA, GENETZ, PAASONEN és WICHMANN gyűjtésein alapszik. A két utóbbi gyűjtő anyagának azonban BEKE még csak egy kis töredékét ismerhette.

Szorosan véve nem tartozik a cseremisz nyelv kutatásához az a munka, amelyet az 1907–1913-ig Kazányban évenként megjelenő *Marla kalendar* (Cseremisz kalendárium) szerkesztői végeztek, de szerepük olyan jelentős a cseremisz irodalmi nyelv normáinak kimunkálásában, hogy nem lehet őket említetlenül hagyni. Ezek névszerint a következők voltak: V. M. VASIL'EV, P. P. GLEZDENEV, P. M. KUNA'EV. VASIL'EVBŐL (1883–1961) később a cseremisz nyelv kiváló kutatója vált. Szótárírói tevékenysége viszont egész a századelőre nyúlik vissza, 1911-ben jelent meg elsősorban gyakorlati, pedagógiai célokat szolgáló cseremisz-orosz szótára.

A kevés számú cseremisz értelmiség soraiban a század első évtizedében megindul az érdeklődés anyanyelvük tudományos kutatása iránt is. WICHMANN kettővel kerül szorosabb kapcsolatba közülük. Az egyik a fentebb már említett G. G. KARAMZIN baskiriai származású cseremisz tanító, akinek dalgyűjteményét WICHMANN felvette szövegközlései közé. KARAMZIN a helsinki Finnugor Társaság meghívására Finnországba utazott, és segítette WICHMANN cseremisz nyelvtanulmányaiban. A 20-as, 30-as években KARAMZIN a cseremisz nyelvészet egyik vezéralakja lett. Ő dolgozta ki a 30-as évek elején, mikor a Szovjetunió nemzetiségeinél központilag szorgalmazták a latin betűs írásra való áttérést, a cseremisz helyesírás latin betűs változatát. Ez azonban az erős helyi ellenállás miatt nem ment át a gyakorlatba. WICHMANN másik szorgalmas segítője és anyagszolgáltatója T. J. EVSEV'EV volt. Foglalkozására nézve ő is tanító volt, később ő lett a joškar-olai cseremisz néprajzi múzeum egyik megalapítója. Morki környéki gyűjtésében segítette WICHMANN. A helsinki Finnugor Társaság 1908-ban hívta meg finnországi tanulmányok végzésére, s hogy jártasságot szerezzen a nyelvi

gyűjtésben. 1930-ig rendszeresen küldött cseremiszi anyagot a Finnugor Társaságnak. Kéziratait közlését az utóbbi időben kezdték meg. 1983-ban megjelent első kötetét A. ALHONIEMI és S. SAARINEN rendezte sajtó alá.

Az első világháború azzal adott jelentős lökést a cseremiszi nyelv kutatásának, hogy a Magyar Tudományos Akadémia számos tudóst bízott meg az osztrák—magyar hadifogságba került oroszországi finnugor, török stb. nemzetiségű katonáktól való anyaggyűjtéssel. A cseremiszeket BEKE ÖDÖN-re osztották. A tanulmányai számára rendelkezésére bocsájtott hadifoglyok közül 29 különböző vidékről valót választott ki. A gyűjtést 1916 tavaszán kezdte meg, s mintegy két és fél éven át folytatta. Hatalmas népköltészeti anyagot sikerült feljegyeznie: 281 mesét, mondát és elbeszélést, 580 strófányi dalszöveget, 1177 közmondást, 658 találómesét, 1268 babonát, 270 néphit-re vonatkozó szöveget, 76 imát, 12 varázsigét, 4 áldozatleírást, 4 ünnepi szokást, 4 temetésleírást, 7 lakodalomleírást, 1 önéletrajzot, 2 leírást a mindennapi életből, 2 leírást a méhtenyésztésről, 2-t pedig a kátránykészítésről.

Ezenkívül hatalmas nyelvjárási szótári anyagot gyűjtött sok-sok példamondattal.

BEKE ÖDÖN szöveggyűjtése 1961-ig egy kötet kivételével megjelent zömében Magyarországon, de Finnországban, Észtországban, Norvégiában, Ausztriában is 1—1 kötetnyi.

BEKE ÖDÖN-nek szöveggözlésein kívül számos cseremiszi hangtani és alaktani tárgyú cikke jelent meg az első világháborút követő évtizedekben.

Az ő lejegyzésében és fordításában láttak napvilágot az osztrák R. LACHNAC-uk ugyancsak hadifoglyoktól gyűjtött 230 cseremiszi dallamának szövegei is.

ERNST LEWY is gyűjtött cseremiszi hadifoglyoktól szövegeket, de adatközlői gyengébb minőségű anyagot szolgáltatott, mint a BEKÉÉI, s szubjektív, sok egyedi esetet rögzítő hangjelölése sem szerencsés. Szövegei szövegyűjtését W. KATZ szerkesztette szótárrá az elmúlt években.

LEWY maga gyűjtötte szövegek alapján nyelvtant is írt.

Nagy fordulatot jelentett a cseremiszi nyelv státusát illetően az októberi forradalom. A cseremiszi nemzetiségű lakosság számára az anyanyelv lett az alapfokú oktatás nyelve, napilapok, folyóiratok jelentek meg cseremisziül, s a rohamos fejlődésnek indult cseremiszi szépirodalom termékei is nagy számban láttak napvilágot. Széles körben vitatták a cseremiszi irodalmi nyelv kialakításával kapcsolatos problémákat, igyekeztek kidolgozni a normákat. E gyakorlati szükségletek kielégítésére született művek közül elsősorban a szótáraknak látta hasznát a tudományos kutatás. A legjelentősebb mű ÜPÂMARIJ (V. M. VASIL'EV írói neve) 1926-ban Moszkvában *Marij muter* címen megjelent cseremiszi—oroszi szótára. Nyelvjárási adatainak bősége folytán ma is nélkülözhetetlen a lexikológusok számára. Hasonló címmel, de V. M. VASIL'EV név alatt 1924-ben Krasnokokšajskban (Joškar-Ola előző neve) megjelentetett szótára 1911-es orosz—cseremiszi szójegyzékének némileg módosított kiadása. 1928-ban jelent meg a szótár orosz—cseremiszi párja Krasnokokšajskban. Az anyagot nagy munkaközösség gyűjtötte, de a szótárra szerkesztés V. M. VASIL'EV és V. A. MUCHIN, ill. a hegyi cseremiszi anyagot illetően I. T. MITJUK munkája. Említést érdemelnek V. S. SORIN 1920-ban, majd S. G. ÉPIN 1935-ben megjelent hegyi cseremiszi szójegyzékai.

A második világháborút követően ugrásszerűen megnőtt a cseremiszi kutató nyelvészek tábora, a hagyományos kutatóközpontok mellett újak jelennek meg.

Az Egyesült Államokban a bloomingtoni Indiana Egyetem professzorának, THOMAS A. SEBEOKNak az irányításával, s legtöbb esetben személyes részvételével *Studies in Cheremis* címen 9 kötet jelenik meg az Uralic and Altaic Series keretében. TH. SEBEOK szerzőtársai PAUL G. BREWSTER, FRANCES J. INGMANN, BRUNO NETTL, EEVA KANGAS-MAA-MINN, ALO RAUN, V. J. ZEPS.

Finnországban E. ITKONENnek főként cseremisiz magánhangzó-történeti kutatásai jelentősek. Tanítványa, A. ALHONIEMI az alaktan, elsősorban az esetek használata terén végzett alapos kutatásokat, s a Turku Egyetem finnugor tanszékét a cseremisiz kutatások fontos központjává emelte. Nem kimondottan cseremisiz kutatóként tartják számon a moszkvai B. A. SEREBRENNIKOV akadémikust, de a cseremisiz nyelv történetének számos kérdésével foglalkozott, különösen a cseremisiz—permi, cseremisiz—török kapcsolatok felderítésében végzett úttörő munkát.

Évtizedek óta a szovjet Tudományos Akadémia moszkvai nyelvtudományi intézetének munkatársa a cseremisiz anyanyelvű I. KOVEDJAEVA, aki a cseremisiz hangsúlyozás és az esetrendszer történeti problémáival foglalkozik leginkább.

Magyarországon ERDŐDI JÓZSEF cseremisiz vonatkozású etnolingvisztikai kutatásai érdemelnek említést. Észtországban PAUL KOKLA a cseremisiz alaktan, mindenekelőtt a birtokos személyjelek történetének és használatának tisztázásával vált a cseremisiz nyelv elismert kutatójává.

N. T. PENGITOV a joškar-olai pedagógiai főiskola cseremisiz tanszékének vezetőjeként fontos szerepet játszott a cseremisiz nyelvet oktató pedagógusok képzésében, s értékes tudományos munkát végzett a cseremisiz leíró nyelvtan területén.

A cseremisizeknél az 50-es évektől kezdődően a nyelvészek jelentős és népes csoportja lép színre. Legtöbbjük jó nevű finnugor kutatóközpontokban, Tartuban, Moszkvában, Leningrádban végzi részben vagy egészében tanulmányait. Megismerkednek a finnugor összehasonlító nyelvtudomány eredményeivel, s anyanyelvükön kívül más rokon nyelvekkel. I. S. GALKIN a cseremisiz történeti nyelvtan, L. P. GRUZOV az eszközfonetikai vizsgálatok és a nyelvjáráskutatás, L. P. VASIKOVA a mondattan területén, N. I. ISANBAEV a cseremisiz alaktan és a cseremisiz—török kölcsönhatás, I. G. IVANOV a nyelvjáráskutatás és a cseremisiz írásbeliség történetének vizsgálatában értek el nemzetközileg is figyelemre méltó eredményeket. G. J. LAVRENTJEV, G. M. TUŽAROV az alaktan kutatások és a dialektológia területén szereztek érdemeket. A fiatal nemzedékből pedig elsősorban JU. V. ANDUGANOV és A. N. KUKLIN neve érdemel említést. Joškar-Olában két tudományos központ is van, ahol a cseremisiz nyelv kutatásával foglalkoznak. Az egyik a Mari Tudományos Kutatóintézet nyelvi osztálya, a másik az egyetem cseremisiz tanszéke.

A CSEREMISZ NYELVJÁRÁSOK

A cseremiszi nyelvjárások megnevezése terén meglehetősen terminológiai zavar uralkodik. Ugyanazt a nyelvjárást a különböző kutatók gyakran másként nevezik.

A régebbi gyűjtők, mint például Y. WICHMANN és BEKE ÖDÖN elsősorban a forradalom előtti közigazgatási határok alapján nevezték el a nyelvjárásokat. Ezek a határok azonban azóta többször megváltoztak és sem akkor, sem később nem estek egybe a nyelvjárási határokkal.

A cseremiszi nyelvészek felosztása sokkal reálisabb, de ennek is vannak vitatható pontjai. Ők négy nagy dialektust (narečie) különböztetnek meg: mezeit, keletit, hegyit és északnyugatit. A dialektusok nyelvjárásokra (govor) oszlanak.

Ennek a felosztásnak az a hibája, hogy nem veszi eléggé figyelembe az egyes cseremiszi csoportok közötti nyelvi különbségeket, túl nagy szerepet kap benne a földrajzi tagozódás.

Az alábbi felosztás egészében a nyelvi különbségeken alapul, s tükrözi azok mértékét is.

Három kategóriát veszünk fel: dialektust, nyelvjárást és alnyelvjárást.

A nyelvjárások elkülönítésében mindenekelőtt a vokalizmusra támaszkodhatunk. Számottevő szerepet játszanak a hangsúlyviszonyok is. A mássalhangzórendszernek, továbbá a magánhangzó-illeszkedés típusának és mértékének csupán kiegészítő szerep jut. Az alaktan területéről elsősorban a többesjel szolgál felosztási kritériumul. A szókincsbeli különbségeket csak a legnagyobb nyelvjárási egységek elkülönítésénél lehet figyelembe venni. Más esetekben ezek nem jelentősek, s nincsenek is kellőképpen feldolgozva.

A felsorolt kritériumok alapján két nagy cseremiszi dialektust lehet feltenni: nyugatit és keletit.

A két dialektus leglényegesebb eltérései a következők:

1. Első szótagi vokalizmus: ny. *a ä ə ə̃, ũ ə, ũ*
k. *o a i, ə u ü*
2. Magánhangzó-illeszkedés: ny. következetes palato-veláris illeszkedés (kivéve a joškar-olai nyelvjárást).
k. A palato-veláris illeszkedés hiányzik (ahol újabban tatár hatásra terjedőben van, nem oly mértékű, mint a nyugati dialektusban).

3. A hangsúly ny. A hangsúly az utolsó előtti szótagra esik.
k. A hangsúly az utolsó teljes magánhangzóra esik, a legkeletibb vidékeken pedig az utolsóra.
4. A szókincs. A nyugati és a keleti dialektus közötti lexikális különbségeket P. G. RYBAKOVA és Z. V. UČAEV hegyi-mezei összehasonlító szótára (l. a bibliográfiai felsorolásban) tartalmazza. Ezek száma több száznyi. A nyugati dialektusban jóval erősebb a szókincs területén az orosz hatás, mint a keletiben. A vjatkai-ufai nyelvjárásban viszont a tatár lexikális kölcsönzések száma jelentősebb, mint máshol.
- I. A nyugati dialektuson belül négy nyelvjárást lehet megkülönböztetni:
1. A hegyi-erdei nyelvjárás
A Volgától délre és a balpart közelében lakó cseremiszek hegyi cseremiszeknek nevezik magukat, a tőlük északra, egészen az autonóm köztársaság határáig élők pedig erdeieknek. A nem jelentős hangtani és alaktani eltérések alapján a nyelvjárás két alnyelvjárásra osztható:
- a) A hegyi alnyelvjárás
A hegyi alnyelvjárás első szótagi magánhangzói:
a o u ä ü, i; ä, ə
A hegyi alnyelvjárásra erőteljes palato-veláris magánhangzó-illeszkedés jellemző.
Két affrikáta fonéma fordul elő: *č c*.
Az alaktan területén a többes szám jele *-wlä*; az I. múlt tagadó alakját a *-de* tagadó partikula segítségével fejezik ki: *toldelam* 'nem jöttem', *toldelat* 'nem jöttél', *tolde* 'nem jött' stb. (Itt nem érvényesül a palato-veláris illeszkedés).
- b) Az erdei alnyelvjárás
A magánhangzórendszer megegyezik a hegyi alnyelvjárásbelivel, de a hegyi *ä*-nek itt gyakran *e* felel meg.
A hegyi *χ* fonémának az esetek többségében szókezdő helyzetben *k*, intervokális helyzetben pedig *γ* felel meg. Az affrikáták közül csak a *c* fonéma használatos.
A névszóragozás területén a *-lec(ən)* ablativuszrag megléte jellemző. A II. múlt töbes számában szerkesztett alakok használatosak, úgy mint egyes keleti nyelvjárásokban, pl. *poγānen ālna* 'gyűjtöttünk' (és nem *poγānna*, mint a hegyiben).
A II. múlt tagadó alakja szerkesztett: *tolān amāl* 'nem jöttem'.
2. A Lipšai nyelvjárás
A Mari ASZSZK Zvenigovoi kerületének Lipša nevű falujában beszélt cseremisiz nyelvváltozat tartozik ide. Ezt elsősorban az első szótagi *ü, ű* fonéma megléte különbözteti meg a hegyi-erdei nyelvjárástól.
A nyelvjárásban egyetlen affrikáta fonéma van, a *c*.
A hangsúlyviszonyok megegyeznek a hegyi-erdei nyelvjáráséival.
3. Az északnyugati nyelvjárás
A cseremisiz nyelvterület északnyugati részén, az autonóm köztársaság határain

kívül a Gorkiji terület Tonšaevo, Šaranga, Tonkino, valamint a Kirovi terület Jaranski, Kiknuri, Sančurski, Tužai kerületeiben beszélt nyelvjárást hívják így.

Az első szótagi magánhangzók: *a o u ä e ü i; ä ə ũ ũ*. Egyes gyűjtőpontokon az *ũ* delabializálódott, *ə* lett belőle. Az *ä* előfordulása igen korlátozott.

A palato-veláris illeszkedés ugyanolyan erős, mint az előző három alnyelvjárásban.

Az affrikáták közül csak a *c* van meg.

A többes szám jele leggyakrabban a *-wlä*, de a *-šäməc*, *-šäc* is előfordul.

4. A joškar-olai nyelvjárás

A joškar-olai terminus a cseremisiz kutatóktól származik. Szerencsésebb lenne a nyelvjáróterületet átfogó két folyó, a Kokšaga és az Ošla nyomán a kokšaga-ošlai megnevezést használni.

Ezt a nyelvjárást a cseremisiz kutatók a keleti nyelvjárás csoportba sorolják, mások átmeneti nyelvjárásnak tartják a keleti és a nyugati csoport között. Ez utóbbi felfogás helyes, de ez esetben más nyelvjárást is átmenetinek kellene minősíteni. Az átmeneti jelleg egyik esetben sem olyan, hogy a sajátságok fele-fele arányban oszlanának meg, hanem vagy az egyik vagy a másik csoport sajátságai vannak túlsúlyban bennük.

A joškar-olai nyelvjárás, legalábbis a jelenségek számarányát tekintve, túlnyomórészt nyugati sajátságokat mutat.

A nyelvjárás nyugati sajátságai

1. A hangsúly az utolsó elsőtti szótagra esik.
2. Az *ũ*, *ũ* fonéma előfordulása lényegében megegyezik a lipšai és az északnyugati nyelvjárással.
3. A ny. *i~k*. *e* megfelelés esetén a joškar-olai nyelvjárásban mindig *i* van.
4. Az őscseremisiz **i*-nek egyes esetekben a nyugati nyelvjárás csoportban *ü*, a keletiben pedig *e*, *ö* folytatását találjuk. A joškar-olai nyelvjárás e tekintetben a nyugati csoporttal mutat egyezést.
5. A *-kš* képző csak a nyugati nyelvjárás csoportban és a nyugatias vonásokat mutató volgai nyelvjárásban őrződött meg, máshol *š* lett belőle. A joškar-olai nyelvjárásban megmaradt *-kš*-nek.
6. A nyugati nyelvjárás csoportban az I. múlt idő Pl. 3. személyében mindkét konjugációban *-ewə* végződést találunk. A joškar-olai nyelvjárásban szintén *-ewə* a végződés.
7. A hegyi-erdei nyelvjárásban az igék Pl. 3. sz.-ű tagadó alakjában az igetőhöz *-ep* végződés járul, s a tagadó ige azonos marad a Sg. 1. sz.-ű alakkal. Ez a joškar-olai nyelvjárásban is így van.
8. Az imperatívusz Pl. 2. személyének ragja a keleti nyelvjárás csoportban *-za*, a nyugatiban *-da*, *-dä*, a joškar-olai nyelvjárásban *-da*.

A nyelvjárás keleties vonásai

1. A ny. *a~k*. *o* megfelelés esetén a joškar-olai nyelvjárásban *o* lesz.

2. A ny. *ä~k. a* megfelelést illetően a joškar-olai nyelvjárásban a keleti képviselőt találjuk.
 3. Hiányzik a nyugati nyelvjárás csoportra jellemző palato-veláris illeszkedés.
 4. A többes szám jele *-šamâc*, a keleti nyelvjárás terület jelentős részén pedig *šamâč*. A keleti nyelvjárás csoporttal közös hangtani vonások elsősorban nem keleti hatás eredményével magyarázhatók, hanem megőrzött régiségek.
- II. A keleti dialektuson belül két nagy nyelvjárást különböztetünk meg, a mezeit és a vjatkai—ufait, melyek további alnyelvjárásokra oszlanak.

1. A mezei nyelvjárás

A nyugati dialektustól kelet felé csaknem a Mari ASZSZK határáig húzódik ez a nyelvjárás terület.

a) A központi alnyelvjárás

Ezt a nyelvjárás változatot beszéli a cseremiszek legjelentősebb tömbje, ez képezi a cseremiszi irodalmi nyelv alapját, s földrajzilag is központi helyet foglal el a cseremiszi nyelvjárás változatok között.

A cseremiszi nyelvészeti szakirodalomban ezt az alnyelvjárást a vidék két jelentős községének a nevével morki—sernuri nyelvjárásnak nevezik.

E nyelvjárás változat magánhangzórendszere a legegyszerűbb a cseremiszi nyelvterületen. Az első szótagi magánhangzók a következők: *a o u e ö i ü; â*.

A hangsúly az utolsó teljes hangra esik. (Azokon a helyeken, ahol a szóvégi redukált magánhangzóból a labiális illeszkedés hatására *e, o, ö* fejlődött, ezek hangsúlytalanok maradnak.)

Az affrikáták közül csak a *č* ismeretes.

A többes szám jele mindenütt *-šamâč*.

b) A volgai alnyelvjárás

A volgai alnyelvjárást a Mari ASZSZK déli részén a Volga bal partján és ettől még egy darabon kelet felé haladva beszélik.

Az alnyelvjárás első szótagi magánhangzóit a következők: *a o u e ö i ü; â ũ ũ*. (Néhány szóban előfordul az *i* is. Az *â* fonémának *ɨ* allofonja is van.)

A hangsúly az utolsó teljes hangra esik (kivéve a szóvégi *e-, o-, ö-t*.)

Az affrikáták közül a terület jelentős részén a *č* ismeretes, de a legkeletibb részekben egy mintegy nyolc falut magába foglaló nyelvszigeten a *č* korrelatív párjaként megvan a *č* fonéma, az alnyelvjárás legnyugatibb vidékein pedig csak a *c* fordul elő.

A volgai alnyelvjárásban lényegében ugyanazokat a nyugati sajátosságokat találjuk, mint a joškar-olai nyelvjárásban. A hangtani sajátosságok közül azonban a ny. *i~k. e* megfelelés esetén itt *e* van.

A hangsúly az utolsó teljes hangra esik. Különösen ez indokolja, hogy a volgai nyelvjárást a keleti csoportba soroljuk.

2. A vjatkai—ufai nyelvjárás

A keleti dialektus másik nagy nyelvjárása a vjatkai—ufai. Egyik legjellemzőbb hangtani vonása a nem első szótagi redukált magánhangzók teljes hanggá válása.

Az első szótagi magánhangzórendszer megegyezik a központi alnyelvjárásával, de az *ê* a vjatkai alnyelvjárásban az első szótagban nem fordul elő.

Az alaktan területén a *-lak*, *-wlak* többesjel használata jellemző vonás.

Tatár hatásra számos helyen kialakulóban van a palato-veláris magánhangzó-illeszkedés.

a) A vjatkai alnyelvjárás

Wichmann és Beke *malmyžinak* nevezte ezt az alnyelvjárást, de Beke egyes uržumi szövegei is idetartoznak. A Mari ASZSZK keleti határvidékén, a határtól északkeletre, keletre, a Kirovi területen és a Tatár Autonóm Köztársaságban kisebb-nagyobb csoportokban elszórtan élő cseremiszek beszélnek ezt az alnyelvjárást. Idetartoznak a cseremisz szakirodalomban *sardajal-arborinak*, *kilmezinek* és *menzelinskinek* nevezett nyelvjárásváltozatok is.

Az első szótagi magánhangzók: *a o u (ä) e ö i ü; (ə) ê (ÿ) (ÿ̃)*.

Az *ä* csak egyes helyeken és ritkán fordul elő.

Az *ÿ ÿ̃* is csak az erős tatár hatásnak kitett vidékeken van meg. Gyakran nem ugyanazokban a szavakban fordul elő, mint a nyugati dialektusban és a volgai alnyelvjárásban.

Jellemző az alnyelvjárásra az öcszer. **i* teljes vagy nagy fokú megőrzése.

A PU **s*-nek igen gyakran *s, ś, z, ź* folytatása van *š, ž* helyett.

A hangsúly több nyelvjárásváltozatban megegyezik a mezei nyelvjárás hangsúlyozásával. Máshol zárt szótagban a redukált hangból teljessé vált magánhangzóra tolódik át. A toldalékok kevés kivétellel hangsúlytalanok maradnak.

A többes szám jele mindenütt *-lak*.

Jellemző a *-šken* terminatívuszrag megléte.

b) Az ufai alnyelvjárás

Az ufai alnyelvjárást Északnyugat-Baskíriában beszélnek, ahova a cseremiszek főként a 18. században kerültek. Elsősorban a mai vjatkai alnyelvjárás területéről vándoroltak oda.

Az ufai alnyelvjárás egyik legjellemzőbb vonása az *u, ü* után álló redukált magánhangzók teljes hanggá válása.

Az első szótagi magánhangzók: *a o u ä e ö i ü: ê ə*.

A PU **s* megőrződése kisebb mértékű, mint a vjatkai alnyelvjárásban. Csak szókezdő helyzetben és veláris magánhangzó előtt találunk rá példákat.

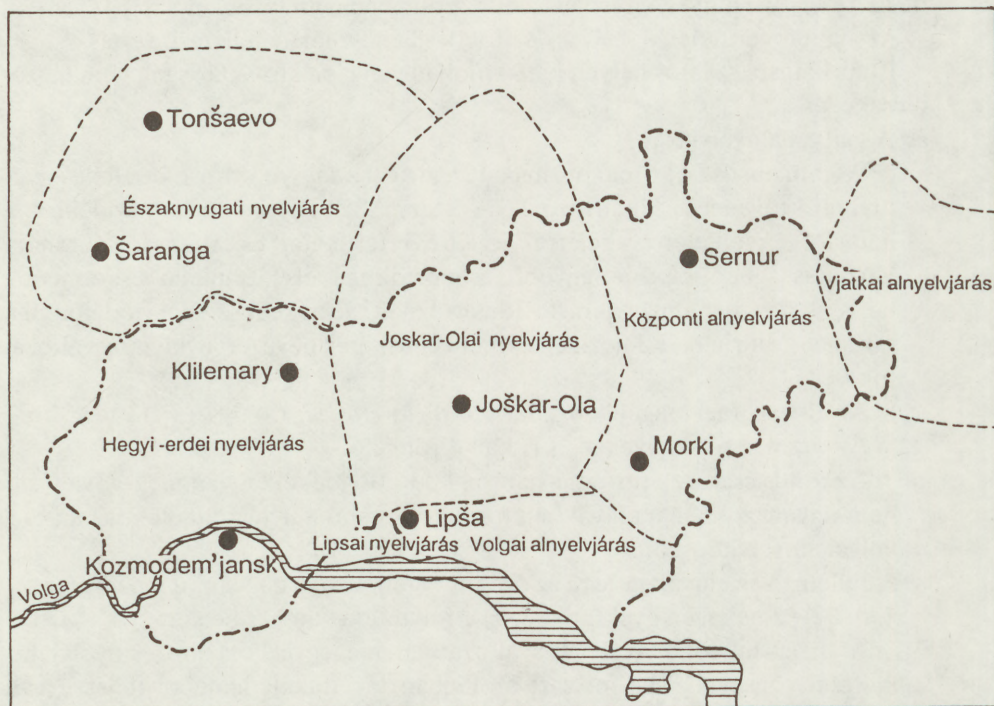
A *č~č̣* fonémapár megléte az egész alnyelvjárásra igen jellemző.

A hangsúly mindig az utolsó szótagra esik.

A többesjel mindenütt *-wlak*.

A *-šken* terminatívuszrag megléte itt is jellemző.

A cseremisiz nyelvjárások térképe

A CSEREMISZ IRODALMI NYELV

A cseremiszi irodalmi nyelv kialakulásáról már szó esett a cseremiszi nyelv kutatásáról szóló fejezetben. Mint említettük, századunk első éveire kialakultak a cirill betűs cseremiszi helyesírás normái. Az akkori helyesírás és a jelenlegi között a legfőbb különbség az, hogy a mostaniban érvényben lévő szóvégi *e, o, ö* jelölés helyett egyöntetűen redukált *ы* (*â*) hangot írtak. Ez ejtési különbségből ered, a cseremiszi nyelvjárásokban mindkét ejtés szélteben megtalálható. A század eleji cseremiszi tolforgatók a redukált változatot, a későbbiek a teljes hangút tették meg normának.

Fordulatot jelentett a cseremiszi irodalmi nyelv alapjainak lerakásában a fentebb már említett *Marla Kalendar'* (Cseremiszi kalendárium), amely 1907–1913 között évenként jelent meg. Ugyanis inkább irodalmi almanach volt ez a sorozat, mint kalendárium. Ebben jelentek meg több később jelentőssé, sőt klasszikussá vált cseremiszi író első írásai.

A kalendárium íróinak sorában szinte egyenlő arányban voltak képviselve a mezei és az ufai alnyelvjárás hordozói, s ez a közölt írások nyelvében is tükröződik.

Már 1915-ben megjelent az első cseremiszi újság (*Wojna uwer* 'Háborús hírek'), 1917-ben ezt két újabb követte, s két folyóirat is. Az *Ūžara* (Hajnal) című lap már 1917. szeptember 9-én ezt írta: — Olvassatok újságot, s a három nyelvjárásból alkossatok egy közös nyelvet!

A három nyelvjárás: a hegyi, a mezei és a keleti (a chrestomáthiában használt terminológia szerint: ufai). 1923-tól 1925-ig számos fórumon vitatták az egységes cseremiszi irodalmi nyelv kérdését. A vita ekkor arról folyt, hogy a mezei vagy az ufai cseremiszek nyelve képezze-e az egységes irodalmi nyelv alapját. A hegyi alnyelvjárás kérdését nem érintették.

A gazdasági és a kulturális tényezők a mezei nyelvjárás mellett szóltak. Ez volt az a terület, ahol hivatalosan is bevezették a cseremiszi nyelv használatát. Az ufai nyelvváltozat mellett agitálók viszont azzal érveltek, hogy ez a nyelvjárás több eredeti vonást őrzött meg, mint a többi.

A kiváló cseremiszi nyelvész és író, V. M. Vasiljev olyan cseremiszi irodalmi nyelv tervét dolgozta ki, amely mind a három nagy nyelvi csoportot magába foglalta volna. Ezt a tervet azonban nem fogadták el, s a cseremiszi kultúrmunkások harmadik konferenciáján (Moszkva 1926) olyan határozat született, hogy külön hegyi irodalmi nyelvet kell létrehozni.

Tehát a 20-as évek második felében eldőlt a kérdés, hogy két cseremiszi irodalmi nyelvi normát kell teremteni, egyiket a mezei és az ufai cseremiszek nyelve alapján, a másikat a hegyiekén. Ez a második azonban csak helyi jelentőséggel bír.

A mezei-keleti — ahogyan a cseremiszek nevezik — irodalmi nyelv különböző szintjeinek leglényegesebb vonásai a következők:

1. Hangtan

A cseremiszi irodalmi nyelvben, amely a cirill betűs ábécén alapul, 30 fonéma van (8 magánhangzó és 22 mássalhangzó), ezek közül a *f*, *ch* és *c* az orosz nyelvből került be (a *c*-t több cseremiszi nyelvjárásváltozat ismeri, de az irodalmi nyelvben csak orosz kölcsönzésekben fordul elő).

Az oroszból hiányzó cseremiszi hangokat a hagyományosan kialakult mellékjeles betűkkel írják, pl. $\ddot{y} = \ddot{u}$, $\eta = \eta$; az orosz *ы* betű pedig a cser. *ə* hang jele.

Az 1938-as helyesírási reform eltörölte a szó belsejében az orosz *ə* betű használatát (*e* áll helyette), s ez mindmáig zavart okoz az *l'* és *ñ* fonéma jelölésében, például *сылне* 'szép', *имне* 'ló', pedig a második szó kiejtése *imne*.

A mai helyesírás a korábban uralkodó inkább fonetikus elvektől eltérően morfológiai szempontokat is érvényesít. A *kit* 'kéz' szó *t*-je például a függő esetekben *δ*-re változik (*kiδm* 'kezet'), s ezért a nominativusban is *kiδ*-et kell írni.

A mezei nyelvjárásterületen a hangsúly az utolsó teljes hangra esik — kivétel a redukált hangból fejlődött szóvégi *e*, *o*, *ö* —, az ufai alnyelvjárásban viszont a szóvégi *e*, *o*, *ö* is hangsúlyos. A mezei hangsúlyozási szabály vált normává.

2. Alaktan

- a) Az irodalmi nyelvben hosszú időn keresztül párhuzamosan használták a *-šamäč* és a *-włak* többesjelet. A 30-as évek végén a *-šamäč* jutott túlsúlyra, míg 1953-ban véglegesen a *włak* mellett döntöttek.
- b) Az I. múlt idő többes 3. személyében a mezei nyelvjárásokban két alak használatos, pl. *tol'äč* és *tolewe* 'jöttek'. Ez utóbbi alak van meg a nyugati dialektusban is. Volt olyan törekvés, hogy a közeledés érdekében ez az alak váljon általánossá, de a kísérlet sikertelen maradt.
- c) A 20-as, 30-as években az egyik határozói igenév több formában volt használatos: *tolmeke*, *tolmo möngö* 'jövén', s a tagadó alakban is több változat volt lehetséges: *toldeyeze*, *toldeyeč*, *tolde* 'jövetlen'. Végül a *tolmeke* és a *tolde* alak vált normává.

3. Mondattan

A cseremiszi népnyelvben korábban jóformán ismeretlen volt az alárendelt mondat (kivéve a feltételes jellegű időhatározói alárendelést), helyettük főként különböző igeneves szerkezetek használatosak manapság is, pl. *tolmetlan tau* 'köszönöm, hogy eljöttél' (tkp. eljöttödért köszönet). A 20-as, 30-as években azonban megjelentek az

irodalmi nyelvben a különféle alárendelt mondatok, de még nem honosodtak meg véglegesen. Ez a folyamat a 40-es évekre teljesedett ki erős orosz hatásra. Orosz kötőszavak kölcsönvétele is előfordul.

Az irodalmi nyelvben mind a mai napig kettősség uralkodik a tekintetben, hogy a számnevek után egyes vagy többes szám álljon-e. Az utóbbi időben az egyes szám használata kezd túlsúlyba jutni.

Az alany és az állítmány egyeztetésében még nem sikerült szilárd normát megállapítani. A cseremiszi szórend kérdése is kidolgozatlan még.

4. A szókincs

A cseremiszi irodalmi nyelv szókincsgazdagításának lehetséges módozatai közül az egyes korszakokban hol az egyik, hol a másik került előtérbe. Az 1917–1921-ig terjedő periódusban az oroszból való kölcsönzés áll az első helyen, pl. *partij* 'párt', *nacij* 'nemzet', *delegat* 'küldött', *jačejka* 'pártsejt' stb.

A 20-as, 30-as éveket a belső szóalkotás lehetőségeinek kihasználása jellemzi. Itt a szóalkotás alábbi típusai fordulnak elő:

- a) A szemantika kiszélesítése, pl. *šemer* 'dolgozó' (eredetileg: fizikai munkás), *tiste* 'zászló' (eredetileg: jel), *šđmlāše* 'kutató' (eredetileg: kereső).
- b) Szóösszetétel, pl. *wičijaš* 'ötéves terv' (*wič* 'öt', *ijaš* 'éves'), *imhāwij* 'lóerő' (*imhe* 'ló', *wij* 'erő'), *mutwož* 'szótő' (*mut* 'szó', *wož* 'tő, gyökér').
- c) Szóösszevonás, pl. *ekukaj* 'strucc' (<*en kuyu kajāk* 'a legnagyobb madár'), *törštul* 'elektromosság' (<*törstālmö tul* 'ugráló tűz').

Ebből a típusból nagyon kevés honosodott meg az irodalmi nyelvben.

- d) Képzők felhasználása, pl. *ojlāmaš* 'novella' (*ojlaš* 'beszélni' + *maš* képző, *ušem* 'szövetség' (*ušaš* 'egyesülni' + *em* képző), *rwezālak* 'ifjúság' (*rweze* 'ifjú' + *lak* képző).
- e) Tükörfordítások az oroszból, pl. *satusawārtāš* 'áruforgalom' (<or. tovarooobot), *jüklāmaš* 'szavazás' (<or. golosovanie).

A 40-es években számos korábbi cseremiszi nyelvújítási szót oroszra cseréltek.

A cseremiszi irodalmi nyelv szókészletét az 1956-ban Moszkvában megjelent 21 000 szavas cseremiszi–orosz szótár csak részben mutatja be, az orosz cseremiszi változat (Moszkva 1966) már 35 000 szót tartalmaz.

A cseremiszi nyelv szférája szűkebb, mint a Szovjetunió régi írásbeliséggel rendelkező népeié, pl. a grúzé, örményé, észté stb. Ezen folyik az elemi iskolai oktatás, s tantárgyként a középiskolában is megmarad. Napilapok, folyóiratok jelennek meg rajta és szépirodalmi művek. Jelentős szerepe van a helyi rádió és tévéadásban, a színházi életben stb. Az állami adminisztrációban, a gazdasági élet irányításában azonban kevésbé használatos, s a természettudományok művelése sem folyik cseremisziül.

A cseremiszi nyelv irodalmi változata az iskola, a sajtó, a rádió stb. segítségével rendkívül gyorsan tért hódított, s a nyelvjárásokat ma már jóformán csak az idős nemzedék őrzi.

HANGTAN

A mássalhangzók

Alapként a cseremiszek legnagyobb nyelvjárását, a központi alnyelvjárást vesszük, amelyen az irodalmi nyelv alapul, s ehhez fűzünk kiegészítéseket más nyelvjárások eltéréseit illetően.

	Orális	nazális	Affrikáták	Réshangok	Liguidák	Termuláns
	zárhangok					
Bilabiális	p [b]	m		w		
Dentális	t [d]	n		δ		
Alveoláris				s z	l	r
				š ž		
Alveolo palatális		ń	č [č̣]		ɾ	
Palatális				j		
Palatoveláris	k [g]	ŋ		γ		

A nyugati dialektusban megvan külön fonémaként a *t*. A hegyi alnyelvjárásban két affrikáta van *č* [č̣] és *c* [č]. A keleti dialektus területén számos helyen *č̣* [č̣] és *č̣* [č̣] a két affrikáta. Nagy területen van meg az *s'~ž'* jésített szibiláns korrelatív fonemapár.

A hegyi alnyelvjárásban a *γ* fonémának megvan a zöngétlen *χ* párja is. Itt-ott elszigetelten előfordul az *r'* is.

A szókezdő *j*-ből igen nagy területen *d'* lett, sőt az erős tatár hatás alatt álló cseremiszek nyelvében helyenként *ž*.

A *b*, *d*, *g* kombinatórikus variánsok csak nazálisok után fordulnak elő. Ebben a fonetikai helyzetben nem érvényesül egyfelől a *p*, *t*, *k* zöngétlen zárhangok és a *w*, *δ*, *γ* zöngés spiránsok korrelációja.

A *ž*, *z*, *ž* nazálisok és esetleg liquida után a megfelelő zöngétlen affrikáták variánsai.

A mezei irodalmi nyelvben orosz szavakban előfordul az *f*, a *χ* és a *c*, de ejtésük a beszélő orosz tudásának fokától függ.

A lágysági korreláció a legtöbb nyelvjárásban igen gyengén fejlett. A legnagyobb területen az *l~l'*, *n~n'*, továbbá az *s~s'* korreláció van meg, de az *l'* és az *n'* előfordulása igen kis mértékű. Az ufai alnyelvjárásban jelentős viszont a *č~č̣* korrelációja.

A mássalhangzók geminációja meglehetősen ritka és korlátozott jelenség a csere-

miszben. Gemináták általában csak morfémahatáron fordulhatnak elő, pl. k. *wüt* 'víz'~*wüta* 'vizetek'; k. *tolân* 'jöve; jött'~*tolâna* 'jöttünk'; k. *wož* 'gyökér', az irodalmi helyesírás szerint: *wožšo* 'gyökere', a kiejtésben azonban általában *vožžo*, ritkábban *voššo*. A k. *košišo* 'járó' ejtése *koššo*. Nem ritka az *l* ilyen jellegű geminációja sem, pl. *uskallak* 'tehenek' (*uskal* 'tehen'). A vjatkai alnyelvjárásban egyes helyeken az intervokális *z* geminálódik, pl. k. *muzo*~Vj. *mužžô* 'fajdtyúk'.

A *ð* és a *ɣ* csak a szó belsejében állhat (bizonyos mondatfonetikai helyzetben a *t*-nek, ill. a *k*-nak bekövetkező szóeleji spirantizációját és zöngésülését nem számítva).

A *ŋ* sem kezdhet szót, de szóvégen ritkán előfordul, pl. *tüŋ* 'tő'.

Cseremiszi szó — ritka kivételektől eltekintve — nem kezdődhet több mássalhangzóval. A kivételek legtöbb esetben úgy keletkeztek, hogy hangsúlytalan helyzetben lekopott a szókezdő magánhangzó: ir. *ške* 'maga'~nyj. *äške*; ir. *rweze* 'ifjú'~nyj. *urweze*, *ärweze*.

Más jellegű a *preze* 'borjú' szó, amelyben az átadó nyelvből a csuvas szókezdő mássalhangzó-torlódása őrződött meg. Az ir. *mlande* 'föld' szóban az *m* után magánhangzó tűnt el, a szónak van *milande*, *mülande* és *mâlande* változata az egyes nyelvjárásokban.

Az újabb orosz jövevényszavakban azonban tömegesen fordulnak elő mássalhangzó-kapcsolatok a szó elején.

A szóbeljei és szóvégi helyzetben közönséges jelenség a mássalhangzó-torlódás eredeti szavakban is.

A cseremiszi hagyományos szókincset véve alapul a szó belsejében a leggyakoribb mássalhangzó kapcsolatok a következők:

L. a 22. oldalon!

	p	t	k	w	m	n	n	s	š	č	z	ž	r	l	ɫ	ń	j
p		+	+	+					+	+			+	+	+		
t		+	+	+		+			+					+	+	+	
k		+		+		+	+	+	+				+	+			
w					+	+							+	+		+	
ɣ													+				
δ																	
m	+	+	+	+		+		+	+				+	+		+	
n	+	+		+		+			+	+			+	+	+		
ŋ			+	+					+				+	+			
s		+	+			+			+					+			
š	+	+	+			+	+		+						+		
č			+	+		+			+						+		
z	+					+							+	+			
ž		+	+	+	+	+								+		+	
r	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
l	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+		+			+
ɫ					+	+			+						+		
ń		+		+					+						+		
j		+		+	+	+	+		+			+		+			

A δ fonémaként a w , δ , γ zöngés spiráns sorba illeszkedik be, de fonetikai realizációját tekintve csak alig spirantizált d .

Az \acute{s} -t és a \acute{z} -t a cseremiszből keményebben ejtik, mint a magyarban.

Az l az orosz kemény l -hez hasonló.

A magánhangzók

A magánhangzórendszer tekintetében nagyobb a különbség az egyes cseremiszi nyelvjáráások között, mint a mássalhangzók területén, ezért több táblázat segítségével mutatjuk be.

1. A hegyi-erdei nyelvjárás

a	ä	
o	e	ö
u	i	ü
ä	ə	

2. Az északnyugati és a lipsai nyelvjárás

a	ä	
o	e	ö
u	i	ü
ä	ü	ə
		ű

3. A joskar-olai és a volgai nyelvjárás

a		
o	e	ö
u	i	ü
ä, ü		ű

4. A központi alnyelvjárás

a		
o	e	ö
u	i	ü
ä		

(A volgai és a vjatkai alnyelvjárásban ritkán előfordul az *i*, a fonémarendszerben elfoglalt helye azonban még tisztázásra vár.)

5. A vjatkai—ufai nyelvjárás

Számos helyen kevéssé tér el a központi alnyelvjárás magánhangzó-rendszerétől. Változó gyakorisággal előfordul benne az *ä*, s a vjatkai alnyelvjárásban helyenként az *ü*, *ű*.

A nem első szótagban a volgai és a vjatkai alnyelvjárásokban az *ä* variánsaként labiális magánhangzók után gyakori az *ü*.

Az *ä* variánsaként az északnyugati nyelvjárásban és a vjatkai alnyelvjárásban *ö* után az *ö* is előfordul.

A magánhangzó-illeszkedés

A magánhangzó-illeszkedés szempontjából három típus különböztethető meg a cseremiszenben (ezek nem mindig esnek egybe a nyelvjárási határokkal): 1. Nincs semmiféle illeszkedés; 2. Labiális illeszkedés van; 3. Palatoveláris illeszkedés van.

Mind a labiális, mind a palato-veláris típus esetében előfordul, hogy az illeszkedés csak részleges. A 2. és a 3. típus, együttesen is előfordulhat.

Azokban a nyugati nyelvjárásokban, ahol megvan a palatoveláris illeszkedés, csak olyan vegyes hangrendű szavak fordulnak elő, amelyekben veláris magánhangzót palatális követ, pl. H. *olmawlüžə* 'az almákat'. A palatális magánhangzó után a következő szótagokban csak palatális magánhangzó állhat.

A toldalékok ezekben a nyelvjárásokban is gyakran egy alakúak. A *-wlä* többesjelnek például csak palatális változata van.

A hegyi irodalmi nyelvben a II. múlt tagadó alakjaiban a *-tel-* tagadó partikula nem befolyásolja a magánhangzó-illeszkedést, pl. *lättelam* 'nem olvastam', *lättelat* 'nem olvastál' stb., de Wichmann és Beke lejegyzéseiben ezekben az alakokban is illeszkedés van.

A cseremisz nyelvjárások fonematikus átírása

Mássalhangzó fonémák	Kombinatorikus variánsok	Porkka-Genetz	Szilasi	Paasonen, Ramstedt, Wichmann, Beke	Cirill betűs irodalmi nyelv és nyelvjárási feljegyzések
p	w, p	p	p	p, B, p ^φ , φ	П
[b]					[б]
t	δ, d	t	t	t, D	Т
[d]					[Д]
t'		t'	t'	t'	ТЪ, ill. Т+lágy mgh.
d'		ž	ǰ	d' d', d ⁱ , d ^j	ДЪ, ill. Д+lágy mgh.
k	γ, g	k	k	k, G, k ^x	К
[g]					[Г]
c	ʒ		c	ts, dz, DZ	Ц
č	ž	č, ž (Gen.)	č, ž	tš, tš', (t' ^š Ramst.) dž, dž' } t' ^š , d' ^ž , džž	Ч
ć	ǰ	č, ž (Pork.), ć, ǰ (Gen.)	ć		
m		m	m	m	М
n	ń	n	n	n	Н
ń		ń	ń	ń	НЪ, ill. Н+lágy mgh.
ŋ		ñ	ŋ	ŋ	Н
[φ]			[φ]		Ф
w	b	β	w	β, w, u, b	В
δ	d	δ	d	δ, d	Д
s		s	s	s	С
z		z	z	z	З
ś		ś	ś	ś	СЪ, ill. С+lágy mgh.
ž		ž	ž	ž	ЗЪ, ill. З+lágy mgh.
š		š	š	š	Ш
ž		ž	ž	ž	Ж
j		j, i	j	j, i, i	Й
χ		χ	χ	χ	Х
γ	g	γ	g	γ, g	Г
l		l	l	l	Л
l'		l'	l'	l'	ЛЪ, ill. Л+lágy mgh.
r		r, r'	r, r'	r, r'	Р

Magán- hangzó fonémák	Kombi- na- torikus varián- sok	Porkka- Genetz	Szilasi	Paasonen, Ramstedt, Wichmann, Beke	Cirill betűs irodalmi nyelv és nyelvjárási feljegyzések
a		a	a	a, ą, ȳ, á	а
o		o	o	o	о
u		u	u	u, w	у
ä			ä, ã	ä	ä
e		e	e	e, ę	е, э
ö		ö	ö	ö	ö
i		i	i	i	и
ü		ü	ü, ũ	ü	ÿ
ű		—	—	Ꞥ, 0	Ꞥ
ə		ø	ø	ə, ê, é, â, ĩ, n	ы
ә		—	ä	ə, ɛ, əo, ɛ, ĩ, ŋ, â, ə	ѣ
ű		—	—	Ꞥ, 0	Ꞥ

MORFONOLÓGIA

A morfémák fonológiai szerkezete

A szabad morfémákat alkotó szótagok szerkezetének leggyakoribb típusai.

- V = *u* 'új'
- VC = *üj* 'vaj'
- CV = *kö* 'ki'
- CVC = *wüt* 'víz'
- VCC = *ukš* 'ág'
- VCV = *iza* 'bátya'
- VCCV = *erye* 'fiú'
- CVCC = *pört* 'ház'
- CVCV = *wepe* 'vő'
- CVCCV = *jüštö* 'hideg'
- CVCCCV = *šörthö* 'arany'
- VCVC = *eper* 'folyó'
- VCCVC = *apšat* 'kovács'
- CVCVC = *kepež* 'nyár'
- CVCCVC = *woštâr* 'vessző'

Nem tipikusak a CCV (*ške* 'maga'), CCVCV (*rweze* 'ifjú'), CCVCCV (*mlande* 'föld') szerkezetű szavak. A nyelvjárások egy részében nincs mássalhangzó torlódás a szókezdeten.

A kötött morfémák fonológiai szerkezetének típusai.

- V = *-a* (a jelen idő Sg. 1. sz. 3. sz. ragja, pl. *ila* 'él')
- C = *-t* (többesjel az igék jelen idejének Pl. 3. sz.-ben, pl. *ilat* 'élnek')
- VC = *-eš* (latívuszrag)
- CC = *-kt* (műveltető igeképző, pl. *âšta* 'csinál' ~ *âštâkta* 'csináltat')
- CV = *-la* (gyűjtőnévképző)
- CVC = *-lan* (datívuszrag)
- CCV = *-šte* (inesszívuszrag)

Morfonológiai alternációk

1. Spirantizáció

A *p*, *t*, *k* fonémák intervokális helyzetbe vagy zöngés spiránsok után kerülve gyakran a megfelelő zöngés spiráns hangokkal váltakoznak, pl. *olma* 'alma', *pu* 'fa' ~ *olmawu*; *kit* 'kéz' ~ *kiðem* 'kezem' (de *kiðet* 'kezed' ~ *kiðetâm* 'kezedet'); *jol* 'láb', *korno* 'út' ~ *jol-yorno* 'gyalogút' (de *luk* 'sarok' *lukâm* 'sarkot').

A *k*-val és *t*-vel kezdődő névutókban a szóban forgó fonetikai helyzetben következetesen végbemegy a spirantizáció: *wüt tene* 'vízzel', de *jol ðene* 'lábbal', *wüt kâč* 'vízből', de *jol γâč* 'lábból'.

2. Zöngésülés

A *p*, *t*, *k* nazálisok után gyakran zöngésül, pl. *šüm* 'szív', *pel* 'fél' ~ *šümbel* 'kedves, drága'; *kittâme* 'kezetlen' ~ *šümdâmö* 'szívtelen' (a *-tâme*, *-dâmö* fosztóképző); *šem* 'fekete', *kiške* 'kígyó' ~ *šemgiške* 'vipera'.

Ugyancsak gyakran zöngésül intervokális helyzetben és zöngés spiránsok után az *s*, *š*, pl. *kot!* 'maradj!' ~ *kotsa* 'maradjatok', de *tol* 'gyere' ~ *tolza* 'gyertek'; *kit* 'kéz' ~ *kitše* 'keze', de *jol* 'láb' ~ *jolžo* 'lába'.

3. A rotacizmus

Elsősorban a nyugati dialektusra jellemző morfonológiai jelenség a rotacizmus. Ha *č* után *š*-sel kezdődő kötött morféma következik, *č* > *r* változás megy végbe, pl. *H pač* 'farok' ~ *paršâ* 'farka', *kačkaš* 'enni' ~ *karmâ* 'megevett, evés'; *šačaš* 'születni' ~ *šaršâ* 'született'.

A *t*-ből *m*, *n*, *l* és *š* kezdetű morfémák előtt ugyancsak *r* lesz, pl. *H kot* 'év, idő' ~ *koršâ* 'vmennyi éves'.

4. Mássalhangzó-kiesések

a) Az első konjugációhoz tartozó *-čk-*, *-kt-*, *-šk-* tővégződésű igéknél, ha ezek a mássalhangzó-kapcsolatok abszolút szóvégre kerülnek, vagy mássalhangzóval kezdődő szabad morféma járul hozzájuk, elvesztik a második mássalhangzójukat, pl. k. *kočkeš* 'eszik' ~ *koč* 'egyél!', *kočšo* 'evő'; k. *lekteš* 'kimegy' ~ *lek!* 'menj ki!', *lekše* 'kimenő'; k. *kuškeš* 'nő' ~ *om kuš* 'nem nővök'.

b) Ugyancsak az első konjugációhoz tartozó *nž-* tővégződésű igék az a) pont alatt felsorolt esetekben elvesztik nazálisukat, pl. k. *šinžes* 'leül' ~ *šič* 'ülj le!'; *šičmaš* 'üledék'.

c) Ha a morfémahatáron azonos mássalhangzók találkoznak az egyik kiesik, pl. k. *pundaš* 'fenék' ~ inessz. *pundaš+šte* > *pundašte* 'fenéken' kivétel az *n*, pl. k. *tolân+na* > *tolânna* 'jöttünk', a *t*, pl. k. *kit* 'kéz' ~ *kit+tâme* > *kittâme* 'kezetlen' (de van olyan nyelvjárás, ahol *kitâme*), az *l*, pl. Vj. *uskal* 'tehén' ~ *uskal+lak* > *uskallak* 'tehenek'.

5. Tőalternációk

Azokban a nyelvjárásokban, amelyekben a labiális illeszkedés kifejlődésével a tövégi redukált magánhangzóból teljes *e*, *o*, *ö* hang fejlődött, pl. *tele* 'tél'; *kudo* 'kunyhó, konyha'; *pühžö* 'erdeifenyő', a ragozás során a tövégi magánhangzó megőrzi redukált-ságát, pl. akk. *telâm* 'telet', *kuđâm* 'kunyhót', *pühžâm* 'erdeifenyőt'.

A mássalhangzóra végződő névszók tövéhez a mássalhangzóval kezdődő esetragok előtt (kivéve az *l*-t) egy redukált kötőhangzó járul, pl. k. *wüt* 'víz' ~ akk. *wüđâm* 'vizet'; inessz. *wüđâštö* 'vízben' stb., de abl. *wütleč* 'víztől'.

Sandhi

A belső sandhi jelenségek közül az asszimiláció a legfontosabb. A cseremiszből az asszimiláció elsősorban progresszív, tehát a második helyen álló mássalhangzó hasonul az előtte állóhoz, pl. k. *wütšö* 'vize' *jalžo* 'lába'
ny. *wätšö* *jalžö*

A külső sandhi jelenségek közül más finnugor nyelvekhez hasonlóan a cseremiszből is jellemző az ún. *liaison*, azaz a szóvégen álló mássalhangzó átkerül a következő szó elejére, ha az magánhangzóval kezdődik, pl. az alábbi mondat: L. *kum üđürwlä kä-jenät eņež poγaš* 'három lány elment málnát szedni' a kiejtésben így hangzik: *kü-mü-đür-wlä kä-je-nä-te-ņež po-γaš*.

Ha a szóhatáron olyan mássalhangzók találkoznak, amelyek a kiejtésben geminátát hoznának létre, az első mássalhangzó rendszerint elmarad. Ez gyakran azokban az esetekben is bekövetkezik, mikor a cseremiszből egyébként előforduló gemináta mássalhangzó jön így létre, pl. k. *o[k]* *koštep* 'nem járnak'; k. *šuku šaya[l]* *liješ* 'bizonyos idő elteltével'; k. *nala[m]*, *maneš* 'elveszem, mondja'; k. *nualte[n]* *nal!* 'ragadd meg'; k. *pe[š]* *šorâkteš* 'nagyon sír'.

A szó belsejében végbemenő asszimilációs jelenségek néha szóhatáron is érvényesülnek, pl. k. *puren kajen* > *puren gajen* 'bement'.

Ha a szóhatáron magánhangzók találkoznak, az első gyakran kiesik: k. *kuž[u]* *üpan* 'hosszú hajú'; k. *tud[o]* *oksa* 'az a pénz'; k. *iž[e]* *ol' o'!* 'akkor beszélj'.

Hangsúly

A cseremiszből a hangsúly dinamikus. Három hangsúlyozási módot különböztethetünk meg:

1. A hangsúly az utolsó teljes hangra esik (de a redukált hangból fejlődött szóvégi *-e*, *-o*, *-ö* hangok hangsúlytalanok maradnak). Ha minden magánhangzó redukált, a hangsúly az első szótagon van. Ez a hangsúlyozási szabály érvényesül a mezei

nyelvjárásokban, s részben a vjatkai alnyelvjárásban is, itt egyes toldalékok nem vonják magukra a hangsúlyt, pl. *at' aźlan* 'apjának', *popleč* 'paptól', *watōlak* 'asszonyok' stb.

2. A hangsúly az utolsó előtti szótagra esik. Ez a hangsúlyozás érvényesül az egész nyugati dialektus területén. Ha az utolsó előtti szótag redukált, a hangsúly az előző teljes hangra kerül. Ha a szóban csak redukált magánhangzók vannak, a hangsúly ingadozó, hol az első szótagra kerül, hol megmarad az utolsó előtti szótagon.

3. A hangsúly mindig az utolsó szótagra esik, ha az nyílt, különben az utolsó teljes hangra. Ez a hangsúlyozási mód az ufai alnyelvjárásban használatos.

*

Egyes kötött morfémák az egész cseremiszi nyelvterületen az érvényes hangsúlyozási szabályoktól függetlenül magukra vonhatják a hangsúlyt.

A hangsúlynak nagyon ritkán jelentésmegkülönböztető szerepe is lehet, pl. k. *šerye* 'kedves' ~ *šerye* 'fésű'. A második esetben képző van a szóban (a *šer-* 'fésül' ige származéka').

*

Az újabb orosz jövevényszavakban az irodalmi nyelvi norma szerint megőrződik az átadó nyelv hangsúlya.

ALAKTAN

A névszó

A cseremiszenben a főnév, a melléknév, a számnév és a határozószó között nincs éles határ, előfordul, hogy ugyanaz a szó változatlan formában mondatbeli funkciójától függően főnév, melléknév vagy határozószó, pl. ny. *tör* 1. igazság; 2. egyenes; 3. egyenesen.

*

A névszóragozás

A többesjelek

A névszónak van egyes és többes száma. A névszókhoz járuló többesjelek a következők: HE *-wlä*, ÉNy. *-wlä*, *-šämäc*, *-šäc*; Jo. *-šamâc*; Kö., Vo. *-šamâč*; Vj. *-lak*; Uf. *-wlak*.

Ezenkívül az egész cseremiszi nyelvterületen használatos elsősorban térszínformanevekkel, területet jelölő szavakkal kapcsolatosan a *-la*, (*-lä*) többesjel, pl. k. *pasu* 'szántóföld' ~ *pasulašte* 'szántóföldeken'; k. *jal* 'falv' ~ *jallaške* 'falvakba'.

Előfordul, hogy egyes nyelvjárásokban ennél szélesebb körű a *-la*, (*-lä*) használata, pl. ÉNy. *te iläštä* 'ezekben az években' (*i* 'év').

A *-la*, (*-lä*) többesjel eredeti funkciója gyűjtőnévképző, pl. k. *kož* 'lúcfenyő' ~ *kožla* 'fenyőerdő'; ny. *kuvi* 'nyírfa' *kuvilä* 'nyíres'. Egyes írók a *-la* többesjelet szélesebb körben használták.

A *-mät*, (*-mät*) többesjel rokonságnevekkel, személynevekkel kapcsolatosan használatos: k. *awa* 'anya' ~ *awamät* 'anyámék', k. *Mišamät* 'Misákék'; k. *iz at mätše kušto ulät* 'bátyádék hol vannak?'

Az ÉNy. -i nyelvjárásterületen a *-mät*, *-mät* formánssal azonos funkcióban használatos a *-poläk* (< or. nyj. *polk* 'csapat') többesjel, pl. *Pötärpoläk* 'Péterék'.

Ugyanitt a *-wlä* többesjellel párhuzamosan a *-št* többesjel is előfordul, pl. *pünzülä* ~ *pünzülšt* 'erdeifenyők'. (Ez esetben a *-št* Pl. 3. sz.-ú birtokos személyjel funkciója bővült ki.) Bizonyára ebből rövidült ugyanitt az *-š* többesjel, pl. *üdüür* 'lány' ~ *üdüürš* 'lányok'.

A cseremiszenben a többesjel megelőzi az esetragokat, az irodalmi nyelvekben a birtokos személyjelek is a többesjel után következnek, egyes nyelvjárásváltozatokban azonban a birtokos személyjel áll első helyen.

Az esetragok

A cseremiszenben csak egy deklináció van, csupán különböző tőtípusú szavak között mutatkozik némi eltérés a ragozásban.

A cseremiszi esetragok:

	k.	ny.
Nom.	∅	∅
Gen.	-n	-n
Akk.	-m	-m
Dat.	-lan	-lan, -län
Lat.	-š, -eš	-eš
Ill.	-š(ke), -š(ko), -š(kö)	-š(kə), -š(kə)
inessz.	-šte, -što, -štö	-štə, -štə
Abl.	-leč ¹	-lec ¹
Appr.	-škāla	-škəla, -škəlä
Komp.	-la	-la, -lä
-Kom.	-ke, γe	-ke, -γe
-Kar.	-te, -de ²	-te, de

A felsorolt eseteken kívül a cseremiszség csak egy részénél használatosak a következő esetragok:

A *-šken* terminatívuszrag a vjatkai-ufai nyelvjárás-területen, pl. *kum ijāšken* 'három napig'.

Néhány megkövesedett alakban az egész cseremiszi nyelvterületen megtalálható a *-len* disztributívuszrag, de csak az ufai alnyelvjárás-terület egy részén teljes értékű esetrag, pl. *wara jürksöwłak tušto pāstāłžēm ik pāstāllēn puen godat* 'aztán a hatyúk egy-egy tollukat hagyják ott'.

Az ÉNy.-i nyelvjárás-területen van meg a datívusból alakult *-lanan-*, *-länen-*ragos kauzatívusz, pl. *šə ŋälänēn atāš kəzət am kej* 'a szúnyog miatt most nem megyek az erdőbe'.

Az egész cseremiszi nyelvterületen megvan a genitívusszal azonos *-n* instruktívuszrag, de csak bizonyos szavakkal kapcsolatosan használatos, pl. *H ät'äm im nīn tolān* 'apám lóval jött'; Kö. *čara wujān* 'födetlen fővel'; Uf. *tul w o r l γ ā δ ā n jülä* 'a tűz fényesen ég'.

¹ A hegyi alnyelvjárásban csak megkövesedett alakokban fordul elő az ablatívuszrag, de az erdei alnyelvjárásban, továbbá az északnyugati, valamint a joškar-olai nyelvjárásban széltében használatos. A keleti irodalmi nyelvbe se vették be a *-leč* ablatívuszragot, pedig a keleti dialektusban sok helyen igen közönséges.

² A keleti nyelvjárás-területen elég ritkán használt esetrag.

Nom.	<i>kudo</i> 'kunyhó'	<i>wüt</i> 'víz'	<i>tul</i> 'túz'	<i>pāžāš</i> 'fészek'
Gen.	<i>kudān</i>	<i>wüdān</i>	<i>tulān</i>	<i>pāžāšān</i>
Akk.	<i>kudām</i>	<i>wüdām</i>	<i>tulām</i>	<i>pāžāšām</i>
Dat.	<i>kudālan</i>	<i>wütlan</i>	<i>tullan</i>	<i>pāžāšlan</i>
Lat.	<i>kudeš</i>	<i>wüdeš</i>	<i>tuleš</i>	<i>pāžāšeš</i>
Ill.	<i>kudāš(ko)</i>	<i>wüdāš(kö)</i>	<i>tulāš(ko)</i>	<i>pāžāške~pāžāšāš(ke)</i>
Inessz.	<i>kudāšto</i>	<i>wüdāštö</i>	<i>tulāšto</i>	<i>pāžāšte~pāžāšāšte</i>
Abl.	<i>kudāleč</i>	<i>wütleč</i>	<i>tulleč</i>	<i>pāžāšleč</i>
Appr.	<i>kudāškāla</i>	<i>wüdāškāla</i>	<i>tulāškāla</i>	<i>pāžāškāla</i>
Kómp.	<i>kudāla</i>	<i>wütla</i>	<i>tulla</i>	<i>pāžāšla</i>
Kom.	<i>kudāye</i>	<i>wüdāye</i>	<i>tulye</i>	<i>pāžāške</i>
Kar.	<i>kudāde</i>	<i>wütte</i>	<i>tulde</i>	<i>pāžāšte</i>

A hegyi irodalmi nyelv

Nom.	<i>olma</i> 'alma'	<i>koyo</i> 'nagy'	<i>koyi</i> 'nyírfa'	<i>pistā</i> 'hársfa'
Gen.	<i>olman</i>	<i>koyon</i>	<i>koyin</i>	<i>pistān</i>
Akk.	<i>olmam</i>	<i>koyom</i>	<i>koyim</i>	<i>pistām</i>
Dat.	<i>olmalan</i>	<i>koyolan</i>	<i>koyilān</i>	<i>pistālān</i>
Lat.	<i>olmaeš</i>	<i>koyoeš</i>	<i>koyieš</i>	<i>pisteš</i>
Ill.	<i>olmaš(kā)</i>	<i>koyoš(kā)</i>	<i>koyiš(kā)</i>	<i>pistāš(kā)</i>
Inessz.	<i>olmaštā</i>	<i>koyoštā</i>	<i>koyišta</i>	<i>pistāšta</i>
Appr.	<i>olmaškāla</i>	<i>koyoškāla</i>	<i>koyiškalā</i>	<i>pistāškalā</i>
Komp.	<i>olmala</i>	<i>koyola</i>	<i>koyilā</i>	<i>pistālā</i>
Kom.	<i>olmaye</i>	<i>koyoye</i>	<i>koyiye</i>	<i>pistāye</i>
Kar.	<i>olmade</i>	<i>koyode</i>	<i>koyide</i>	<i>pistāde</i>

Nom.	<i>kudā</i> 'kunyhó'	<i>wāt</i> 'víz'	<i>tāl</i> 'túz'	<i>pāžāš</i> 'fészek'
Gen.	<i>kudān</i>	<i>wādān</i>	<i>tālān</i>	<i>pāžāšān</i>
Akk.	<i>kudām</i>	<i>wādām</i>	<i>tālām</i>	<i>pāžāšām</i>
Dat.	<i>kudālan</i>	<i>wātlan</i>	<i>tāllan</i>	<i>pāžāšlān</i>
Lat.	<i>kudeš</i>	<i>wādeš</i>	<i>tāleš</i>	<i>pāžāšeš</i>
Ill.	<i>kudāš(kā)</i>	<i>wādāš(kā)</i>	<i>tālāš(kā)</i>	<i>pāžāškā~pāžāšāš(kā)</i>
Inessz.	<i>kudāštā</i>	<i>wādāštā</i>	<i>tālāštā</i>	<i>pāžāšta</i>
Appr.	<i>kudāškāla</i>	<i>wādāškālā</i>	<i>tālāškālā</i>	<i>pāžāškālā</i>
Komp.	<i>kudāla</i>	<i>wātälā</i>	<i>tālla</i>	<i>pāžāšlā</i>
Kom.	<i>kudāye</i>	<i>wātke</i>	<i>tālye</i>	<i>pāžāške</i>
Kar.	<i>kudāde</i>	<i>wātte</i>	<i>tāldē</i>	<i>pāžāšte</i>

A többes számú alakok

A keleti irodalmi nyelv

Nom.	<i>piste-wlak</i>
Gen.	<i>piste-wlakān</i>

A hegyi irodalmi nyelv

<i>pistawlā</i>
<i>pistawlān</i>

Akk.	<i>piste-wlakâm</i>	<i>pistawläm</i>
Dat.	<i>piste-wlaklan</i>	<i>pistawlälan</i>
Lat.	<i>piste-wlakeš</i>	<i>pistawläeš</i>
Ill.	<i>piste-wlakâš(ke)</i>	<i>pistawläš(kä)</i>
Inesz.	<i>piste-wlakâšte</i>	<i>pistawläštä</i>
Abl.	<i>piste-wlakleč</i>	—
Appr.	<i>piste-wlakâškâla</i>	<i>pistawläškalä</i>
Komp.	<i>piste-wlakla</i>	<i>pistawlälä</i>
Kom.	<i>piste-wlakke</i>	<i>pistawläye</i>
Kar.	<i>piste-wlakte</i>	<i>pistawläde</i>

Az esetek használata a mondatban

1. Nominatívusz

a) A nominatívusz legáltalánosabb funkciója az alany kifejezése a különböző típusú mondatokban: k. *čäla ka wa päl dene petärnäs* 'az egész eget (nom.) felhő borította el'; ny. *pälγom žerä don tärälteš* 'az égboltot (nom.) kihímezi a hajnal'; k. *ik čas kâč ačam tol'o* 'egy óra múlva megjött apám'.

b) Igenevek (legtöbbször a főnévi igenév) mellett kifejezheti a tárgyat: Kö. *kuyurak izažän sōmar i štaš kälēš* 'az idősebbik bátynak lakodalmat kell tartani'; ny. *nənalän mārēwläžämät uwläm, ki t-jal lültašawläm puas keleş* 'dalokat is újakat, lelkesítőket (tkp. kéz-láb felemelőket) kell nekik adni'.

c) Lehet állítmány: Vj. *ačamän izažä kuyuzä* 'apám bátyja nagybácsim'; Uf. *tušto kelye liješ* 'ott mély ti. a víz'; ny. *ir-γodäm rušärnä* 'holnap vasárnap [lesz]'.

d) Lehet birtokos jelző: k. *maska kopa γäč wate šēräm lukteš* 'a medve mancsából az asszony kihúzza a szálkát'; ny. *cilä semjžä semjä wujäm, ät'am koläštän* 'az egész család a család fejére, az apára hallgatott'.

e) Lehet időhatározó: Kö. *wučen kija iктаž kok čas* 'fekve vár vagy két órát'; H *pörwi saltak sluzälän kolo-wäc i* 'egykor a katona 25 évet szolgált'.

f) Egyes mondat értékű igeneves szerkezetekben az agens állhat nominatívuszban: Vj. *kol'a kočmäm kočkat kiñ, türälan tunemat* 'ha megeszed, amiből az egér evett, megtanulsz hímezni'. H *t i kornä keä kuyižä ələmə alaškä* 'ez az út a királyi (tkp. király élte) városba visz'.

*

Különleges esete a nominatívusz használatának, mikor a szó olyan mássalhangzóra végződik, amely esetrag lehet. Ilyenkor a szó gyakran nem kapja meg az esetragot, ráértéssel a szóvégi mássalhangzó veszi át a funkcióját. Az irodalmi nyelvek nem élnek ezzel az eljárással.

Akkuzatívuszrag elhagyása: Vo. *tide mähän wūrγem či!* 'vedd föl az én ruhám!'.

Illatívuszrag elhagyása: Vj. *kiđalaš akaže lišten šinda eške pöršäm š i šeryaš* 'a középső nényje a maga házát ezüst gyűrűvé változtatja'.

Ha több azonos mondatrész áll egymás mellett, gyakran csak az utolsó kap ragot, pl. Kö. *ača awam uže šočānam* '[úgy] születtem, apámat, anyámat nem láttam'.

2. Genitívusz

a) A genitívusz leggyakrabban birtokos jelző a mondatban: Kö. *jāḡān ludāžat kombān koješ* 'másnak a récéje is lúdnak tetszik'; Kö. *ūdāramāšān üpšö kužu da ušāžō küčēk* 'az asszony haja hosszú, de az esze rövid'; H *tə zeml'āštā kuγižān ədəržə piš koyon χāworaja əlān* 'ebben az országban a király lánya nagyon betegeskedett'.

Genitívusz mellett nem kötelező a birtokon a birtokos személyjel kitétele. Az előbbi példában szereplő *kuγižān ədəržə* 'a király lánya egy következő mondatban birtokos személyjel nélkül áll: *tīdā saltaket kolān, kuγižān ədər χāworaja* 'ez a katona hallotta, [hogy] a király lánya betegeskedik'.

b) Kifejezhet részeshatározót a m. *neki van* típusú szerkezetekben: k. *koyān āštān at pāčalāšt ulo* 'mindkettőjüknek puskája (tkp. puskájuk) van'; Vj. *a gran ušāžā šayal* 'a butának kevés esze van': ny. *iktāštānāt pramoj wāryemāšte kodā* 'egyiknek sem maradt rendes ruhája'.

c) Állhat állítmányként. Ilyenkor egyrészt a magyar birtokjellel azonos értékű a genitívuszrag, másrészt olyan melléknévi jelentéssel bír, amely azt fejezi ki, hogy miből készült, miből való valami: k. *kön tīde mlande?* 'kié ez a föld'; Kö. *tī šī šeryaš ertak šīn* 'ez az ezüst gyűrű tiszta ezüst'; H *sermāc šāštān, mušān* 'a kantár szíjból van, a kötőfék kenderből'.

A genitívusznak ehhez a típusához más esetrag is járulhat: k. *jeḡānām liješ, a mājānām it loyal* 'a másét (tkp. emberét) lehet, de az enyémet ne bántsd'; ny. *dawaj eryəžlān wes ədərām nālāš, tože kulakānām ok* 'gyerünk más lányt venni a fiának, szintén kulákét'.

d) Egyes mondat értékű igeneves szerkezetek agense gyakran genitívuszban áll: k. *watān manmāla kumātānāt iktak ulāna* 'amint az asszony mondja, mind a hárman egyenlők vagyunk; H *mānān jūmā šon* 'ihatnék lettem'.

e) A névutós névmások rendszerint genitívuszban állnak: k. *kön werč orlanena* 'ki miatt szenvedünk'; H *kāralāš kemet kodām iktāndonāt it zōrowajā!* 'mikor szántani méisz, senkinek se köszönj!'.

Ritkán névutós főnevek is genitívuszban állnak. Ez a jelenség leginkább a joškar-olai nyelvjárásban fordul elő: Jo. *apšat pūra ija-kūwan dök* 'a kovács belép a boszorkányhoz'.

3. Akkuzatívusz

a) Az akkuzatívusz elsősorban a mondat tárgyát fejezi ki: Kö. *saltak teč kotmeš watām om nal* 'amíg a katonaságtól ki nem maradok, addig nem házasodom meg'; ny. *imni wläm jāt wašteš nārāškā pukšaš lāktāt* 'a lovakat kihajtják éjszakára legelni (tkp. etetni) a mezőre'.

b) Sajátos cseremisz jelenség az ún. kettős tárgy, mikor rendszerint a birtokos jelző

is akkuzatívuszragot kap: Jo. *ik arwezəm awaže kutanəm kâra* 'az anyja a kisgyerek (akk.) fenekét megveri'; Kö. *tuđo d'əŋənəm oksažəm d'oštaršəm* 'annak az embernek (akk.) a pénzét elloptam'.

c) Kifejezhet meddig? kérdésre felelő időhatározót: k. *ik arúa koštam* 'egy hétig járok'; Jo. *kum im əlen šukta marin eryəže owda dönö* '3 évig élt az ember fia az owdánál'.

d) Jelölhet mikor? kérdésre felelő, leginkább az évszakokkal, napokkal, napszakokkal kapcsolatos időhatározót: Uf. *lum šualya šošəm wiüt tene* 'a hó tavasszal szétmállik a vízben'; Kö. *waražəm kajaš om šu* 'később nem érek rá elmenni'.

e) Lehet az akkuzatívuszban álló főnév hol? honnan? kérdésre felelő helyhatározó: Kö. *kok üđər kok moγārəm širžət* 'két lány ül két felől'; k. *tuweləm moyaj tamle üpš toleş* 'milyen édes illat jön arról'.

f) Egyes igék, mint pl. *tesz, mond, kiált* stb. akkuzatívuszt vonzanak: k. *sadlan kuyəža Čawaj den Mustajəm kuyu tōram əštəneže ulmaš* 'ezért a cár Čawajt és Mustajt nagy úrrá (akk.) akarja tenni'; Vj. *mirəm nimat om lištə* 'semmit sem teszek veled (akk.)'; ÉNy. *škenän salam leknä* 'kiértünk a falunkból (akk.)'

4. Datívusz

a) Lehet a mondatban részeshatározó: k. *Sapan kuyəzalan polša* 'Sapan segít az öregapónak'; ny. *ätämlän sirmäšəm siren šändəšəm* 'apámnak levelet írtam'; Vj. *tikumalmə alal ližə jum əlan!* 'legyen ez az áldozat (imádság) kedves Isten előtt'; H *wol'əklan ələš jəsə liəš* 'a baromnak keserves lesz az élet'.

b) Kifejezhet disztributívuszi értelmű állapothatározót: k. *jozakəm čonlan šüđö nälle urəm naleš* 'fejenként (tkp. lelkenként) száznegyven mokus[bört] adót szed'; Uf. *woššəlan kum deggem tülišüm* 'fuvarjáért 3 rubelt fizettem'.

c) Kifejezhet hova? kérdésre felelő helyhatározót: k. *tewe, wujetlan perem* 'Íme, a fejedre ütök'; H *ik im nīlän kok amələm čiktäš ak li* 'egy lóra két lóigát nem lehet rakni'.

d) Lehet véghatározó: k. *čodralan mündər oyəl* 'az erdőig nincs messze'; Kö. *ənde təjəm kurə memlənət om mondo* 'mostmár téged holtomig nem felejtlek el'.

e) Kifejezhet mikorra? kérdésre felelő időhatározót: Vj. *erdənəlan kodem šürəm* 'holnapra hagyok levest'; Jo. *paša waralan kodeš* 'a munka későbbre marad'; ÉNy. *il'änkəcəlän űrža türedəš pospejə* 'Illés napra megérik a rozs'.

f) Mikor? kérdésre felelő időhatározót is jelölhet: Vj. *mirən ačam ertəš[ə] ilan kolen* 'apám a múlt évben halt meg'; Jo. *šəžəlan urža üdəš šopo kašəm küral jamdlat* 'összel rozstot vetni felszántják, előkészítik a „savanyú” barázdát.

g) Általános a datívusz cél- és okhatározói használata: k. *šeškəm, wedram nalən, pamaš teke wütlan oškəl koltəš* 'a menyem, fogva a vödröt, vízért indult a forrás felé'; Uf. *wičaštejet ululda wič əlašat, šəγərtaten šoyələš wer šəγərlan* 'az istállóban öt herélt ló van, összezsúfolva állnak (Sg.) a hely szűk [volta] miatt'; ÉNy. *erwezəwlä kewə lidəškə sneγəlän* 'a gyerekek a horhosba mentek szamócáért'.

h) Kifejezhet esszívuszt: k. *na, tiđe činže moklaka-šamâčâm pöleklan pu* 'No ezeket a gyöngyöket add ajándékul'; Vj. *watâlan ila* 'feleségként él'.

i) Állhat a datívusz tekintethatározóként: k. *Orwanže Kuγubaj jâlmâlan püsö, murenat kerteš, tuštâmat tüžem dene šinža* 'Orwanže Kuγubajnak éles nyelve van (tkp. nyelvére nézve éles), dalolni is tud, találósmesét ezerszám ismer'.

j) A műveltető igék mellett a cselekvő datívuszban áll: Vj. *awilan watâm šudalâk-tem* 'anyámmal megátkozotatom a feleségemet'; Kö. *mâj pašam om âštâkte — maneš — tömdalân* 'én nem dolgoztatok — mondja — veletek'.

k) Egyes, elsősorban személytelen igék, mint pl. *küleš* 'kell', *čučeš* 'éreződik' stb. datívuszt vonzanak: Kö. *šorðâlan peš jösân tučeš* 'a szarvas nagyon rosszul érzi magát'; Vj. *imñâlan akšâlan kelša* 'megegyezik a ló árában'; ÉNy. *Lukalan alaškâ šör dön kejäs kâleš* 'Lukának a városba kell mennie a tejjel'.

l) Egy-két névutónak datívuszi vonzata van: k. *tutlan köra waraš kodâšâm* 'ömiatta késtem el'; Jo. *mardežlan waštareš* 'a széllel szemben'.

m) Egyes idiomatikus kifejezésekben, pl. felér vmivel datívusz áll: Vo. *sürem pajremlan mo šueš?* 'mi ér fel a sürem ünneppel?'

5. Latívusz

a) Előfordul latívuszi funkcióban, de ez a használat nem gyakori: Uf. *šürγešâšt kayaz den[e] âšten süretâm pâžâktat jeγ paltâmašân* 'az arcukra álarcot (tkp. papírból készített képet) illesztenek, hogy az emberek (Sg.) föl ne ismerjék őket'; ny. *tânâm ti načalnâkân keremâm jalštat jalešâžâ* 'akkor ennek a parancsnoknak kötelet kötnek a lábára'.

b) Gyakran prolatívuszt fejez ki: Kö. *šošâm šolopeš i kužun kerzâteš kân, kepežâm šül'â peš šočeš* 'ha tavasszal a jég hosszú [csapokban] lóg az ereszen, nyáron jól terem a zab'; H *černila pumayaeš šârlâ* 'a tinta szétterjed a papíron'.

c) Jelölhet a latívusz illatívuszt: k. *Sâlwa wüt koč pašazâwllak pušeš šinžân woňžat* 'a Sâlva vizén a munkások hajóba ülve kelnek át'; H *jengâžân šüeš kečâltân* 'kedvesének a nyakába borult'.

d) Állhat inesszívuszként: Kö. *alem kajâš šokšeš* 'eröm elhagyott a hőségben'; Vj. *wolakeš šorðâkâm üktat* 'a vályuban megitatják a juhokat'.

e) Kifejezhet a latívusz mikorra? meddig? kérdésre felelő időhatározót: Uf. *erðenešâžâm kočkât, jüt* 'reggelig esznek, isznak'; ÉNy. *wæc keceš unala kejât* 'öt napra vendégségbe mennek'; ny. *jarwâretšâ ik talzeš sitâ* 'az elemózsiád egy hónapra elég'.

f) Kifejezhet mikor? kérdésre felelő időhatározót: Kö. *kurmeš waš oγât už* 'egymást sohasem látják; ÉNy. *wæc šâγâteš kecâ äwâ poňâško pura* 'öt órakor a nap lenyugszik (tkp. anyja kebelébe megy)'; H *tî waðeš karteok âlenâ* 'ezen az estén nem eszünk (tkp. evés nélkül élünk)'.

g) Állhat transzlatívuszként: Kö. *wegâžlan šukâ oksam puen kuzâkeš* 'a vejének sok pénzt adott hozományul'; H *imñim kuzâkeš puas* 'lovat adni hozományul'.

h) A cseremiszből számos igének van latívuszi vonzata, így pl. a hagy, marad, meghal vhol, születik vhol, fő vmiben stb.; Uf. *kâlmien kola tele jüšteš* 'megfagy

(tkp. fagyva meghal) a téli hidegben'; Uf. *kiške šolān po d e š* 'kígyó főtt az üstben'; k. *pialan kurāmeš šočanam tā eleš* 'boldog időben születtem ebben az országban'; H *arwezə alaeš koden* 'a fiú a városban maradt'; H *wədeš kolššə wol'āk* 'vízbe halt állat'.

6. Illatívusz

a) Leggyakoribb az illatívuszi funkciója: k. *tače erdenak māj sa d āš ke lektām* 'ma reggel kimentem a kertbe'; H *edeməm kelye wə d ə š k ə pārtet kəh, škežə wədešok jamat* 'ha mást mély vízbe viszel, magad is vízbe veszel'.

b) Nem ritka az illatívusz latívuszi használata: Uf. *kajāk wola mlandāš k ā* 'a madár leszáll a földre'; H *alāk āš k ā keš təngālat* 'elindulnak a rétre (tkp. menni kezdenek)'.

c) Allatívuszi funkcióban is előfordul: Uf. *pamāš āš k ā wūtlan wolem* 'le megyek a forráshoz vízért'; H *mužan āš k ā ken* 'egy varázslóhoz ment'.

d) Néha előfordul terminatívuszi funkcióban is: Vo. *mardež witāš moγār škem* 'a szél testemig hatolt'; Jo. *pār d ə š k ā c p ā r d ə š d ə š* 'faltól falig'.

e) Mivel a cseremiszből nincs külön transzlatívusz eset, igen gyakran illatívusszal fejezik ki: Kö. *aj d e m āš ot šu [ā]nde, peš pātenat* 'nem lesz már belőled ember (tkp. emberré nem leszel), nagyon tönkrementél'; ÉNy. *wūt i š k ə sār n ā* 'a víz jéggé változik'.

f) Sajátos használatot találunk a Kö. *tolān pura o p s ā š k e* 'mikor megjött, bemegy az ajtón'; H *k a p k a š l ā k t e š* '[az ember] kimegy a kapun'.

7. Inesszívusz

a) Legközönségesebb az inesszívuszi használata: Uf. *pōrtāštō kum üdār šinžə* 'a szobában három lány ül'; H *ik so la š t [ā] əlen piš koγo pajan* 'egy faluban volt egy nagyon gazdag ember'.

b) A magyarban gyakran szuperesszívusz felel meg a cseremiszi inesszívusznak: k. *k a w a š t e i k lapčāk pālat uke* 'az égen egy felhőfoslány (tkp. rongyfelhő) sincs'; Kö. *wate oγāštō šüšer keča* 'az asszony mellén gyöngysor lóg'; H *nār āštā i[k] mar r ā k ā r a l e š ā l ā n* 'a mezőn egy ember szántott'.

c) Előfordul esszívuszi funkcióban: Vj. *miñ ožno ilššəm alčāšte olaštə* 'én azelőtt a városban szolgáltam (tkp. szolgaként éltem); H *arwezə imñi-wujāštā [ə]lā* 'a legény lóhajtóként él'.

d) Lehet disztributívuszi funkciója: Kö. *kum imñāšte iktāžām užalem* 'a három ló közül egyet eladok'; ny. *neuštā sekretāškə koltāmā kändākš e d e m ā š t a m ā h š k e t e m o k w e l e k o d ā n a m w ā l ?* 'a felderítésre küldött nyolc ember közül csak talán nem én egyedül maradtam meg?'

e) Jelölhet mikor? kérdésre felelő időhatározót, különösen mennyi idő alatt? mennyi idő múlva? jelentésűt: Kö. *mōngāžō mijen šueš kas weleš ik kečāštāk* 'egy nap alatt hazaér este felé'; Kö. *pel i š t e m i j e n š u e š p e š k u y w č o d r a š k e* 'fél év múlva

egy nagyon nagy erdőbe érkezik'; H *wara iktä wəc ištə toleš eryləəm wzaš* 'aztán vagy 5 év múlva jön a fiát megnézni'.

8. Ablatívusz

a) Viszonylag ritkábban fordul elő eredeti helyjelölő ablatívuszi funkcióban: Vj. *pušegāžleč lštašdže müdürk[ö] o[k] woč* 'a fájától nem messze esik a levele'; ÉNy. *eryləə utlen üt'äžlecən* 'a fiú kiszabadult apja [kezéből]'.

b) Használatos adesszívuszi funkcióban: Uf. *oksa ačamleč* 'a pénz apámnál van'; Vj. *kučkā šuldār kue parčaleč kue parča jumāč* 'a hangya szárnya a nyírfabarkánál, a nyírfabarka istennél'.

c) Az *előtt, után, nélkül, kívül* névutók ablatívuszt vonzanak: Vj. *kečā lek mēleč ožno* 'napfelkelte előtt'; Vo. *pel jūt leč wara* 'éjfél után'; Vo. *āmñāleč posna kaja* 'ló nélkül megy'; Vj. *aya-wařamām luktāt šüt'ā wüđāmēleč wara* 'az eke-ünnepet a zabvetés után tartják'.

d) Melléknév mellett jelölhet hasonlító határozót: k. *üdramašat tēleč sajrak āšta* 'ennél egy asszony is jobban csinálja'; Uf. *müleč, sakarleč tutlo šočšo* 'méznél, cukornál édesebb rokonom'.

e) Számos ige, pl. fél, kér, kérdez, hall, kap, elhagy, szégyenkezik stb. mellett ablatívusz áll: Vj. *üđār wožaleš kačāleč* 'a leány szégyenkezik a legény előtt'; Jo. *tü-müngö sulük werc sorwalena jümüleč* 'ezután Istenhez imádkozunk bűneinkért'.

9. Approximatívusz

Mindig a magyar *felé* névutónak felel meg a használata: k. *uremāškāla kok okna* 'az utca felé két ablak van'; Vo. *tülüşküla sawurnen šoyaleš* 'a tűz felé fordulva áll'; ny. *solan küšəl wujāškāla aškedāš təngüleš* 'a falu felső vége felé indul (tkp. kezd lépdelni)'.

10. Komparatívusz

Leginkább esszívuszként és módhatározóként áll: k. *jük tolkānla lüškalt kajāš* 'a hang hullámként terjedt szét'; H *jälən cəwəžüt kōmbāla kaješ* 'másnak a tyúkja is lúdnak tetszik'; k. *marla ojlaš* 'cseremisziül beszélni'; ny. *marla popaš* ua.; Vj. *miñ tutleč pörtām nal'ām oksala* 'megvettem tőle a házat pénzéért'.

11. Komitatívusz

a) Társhatározó a következő példákban: k. *satlan tudo kəžət Čawaj ülemāške ješāž-ye kusnen tolo* 'ezért ő most családjával, holmijával, jószágával átköltözött Čawaj portájára'; ny. *cilä ti toštā praznikwläm wažye läktān šuas keleš* 'ezeket a régi ünnepeket mind gyökerestül ki kell tépni'.

A cseremisziiben társhatározóként fogják fel az alábbi eseteket is, de a használat eltér

a magyartól. Itt az esetragnak bizonyos fokig kötőszó értéke van: Vo. *āmhāye, škalāžye užalāš* 'lovát is, tehenét is eladta'.

b) Párosan használt napszakokkal kapcsolatban mikor? kérdésre felelő időhatározót fejez ki: Kö. *d'ütke-kečāye koštam* 'éjjel-nappal járok'; ÉNy. *irye-wađāye* 'reggel-este; folyton'

c) Kifejezhet a komitatívusz gyűjtőszámnevet: Vj. *indecāye*, Vo. *āndiηšāye*, H *āndekšāye* 'mind a kilenc'; Kö. *marī wate kok kāhe-nurye kürān* 'a cseremis asszony mindkét kenderföldet felnyűtte'.

d) A komitatívusznak néha lokatívuszi funkciója van: Vj. *kok welye ližā šī perela* 'mindkét oldalon legyen ezüst korlát'.

12. Karitívusz

Csak az eset nevével jelzett funkcióban fordul elő: k. *aj, eryām, trupkađe kuze ilem* 'hej, fiam, hogy leszek (tkp. élek) meg pipa nélkül'; ÉNy. *izilān ške āwāde alāš peš lela* 'a kicsinek nagyon nehéz anyja nélkül élni'; H *paristeok wāžalaš* 'haszon nélkül eladni'.

Idiomatikusnak tekinthető a karitívusz használata a következő példában: Vj. *wujte, šūmde, müškārte, jolte kija* 'fáj a feje, szíve, hasa, lába (tkp. fej nélkül stb. fekszik)'.

A birtokos személyjelek

	k.	ny.
Sg. 1. sz.	-m, -em	-em, (-m)
2. sz.	-t, -et	-et, (-c)
3. sz.	-že, -žo, -žö, -ž -še, -šo, -šö, -š	žā, -žā, -ž -šā, -šā, -š
Pl. 1. sz.	-na	-na, -nä
2. sz.	-da, -ta	-da, -dā, -ta, -tä
3. sz.	-št	-štā, -štā

Ragozási minták

A keleti irodalmi nyelv

Sg. 1. sz.	<i>olmam</i>	'almám' stb.	<i>kuγuem</i>	'nagyom' stb.
2. sz.	<i>olmat</i>		<i>kuγuet</i>	
3. sz.	<i>olmaže</i>		<i>kuγuzo</i>	
Pl. 1. sz.	<i>olmana</i>		<i>kuγuna</i>	

	2. sz. <i>olmaða</i>		<i>kuγuða</i>	
	3. sz. <i>olmašt</i>		<i>kuγušt</i>	
Sg.	1. sz. <i>kuem</i>	'nyírfám' stb.	<i>pistem</i>	'hársfám' stb.
	2. sz. <i>kuet</i>		<i>pistet</i>	
	3. sz. <i>kuēže</i>		<i>pistāže</i>	
Pl.	1. sz. <i>kuena</i>		<i>pistāna</i>	
	2. sz. <i>kueda</i>		<i>pistāða</i>	
	3. sz. <i>kuēšt</i>		<i>pistāšt</i>	
Sg.	1. sz. <i>kuðem</i>	'kunyhóm' stb.	<i>wüdem</i>	'vizem' stb.
	2. sz. <i>kuðet</i>		<i>wüdet</i>	
	3. sz. <i>kuðāžo</i>		<i>wütsö</i>	
Pl.	1. sz. <i>kuðāna</i>		<i>wütna</i>	
	2. sz. <i>kuðāða</i>		<i>wütta</i>	
	3. sz. <i>kuðāšt</i>		<i>wüðāšt</i>	
Sg.	1. sz. <i>tulem</i>	'tüzem' stb.	<i>pāžašem</i>	'fészkem' stb.
	2. sz. <i>tulet</i>		<i>pāžašet</i>	
	3. sz. <i>tulžo</i>		<i>pāžašāžā</i>	
Pl.	1. sz. <i>tulna</i>		<i>pāžašna</i>	
	2. sz. <i>tulða</i>		<i>pāžašta</i>	
	3. sz. <i>tulāšt</i>		<i>pāžašāšt</i>	

A hegyi irodalmi nyelv

Sg.	1. sz. <i>olmam</i>	'almám' stb.	<i>koyoem</i>	'nagyom' stb.
	2. sz. <i>olmat</i>		<i>koyoet</i>	
	3. sz. <i>olmažā</i>		<i>koyožā</i>	
Pl.	1. sz. <i>olmana</i>		<i>koyona</i>	
	2. sz. <i>olmaða</i>		<i>koyoða</i>	
	3. sz. <i>olmaštā</i>		<i>koyoštā</i>	
Sg.	1. sz. <i>koyiem</i>	'nyírfám' stb.		
	2. sz. <i>koyiet</i>			
	3. sz. <i>koyižā</i>			
Pl.	1. sz. <i>koyinä</i>			
	2. sz. <i>koyiðä</i>			
	3. sz. <i>koyištā</i>			
Sg.	1. sz. <i>kuðem</i>	'kunyhóm' stb.	<i>wādem</i>	'vizem' stb.
	2. sz. <i>kuet</i>		<i>wādet</i>	
	3. sz. <i>kuðāžā</i>		<i>wāðažā</i>	
Pl.	1. sz. <i>kuðāna</i>		<i>wātnä</i>	
	2. sz. <i>kuðāða</i>		<i>wātä</i>	
	3. sz. <i>kuðāštā</i>		<i>wāðaštā</i>	

Sg. 1. sz. <i>tālem</i>	'tüzem' stb.	<i>pažāšem</i>	'fészkem' stb.
2. sz. <i>tālet</i>		<i>pažāšet</i>	
3. sz. <i>tālžā</i>		<i>pažāšāza</i>	
Pl. 1. sz. <i>tālna</i>		<i>pažāšnā</i>	
2. sz. <i>tālda</i>		<i>pažāštā</i>	
3. sz. <i>tālāštā</i>		<i>pažāšāštā</i>	

Néhány rokonságnév a Sg. 1. és 2. személyben szabálytalan: k. *erye*, ny. *eryə* 'fiú' ~ k. Sg. 1. sz. *eryām*, 2. sz. *eryāč*; ny. Sg. 1. sz. *eryam*, 2. sz. *eryac*.

A névszók függő eseteiben a birtokos személyjel és az esetrag sorrendje nem minden esetben azonos. A latívusz, illatívusz és az inesszívusz ragja megelőzi a birtokos személyjelet (sőt ritkán a datívuszé és a komparatívuszé is), a többinél fordított a helyzet. Szemléltesse ezt egy példa:

	k.	ny.
Nom.	<i>kiðem</i>	<i>kiðem</i> 'kezem'
Gen.	<i>kiðemān</i>	<i>kiðemān</i>
Akk.	<i>kiðem(ām)</i>	<i>kiðem(ām)</i>
Dat.	<i>kiðemlan v.</i> <i>kitlanem</i>	<i>kiðemlān v.</i> <i>kitlānem</i>
Lat.	<i>kiðešem</i>	<i>kiðešem</i>
Ill.	<i>kiðāškem</i>	<i>kiðāškem</i>
Inessz.	<i>kiðāštem</i>	<i>kiðāštem</i>
Abl.	<i>kiðemleč</i>	—
Appr.	—	—
Komp.	<i>kiðemla</i> <i>kitlam</i>	<i>kiðemlā</i> <i>kitlāem</i>
Kom.	<i>kiðemge</i>	<i>kiðemge</i>
Kar.	<i>kiðemde</i>	<i>kiðemde</i>

A többes számban a norma szerint mindkét irodalmi nyelvben a többesjel után következnek a birtokos személyjelek, pl. k. *pört-wlakem* 'házaim'; ny. *kitwlām* 'kezeim', de az egész cseremiszi nyelvterületen előfordul, hogy a birtokos személyjel megelőzi a többesjelet: Uf. *iyem-bālak*, ÉNy. *iyem-šac* 'gyermekeim'; ny. *Mikolajat az űžəwlān mārāmok māra* 'Mikolaj is a bátyjai nótáját fújja (tkp. dalolja)'.

A fentebbi példákából látható, hogy a cseremiszi nyelvben nincs külön birtoktöbbséítő jel, ezt a funkciót rendszeresen a névszói többesjel tölti be, de ritkán a Pl. 3. személyű birtokos személyjel, pl.: Jo. *wūrsa jāšāžām, jāšāšt pašaš kajen űlūt* 'szidja a családját, a családja (tkp. családjai) dolgozni ment (Pl.); Vj. *kalaša po škād ārak āštlān žā* 'mondja a közelebbi szomszédainak'.

A birtokos személyjeles alakok helyett Sg. és Pl. 1. és 2. személyben analitikus formák is használatosak, melyekben a birtokos személyjét genitívuszban álló személyes névmás jelöli: Kö. *mājān šeryaš šörthān* 'a gyűrűm ezüst'; Jo. *mānān a ḡāšte* 'a földtáblámon'; *kastene kuðweče γāč memnan imne lektān kuðalān* 'este elfu-

tott a lovunk az udvarból'; H *tīdā mənən kəzə aγāl* 'ez nem az én késem'; H *kū pištā tənən mešəkəškə* 'ki tenné (tkp. teszi) a te zsákodba'; H *tənā ālat mənəmān eđem* 'te a mi emberünk vagy'; Jo. *tendan so'la šānza ija kornāšto* 'a ti falutok az ördög[ök] útján fekszik (tkp. ül)'.

Akad nyelvjárás, ahol a személyes névmás ezekben az esetekben nominatívuszban áll: Vj. *mīn' čon ūla tu ūdārlan* 'ég a szívem (tkp. lelkem) ezért a lányért'.

A Pl. 3. személyű birtokjel a m. -ék összefoglaló jelet is kifejezheti: Vo. *a čašt kajen ūlūt čodraške* 'apjáék az erdőbe mentek'.

A birtokos személyjel a cseremiszen nemcsak a birtoklást fejezheti ki, hanem determinálja a szót, amelyhez járul. Tehát a magyar határozott névelőhöz hasonló funkciót tölt be, azzal a különbséggel, hogy olyan szófajokhoz, például névmásokhoz, sőt igékhez is járulhat, amelyek elé a magyarban nem tehetünk névelőt.

Determináló funkcióban leggyakrabban a Sg. 3. sz. személyjel használatos, de igen gyakori a Sg. 2. sz. alkalmazása, sőt a Pl. 3. sz. is előfordul.

Főnév determinálása: k. *wütšö joya, serže kodeš*; ny. *wətšə joya, siržə kodeš* 'folyik a víz, marad a part'; k. *mājān pāčalemžat šūkšak wele* 'a puskám ócska';

k. *olmapu ukšet lomaja* 'az almafa ága hajladozik'; Vj. *kožlašte jeŋet košteš* 'az erdőben ember jár'; ny. *kāštā oksadažā lieš?* 'hol lesz a pénzetek';

k. *Ol'oš lekteš, kaja saltak-wlakāšt* 'Ol'oš kimegy, odamegy a katonákhoz'

Melléknév és a melléknévi igenév determinálása: k. *imhānāšt tunarak oγāl* 'a lovasok (ti. lovas gazdák) nincsenek annyian'; ÉNy. *tədə kužu jeŋet atāštā ūlšet eγāštam ik jeŋən trupkaškāžā kanden šānden* 'ez az erdőben élő (tkp. levő) „hosszú ember” meghozta a fiukat és egy embernek a kéményébe tette le'.

Számnév determinálása: Uf. *kum eγā γāč kōktāštām saldatlan puem*; Kö. *kum eγāšte kōkātšām saltaklan puem* 'három fiú közül kettőt katonának adok'.

Névmás determinálása: k. *meže kajena, teže kodāda*; ny. *māžə kenä, tūžəko-đāda* 'mi elmegyünk, ti maradtok'; ny. *māmnāeđam sowsemok mondenət* 'ben-nünket teljesen elfelejtettek'; Kö. *mōlāšt kumalāt* 'a többiek imádkoznak'.

Ige determinálása: k. *a tāj kuze jōratetše?* 'és te hogy szeretsz?'; k. *a molan tānar mūdārkö, kajendaže* 'és miért mentetek el olyan messzire?'

Főnévi igenév determinálása: k. *ek, rwezārak lijašet, mājat pārl'a mijem āl'e* 'ha fiatalabb lennék, én is elmennék [veled] együtt'.

Határozói igenév determinálása: k. *kajenže kertat mo?* 'tudsz-e menni?'

Ez a használat a *kertam, moštem* 'tud, -hat, -het' jelentésű igék vonzataként álló határozói igenévre jellemző.

Kötőszó determinálása: k. *ot jū γānže, jumālan tau!* 'ha nem iszol, hála istennek!'

Sajátos használata a birtokos személyjelnek az alábbi időhatározó jelölés, mely a determináló funkcióból alakult ki: Vo. *jūtet-kečet kajat* 'éjjel nappal mennek'; Jo. *jūđet-kecet niyūnam mālam jaršaš o'k li* 'se éjjel, se nappal sohasem tudok szabad lenni'; Kö. *d'ūtšö-kečāže* 'éjjel-nappal'.

A melléknév

A melléknév, mint említettük nem különbözik számottevően a főnévtől, van azonban egy-két olyan sajátossága, amely miatt külön is kell szólni róla.

Néhány melléknévnek két alakja van: egy rövidebb, amely akkor használatos, mikor a melléknév jelzőként áll, s egy hosszabb, ha a melléknév főnévként áll vagy állítmányi funkcióban k. *oš~ošo*, ny. *oš~ošā* 'fehér'; k. *šem~šeme*, ny. *šim~šima* 'fekete'; k. *joškar~joškarye*, ny. *jakšar~jakšaryā* 'piros'; k. *užar~užarye*; ny. *āžar~āžaryā* 'zöld'.

Példák: k. *wol'āklan užaryām pukšaš* 'a jószággal (tkp. a jószágnak) zöldet kell etetni'; k. *meraḡān kâžâtat počšo küčâk, pâlšâže šeme* 'a nyúlnek most is rövid a farka, a füle pedig fekete'.

A melléknév fokozása

a) A cseremisiz középfok jele k. *-rak*, ny. *-rak -râk*. Amihez hasonlítanak valamit az ablatívusban vagy ezzel egyenértékű névutóval áll: k. *ūmbačân tuwâržo deč sowo wočmo nar küčâkrak šowârâm ūštâle kolten* 'föleje ingénél tenyéryivel rövidebb kabátot kanyarított'; ny. *kapka pičā ḡac kükšârâk* 'a kapu magasabb a kerítésnél.

A középfok jele esetragos melléknévhez is járulhat: ny. *pæčkütä-kârân sanžâwläžâ ečeat kelḡâškârâk walen kemälü čučât* 'sötétbarna szeme még mélyebben (tkp. mélyebben) beesettnek látszik'.

Ugyanígy az esetragos mutatónévmás is megkaphatja a középfokjelet: ny. *tâšec-râk ok wes juk popa* 'arrébből más hang mondja'.

Járulhat a középfokjel határozószóhoz. Ez esetben a magyar fordításban nem tudjuk visszaadni a pontos jelentést: k. *Stopan kâžâtrak ala-mo peš wes semân koješ* 'Stopan mostanában valahogy egészen másnak látszik'.

Nem gyakran, de helyhatározóragos főnév is állhat középfokban: Uf. *kožlaškârâk purena, d'eḡ âžne už* 'menjünk be mélyebben az erdőbe, hogy az ember meg ne lásson'; ny. *mān iziš wes kornâškârak ajmâltal koltâšâm* 'én egy kicsit más útra tévedtem'.

Nyomatékosító szerepe van a középfokjelnek, ha névutóhoz járul: Vo. *šâhžem ualašte kečwal jotkerak* 'a füzesben ülök déltájig'; ny. *Waštarow oficial'nâj juk tonrak kelesä* 'Vastarov hivatalos hangon mondja'.

A középfokjel azt is kifejezheti, hogy valamilyen tulajdonság, sajátosság a szokásosnál csak kevéssel nagyobb mértékű: kö. *tače keče d'užyatarak* 'ma kissé hűvös az idő'; Vo. *lemem jaryatarak lin* 'a levesem kissé híg lett'.

b) Igen széles körű a középfoknak egy másik, csupán szintaktikai eszközökkel való kifejezése. Ez esetben a melléknév nem kap középfokjelet, az összehasonlított személy vagy dolog pedig ablatívusban vagy ennek megfelelő névutóval áll: k. *čod-rase maska dečat osal ulat* 'rosszabb vagy az erdei medvéténél'; ny. *iktâ wesâ ḡec izi* 'egyik kisebb mint a másik'.

c) A felsőfok jele a k. *en*, ny. *samoj, sek, in* szócska, amely a fokozott szó előtt áll: k.

joya awa šihžawüt, en jandar, en nele, en kočo, en šerye, šüm köryö γāč lekše šihžawüt 'hull (tkp. folyik) az anya könnye, a legtisztább, a legsúlyosabb, a legkeserűbb, a legdrágább, a szív belsejéből jövő könny'; ny. *samoj sämərəkšok mäh ālam* 'én vagyok a legfiatalabb'; ny. *sek piḡgədə pušāḡgəžok tum āleš* 'a legkeményebb fa a tölgy'; ÉNy. *te kəsle in säj* 'ez a guszli a legjobb'.

d) A felsőfokot is ki lehet fejezni sziktaktikai eszközökkel: k. *tušto laδra deč laδra pušeḡge kuškeš, tušto motor deč motor saska šočeš* 'ott nő a leglombosabb (tkp. lombostól lombos) fa, ott terem (tkp. születik) a legszebb (tkp. széptől szép) bogyó'; ny. *jažo γacät jažo* 'a legjobb (tkp. a jónál is jó)'.

A számnév

1. A tőszámnév

a tőszáneveknek 1–9-ig rövidebb és hosszabb alakja van. A rövid alak jelzőként használatos, a hosszabb egyéb funkciókban.

	k.		ny.	
1	<i>ik</i>	<i>ikte</i>	<i>iktāt</i>	<i>iktə(t)</i>
2	<i>kok</i>	<i>kokāt</i>	<i>koktāt</i>	<i>koktə(t)</i>
3	<i>kum</i>	<i>kumāt</i>		<i>kāmāt</i>
4	<i>nāl</i>	<i>nālāt</i>		<i>nəlāt</i>
5	<i>wič</i>	<i>wizāt</i>		<i>wəzət</i>
6	<i>kut</i>	<i>kuδāt</i>		<i>kuδāt</i>
7	<i>šəm</i>	<i>šəmāt</i>		<i>šəmət</i>
8	<i>kandaš</i>	<i>kandaše</i>		<i>kändäkš</i>
9	<i>indeš</i>	<i>indeše</i>		<i>əndekš</i>
10	<i>lu</i>	<i>lu</i>		<i>lu</i>

A 7 számnév a vjatkai alnyelvjárásban *šəšəm* és *šišim*.

A számnevek 11–19-ig sajátosan képződnek, a *lu* '10' számnévhez az *-at(-ät)* 'és' jelentésű partikula kapcsolja az egyeseket. A használat során a *lu* számnév *u*-ja a keleti dialektusban általában eltűnt.

	k.	ny.
11	<i>latik(te), latiktāt</i>	<i>luatik(tə), luatiktət</i>
12	<i>latkok(āt), latkaktāt</i>	<i>luatkok(tāt), luatkaktət</i>
13	<i>latkum(āt)</i>	<i>luatkām(āt)</i>
14	<i>latnāl(āt)</i>	<i>luatnəl(āt)</i>
15	<i>latwič, latwizāt, lučko</i>	<i>luatwəc, luatwəzət; luckə</i>
16	<i>latkut, latkuδāt</i>	<i>luatkut, luatkuδət</i>
17	<i>latšəm, latšəmāt</i>	<i>luatšəm(ət)</i>
18	<i>latkandaš(e)</i>	<i>luatkändäkš(ə)</i>
19	<i>latindeš(e)</i>	<i>luatindəkš(ə)</i>

A tízes számnevek 20—90-ig úgy alakulnak, hogy a 2—9-ig terjedő tőszámnevekhez hozzáteszik a *lu* '10' szót, amelynek a magánhangzója egyes esetekben módosulhat.

k.		ny.
20	<i>kolo</i>	<i>koklā</i>
30	<i>kumlo</i>	<i>kāmlā</i>
40	<i>nālle</i>	<i>nallā</i>
50	<i>witle</i>	<i>wāclā</i>
60	<i>kutlo</i>	<i>kutlu</i>
70	<i>šāmlu</i>	<i>šāmlu</i>
80	<i>kandašlu</i>	<i>kāndākšlu</i>
90	<i>indešlu</i>	<i>āndekšlu</i>

A további számnevek: k. *šüdü*, ny. *süda* '100', k. *tüžem*, ny. *tāžam* '1000'. A tőszámnevek egymáshoz kapcsolódása minden alaktani változás nélkül történik: k. *tüžem indeššüdü kandašlu indeš(e)*; ny. *tāžam āndākššüda kāndākšlu āndekš(ā)* '1989'.

2. A sorszámnevek

A sorszámneveket úgy képezzük, hogy a tőszámnév rövid alakjához hozzáteszük a k. *-mše*, *-mšo*, *-mšö*, ny. *mšā*, *-mšā* képzőt (kivétel az *-m*-re végződő 3 és 7 jelentésű számnév, ezekben a képző *m* eleme elmarad. A nyugati irodalmi nyelvben a felsoroltakon kívül még több sorszámnév is *m* nélküli képzőt kap. Az 5 jelentésű számnév tövégi mássalhangzója nem *č*, *c*, hanem *z* lesz).

k.		ny.
1.	<i>ikāmše</i>	<i>ikāmšā, ikše</i>
2.	<i>kokāmšo</i>	<i>kokāmšā, kokšā</i>
3.	<i>kumšo</i>	<i>kāmšā</i>
4.	<i>nālāmše</i>	<i>nālāmšā, nālšā</i>
5.	<i>wizāmše</i>	<i>wāzāmšā, wācšā</i>
6.	<i>kudāmšo</i>	<i>kudāmšā, kutšā</i>
7.	<i>šāmše</i>	<i>šāmšā</i>
8.	<i>kandašāmše</i>	<i>kāndākšāmšā, kāndākšā</i>
9.	<i>indešāmše</i>	<i>āndākšāmšā, āndekšā</i>
10.	<i>lumšo</i>	<i>lūāmšā, lūšā</i>
20.	<i>kolāmšo</i>	<i>koklāšā</i>
30.	<i>kumlāmšo</i>	<i>kāmlāšā</i>
100	<i>šüdāmšö</i>	<i>šüdāšā</i>
1000	<i>tüžemše</i>	<i>tāžāmšā</i>

Összetett számnevek esetén csak az utolsó komponens veszi fel a sorszámnévképzőt: k. *kumšüdü witle kokāmšo* '352'.

Az *ikâmše* stb. '1.' alak helyett gyakran használatos a k. *perwâj*, ny. *perwaj* szó, a *kokâmšo* '2.' mellett pedig a k. *wes(e)*, ny. *wes(a)* 'második, másik' jelentésű.

3. A törtszámok

	k.		ny.
	<i>pele</i>	}	<i>pele</i>
1/2	<i>ik kokâmšo</i>		<i>ik kokšâ</i>
	<i>1/4 ik nâlâmše</i>		<i>ik nâlâmša</i>
	<i>3/5 kum wizâmše</i>		<i>kâm wəzəmša</i>

A negyed kifejezésre használatos még a k. *čârâk*, ÉNy. *cərak*, ny. *cerpet*, a nyolcadéra pedig az egész cseremiszi nyelvterületen az *osmuška*.

4. A gyűjtőszámnevek

a) k., ny. *koktân* 'ketten', k. *kumâtân*, ny. *kâmâtân* 'hárman', k. *nâlâtân*, ny. *nələ-tân* 'négyen' stb.

Ebben az esetben a számnévhez insztruktívuszrag járul.

b) k., ny. *koġâhek* 'mind a ketten', k. *kumâhek*, ny. *kâmâhek* 'mind a hárman'; k. *nâlâhek*, ny. *nələhek* 'mind a négyen'.

A gyűjtőszámnévnek ehhez a típusához birtokos személyjelek is járulhatnak, s ekkor elmarad a képző *-ek* végződése: k. *koġâġnan* 'mindkettőnk'; ny. *männmân kâmâġnan* 'mind a hármunké'; H *kâmâġdâstânâmat* 'mindhármukét'.

Az északnyugati nyelvjárásban némi alak eltérést találunk ebben az esetben, az *n-*ből *l'* lesz: *koġol'nan* 'kettőnknek'; *kūmul'nan* 'hármunknak'.

c) A komitatívuszraggal is kifejezhető gyűjtőszámnév: Vj. *indešâġe*. H *andekšâġe* 'mind a kilenc'.

5. Az osztószámnevek

Ebben az esetben az improduktív *-e* latívuszrag járul a számnév hosszabb alakjához: k. *kokte*, ny. *kokte* 'ketté, két felé'; k. *kumâte*, ny. *kâmâte* 'háromfelé'; k. *nâlâte*, ny. *nələte* 'négyfelé' stb.

6. A határozatlan számnevek

Határozatlan számnevek a cseremiszi pl. a k. *šuko*, ny. *šukâ* 'sok'; k. *jatâr*, ny. *pülâ* 'meglehetősen sok'; k. *šayal*, ny. *šâyäl* 'kevés'; k. *ikmâhar*, ny. *ikmaġar* 'néhány' stb.

A névmás

1. A személyes névmás

		Sg.		3. sz.	
1. sz.		2. sz.			
Nom.k.	<i>mâj</i> , ny. <i>məñ</i>	k. <i>tâj</i> , ny. <i>təñ</i>	k. <i>tuðo</i> , ny. <i>təðə</i>		
Gen. k.	<i>mâjân</i> , ny. <i>məñən</i>	k. <i>tâjân</i> , ny. <i>təñən</i>	k. <i>tuðân</i> , ny. <i>təðən</i>		
Akk. k.	<i>mâjâm</i> , ny. <i>məñəm</i>	k. <i>tâjâm</i> , ny. <i>təñəm</i>	k. <i>tuðâm</i> , ny. <i>təðəm</i>		
Dat. k.	<i>mâlanem</i> , ny. <i>mələnem</i>	k. <i>tâlanet</i> , ny. <i>tələnet</i>	k. <i>tutlan</i> , ny. <i>təðəlän*</i>		

Pl.					
Nom.k.	<i>me</i> , ny. <i>mä</i>	k. <i>te</i> , ny. <i>tä</i>	k. <i>nuno</i> , ny. <i>nənə</i>		
Gen. k.	<i>memnan</i> , ny. <i>mämnan</i>	k. <i>tendan</i> , ny. <i>tämän</i>	k. <i>nunän</i> , ny. <i>nənən</i>		
Akk. k.	<i>memnam</i> , ny. <i>mämnam</i>	k. <i>tendam</i> , ny. <i>tämäm</i>	k. <i>nunäm</i> , ny. <i>nənəm</i>		
Dat. k.	<i>mâlanna</i> , ny. <i>mälännä</i>	k. <i>tâlanda</i> , ny. <i>täländä</i>	k. <i>nunâlan</i> , ny. <i>nənälän</i>		

A volgai alnyelvjárásban a Pl. 3. sz.-ben *nunâ-šamêč* alak is előfordul.

A személyes névmás genitívusza tölti be a birtokos névmás szerepét, de egyes nyelvjárásokban a nominatívuszi alak is használatos ilyen funkcióban: Jo. *mâñ omemlan te oðə ðnane* 'az én álmodnak ne higgyetek'; Uf. *mîñ čon üla tu üðərlan* 'a szívem (tkp. lelkem) ég azért a lányért'.

A központi alnyelvjárás egyes vidékein a Pl. 1. személyű névmás megegyezik a Sg. 1. személyűvel: Kö. *mâj koštəna iktəž kum arñə* 'mi járkalunk valami 3 hétig'.

2. A visszaható névmás

	k.	ny.
Sg. 1. sz. Nom.	(<i>mâj</i>) <i>ške</i>	(<i>məñ</i>) <i>ške</i>
Gen.	<i>škemân</i>	<i>škəməñ škəmeməñ</i>
Akk.	<i>škemâm</i>	<i>škəməm škəmeməm</i>
Dat.	<i>škanem v.</i> <i>škanem</i>	<i>škelän škəlänem</i>
	k.	ny.
Sg. 2. sz. Nom.	(<i>tâj</i>) <i>ške</i>	(<i>təñ</i>) <i>ške</i>
Gen.	<i>škendân</i>	<i>škəmetən</i>
Akk.	<i>škendâm</i>	<i>škəmetəm</i>
Dat.	<i>škanet</i>	<i>škelänet</i>
	k.	ny.
Sg. 3. sz. Nom.	(<i>tuðo</i>) <i>ške</i>	(<i>teðe</i>) <i>ške</i>
Gen.	<i>škenžən</i>	<i>škəməzən</i>
Akk.	<i>škenžəm</i>	<i>škəməzəm</i>

* A többi esetben a névmások ragozása nem tér el a főneveketől.

	Dat.	<i>škanže v.</i> <i>škanže</i>		<i>škəlänžə</i>
	k.			ny.
Pl. 1. sz.	Nom. (<i>me</i>)	<i>ške</i>	(<i>mä</i>)	<i>ške</i>
	Gen.	<i>škenan</i>		<i>škəmnän</i>
	Akk.	<i>škenam</i>		<i>škəmnäm</i>
	Dat.	<i>škanna v.</i> <i>škalanna</i>		<i>škəlännä</i>
	k.			ny.
Pl. 2. sz.	Nom. (<i>te</i>)	<i>ške</i>	(<i>tä</i>)	<i>ske</i>
	Gen.	<i>škendan</i>		<i>škəmdän</i>
	Akk.	<i>škendam</i>		<i>škəndäm</i>
	Dat.	<i>škanda v.</i> <i>škalanda</i>		<i>škəländä</i>
	k.			ny.
Pl. 3. sz.	Nom. (<i>nuno</i>)	<i>ške</i>	(<i>nənə</i>)	<i>ske</i>
	Gen.	<i>škenəštän</i>		<i>škəməštən</i>
	Akk.	<i>škenəštäm</i>		<i>škəməštəm</i>
	Dat.	<i>škanəšt v.</i> <i>škanəšt</i>		<i>škələnəštə</i>

A visszaható névmás genitívusza a személyes névmás genitívuszával párhuzamosan a birtokos névmás funkcióját tölti be.

3. A mutató névmás

a) Főnévi használatú

k.		ny.
<i>tə, tiðe</i>		<i>ti, tiðe</i> 'ez'
<i>tu, tuðo</i>		<i>tə, təðə</i> 'az'
<i>seðe</i> 'ez'		<i>seðə</i> 'lám, az'
<i>saðe</i> 'az'		

b) Melléknévi használatú

k.		ny.
<i>təγaj</i>		<i>təχeñ(ə)</i> 'ilyen'
<i>tuγaj</i>		<i>təχeñ, təχeñ</i> 'olyan'

c) Számnévi használatú

k.		ny.
<i>tənar(e)</i>		<i>tinäre, tinärkə</i> 'ennyi'
<i>tunar(e)</i>		<i>tənärə</i> 'annyi'

4. A kérdő és vonatkozó névmás

a) Főnévi használatú

k.	ny.
<i>kö</i>	<i>kü</i> 'ki, aki'
<i>mo</i>	<i>ma</i> 'mi, ami'
<i>kuđo</i>	<i>kâđđ</i> 'melyik, amelyik'

Egyes keleti nyelvjárásokban a *kö* 'ki' kérdő névmás *ke* alakban fordul elő. A kérdő névmások genitívusza a magyar birtokjeles alaknak is megfelelhet, pl. *k. kön?* 'kié?'.
 b) Melléknévi használatú

k.	ny.
<i>moyaj</i>	<i>maħaḥ(â)</i> 'milyen'

c) Számnévi használatú

k.	ny.
<i>mâḥar(e)</i>	<i>maḥar(â)</i> 'mennyi'
<i>kunar(e)</i>	<i>mazar(â)</i>
	<i>kânar(â)</i> v. 'amennyi'
	<i>kânarkâ</i>

d) Határozói használatú

k.	ny.
<i>kunam</i>	<i>kânam</i> 'mikor'
Lat. <i>kušan, kušakân</i>	<i>kâšaken</i> 'hova'
III. <i>kuš(ko)</i>	<i>kâš(kâ)</i> 'hova'
Inesz. <i>kušto</i>	<i>kâštâ</i> 'hol'
Abl. <i>kušeč</i>	<i>kâšec</i> 'honnan'
<i>kuze</i>	<i>kâce</i> 'hogyan'

5. A határozatlan névmás

k.	ny.
<i>ala-kö</i>	<i>tâyü</i> 'valaki'
<i>ala-mo</i>	<i>tama</i> 'valami'
<i>ala-moyaj(e)</i>	<i>tamaħaḥ(â)</i> 'valamilyen'
<i>ala-mâḥar(e)</i>	<i>tamaḥar(â), tamazar(â)</i> 'valamennyi'
<i>ala-kuđo</i>	<i>tayâđđ</i> 'valamelyik'
<i>ala-kunam</i>	<i>tayânam</i> 'valamikor'
<i>ala-kušto</i>	<i>tayâštâ</i> 'valamikor'
<i>ala-kuze</i>	<i>tayâce</i> 'valahogyan'
<i>iktaž(e)</i>	<i>iktâžə</i> 'valaki'
<i>iktaž-kö</i>	— 'valaki'
<i>iktaž-mo</i>	<i>iktâ-ma</i> 'valami'
<i>iktaž-moyaj(e)</i>	<i>iktâ-maħaḥ(â)</i> 'valamilyen'
<i>iktaž-mâḥar(e)</i>	<i>iktâ-maḥar(â)</i> 'valamennyi'

<i>iktaž-kušto</i>	<i>iktä-γδštä</i>	'valahol'	
<i>iktaž-kuze</i>	<i>iktä-γδce</i>	'valahogyan'	
<i>ikmo</i>	—	'valami'	
<i>ikmānar</i>	<i>ikmaḥar(ə)</i>	'valamennyi'	
<i>kö-γānat</i>	<i>kü-γānät</i>	'valaki'	
<i>mo-γānat</i>	<i>ma-γānät</i>	'valami'	
<i>moyaj-γānat</i>	<i>maḥaḥ-γānät</i>	'valamilyen'	
<i>mānar(e)-γānät</i>	'valamennyi'		
<i>kušto-γānat</i>	<i>kāštä-γānät</i>	'valahol'	
<i>kuđo-γānat</i>	—	'valaki'	
<i>kunam-γānat</i>	<i>kānam-γānät</i>	'valamikor'	
ny.	ny.	ny.	
<i>kü-ānät</i>	<i>kāđä-tiđä</i>	<i>kü-šon</i>	'valaki'
<i>kāđä-ānät</i>	<i>kāđäžž</i>	—	'valaki, egynémely'
<i>kānam-ānät</i>	<i>kāđä-kānam</i>	<i>kānam-šon</i>	'valamikor, némelykor'
<i>kānar-ānät</i>	—	—	'valamennyire'

kérdő
kié?'

A felsorolt adatok csak a két irodalmi nyelv határozatlan névmásaira szorítkoznak, s csak megközelítő teljességgel. A nyelvjárásokból még számos további adattal lehetne megtoldani a felsorolást. Az észak-nyugati nyelvjárásból a következő további adatokkal egészíthetjük ki az eddigieket: *heznäj-kü* 'valaki', *heznäj-ma* 'valami' stb.; *kü-γaj* 'valaki', *ma-γaj* 'valami' stb.; *kü-γälä* 'valaki', *ma-γälä* 'valami' stb.; *älä-kü* 'valaki', *älä-kuđo* 'valamilyik' stb.; *hät-kü* 'valaki', *hät-ma* 'valami' stb.

6. A tagadó névmás

k.	ny.	
<i>ñiyö</i>	<i>ñiyü</i>	'senki'
<i>ñiyuđo</i>	<i>ñiyāđä</i>	'senki'
<i>ñimoyaj(e)</i>	<i>ñimaḥaḥ(ə)</i>	'semmilyen'
<i>ñimānar(e)</i>	<i>ñimaḥar(ə)</i>	'semennyi'
<i>ñiyusto</i>	<i>ñiyāštä</i>	'sehol'
<i>ñiyunam</i>	<i>ñiyānam</i>	'semmikor'
<i>ñiyuze</i>	<i>ñiyāce</i>	'sehogyan'

7. Általános névmás

k.	ny.	
<i>kerek-kö</i>	<i>kerek-kü</i>	'bárki'
<i>kerek-mo</i>	<i>kerek-ma</i>	'bármi'
<i>kerek-moyaj</i>	<i>kerek-maḥaḥ</i>	'bármilyen'
<i>kerek-mānar(e)</i>	<i>kerek-maḥar(ə)</i>	'bármennyi'
<i>kerek-kušto</i>	<i>kerek-kāštä</i>	'bárhol'
<i>kerek-kunam</i>	<i>kerek-kānam</i>	'bármikor'

<i>kerek-kuze</i>	<i>kerek-kâce</i>	'bárhogyan'
<i>keč-kö</i>	<i>χot'-kü</i>	'bárki'
<i>eč-mo</i>	<i>χot'-ma</i>	'bármi'
<i>keč-kuđo</i>	<i>χot'-kâđe</i>	'bármelyik'
<i>keč-moγaj</i>	<i>χot'-maχaň</i>	'bármilyen'
<i>keč-mđnar(e)</i>	<i>χot'-maňar(â)</i>	'bármennyi'
<i>keč-kušto</i>	<i>χot'-kâštâ</i>	'bárhoł'
<i>keč-kunam</i>	<i>χot'-kânam</i>	'bármikor'
<i>keč-kuze</i>	<i>χot'-kâce</i>	'bárhogyan'
<i>čâla</i>	<i>cilâ</i>	'mind'
<i>ik(te), iktât</i>	<i>ik(tâ), iktât</i>	'egy, egy bizonyos'
<i>iktat</i>	<i>iktât</i>	'senki'
<i>južo</i>	<i>juž</i>	'némely'
<i>kažne</i>	<i>kažđaj, kâžna</i>	'mindenki, mindegyik'
<i>molo</i>	<i>molo</i>	'más, másik'
<i>wes(e)</i>	<i>wes(â)</i>	'más, másik'

Az ige

A cseremiszi igék két csoportra oszlanak. Az I. konjugációhoz tartoznak a mássalhangzószó tövű igék (néhány idetartozó egy szótagú ige képez csupán kivételt, amelyben nincs mássalhangzó a szó belsejében), a II. konjugációhoz tartozó igék töve magánhangzóra végződik. Mivel az infinitívusz alapján nem lehet különbséget tenni a két konjugációhoz tartozó igék között, az elterjedt gyakorlatnak megfelelően, mindig a jelen idő első személyű alakot adjuk meg, melynek végződése az I. konjugációhoz tartozó igéknél *-am*, (*âm*), a II. konjugációhoz tartozóknál pedig *-em*, a személytelen igéknél a 3. sz. szerepel a szótagi alakban, ez az I. konjugációhoz tartozó igéknél *-eš*, a II. konjugációban pedig *a* (*â*).

Néhány esetben a konjugációs hovatarozás jelentésbeli funkciót kapott. Ugyanaz az ige az I. konjugációban ragozva intranszítív, a II.-ban pedig tranzítív: k. ny. *kođam* 'marad', *kođem* 'hagy', k. *pörtam* 'forgok', *pörtem* 'fogatok' stb.

A konjugációs hovatarozás nem megváltoztathatatlan sajátága az igéknek. Ritkán előfordul nyelvjárásközi ingadozás is, pl. Uf., Vo. *šuem* ~ Vj., ÉNy. *šuum* 'evez'.

A konjugációt az igéhez járuló képzők is megváltoztathatják, pl. Kö. *wučem*, H *wâčem* 'vár'; Kö. *wučâktem* 'megvárakoztat'; Kö. *wuceđem*, Jo. *wüceđem* (fr.) ~ Kö. *wučedâlam*, Jo. *wüceđâlam* (fr.); Kö. *wučalam*, Jo. *wücalam* (mom.).

A cseremiszi igének a magyartól eltérőleg minden módban és időben tagadó ragozása is van, amely a tagadó ige segítségével történik. A legtöbb esetben (a Pl. 3. személyben a nyelvjárások egy részében akad ugyanis kivétel) a ragozott tagadó igét a puszta igető követi. Kivételes módon alakul a hegyi alnyelvjárásban a II. múlt tagadó alakja. Ebben ugyanis nem tagadó igével történik a tagadás, hanem az igetőhöz járuló tagadó partikulával.

A személyes névmás kitétele az ige előtt nem kötelező, használatuk lényegében megegyezik a magyarral.

Jelentő mód

Jelen idő

Állító alak

I. konjugáció		II. konjugáció	
k., ny.		k.	ny.
Sg. 1. sz.	<i>tolam</i>	<i>ilem</i>	<i>əlem</i> 'élek' stb.
2. sz.	<i>tolat</i>	<i>ilet</i>	<i>əlet</i>
3. sz.	<i>toleş</i>	<i>ila</i>	<i>əlä</i>
Pl. 1. sz.	<i>tolāna</i>	<i>ilena</i>	<i>əlenä</i>
2. sz.	<i>tolāda</i>	<i>ileða</i>	<i>əleðä</i>
3. sz.	<i>tolāt</i>	<i>ilat</i>	<i>əlät</i>

Tagadó alak

k.		ny.		k.		ny.	
Sg. 1. sz.	<i>om tol</i>	<i>am tol</i>	'nem jövök'	<i>om ile</i>	<i>am ələ</i>	'nem élek'	
2. sz.	<i>ot tol</i>	<i>at tol</i>	stb.	<i>ot ile</i>	<i>at ələ</i>		
3. sz.	<i>ok~oγeš tol</i>	<i>ak~aγeš tol</i>		<i>ok~oγeš ile</i>	<i>ak~aγeš ələ</i>	stb.	
Pl. 1. sz.	<i>ona tol</i>	<i>ana tol</i>		<i>ona ile</i>	<i>ana ələ</i>		
2. sz.	<i>oda tol</i>	<i>ada tol</i>		<i>oda ile</i>	<i>ada ələ</i>		
3. sz.	<i>oγāt tol</i>	<i>ak tolep</i>		<i>oγāt ile</i>	<i>aγāt əlep</i>		

Az *ulam* 'van' létige Sg. 3. személyű alakja *ulo*, de az *uleš* alak is gyakori.

A tagadó igeragozásban a Pl. 1. és 2. sz. k. *ona*, *oda* tagadó igealakok mellett gyakran használatos a teljesebb *oγāna*, *oγeða* alak is.

A kérdésre adott tagadó válasz esetén nem kell feltétlenül megismételni az egész tagadó szerkezetet, hanem elég a tagadó igével felelni. A tagadó ige önálló alakjai a következők: k. *oγām*, ny. *aγām* 'én nem'; k. *oγāt*, ny. *aγāt* 'te nem'; k. *oγeš*, ny. *aγeš* 'ő nem'; k. *oγāna*, ny. *ana* 'mi nem', k. *oγāda*, ny. *ada* 'ti nem'; k. *oγāt*, ny. *aγep* 'ők nem'.

A létige jelen idejű tagadó alakja szabálytalan:

k.		ny.	
Sg. 1. sz.	<i>oməl</i>	<i>aməl</i>	'nem vagyok' stb.
2. sz.	<i>otəl</i>	<i>atəl</i>	
3. sz.	<i>oγəl</i>	<i>aγəl</i>	
Pl. 1. sz.	<i>onal~oγānal</i>	<i>anal</i>	
2. sz.	<i>odal~oγādal</i>	<i>adal</i>	
3. sz.	<i>oγātəl</i>	<i>aγālep</i>	

A központi alnyelvjárás egyes vidékein megvannak a szabályos *om ul* 'nem vagyok', *ot ul* 'nem vagy' stb. alakok is.

Sg. 3. személyben használatos még az *uke* 'nincs' tagadó igei alak, pl. k. *oksam uke* 'nincs pénzem'.

A cseremiszbzen rendszerint a jelen idejű igealakok használatosak a jövő idejű cselekvés kifejezésére is. Ritkán előfordul azonban, hogy szerkesztett alakkal fejezik ki a jövőt. Ez a jövő idejű cselekvést kifejező ige infinitívuszából és a *tüγalam* 'kezd' ige

ragozott alakjából áll: k. *mâj muraš tüŋalam* 'én énekelni fogok'; *tâj muraš tüŋalat* 'te énekelni fogsz' stb.

Az I. múlt idő

Az első múlt idő paradigmája attól függően, hogy az egyes igék melyik konjugációhoz tartoznak, különféleképpen alakul. Az I. konjugációhoz tartozó igéknél, ha az igető *l*-re vagy *n*-re végződik, ezek a mássalhangzók jésülnek. Ezért ezt a multat jésítő múltnak is nevezik. A II. konjugációban egy *š* múlt idő jel járul az igetőhöz. Ezért ezt az alakot *š*-es múlt időként is szokás emlegetni. A tagadó alakot mindkét konjugációhoz tartozó igék egyaránt az *š* múlt idő jel segítségével képezik.

Az első múlt olyan cselekvést jelöl, amelynek a beszélő szemtanúja volt. Ezenkívül azt is jelölheti, hogy a cselekmény nemrég zajlott le, közvetlen kapcsolatban van a jelennel.

Állító alak

		I. konjugáció		II. konjugáció	
		k.	ny.	k.	ny.
Sg.	1. sz.	<i>tol'âm</i>	<i>tol'âm</i> 'jöttem' stb.	<i>ilâšâm</i>	<i>alâšam</i> 'éltem' stb.
	2. sz.	<i>tol'âč</i>	<i>tol'âc</i>	<i>ilâšâč</i>	<i>alâšac</i>
	3. sz.	<i>tol'o</i>	<i>tol'â</i>	<i>ilâš</i>	<i>alâš</i>
Pl.	1. sz.	<i>tolna</i>	<i>tolna</i>	<i>ilâšna</i>	<i>alâšnä</i>
	2. sz.	<i>tolđa</i>	<i>tolđa</i>	<i>ilâšta</i>	<i>alâštä</i>
	3. sz.	<i>tol'âč</i>	<i>tol'ewa</i>	<i>ilâšâč</i>	<i>alewa</i>

Tagadó alak

		k.	ny.		
Sg.	1. sz.	<i>šâm tol</i>	<i>šam tol</i> 'nem jöttem'	<i>šâm ile</i>	<i>šam ala</i> 'nem éltem'
	2. sz.	<i>šâč tol</i>	<i>šac tol</i> stb.	<i>šâc ile</i>	<i>šac ala</i> stb.
	3. sz.	<i>âš tol</i>	<i>aš tol</i>	<i>âš ile</i>	<i>aš ala</i>
Pl.	1. sz.	<i>âšna tol</i>	<i>šänä tol</i>	<i>âšna ile</i>	<i>šänä ala</i>
	2. sz.	<i>âšta tol</i>	<i>šädä tol</i>	<i>âšta ile</i>	<i>šädä ala</i>
	3. sz.	<i>âšt tol</i>	<i>aš tolep</i>	<i>âšt ile</i>	<i>aš alep</i>

A Sg. 3. és a Pl. 1., 2., 3. személyben a keleti nyelvjárásokban előfordul a tagadó ige *šâš*, *šâna*, *šâđa*, *šâšt* alakja is, a Sg. 1. és 2. személyben pedig az *âžâm*, *âžâč* alakok.

Az *ulam* 'van' létige I. múlt idejű alakjaiban a szókezdő *u* *â*-re változik *âl'am* 'voltam' stb.

A II. múlt idő

A II. múlt időt úgy képezzük, hogy a határozói igenév *-ân* (*-an*), *-en* képzőjéhez hozzátesszük a személyragokat. A tagadó alakot a keleti irodalmi nyelvi norma szerint

úgy képezzük, hogy az ige határozói igenévi alakja után tesszük a létige jelen idejű tagadó alakjait, a nyugati irodalmi nyelvben az igető után álló *-te-* *-de* partikula fejezi ki a tagadást.

A II. múlt leggyakrabban a befejezett cselekvést jelöli. Ezenkívül kifejezheti, hogy a beszélő nem volt szemtanúja annak, amiről beszél.

Állító alak

I. konjugáció

Sg. 1. sz. *tolânna*

2. sz. *tolânat*

3. sz. *tolân*

Pl. 1. sz. *tolânna*

2. sz. *tolânda*

3. sz. *tolânât*

II. konjugáció

'jöttem' stb.

ilenam

âlenâm 'éltem' stb.

ilenat

âlenât

ilen

âlen

ilenna

âlennâ

ilenda

âlendâ

ilenât

âlenât

Tagadó alak

Sg. 1. sz. *tolân omâl*

toldelam 'nem jöttem'

ilen omâl

âldelâm 'nem éltem'

2. sz. *tolân otâl*

toldelat stb.

ilen otâl

âldelât stb.

3. sz. *tolân oγâl*

tolde

ilen oγâl

âlde

Pl. 1. sz. *tolân onal*

toldelna

ilen onal

âldelnâ

2. sz. *tolân ođal*

toldelđa

ilen ođal

âldelđâ

3. sz. *tolân oγâtâl*

toldelât

ilen oγâtâl

âldelât

A keleti dialektusban a *tolânna*, *tolânda* helyett nagy területen használatosak a *tolân ulâna*, *tolân ulâda*, ahol a második komponens a létige megfelelő személyű jelen idejű alakjai.

Az északnyugati nyelvjárásban az állító alakban a Sg. 3. sz. kivételével minden személyben megtaláljuk a kissé csonkult létigét:

Sg. 1. sz. *tolân-lam*

'jöttem' stb.

2. sz. *tolân-lat*

3. sz. *tolân*

Pl. 1. sz. *tolân ulna*

2. sz. *tolân ulđa*

3. sz. *tolân ult*

Hasonló jelenség a vjatkai alnyelvjárásban is előfordul.

Az I. összetett folyamatos múlt idő

Az összetett folyamatos múlt időt úgy képezzük, hogy az ige jelen idejű személyragos alakjai után kiteszük a létige I. múlt idejű Sg. 3. személyű alakját. Tipológiai szempontból ez a cseremisiz múlt pontos mása a ma már nem használatos m. *jövök vala* összetett múlt időnek.

Az I. összetett folyamatos múlt olyan cselekvést jelöl, amelynek a beszélő szemtanúja volt.

Állító alak

I. konjugáció

	k.	ny.
Sg. 1. sz.	<i>tolam âl'e</i>	<i>tolam âl'â 'jövök vala'</i>
2. sz.	<i>tolat âl'e</i>	<i>tolat âl'â stb.</i>
3. sz.	<i>toleš âl'e</i>	<i>toleš âl'â</i>
Pl. 1. sz.	<i>tolâna âl'e</i>	<i>tolâna âl'â</i>
2. sz.	<i>tolâda âl'e</i>	<i>tolâda âl'â</i>
3. sz.	<i>tolât âl'e</i>	<i>tolât âl'â</i>

II. konjugáció

	k.	ny.
Sg. 1. sz.	<i>ilem âl'e</i>	<i>âlem âl'â 'élek vala'</i>
2. sz.	<i>ilet âl'e</i>	<i>âlet âl'â stb.</i>
3. sz.	<i>ila âl'â</i>	<i>âlâ âl'â</i>
Pl. 1. sz.	<i>ilena âl'e</i>	<i>âlenâ âl'â</i>
2. sz.	<i>ileda âl'e</i>	<i>âledâ âl'â</i>
3. sz.	<i>ilat âl'e</i>	<i>âlât âl'â</i>

A tagadó alakokban az ige jelen idejű tagadó alakjai után ki kell tenni a létige múlt idejű k. *âl'e*, ny. *âl'â* alakját.

II. összetett folyamatos múlt idő

A II. összetett múlt idő formailag annyiban tér el az I.-től, hogy a létige k. *âl'e*, ny. *âl'â* alakjai helyett a k. *ulmaš*, ny. *âlân* 'volt' segédigék állnak, s a tagadó alakokban is ezek használatosak a tagadott ige után.

A II. összetett folyamatos múlt olyan cselekvést jelöl, amelynek a beszélő nem volt szemtanúja.

Az I. régmúlt

Az I. régmúlt a II. múlt idő személyragozott alakjaiból és az utánuk kitett k. *âl'e*, ny. *âl'â* múlt idejű létigei alakokból áll, pl. k. *tolânam âl'e*, ny. *tolânam âl'â* 'jöttem vala' stb.

Az I. régmúlt olyan cselekvést jelöl, amely egy másik múlt előtt játszódott le, s amelynek a beszélő szemtanúja volt.

Tipológiailag pontosan az egykori m. *jöttem vala* régmúltnak felel meg.

A tagadó alakok pontosan megegyeznek a II. múlt tagadó alakjaival, csupán ki kell tenni utánuk a k. *âl'e*, ny. *âl'â* létigei alakokat.

A II. régmúlt

A II. régmúltat úgy képezzük, hogy a II. múlt ragozott alakjai után kiteszük a k. *ulmaš*, ny. *âlân* 'volt' jelentésű létigét. A tagadó alakokban úgyszintén.

A II. régmúlt egy olyan másik múlt előtt lejátszódó cselekvést jelöl, amelynek a beszélő nem volt szemtanúja.

A feltételes mód

a) A keleti irodalmi nyelvben használt feltételes mód megegyezik az I. összetett

múlttal, pl. *tolam əl'e* 'jönnék, jöttem volna'. A hegyi irodalmi nyelvben is előfordul ez a használat.

b) A *-yece*, *-yecə* jelű feltételes mód is nagy területen megvan, a keleti irodalmi nyelvbe azonban nem került be. Használata csökkenőben van.

Állító alak

	Uf.	ny.	Uf.	ny.
Sg. 1. sz.	<i>tolyečem</i>	<i>tolyecem</i> 'jönnék' stb.	<i>iləyečem</i>	<i>ələyecem</i> 'élnék' stb.
2. sz.	<i>tolyečet</i>	<i>tolyecet</i>	<i>iləyečet</i>	<i>ələyecet</i>
3. sz.	<i>tolyeče</i>	<i>tolyecəžə</i>	<i>iləyeče</i>	<i>ələyecəžə</i>
Pl. 1. sz.	<i>tolyečna</i>	<i>tolyecənä</i>	<i>iləyečna</i>	<i>ələyecənä</i>
2. sz.	<i>tolyečta</i>	<i>tolyecədə</i>	<i>iləyečta</i>	<i>ələyecədə</i>
3. sz.	<i>tolyečəšt</i>	<i>tolyecəštə</i>	<i>iləyečəšt</i>	<i>ələyecəštə</i>

Tagadó alak

	Uf.		Uf.	
Sg. 1. sz.	<i>toldeyečem</i>	'nem jönnék'	<i>ilədeyečem</i>	'nem élnék'
2. sz.	<i>toldeyečet</i>		<i>ilədeyečet</i>	
3. sz.	<i>toldeyeče</i>		<i>ilədeyeče</i>	
Pl. 1. sz.	<i>toldeyečna</i>		<i>ilədeyečna</i>	
2. sz.	<i>toldeyečta</i>		<i>ilədeyečta</i>	
3. sz.	<i>toldeyečəšt</i>		<i>ilədeyečəšt</i>	

Se a hegyi irodalmi nyelvből, se a nyugati nyelvjárásokból nem áll rendelkezésre e feltételes mód tagadó ragozása.

Az óhajtó mód

Állító alak

	k.	ny.	k.	ny.
Sg. 1. sz.	<i>tolnem</i>	<i>tolnem</i> 'jönni óhajtok, szándékozom' stb.	<i>ilənem</i>	<i>ələnem</i> 'élni óhajtok, szándékozom' stb.
2. sz.	<i>tolnet</i>	<i>tolnet</i>	<i>ilənet</i>	<i>ələnet</i>
3. sz.	<i>tolneže</i>	<i>tolnežə</i>	<i>iləneže</i>	<i>ələnežə</i>
Pl. 1. sz.	<i>tolnena</i>	<i>tolnenä</i>	<i>ilənena</i>	<i>ələnenä</i>
2. sz.	<i>tolneda</i>	<i>tolnedä</i>	<i>iləneda</i>	<i>ələnedä</i>
3. sz.	<i>tolnešt</i>	<i>tolneštə</i>	<i>ilənešt</i>	<i>ələneštə</i>

Tagadó alak

Sg. 1. sz.	<i>ənem tol</i>	<i>ənem tol</i> 'nem óhajtok, nem szándékozom jönni' stb.	<i>ənem ile</i>	<i>ənem ələ</i> 'nem óhajtok, nem szándékozom élni' stb.
------------	-----------------	---	-----------------	--

	2. sz.	<i>ənet tol</i>	<i>ənet tol</i>	<i>ənet ile</i>	<i>ənet ələ</i>
	3. sz.	<i>əneže tol</i>	<i>ənežə</i>	<i>əneže ile</i>	<i>ənežə ələ</i>
Pl.	1. sz.	<i>ənena tol</i>	<i>ənenä tol</i>	<i>ənena ile</i>	<i>ənenä ələ</i>
	2. sz.	<i>əneđa tol</i>	<i>əneďä tol</i>	<i>əneđa ile</i>	<i>əneďä ələ</i>
	3. sz.	<i>ənešt tol</i>	<i>əneštə tolep</i>	<i>ənešt ile</i>	<i>əneštə elep</i>

Az óhajtó mód múlt idejét a k. *əl'e~ulmaš*, ny. *əl'ə~ələn* segédikéssel képezzük, pl. k. *tolnem əl'e~tolnem ulmaš*; ny. *tolnem əl'ə~tolnem ələn* 'jönni óhajtottam, szándékoztam'. Az óhajtó mód két múlt ideje között ugyanaz a jelentésárnyalati különbség van, mint a jelentő módbeli összetett múltak párhuzamos alakjai közöt.

A felszólító mód

A felszólító módnak nincs külön jele a cseremiszb. A Sg. 2. személyben a pusztá igető fejezi ki a felszólítást, a Pl. 1. személyűt pedig a jelentő mód jelen idő azonos személyű alakja.

Személyrag

	k.	ny.
Sg.	2. sz. —	—
	3. sz. <i>-še, -šo, -šö</i>	<i>-šə, -šə</i>
	<i>-že, -žo, -žö</i>	<i>-žə, -žə</i>
Pl.	2. sz. <i>-sa, -za</i>	<i>-də, -ďä</i>
	3. sz. <i>-št</i>	<i>-štə, -štə</i>

Állító alak

	k.	ny.	k.	ny.
Sg.	2. sz. <i>tol</i>	<i>tol</i> 'gyere' stb.	<i>ile</i>	<i>ələ</i> 'élj' stb.
	3. sz. <i>tolžo</i>	<i>tolžə</i>	<i>iləže</i>	<i>ələžə</i>
Pl.	2. sz. <i>tolza</i>	<i>tolđa</i>	<i>iləza</i>	<i>ələďä</i>
	3. sz. <i>tolšt</i>	<i>tolštə</i>	<i>iləšt</i>	<i>ələštə</i>

Tiltó alak

	k.	ny.	k.	ny.
Sg.	2. sz. <i>it tol</i>	<i>it tol</i> 'ne gyere' stb.	<i>it ile</i>	<i>it ələ</i> 'ne élj' stb.
	3. sz. <i>ənže tol</i>	<i>ənžə tol</i>	<i>ənže ile</i>	<i>ənžə ələ</i>
Pl.	2. sz. <i>ida tol</i>	<i>idä tol</i>	<i>ida ile</i>	<i>idä ələ</i>
	3. sz. <i>ənāšt tol</i>	<i>ənāštə tol</i>	<i>ənāšt ile</i>	<i>ənāšt ələ</i>

A hegyi irodalmi nyelvben emellett több alak használatos az enyhébb felszólítás kifejezésére:

Sg.	2. sz. <i>tolāma, tolaj, tolok, tolāldal</i>	'gyere csak'
	3. sz. <i>tolžāš, tolžaj, tolđalžə</i>	'jőjjön csak'
Pl.	2. sz. <i>tolāmađa, toldok, tolāldalđok</i>	'gyertek csak'
	3. sz. <i>tolāštāš, tolāštaj, tolāldalāštə</i>	'jőjjenek csak'

A k. Pl. 2. sz. állító alak annyiban kivételesnek számít, hogy a hangsúly az utolsó szótag helyett mindig az elsón van.

Az igenevek

1. A főnévi igenév

A főnévi igenév képzője minden esetben k. -aš, ny. -aš, -äš: k., ny. *tolaš* 'jönni', k. *ilaš*, ny. *äläš* 'élni'.

a) Az infinitívusz főnévi használata igen gyakori a cseremiszbén, s felvehet esetragokat, birtokos személyjeleket: Vj. *o[k] kert ilaš äž ä jös ä* 'a beteg élete nehéz'; ny. *mar ä pisa't el' wlälän tworčeski ku š k a š ä št ä palšen* 'Segített a cseremiszi íróknak alkotói növekedésükben'.

b) Ritkán jelzőként is állhat: H *n ä l ä š mar ä w l ä* cilä *poγ ä nat šil ä k ä š k ä* '[a lányért] jövő emberek mind összegyűlnek az emelvényen'.

c) A birtokos személyjeles vagy esetragos infinitívusz gyakran mellékmondat értékű igeneves szerkezetnek fogható fel: Vo. *korn ä m š ä n ž a, ku š le k t a š ä ž e* 'tudja az utat, ahova mennie [kell]'; Kö. *t ä d [e] im äe k ä č k a š l a n n a l m e* 'ez a ló befogásra van véve'; H *t ä r γ e š t ä š ä ž ä t w ä t š ä ü š t ä* 'a víz hideg [arra], hogy beleugorjon (tkp. beleugrania)'.

d) A hétköznapi társalgásban az infinitívusz gyakran helyettesít személyragos igét: k. *A-a-a, t ä j k a l ä k ä m k ä č k ä r a š ?!* 'á-á-á, te az embereknek (tkp. népet) kiabálsz?!'.

2. A szükségességi igenév

a) A szükségességi igenév egyik képzője a cseremiszbén -*man*: k. *m ä l a n n a p ä r l' a l i j m a n* 'nekünk együtt kell lennünk'.

A létige megfelelő alakjai segítségével a szükségességi igenév lehet tiltó vagy különböző modális értékű: k. *t e n d a n k o k l a š t e i k t a t k ä i y a m l u t t ä m o l i j m a n o γ ä l!* 'egy se legyen köztetek, aki nem olvas könyvet'; k. *w e s p a š a š k e k u s n ä m a n ä l' e* 'más munkába kellett volna fognia'.

A -*man* képzős szükségességi igenév a keleti dialektusban használatos.

b) A nyugati nyelvjáróterületen és a volgai alnyelvjárásban -*m ä l a*, -*m ä l ä* az igenév képzője: ny. *keč ä n ä n d e t ä š t ä s ä n z ä š t ä ŋ g ä l m ä l ä* 'most már minden nap itt kell ülni'; ny. *m ä l ä m m ä l' ä l a n ä m ä l a a γ ä l* 'én nem késlekedhetem'.

3. A folyamatos melléknévi igenév

A folyamatos melléknévi igenév képzője az igetőhöz járuló k. -*še*, -*šo*, -*šö*, ny. -*š ä*, -*š ä*; vannak nyelvjárások, ahol *š* helyett *kš* van a képzőben. A képző magánhangzója néha elmarad.

a) A melléknévi igenév legközönségesebb használata a jelzői: k. *lāštašēš pišše lupš keče waštareš činžāla jalyāžēš* 'a levélre tapadó harmat a nap ellenében gyöngyként ragyog'; ny. *mardežeš v ə s ü l t š ə ə l ā š t ā š w l ā r o k ā š w a z a l ā t* 'a szélben szálló levelek lehullanak a földre'.

A folyamatos melléknévi igenév a jelzős összetételekből önállósulhat, pl. k. *lütšö* 'gyáva' (a *lüdam* 'fél' igéből), vagy mesterségesen is képezhetnek ilyen alakokat, pl. k. *tunāktāšo* 'tanító' (a *tunāktēm* 'tanít' igéből).

b) A cseremisiz folyamatos melléknévi igenév nem ritkán a magyar és más nyelvek befejezett melléknévi igenevének felel meg: k. *kolšo*, ny. *kolāš* 'halott'; Kö. *watām n a l š e m a r i* 'házas ember (tkp. asszonyt vett férfi)'; Kö. *d' ü l š ö č a r a* 'égett tisztás'; Uf. *pualše parna* 'meggyült ujj'; Jo. *malāš wūr* 'megalvadt vér'.

c) A modális *-la* ragjával és esetleg a cselekvő személyére utaló birtokos személyjellel ellátva olyan igeneves szerkezet jön létre, amely rendszerint egyidejű cselekvés kifejezésére szolgál, s időhatározói mellékmondatokkal egyenértékű: k. *šāp urem dene oškā l š ā ž l a t u d o i k o k n a j ā m a l n e e r k ā n m u t l a n ā m ā m k o l ā n* 'miközben a csendes utcán haladt, egy ablak alatt halk beszélgetést hallott'; H *keš ə l ə o k k ə š k ə n ā n g g i ā k o γ o ü š k ü ž ə m* 'mentükben a kígyó visz magának egy nagy bikát'.

d) Ritkán ez a szerkezet állapothatározót is kifejezhet: k. *kijšāla lušaš ok jörö* 'fekve nem jó olvasni'.

4. A beálló melléknévi igenév

a) A beálló melléknévi igenév képzője: k. *-šaš(lāk)*, ny. *-šaš(lāk)*, *-šāš(lāk)*. Használata leginkább a m. *-andó*, *-endő* képzős igenévével egyezik, s ehhez hasonlóan igen gyakran szükségességet, kellést is kifejez: k. *āštāš aš paša* 'elvégezendő munka', *kajšaš korno* 'megteendő út'; ny. *kešāš kornā* 'megteendő út'; *ü d ə š ā š l ə k w ā r l ə k* 'elvetendő mag'; *tolšas i* 'a jövő év'.

b) A beálló melléknévi igenév nemcsak jelzőként, állítmányként is állhat: k. *kawašte ik pālat uke, ojar, motor keče lijš a š l ā k* 'az égen egyetlen felhő sincs, derült, szép napnak kell lennie'; H *mānmān kāpnāžə rokeš šūšāš l ə k, mānmān juknāžə mardežeš keš ā š l ə k* 'testünk el fog porladni a földben, hangunk el fog szállni a szélbe'.

c) Birtokos személyjellel ellátva és az *ulo* 'van', *uke* 'nincs' segédigékkel a beálló melléknévi igenév tulajdonképpen egy külön szükségességi módot fejez ki: k. *kočātān kuγu jādā l ə š t a š ā ž e u l o* 'nagyapádnak sürgősen (tkp. nagy) bocskort kell készítenie'; k. *molo puāš a š e m u k e* 'más adni valóm nincs'.

d) A beálló melléknévi igenévhez járuló esetragok, névutók és az alany személyére utaló birtokos személyjelek segítségével a mondat értékű igeneves szerkezetek gazdag rendszere képezhető: Kö. *kunar i ilšašetām kuku kalasa* 'a kakukk megmondja, hány évig élsz'; Kö. *taza lišašlan dūštālna* 'azért fürdünk, hogy egészségesek legyünk'; Jo. *jōrlšašla wele koješ* 'úgy látszik, mintha föl akarna dőlni'; Vj. *kečə wolyaltšaš ko d ə m t o l ā n p u r ā š* 'napkeltekor jött meg'; k. *škenan ješnam a r a l ā š a š w e r č k u γ ā ž a w a š t a r e š k a j e n a* 'hogyan megvédjük a családunk, a cār ellen megvédjük'; Kö. *d'ür tolšaš teč oržāčēn wüt lewa* 'esőjövetele előtt a víz megmelegszik'.

5. befejezett melléknévi igenév

A befejezett melléknévi igenév állító alakjának képzője k. *-me, -mo, -mö, -maš*; ny. *-mâ, -mə, -maš, -mäš*. A magánhangzóra végződő képzőkben, különösen a nyugati nyelvjárásokban elmaradhat a magánhangzó.

Legáltalánosabb a jelzői használata: k. *kuralme mlande* 'felszántott föld'; k. *kâčkâme imhe* 'befogott ló'; ny. *kaštmâ kornâ* 'megtett (tkp. megjárt) út'; ny. *pätärəmə päšä* 'elvégzett munka'.

A cseremisz befejezett melléknévi igenévnek számos esetben folyamatos melléknévi igenév felel meg a magyarban: k. *šočmo mlande* 'szülőföld'; k. *kanâme keče* 'pihenőnap'; H *šačmâ sola* 'szülőfalu'.

A befejezett melléknévi igenév gyakran használatos főnévként (nomen actionis): k. *wâher kumo*; ny. *mâher kumaš* 'vászonszövés'.

Az igenevek közül a befejezett melléknévi igenév alkotja a legtöbb mellékmondat értékű igeneves szerkezetet. Ezek két csoportra oszlanak. Az elsőbe azokat az eseteket sorolhatjuk, amelyekben a befejezett melléknévi igenév valamely főnév jelzője, a másodikba pedig azokat, amikor az igenév főnevesül, esetragokat vesz fel, névutók állnak utána, az alany személyére pedig gyakran birtokos személyjelek utalnak.

1. Vo. *kol'a kočmo kindâm kočkat kân, jâdal âštaš tünemat* 'ha egér ette kenyérből eszel, megtanulsz bocskort készíteni'; ny. *mardež don p o k t â l m â p a l w l ä j o y e w ä* 'a széltől űzött felhők elszálltak'.

2. a) Uf. kö. *nâlmâžâm om šinhže* 'nem tudom, ki vette el'; H *kelesät ât' âstälän pikš lürmâštəm* 'elmondják apjuknak, hogy kilőtték nyilukat'.

b) Uf. *ko't t â m a š â n* v. ko't t â m a š l a n š o l t e n o m â l* 'nem azért főztem, hogy meg ne egyék'; Kö. *tolmâlan kodâš* 'jöveteleig otthagytá'.

c) Vj. *nunlak ilenät š o ŋ g e m m e š k â ž â* 'éltek, míg meg nem öregedtek'; Vj. *šürdö deŋge oksät lijmeškâže šürdö toset lijže* 'ahelyett, hogy száz rubel pénz legyen, legyen száz barátod'.

d) Vo. *š o ŋ g o k ũ w a p a s u ɣ â č t o l m a š t e k o r n o ö r d â š t ö o š â m h e š o l y a ũ l m a š* 'mikor egy öregasszony a mezőről jött, az útfélen egy fehér ló állt'.

e) Jo. *oksaže câla pâten jeŋ pušmâ werc* 'pénze mind elfogyott az ember meggyilkolása miatt'.

f) ÉNy. *pâl ertəm müŋgŭ jur ak tol* 'miután elment a felhő, nem jön eső'.

g) Kö. *lüt m â d e n â k i t k â č w o l e n w o z â k ö r š ö k* 'félelmében kiesett kezéből a korsó'.

h) Kö. *âštâr mučâšâm kâškem šeryâltmâ deč* 'a kapca szélét bevarrom, hogy ki ne rojtozódjék'.

i) Vo. *kol'a pün šâtâžlan kōra čâtâra* 'az egér remeg a szőre kinövéséért'.

j) Uf. *watâm nalmâleč ožno solam äzərläš küleš* 'házasodás előtt korbácsot kell készíteni'.

k) Vj. *aɣa-wařamâm luktât šür'â wüdümâleč wara* 'az eke-ünnepet a zabvetés után tartják'.

* A *-šân* csak igeneves szerkezetekben előforduló datívusz értékű esetrag.

l) ny. *a Jāl wekažə roal koltāmā yańok tura* 'a Volga felé viszont olyan meredek, mintha elvágta volna'.

m) k. *wüt kondāmēm gođām užām* 'mikor vizet hoztam, láttam'; Vo. *šir türškö šumərakše k ođām lüen gołdāšām* 'mikor majdnem a part széléhez értem, lőttem' (a *-rak* középfokjel itt a 'majdnem' határozószóval egyenértékű).

n) Vo. *wuj korštaleš kermāla* 'fáj a fejem, mintha szurkálnák'; H *jāmāđālmāla kolāš* 'miközben imádkozott, meghalt'.

A tagadó alak

A befejezett melléknévi igenév tagadó alakjának képzője k. *-tāme, -tāmo, -tāmö, -dāme, -dāmo, -dāmö; -tāmaš, dāmaš*, ny. *tāmā, -tāmā, -dāmā, -dāmā; -tāmaš, -tāmāš, -dāmaš, -demāš*.

A befejezett melléknévi igenév tagadó alakja állhat jelzőként: Vj. *tuwa tu kožla čarašte ulā lūt tāmā šudā* 'ott annak az erdőnek a tisztásán van egy félelmet megszüntető (tkp. félelmetlen) fű'; ny. *kəzət mā ilāmə wārəštənā perwi erten keāš li-dəmə piš koyo šəryə lin* 'azon a helyen, ahol most élünk, egykor áthatolhatatlan nagyon nagy erdő volt'.

Gyakran 3. személyű múlt idejű igealakokkal egyenértékű funkciót tölt be: Uf. *koč-kān tem dāme nulen o[k] tem* 'aki nem lakott jól évessel, nyalással nem lakik jól'; H *äräkā jütəmžə kəńal čongeštən* 'amelyik [daru] nem ivott pálinkát, az fölkel és elrepül'.

Az állító alakhoz hasonlóan a befejezett melléknévi igenév tagadó alakja is számos mondat értékű igeneves szerkezetet alkot:

a) Vj. *kajenə wet lumdumaš werəške* 'elmegyünk hát olyan helyre, ahol nem havazik'.

b) Uf. *memnan ačə awa už d u w m memnan wujna užəš* 'mit apánk, anyánk nem látott, mi (tkp. mi fejünk) [olyat] lát'.

c) Vo. *šl' už dāmālan mokšəžət šl'l'a čučəš* 'aki nem látott húst, annak a máj is húsnak tetszik'.

d) H *wara popazen koyo šəryəškə, hīmaχań edem pə r ə d e m ə š k ə* 'aztán egy nagy erdőbe ért, ahova még semmiféle ember nem hatolt be'.

e) Uf. *mükšwlāk telām jüšteš k ā l m ā t ā m ā l e č telā yoč šokšo werāšte šīńžət mük-šān omartawālak* 'hogya a méhek télen a hidegben meg ne fagyjanak, télen át meleg helyen állnak a méhkaptárak'.

f) Uf. *šowen šukš naltāmaš werč omarta koškaš ... omartam počaš küleš* 'hogya szagot ne kapjon és féreg ne teremjen benne, hogy a kaptár száradjon... a kaptárt ki kell nyitni'.

g) Kö. *mājān lidāmēm gođām tuško mija* 'mikor én nem vagyok ott, odamegy'.

h) Kö. *tuđā pokta, jalāš ol'an kajen šw dāmā yaj* 'úgy nyargal, [mintha] lassan menve nem nem érne a faluba'.

7. A határozói igenevek

a) Az I. konjugációba tartozó igékhez az *-ən, -ən* (egy szótagú magánhangzós tő után az *-n*), a II. konjugációba tartozó igékhez pedig az *-en* képző járul. E határozói igenév

állító alakja a mai nyelvben kevés kivétellel a m. *-va*, *-ve* képzős határozói igenévek felel meg.

Az igenév korábbi funkciója nem határozói, hanem melléknévi igenév volt. Erre mutatnak ilyen kifejezések, mint k. *šužen ij* 'ínséges (tkp. éhező) esztendő'; k. *piðân jolân* 'bocskorban (tkp. kötött lábbal)'; k. *pördân mardež* 'forgósziel' stb.

Példák a szóban forgó határozó igenév használatára: Vj. *pŕňžâštâ šinž'a owða wujâm šerân* 'az erdeifenyőn egy owða ül fésülködve (tkp. fejét fésülve)'; ny. *Pet'a don Mit'a pâš kâc le ktân ârâk wekalâ kâryâžât* 'Pet'a és Mit'a a csónakból kiszállva a hegy felé fut (Pl.)'.

A cseremiszb en oly gyakori páros igék első tagja mindig határozói igenévi alakban áll (az I. konjugációhoz tartozó igéknél az *-ân*, *-en* képző több szótagos igék esetében elmaradhat, ha a képző *-an-*, *-al-*, *-alt-*, *-em-*, *-el-*, *-âl-*, *-âšt-*, *-âž-*, ill. e képzők esetleges palatális variánsai, pl. k. *woštâlân koltaš* v. *woštâl koltaš* 'elnevetni magát'

A tagadó alak

A tagadó alak képzője nyelvjárástól függően: *-te*, *-de*, *-teyeče*, *-deyeče*, *-teyâče*, *-deyâče*. A képző alakváltozatai nem párosulnak funkciókülönbséggel.

A határozói igenév tagadó alakja különféle határozói mellékmondattal egyenértékű: Kö. *ačažleč jotte kajen* 'elment anélkül, hogy megkérdezte volna az apját (tkp. apjától)'; Uf. *kapkan[âm] pâštâdeyeče meranâm kučaš o[k] lij* 'ha nem helyezed el a csapdát, nem lehet nyulat fogni'.

b) A cseremiszb en használatos még a k. *-mek(e)*; ny. *-mâk(â)*, *-mâk(â)* képzős határozói igenév, amelynek egyes nyelvjárásokban *-meŕge*, *-mõŕgõ* változata is van. A két képzőváltozat egymástól független képződmény. Ezt a határozói igenevet előidejű időhatározói mellékmondattal vagy *-vân*, *-vén* képzős határozói igenévvél fordítjuk magyarra. Személyragozható:

	k.	ny.	
Sg. 1. sz.	<i>tolmekem</i>	<i>tolmâkem</i>	'miután megjöttem' stb.
2. sz.	<i>tolmeket</i>	<i>tolmâket</i>	
3. sz.	<i>olmekâže, tolmekše</i>	<i>tolmâkâžâ</i>	
Pl. 1. sz.	<i>tolmekâna</i>	<i>tolmâkâna</i>	
2. sz.	<i>tolmekâda</i>	<i>tolmâkâda</i>	
3. sz.	<i>tolmekâšt</i>	<i>tolmâkâštâ</i>	

8. A megközelítő igenév

A megközelítő igenév képzője a határozói igenév állító és tagadó képzőjével azonos. Az igező megismétlődik, s először az állító, másodszor a tagadó képzőt kapja meg. Az igenév rendszerint a cselekvés hatékonyságának a szokásosnál csekélyebb mértékére utal: Vj. *kajen šištakân joltašlak šengečân kojân kojte* 'titkon (tkp. alig alig látszva) a pajtások után ment'; *čâten čâtâde wučaš* 'alig (tkp. túrve türetlen) várni'

A határozószók

A határozó a cseremiszbén számos esetben nem tartalmaz semmiféle képzőelemet: k. *kâzât*, ny. *kâzât* 'most', k. *čot*, ny. *čote* 'erősen'; k. *jâr*, ny. *jâr* 'körül'; k. *pârl'a* 'együtt'; *tače*, ny. *taγačâ* 'ma'; k. *wara*, ny. *wârâ* 'aztán, később' stb. Többnyire azonban valamilyen képző járul hozzá, mely gyakran egykori helyjelölő vagy más esetragok megkövesedett, a mai nyelvérzék számára jórészt elhalványult maradványa. Ezek egy része az esetragok tárgyalásánál már előfordult.

-m k. *jüðâm*, ny. *jâðâm* 'éjjel', k. *keγežâm*, ny. *kâγγežâm* 'nyáron'; k. *šâžâm*, ny. *šâžâm* 'ősszel'.

k. -ne, -no, -nô; -an;

ny. -nâ, -nâ, -an, -ân

a) helyhatározó

k. *jâmalne*, *jâmalan*, ny. *lâwâlnâ*, *lâwâlnân* 'lenn'; k. *mündârno*, *mündârnan*; ny. *mândârno*, *mândârnan* 'messze'; k. *tušan*, ny. *tâšan* 'ott'.

b) Időhatározó

k. *ožno*, ny. *ažnâ* 'régén'; k. *wotno*, ny. *waðnâ* 'este'.

k. -n, n̄; ny. -n, -en, -n̄

k. *tupâñ*, ny. *tupân*, *tupân̄* 'háttal'; Uf. *tušayân*, H *tâšâken* 'arra, oda'.

-eš

k. *kâzâteš*, ny. *kâzâteš* 'egyelőre', k., ny. *ueš* 'újból'; k. *ümâreš*, ny. *kurâmeš* 'örökké'; k., ny. *wastareš* 'szembe'.

-e

Kö. *jâγre*, H *jâγre* 'egymás mellett'; k. *tupe-tupe* 'háttal egymásnak'; Kö. *waše-waše*, H. *wâše-wâše* 'kölcsonösen'.

k. -a, ny. -a, -â

k., ny. *tupa-tupa* 'háttal'; k. *kiða-kiða*; ny. *kiðâ-kiðâ* 'kéz a kézben'; k. *nâljola*, ny. *nâljala* 'négykézláb'.

k. -ke, -ko, -kô, -γô;

ny. -kâ, -kâ; γâ, γâ

k. *jâmak(e)*; ny. *lâwâkâ* 'alá, felé'; k. *mündârkô*; ny. *mândârkâ* 'messzire'; k. *oñžâko*; ny. *anzâkâ* 'előre'; k. *tüγô*; ny. *tüγâ* 'ki'.

k. -š(ke), -š(ko), -š(kô)

ny. -škâ, -škâ

k. *tâške*, ny. *tiškâ* 'ide'; k. *tuško*, ny. *tâškâ* 'oda'.

k. -šte, -što, -štô

ny. -štâ, -štâ

a) Helyhatározó

k. *tâšte*, ny. *tištâ* 'itt'; k. *tušto*, ny. *tâštâ* 'ott'; k. *möγγâštô* 'otthon'.

b) Időhatározó

k. *ümašte*, ny. *imeštā* 'tavaly'; k. *kumāšto* 'holnapután'.

c) Módhatározó

k. *ikanašte*, ny. *ikänüštā* 'egyszerre'.

k. *-č(ān)*, ny. *-c(ān)*, *-c(ān)*

k. *jāmač(ān)*, ny. *lāwāc(ān)* 'lentről'; k. *mündārčān*, ny. *māndārcān* 'messziről'; k. *ohžāč(ān)*, ny. *anzāc(ān)* 'elülről'.

k. *-n*, ny. *-n*, *-n'*

a) Időhatározó

k. *kečān*, ny. *kecān* 'naponként'; k. *kuγarān*, ny. *koγarān* 'pénteken'.

b) Módhatározó

k. *jolān*, ny. *jalān* 'gyalog'; k. *jükān*, ny. *jukān* 'hangosan';

k. *šādān*, ny. *šādān* 'haragosan'.

c) Cél- és okhatározó

k. *lümān*, ny. *lāmān* 'a célból, az okból'.

d) Mértékhatározó

k., ny. *šukān*, 'sokan, bőségesen'; k., ny. *koktān* 'ketten'.

Összetétel segítségével képzett határozószók

1. Névutós összetételek

Ezekben a határozószókban a névutók eredeti jelentése dönti el, hogy hely-, idő-, mód- vagy más határozóval van dolgunk: k. *tāweč*, ny. *tāwec* 'erről az oldalról (*tā*, *tā* 'ez' + *weč*, *wec* '-ról, -ről'), k. *kečāγut*, ny. *kečāγat* 'naphosszat' (*kečā*, *kečā* 'napi' + *kut*, *kāt* 'hosszúság'); k. *tūrγoč*, ny. *tāγač* 'túlontúl' (*tūr*, *tār* 'széle vminek' + *koč*, *kač* 'át, keresztül').

2. Ikerszavas határozószók

k. *tāške-tuško*, ny. *tišāk-tāšāk* 'ide-oda'; k. *mōγgeš-ohāš*, ny. *māγgeš-aheš* 'előre-hátra'; k. *kādač-pokšeč* 'össze-vissza (tkp. középről-hátulról)'.

3. Igeneves összetételek

k. *wučēn-wučāđādmān* 'akarva-akaratlanul'; k. *šizān-šizāđādmān* 'észrevétlenül (tkp. érezve-érezetlenül)'; k. *kojān-kojāđādmān* 'alig láthatóan (tkp. látva-látatlanul)'.

A határozószók fokozása

Azok a határozószók, amelyeknek az alapszava melléknév, fokozhatók: k. *saj* 'jó', *sajān* 'jól', *sajānrak* 'jobban'; ny. *jažo* 'jó'; *jažon* 'jól', *jažonrak* 'jobb'; k. *kelye*, ny. *kelyā* 'mély'; k. *kelyān*, ny. *kelyān* 'mélyen', k. *kelyānrak*, ny. *kelyānrāk* 'mélyebben'.

A névutók

Számos helyet, teret és időt jelentő határozószó, a magyarhoz hasonlóan, a főnév után névutókként is állhat. A névutók másik része viszont csak a saját szó kategóriáján belül használatos. A névutók túlnyomó többsége a cseremiszb en is minden esetvonzat nélkül követi a névszót, csupán a névmások képeznek kivételt, ezek ugyanis genitívuszb an állnak; Kö. *tuḍān werčān*, H *təḍānwercān* 'őhelyette'; k. *nunān neryen* 'óróluk'; H *kāralaš kemet koḍām iktān donat āzdarovajā* 'mikor szántani mész, senkinek se köszönj!

Ennek az analógiájára egyes nyelvjárásokban főnév is előfordul névutó előtt genitívuszb an; Uf. *wurɣemān woštšo kaja* 'a ruhámon keresztül megy'; Jo. *azan pelenže towar ũlo* 'a gyerek mellett fejsze van'.

A névutók gyakran fordulnak elő birtokos személyjellel.

a) Nominatívusszal álló névutók

k. *pört tek(e)* 'a házhoz'; *pört ten(e)* 'a háznál, a házzal'; *pört teč* 'a háztól'; *pört wokten* 'a ház mellett'; *pört kâč* 'a házból'; *pört jâr* 'a ház körül'; *jür ɣoḍām* 'esőkor'; ny. *äwäm ḍokā* 'anyámhoz'; *äwäm dono* 'anyámmal'; *äwäm doran* 'anyámnál'; *äwäm dorc(ān)* 'anyámtól'; *pört kâc* 'a házból'; *pört jâr* 'a ház körül'; *tæretmā ɣoḍām* 'aratás-kor'.

b) Függő esetet vonzó névutók

A k. *kōra* 'ért, miatt' névutó datívuszt vonz: *joltašāž dene wašlijašlan kōra tolān* 'Azért jött, hogy találkozzon a barátjával'.

A k., ny. *wara* 'után'; k. *ohžāč*, ny. *anzāc(ān)* 'előtt'; k. *posna*, ny. *pasna* 'nélkül, kívül' ablatívuszt vagy ennek megfelelő ablatívuszragos névutót vonz: k. *kino deč wara*; ny. *kino ɣac wara* 'mozi után'; k. *kočmo deč ohžāč* 'ebéd előtt'; k. *oksa deč posna* 'pénz nélkül, pénzen kívül'.

A kötőszók

A magyar alárendelt mondatoknak a cseremiszb en rendszerint különböző igeneves szerkezetek felelnek meg, másrészt pedig igen gyakori a kötőszó nélküli mellé- és alárendelés.

1. Mellérendelő kötőszók

a) Kapcsolatos kötőszók

k. *ta* (*ḍā*); ny. *tā* (*ḍā*) 'és'; k. *ten* (*ḍen*); ny. *ton* (*ḍon*) 'és' (tkp. -val, -vel); k. *ni...ni*; ny. *ni...ni* 'sem...sem'.

b) Ellentétes kötőszók

k., ny. *a* 'de viszont, ellenben'; k., ny. *no* 'de, azonban'; k. *tuγeγānat* 'ennek ellenére, mégis'.

k. *ta* (*da*); ny. *tä* (*ä*) 'de, viszont'.

c) Választó kötőszók

k. *ala...ala* 'vagy...vagy'; k. *al'e...al'e*; ny. *äl'...äl'* 'vagy...vagy'; k. *ja...ja*; ny. *jä...jä* 'hol...hol'.

d) Következményes kötőszók

k. *sandene*; ny. *sedāndon* 'ezért'; k. *satlan köra* 'emiatt'; k. *titlan lijān* 'ezért'.

2. Alárendelő kötőszók

a) A feltételes kötőszók

k. *kān* (*gān, γān*); ny. *kān* (*gān, γān*) 'ha'.

b) A megengedő kötőszók

k. *kānat* (*gānat, γānat*); ny. *kānāt* (*kānāt, γānāt*) 'bár, habár'; k. *keč'...keč'*; ny. *χot'...χot'* 'akár...akár'.

c) A hasonlító kötőszók

k. *pujto*; ny. *wujta* 'mintha'.

d) Névmási kötőszók

k. *kö*, ny. *kü* 'ki, aki'; k. *kuδo*, ny. *kuδā* 'amely'; k. *moγaj*, ny. *maγaḥ* 'amilyen'; k. *kušto*, ny. *kāštā* 'ahol'; k. *kušan*; ny. *kāštaken* 'ahol'; k. *kušak*, ny. *kāšak* 'ahova'; k. *kušeč* ny. *kāšeč* 'ahonnan'.

k. *kunam*; ny. *kānam* 'amikor'; k. *kunamsek*; ny. *kānamšen* 'amikortól'; k. *mo* 'amióta'.

k. *kuze, kāce* 'ahogyan'.

e) Ok- és célhatározói kötőszók

k., ny. *manān* 'mivel, azért, hogy'. Az utóbbi évtizedekben az orosz eredetű k. *potomušto*; ny. *potomušto, potomuštā* 'mert, mivel' jelentésű kötőszót is használják a cseremiszenben, különösen írásban.

A módosítószók és partikulák

Ez a szófajkategória a cseremiszenben sokkal szélesebb, mint a magyarban, így számos esetben csak megközelítő pontossággal tudjuk visszaadni őket.

1. kérdők

k. *mo*; ny. *ma* '-e'; k. *tāj tolat m o ?*; ny. *tān tolat m a ?* 'te jössz-e?'

k. *mo wara*; ny. *wara* '-e'; k. *muraltena m o w a r a ?* 'dalolunk-e?'; ny. *tān kawka-zāštā ālānat w a r a ?* 'voltál-e a Kaukázusban?'

k. *kân* (*gân*, *γân*) '-e'; k. *tače toleš kân* 'jön-e ma?'

2. Nyomatékosítók

k. -*ak*; ny. -*ok* 'már, még': k. *Wačijže Orinam üdâržö γođâm a k jöraten ulmaš* 'Wačij már lánykorában szerette Orinát'; H *ik iäš waštâr γaḥ kâpem âl'â, kuškân šotoe k roal näl'ewâ* 'a testem olyan volt, mint egyéves vessző, meg se nőtt még, máris levágták'.

k. -*at*; ny. -*at*, -*ät* 'is': k. *pörtâšt at liješ, tün at liješ* 'a házban is van, kint is van': H *jälän cawäžät kombâla kaješ* 'másnak a tyúkjá is lúdnak látszik'.

k. *esoγâl* 'sót, még'; k. *šâp, esoγâl kajâk-wlakat oγât muro* 'csend [van], még a madarak sem énekelnek'.

k. -*âs*, -*s* 'hát, hiszen': k. *manam-âs* 'hiszen mondom'.

k. -*laj* nyomatékosító és kedveskedő hangulatot kifejező partikula, különösen dalokban használatos: k. *ik keče erta, wes keče erta, rwezâl a j ümâremžat tâγak erta* 'elmúlik az egyik nap, elmúlik a másik nap; így múlik el az ifjúkorom'.

k., ny. *wet* 'hát, hiszen': k. *te, wet joltaš-wlak mâjân kö ulmem oγâda pale?* 'hát ti, elvtársak, nem tudjátok, ki vagyok?'; ny. *tâñžâ wet tiđam pälet* 'hiszen te tudod ezt'.

3. Megszorítók

k., ny. *wele* 'csak': k. *tide tüγaltâš wele* 'ez csak a kezdet'; ny. *ajareš wele mör jažon küeš* 'a szamóca csak derült időben érik jól'.

k. *kâna* (*gâna*, *γâna*) 'csak': k. *ik khîyam k âna nal'âm* 'csak egy könyvet vettem'.

A k. *kân* (*gân*, *γân*) megszorító szócskát nem tudjuk visszaadni a magyarban: k. *kušto košteš kân?* 'hol jár?'. A *wele* 'csak' szóval együtt 'talán' a jelentése: k. *awaže tâlanet puen gân wele* 'talán anya adta neked?'

k. *iže*, ny. *ižâ* 'csak': k. *kaslan iže möngâškem tol'âm* 'csak estére jöttem haza'; ny. *ižâ patâri ma?* 'csak először?'

4. Meghatározók

k. *lač*, *lačak*; ny. *lačok* 'éppen, pontosan': k. *tudo kastene joltašem lač möngâš-tâžö âl'e* 'azon az estén éppen otthon volt a barátom'; ny. *mâñ a čok Jâl târâšket kaštâm wet* 'én éppen a Volgára mentem'.

ny. *toko* (*doko*, *đoko*) 'éppen': ny. *azäm irokok školâš keš toko* 'bátyám reggel éppen iskolába ment'.

k. *čâlt*; ny. *câlt*, *jâlt* 'egészen, teljesen': k. *čâlt wesemân mâjân kurskam, Pataj* 'Pataj, a sógorom, teljesen megváltozott'; H *cilâ câlt o k pospejet* 'mindennel teljesen elérkezel'.

5. Rámutatók

k., ny. *tewe* 'lám, íme': k. *te we mo neryen ojlâšt* 'lám, miről beszéltek'; ny. *tewe tišta* 'lám, itt van'.

k. *una* 'íme, lám'; *una, tušto izi jalna* 'íme ott [van] a mi kis falunk'.

A fentebbi módosítószókkal azonos jelentésű az orosz eredetű k., ny. *wot*.

6. Társítók

k. *ađak* 'megint, még': k. *ađak memnan deke tolza!* 'gyertek megint hozzánk!'.
k. *eše*; ny. *eče* 'még': k. *eše ik kana kalase!*; ny. *eče ik känä kelesa!* 'mondd még egyszer!'.

7. Modálisok

A modális módosítószók és partikulák a cselekvés módját illetően hoznak valamilyen új árnyalatot. Azt mutatják, hogy a beszélő óhajtja-e, lehetőknek, szükségesnek stb. tartja-e a cselekvés megtörténtét.

k. *-jan-* kívánságot fejez ki: k. *ohžəktə-jan izi ađeməm!* 'mutasd csak meg a kis embert!'.

k. *tər* (*əđr*, *əđr*); ny. *sāj*, *wekät*, *tama* — feltételezést fejez ki: k. *təj čən lümetən monden otəl*, *əđr* 'te bizonyára nem felejtetted el az igazi neved?'; ny. *tayačət jur toleš sāj* 'ma bizonyára eső jön'; ny. *ulə*, *wekät* 'bizonyára van'; ny. *ləđən*, *tama* 'bizonyára olvasta'.

k. *tokan* (*dokan*, *đokan*) — feltételezést fejez ki: k. *təye poro iləšəm ot už đokan* 'így jó életet aligha fogsz látni'.

A hangutánzó-, hangfestő- és indulatszók

Az indulatszók kategóriája igen szegényes a cseremiszb. Ilyen szavak tartoznak, ide, mint k. *ej* 'no'; k. *oj*, ny. *aj* 'haj', k. *ek* ny. *eχ* 'hej'; k. *ok*, ny. *aχ* 'haj'. A hangutánzó és hangfestő szavak viszont sokkal nagyobb szerepet játszanak a cseremiszb. mint a magyarban. A legtöbb esetben nem is tudjuk őket megfelelő szóval magyarra fordítani. A szóban forgó szavak a cseremiszb. szervesen beilleszkednek a mondatba, legtöbbször határozói funkcióban, de állhatnak alanyként, állítmányként és jelzőként is.

k. *lart-lart ludəžo šinžəše wüđəm jərata* 'a sáporó (*lart-lart*) [vad]kacsa az álló vizet szereti'; ny. *kiγik-kayak kombəžə joγəš wəđəm jarata* 'a gágogó (*-kiγik-kayak*) lúd a folyó vizet szereti'; k. *küđərcə* *đür-đür-đür raškaltəš*; ny. *kəđərtəš tər-tur šakten koltəš* 'a mennydörgés dübörögve (*đür-đür-đür* ill. *tər-tur*) zengett'.

A szóalkotás

1. Mellérendelő összetételek

k. *ača-awa*; ny. *ät'ä-äwä* 'szülők (tkp. *apa+anya*)', k. *kit-jol*; ny. *kit-jal* 'végtagok (tkp. kéz+láb)'; k. *kinde-šđňžal*; ny. *kinda-sanžal* 'vendégség (tkp. kenyér+só)'.

2. Alárendelő összetételek

a) Főnév+főnév

k. *apšatkuđo*, ny. *apšätkuđä* 'kovácsműhely' (*apšat* 'kovács'+*kuđo* 'ház'); k. *jütwel*; ny. *jätwel* 'észak' (*jüt* 'éj'+*pel* 'oldal'); k. *jükte-šüläšte* 'csendben (tkp. hang nélkül+lélegzetvétel nélkül)'.

b) Melléknév+főnév

k. *izarhä*; ny. *izärhä* 'csütörtök' (*izi* 'kicsi'+*arhä* 'hét'); k. *kuγorno*; ny. *kuγoγornä* 'országút' (*kuγu* 'nagy'+*korno* 'út')'.

c) Főnév+számnév

k. *jütwel*; ny. *jäđwel* 'éjfél' (*jüt* 'éj'+*pel* 'fél'); k. *ačawel*; ny. *ät'äwel* 'mostohaapa' (*ača* 'apa'+*pel* 'fél').

d) Számnév+melléknév

k. *peljolan* 'féllábú' (*pel* 'fél'+*jolan* 'lábú'); k. *kokijaš*; ny. *kokiäš* 'telelő vetés' (*kok* 'kettő'+*ijaš* 'éves'); k. *šüđöpačaš*; ny. *šüđäwačaš* 'százrétű (gyomor)' (*šüđö* 'száz'+*pačaš* 'réteg, emelet')'.

e) Határozószó+főnév

k. *ohžälšowäč*; ny. *anzälwač* 'kötény' (*ohžäl* 'elő'+*šowäč* 'kendő' ill. *pač* 'farok'; k. *wašküžö* 'olló' (*waš* 'szemben'+*küžö* 'kés').

f) Határozószó+melléknévi igenév

k. *woštkojšo*; ny. *waštkajšä* 'átlátszó' (*wošt* 'át'+*kojšo* 'látszó').

g) Ige+tagadóige

k. *küleš-oγäl* 'szükségtelen, felesleges' (*küleš* 'kell'+*oγäl* 'nincs').

A képzők

A képzők felsorolása csak a leginkább elterjedt és a legtöbb esetben ma is eleven képzőket tartalmazza.

1. Névszóból képeznek névszót

-aka*: k. *kužaka* 'hosszúkás' (*kužu* 'hosszú'); *kükšaka* 'magas' (*kükšö* ua.).
(Vö. ny. -ikä).

* Egyszerűség kedvéért csak a képző veláris változatát adjuk meg. Azokban a nyelvjárásokban, amelyek ismerik a magánhangzó-illeszkedést, az *a* és az *ä* esetében *ä*-t és *a*-t tartalmazó palatális változata is van a képzőnek.

- alye*: k. *ošalye*, ny. *ošalyā* 'fehéres' (k., ny. *oš* 'fehér')
- an*: k. *wüdan*, ny. *wəḍän* 'vizenyós' (k. *wüt*, ny. *wət* 'víz').
- as* (-*akš*): k. *tuwəraš*, ny. *təγəraš*, ÉNy. *tūγ ūrakš* 'ingnek való anyag' (k. *tuwār*, ny. *təγār*, ÉNy. *tūγūr* 'ing'); k. *jolaš*, ny. *jalaš*, ÉNy. *jalakš* 'nadrág' (k. *jol*, ny., ÉNy. *jal* 'láb').
- ča*, -*če* (-*ža*, -*že*): k. *šihža*, ny. *sənzā* 'szem' (vö. m. *szem*); k. *šaryehže* 'serke' (vö. ny. *šaryehā* ua.).
- če*, -*čo*, -*čö*: k. *kütüčö*, ny. *kütözə* 'pásztor' (k. *kütü*, ny. *kütö* 'nyáj').
- ze*, -*zo*, -*zö*: k. *pühžer* 'erdeifenyves' (*pühžö* 'erdeifenyő'), ny. *jäkter* 'erdeifenyves' (*jäktə* 'erdeifenyő').
- er*: k. *pühžer* 'erdeifenyves' (*pühžö* 'erdeifenyő'), ny. *jäkter* 'erdeifenyves' (*jäktə* 'erdeifenyő').
- ək*: k. *kumdək*, ny. *kāmdək* 'szélesség' (k. *kumda*, ny. *kāmda* 'széles').
- əl*, (-*el*): k. *ohžəl*, ny. *anzəl* 'előlső' (vö. k. *ohžəko*, ny. *anzəkə* 'előre'); k. *šeggel* 'hátsó' (vö. *šeggeke* 'hátra').
- ye*, -*yo*, -*yö*: k. *joškarye*, ny. *jakšaryə* 'piros' (k. *joškar*, ny. *jakšar* ua.). Elsősorban az állítmányként álló színnévhez járul.
- ikä*: ny. *kužikā* 'hosszúkas' (*kužə* 'hosszú'); ny. *kükšikā* 'magas' (*kükšə* ua.). (Vö. k. -*aka*).
- kədo* (-*γədo*): k. *čotkədo*, ny. *catkəḍə* 'erős' (k. *čot*, ny. *cat* 'erősen').
- lək*: k. *šihžələk*, ny. *sənžələk* 'szemüveg' (k. *šihža*, ny. *sənzā* 'szem').
- me*, -*mo*, -*mö*: k. *pükšerme* 'mogyorós' (*pükšer* 'ua.');
- ny. *pəzəlmə* 'berkenye' (k. *pəzle* ua.).
- nžəš*: ny. *walyənzəš* 'villám' (*walyəḍə* 'világos').
- nže*, -*nžo*, -*nžö*: k. *mokšənžə* 'menyhal' (*mokš* 'máj'); k. *wolyehže* 'villám' (*wolyədo* 'világos').
- ne*: Uf. *lepehe* 'lepke' (ny. *ləpə* ua.); ny. *šaryehə* 'serke' (vö. mord. E *šarko* ua.).
- se*, -*so*, -*sö*: k. *jaləse* 'falusi' (*jal* 'falu').
- štəšə*: ny. *solaštəšə* 'falusi' (*sola* 'falu').
- t~c*: k. *nelət*, ny. *neləc* 'súly' (k. *nele*, ny. *nelə* 'nehéz').
- ta*: k. *čatkata*, ny. *čakata* 'rendes, tiszta' (k. *čatka* ua.).
- təme*, -*təmo*, -*təmö* (-*ḍəme*, -*ḍəmo*, -*ḍəmö*): k. *uštəmo*, ny. *əštəmə* 'esztelen' (k. *uš*, ny. *əš* 'ész').
- ž*: k. *kučkəž*, ny. *kučkəž* 'sas' (vö. fi. *kotka* ua.).

2. Igéből képeznek névszót

- k*: k. *nöhžək*, ny. *nünžək* 'tészta' (k. *nöhžem* 'gyúr').
- ke* (-*ye*): k. *šerye*, ny. *šerye* 'fésű' (*šerem* 'fésül').
- l*: k. *oškəl*, ny. *aškəl* 'lépés' (k. *oškedam*, ny. *aškədäm* 'lépdel').
- maš*: k. *iləmaš*, ny. *ələməš* 'élet, élés' (k. *ilem*, ny. *ələm* 'él').
- š* (-*kš*): k. *modəš*, ny. *madəš*, ÉNy. *madəkš* 'játék' (k. *modam*, ny. *madam* 'játsszik').
- ž*: k. *purγəž* 'hófúvás, hóbucka' (*purγa* 'kavarja a havat a szél').

3. Igéből és névszóból képeznek névszót

- ak: k. *woňžak*, ny. *wanžak* 'gázló' (k. *woňžem*, ny. *wanžem* 'átkel'); k. *šükšak* 'lim-lom' (*šükšö* 'rossz, ócska').
- eč: k. *pütäreč*, ny. *patarec* 'habaró' (k. *pütārem*, *patārem* 'kever, forgat'); k. *Ošeč* 'fehér kutya neve' (*ošo* 'fehér'); ny. *l'äptārec* 'mocskos' (*l'äptāri* 'csúnya').
- em: k. *ilem*, ny. *alem* 'lakás, tanya' (k. *ilem*, ny. *alem* 'él'); k., ny. *törem* 'sík hely' (k., ny. *tör* 'egyenletes, egyenes').
- ka: k. *wüðälka*, ny. *wəðalkä* 'bugyor' (k. *wüðālam*, ny. *wəðälām* 'begöngyöl'); k. *somälka*, ny. *samälka* 'tennivaló' (k. *somäl*, ny. *samäl* 'ügy, dolog').
- tāš (dāš): k. *toškaltāš*, ny. *taškaltāš* 'létra' (k. *toškalam*, ny. *taškalam* 'lép, hág'); k. *neltāš* 'nehézék' (*nele* 'nehéz').

4. Névszóból képeznek igét

- em-: k. *toštemam*, ny. *toštemām* 'évül, öregszik' (k. *tošto*, ny. *toštā* 'rég, öreg').
- ešk-: k. *šādeškem*, ny. *šādeškem* 'haragszik' (k. *šāde*, ny. *šāda* 'harag').
- l-: k. *šümlem*, ny. *sümlem* 'hámoz' (k. *šüm*, ny. *süm* 'héj, kéreg, pikkely').
- lan-: k. *čerlanem*, ny. *cerlānem* 'megbetegszik' (k. *čer*, ny. *cer* 'betegség').
- ňž-: k. *türwāňžem*, ny. *tārwanžem* 'tüsszent' (k. *türwö*, ny. *tārwa* 'ajak').
- št-: k., ny. *šolāštam* 'lop' (k. *šolo*, ny. *šolā* 'tolvaj').
- tat-: k. *čoldārtata* 'cseng, zörög' (*čoldār* 'a vas csengésének hangja').

5. Igéből képeznek igét

- ed-: k. *nāledam*, ny. *nāledām* 'vásárol' (k. *nalam*, ny. *nālām* 'fog, elvesz').
- edal-: k. *würseđalam*, ny. *wārseđälām* 'szitkozódik' (k. *wursem*, ny. *wārsem* 'szid').
- edäl-: k. *pižeđālam*, ny. *pižeđälām* 'hozzáragad, odatapad' (fr.) (k. *pižam*, ny. *pižām* ua.).
- kal-: k. *šurkalam*, ny. *šārkalām* 'szurkál' (k. *šurem*, ny. *šārem* 'szúr').
- l-: k. *āštālam*, ny. *āštālām* 'csinálgat' (k. *āštem*, ny. *āštem* 'csinál').
- lt-: k. *počāltam*, ny. *pačāltām* 'kinyílik' (k. *počam*, ny. *pačam* 'kinyit').
- ž-: k. *ilāžam*, ny. *alāžām* 'megelevenedik' (k. *ilem*, ny. *alem* 'él').

6. Igéből és névszóból képeznek igét

- al-: k., ny. *pualam* 'fújdogál' (k. *puem* 'fúj'); k. *tüŋalam*, ny. *təŋgälām* 'kezd' (k. *tüŋ*, ny. *təŋg* 'tő').
- alt-: k. *kanaltem*, ny. *kānāltem* 'megpihen' (k. *kanern*, ny. *kānem* 'pihen'); k. *pāčkemāšalteš*, ny. *pāckemāšälteš* 'sötétedik' (k. *pāčkemāš*, ny. *pāckemāš* 'sötétség').
- aŋ-: k. *šūraŋem* 'bekenődik' (k. *šūra* 'beken'); k. *wüdaŋam*, ny. *wədaŋgām* 'megnedvesedik' (k. *wüt*, ny. *wət* 'víz').
- ešt-: *ruēštam*, ny. *roeštām* 'vagdal' (k. *ruem*, ny. *roem* 'vág');

- kt-: k., ny. *šuzǎktem* 'éheztet' (k., ny. *šuzem* 'éhezik'); k. *erǎktem*, ny. *irǎktem* 'tisztít' (k. *ere*, ny. *irǎ* 'tisztá').
- l-: k. *purlam*, ny. *pǎrǎlam* 'megharap' (k. *puram*, ny. *pǎram* 'harap');
- tar- (ǎar-): k. *wožǎltarem*, ny. *wažǎltarem* 'megszégyeníít' (k. *wožǎlam*, ny. *wažǎlam* 'szégyenkezik'); k. *uwertarem* ny. *uwertǎrem* 'értesít, hírrül ad' (k., ny. *uwer* 'hír').

*

A páros igék

A cseremisz szóképzésnek egy sajátos formáját képviselik az ún. páros igék. A páros igék első komponense mindig határozói igenévi alakban áll, a második komponens kapja meg az idő és módjeleket, valamint a személyragokat. Az esetek túlnyomó többségében a második komponens részben vagy teljesen elveszti önállóságát, s olyképpen módosítja az ige aspektusát, mint a magyar igekötők, pl. k. *čoŋešten kaja*, ny. *čoŋgeštan keä* 'elrepül' (k. *čoŋeštem*, ny. *čoŋgeštem* 'repül'; k. *kajem*, ny. *keem* 'megy'); k. *šortǎn koltem*, ny. *mǎyrǎn koltem* 'elsírja magát' (k. *šortam*, ny. *mǎyrem* 'sír'; k., ny. *koltem* 'dob, küld'); k. *kočkǎn pǎtarem*, ny. *kačkǎn pǎtǎrem* 'megesz' (k. *kočkam*, ny. *kačkam* 'eszik'; k. *pǎtarem*, ny. *pǎtǎrem* 'befejez').

Egyes esetekben a páros igék új fogalmat fejeznek ki, pl. k. *mijen tolam*, ny. *mien tolam* 'megjární (vmilyen utat)' (k. *mijem*, ny. *miem* 'megy', k., ny. *tolam* 'jön'); k. *šonen pǎštem*, ny. *šanen pištem* 'elhatároz' (k. *šonem*, ny. *šanem* 'gondol'; k. *pǎštem*, ny. *pištem* 'helyez').

A MONDATTAN

1. A szórend

A szórend a cseremiszből meglehetősen szabad. Az alany rendszerint a mondat elején, az állítmány pedig a végén foglal helyet. A jelző megelőzi a jelzett szót, de a cseremiszből a magyarnál sokkal gyakoribb a jelző értelmezőként való hátulvetése, pl. Vj. *törzám kuçurakâm lištem* 'nagyobb ablakot (tkp. ablakot nagyobbat) csinálok'; H *eðeməm kəñaltem amalâšəm* 'az alvó embert felkeltem'.

Ha az alany két jelzője van, az egyiket szinte mindig hátravetik értelmezőnek: Jo. *kolâkš jeŋâm sulâkanâm kišpodâš šândat šoltaš wes swetâšte* 'a bűnös halottat (tkp. a halott embert, a bűnösöt) a másvilágon gyantás üstbe teszik főzni'.

A jelző mindig ragtalan, az értelmezőt viszont egyeztetik a jelzett szóval.

Típusosnak vehető a SOAdV szórend, pl. kö. *kozak terâm peš pâtarâ* 'a göröngyös út a szánt nagyon rongálja'. De emellett a szórend sok más variációja lehetséges, pl. SVAd: Vj. *kuçâ-jos ila koçlašte* 'a görény erdőben él'; AdSV: Kö. *keč-walâm lum šula* 'nappal (tkp. délben) a hó olvad'; SVO: Vj. *jeŋ kičaleš imhâm* 'az ember lovat keres'; OVS Vj. *kindâm kâčâ urweže* 'a gyerek kenyeret kér'.

2. Az egyeztetés

A cseremiszből az esetek túlnyomó részében az alany és az állítmány számban egyezik: k. *ožno ilen ik tulâk wate* 'élt egyszer egy özvegyasszony'; k. *marij-wlak semâk pajremâm paçalat* 'a cseremiszek tisztelik a *semâk* ünnepet'; ny. *pört anzâlnâ koyo šol kuzen šaçalân* 'a ház előtt egy nagy szilfa magaslott'; ny. *tâmdän tängwäldä kâš kewâ* 'a barátaitok hova mentek'.

Az általános szabály alól azonban szép számmal találunk kivételeket:

a) Különösen a népnyelvi lejegyzésekben gyakori, hogy az ember, állat vagy más csoportokat jelölő egyes számban álló szavak után az állítmány többes számba kerül: Kö. *pîre kašakân koštât* 'a farkasok (Sg.) farkában járnak'; Kö. *kuçdâšto jišem wučat* 'otthon vár (Pl.) a családom'; Jo. *š ũ ð ũ r jüdüm jo-lyžât* 'a csillagok (Sg.) éjjel ragyognak'.

b) Valamivel ritkábban ennek pontosan az ellenkezőjével is találkozunk, a többes

számú alanyt egyes számú állítmány követi: Jo. *codrašte pušeŋgâ-šamâc šolya šwen* 'az erdőben a fák ritkán állnak' (Sg.); Vj. *šolâššâlak iktâ wesâlan polša* 'a tolvajok segítenek (Sg.) egymásnak'.

c) Ha az állítmány létige, nem ritkán egyes számban marad többes számú alany után is: Vj. *čerkaštâ jeŋlak šayal liješ* 'a templombankevés ember (Pl.) van'; ny. *mâne tašta pâlama edemwläem ulâ* 'nekem ott ismerőseim vannak' (Sg.).

A sok határozatlan számnév után a létige mindig egyes számban áll: Kö. *kalâk-šamâč pörtâštö šuk âl'e* 'a házban sok ember (Pl.) volt'; ÉNy. *atâštâ kâškälâ ulü šuku* 'az erdőben sok a kidúlt fatörzs' (Pl.).

d) Egnél nagyobb számnév után az alany egyes számban, az állítmány többes számban áll: Vj. *tî kok üdâr iktörak ulât* 'ez a két lány egyforma'; Jo. *kumarka wülnö kok jeŋ kijat kolâkšo* 'a kemence tetején két halott ember fekszik (Pl.).

Ritkábban előfordul, hogy számnév után nemcsak az alany, de az állítmány is egyes számban áll: Kö. *tište šoya kum ik-kaj üdâr* 'itt három egyforma lány áll'.

Kivételesen az alany is állhat többes számban számnév után: Jo. *kok watâ-šamâc wurseôâlât* 'két asszony (Pl.) veszkeszik' (Pl.).

e) Az állítmányul álló melléknév többes számú alany esetén is egyes számban marad: Vj. *ola jiryela marelak šukâ* 'a város körül cseremiszt sok van'; Uf. *wol'âkem-wâlak teneje wiye ešen* 'a barmaid az idén mind egészségesek'.

f) Több egyes számú alany esetén az állítmány rendszerint többes számba kerül: Kö. *watâye, mariye d'ün ruštân ulât* a feleség is, a férj is lerészegedett (Pl.); H *ruš tonâ marâ jarelââlât* 'az oroszok (Sg.) és a cseremiszt (Sg.) vegyest élnek'.

Ritkán az állítmány egyes számú: Vj. *ruš tene marij d'öre-ware ita* 'az oroszok (Sg.) és a cseremiszt (Sg.) együtt élnek'.

g) Sajátos esete az egyeztetésnek az akkuzatívusz használatával foglalkozó részben már említett kettős tárgy, mikor az akkuzatívuszban álló birtok mellett a birtokos akkuzatívuszba kerülhet genitívusz helyett: Jo. *iz[i] ârwezâm awaže kutanâm kâra* 'az anyja a kisgyerek (Akk.) fenekét megveri'.

3. A nominális mondat

Az igék mellett a magyarban is betölthetik más szófajú szavak is az állítmány szerepét. A cseremisztben az állítmányul álló névszók köre azonban szélesebb.

Példák a névszói állítmányra:

a) Főnév: Vj. *ačamân izazâ ku yu ža* 'apám bátyja nagybácsi[m]; Uf. *jalâštâna šü-dö kolowič ku do* 'falunkban 125 ház [van]'; H *kup jær wârâš* 'a mocsár körül domb [van]'.

A főnév állhat ragozott alakban (legtöbbször inesszívuszban): Vj. *eger-lekmaš kožlaštâ* 'a folyó forrása az erdőben [van]'. Ha a létezés ténye hangsúlyozott, kitéhetik a *van* létigét: Vj. *muča-aldâr mučaštâ ulâ* 'a fürdőházi vízmerítő edény a fürdőházban van'.

A főnév kaphat névutót: Uf. *olāk eŋer wokten* 'a rét a patak mellett [van]'; Kö. *iške pu δene* 'az ék fából (tkp. fával) [van]'.

b) Melléknév: Jo. *tide kürük in* 'ez a hegy jég[ból van]'; ny. *pospejš olma pāš-kāδā* 'az érett alma puha'.

A befejezett melléknévi igenév is gyakran áll állítmányként: Vj. *marla-kapka pondā denā lištāmā* 'a cseremiszi kapu botokból van készítve (tkp. készített)'; ny. *luδā usiže dā kašar pandašāžē šerye dono törältānā dā ralmā* 'szürke bajusza és hegyes szakálla fésűvel [van] elsimítva (tkp. elsimított)'.

4. A mellérendelt mondat

a) Kötőszó nélküli mellérendelés

A cseremiszi nyelvben igen gyakori a kötőszó nélküli mellérendelés. A mellérendelt mondat csaknem minden fajtája előfordul kötőszó nélkül.

Kapcsolatos mellérendelt mondat: Kö. *karš kajāk, šwδāšt[o] ila, urža loŋgāšt[o] ila* 'a haris madár, a fűben él, a rozs közt él'.

Ellentétes mellérendelt mondat: Vj. *pilan ūšanaš liješ, watālan ūšanaš ok li* 'a kutyában meg lehet bízni, az asszonyban nem lehet megbízni'.

Következményes mellérendelt mondat: Uf. *omo šueš, upšam karākta* 'álmos vagyok, ásítanom kell'.

Magyarázó mellérendelt mondat: Kö. *mājān eŋgek lin, oksam d'omdarenam* 'szerencsétlenség ért, pénzemet elvesztettem'.

b) Kötőszavas mellérendelés

Kapcsolatos mellérendelt mondat: k. *mardež šāpla nāš ta, jür čožyaš tūŋa l'e* 'elült a szél, és zuhogni kezdett az eső'; k. *wujāškāžō šāšte tūsan šowāčēm kāldāde sakenat, kok pālāš mučaštāže šij alya koješ* 'fejére viasz színű kendőt vetett kötetlenül, és a két fülében ezüst fülbevaló látszik'.

A kapcsolatos mondatok kötőszavai: k. *ta* (da), ny. *tā* (dā) 'és'; k. *ni...ni*, ny. *ni...ni* 'sem...sem'.

Kötőszó értékű a k. *-at*, ny. *-at*, *-āt* 'és' partikula is.

Az ellentétes mondat: k. *teggeče nimoyaj lumat uke āl'e, a tače jār-waš mamāk kaj puškādo, kuštalyo lum mlāndām petāren šānden* 'tegnap még semmi hó sem volt, ma viszont szélteben pehelyszerű lágy, könnyű hó borította be a földet'; k. *omartam kuklat, ūdat, türedāt, tuye γānat kindāšt ukinde marte niyuzeat siten oγāl* 'erdőföldet tisztítanak, vetnek, aratnak, a gabonájuk mégsem elég újig'.

Az ellentétes mellérendelt mondat kötőszavai: k., ny. *a*, *mo* 'viszont, ellenben'; k. *tuye γānat*, ny. *tegge γānāt* 'ennek ellenére, mégsem'.

A választó mondat: k. *erla ja poran tarwana, ja jür toleš* 'holnap nagy hóvihar támad,

vagy eső lesz'; Jo. *wujem jêca, alayü ala mokta, ala peš würsa* 'fáj a fejem, valaki vagy dicsér, vagy nagyon szid'; ny. *tä jur jureš, tä lâm lâmeš* 'hol eső esik, hol hó esik'.

A választó mondat kötőszavai: k. *ja...ja* 'vagy...vagy'. k. *ala...ala, al'e...al'e*, ny. *äl' (äli)...äl' (äli)*; ny. *tä...tä* 'hol...hol'.

Következtető mellérendelt mondat: Kö. *kol'a šörškö puren da, peš čot jəγəžγə-šäm* 'egér esett a tejbe, és nagyon megundorodtam'.

A következtető mondat kötőszava k. *ta* (*ða*), ny. *tä* (*ðä*).

A magyarázó mondat

A kötőszós magyarázó mondat ismeretlen a cseremiszbén.

5. Az alárendelt mondat

a) A kötőszó nélküli alárendelés

Az alárendelt mondatok több fajtája kötőszó nélkül is előfordul:

Alanyi mellékmondat: Kö. *kerek-kuze ilže turdo, məjən pašam uke* 'bárhoggy is él ő, nem az én dolgom'.

A tárgyi mellékmondat: Kö. *eskeren onžem, towar pise* 'kipróbálok, [hogy] éles-e a fejsze'; H *külän ma jara, tədəm kar[t]ta* 'kinek mi tetszik, azt egye'.

A határozói mellékmondat: Vj. *pi kadəryəleš, lupšal γoltet* 'a kutya hajlong, [ha] rácsapsz' (időhatározói); Jo. *jəwəšt lektən gajem, at'imāt əžne šižep* 'észrevétlen kimegyek, [hogy] apámék ne vegyék észre' (módhatározói); Uf. *erəkš[e] uke, ajza onžəšašəž[e] ulo* 'nincs nyugta, [mert] a kis gyerekekkel kell törődnie' (okhatározói); Kö. *kltam kərem šüreš, uržaže joyəžo* 'a kévét a boronához verem, [hogy] a rozsz kihulljon'; H *šošəm wədəm wiktärät, joyəžə* 'tavasszal a víznek utat ásnak, [hogy] lefolyjon' (célhatározói).

b) A kötőszavas alárendelés

Az alanyi mellékmondat: k. *tudo seŋa, kö jösəlāk a neləlāk teč oyeš lüt* 'az győz, aki nem fél se a megpróbáltatástól, se a nehézségtől'.

Az alanyi mellékmondat kötőszavai: *kö* 'aki', *mo* 'ami'.

Az állítmányi mellékmondat: k. *moyaj sijže tuyajak taužo* 'amilyen a megvendégelés, olyan a köszönet'.

Ez a mondatípus ritka a cseremiszbén, kötőszava rendszerint k. *tuyaj*, ny. *təxeñ* 'olyan'.

A tárgyi mellékmondat: k. *mom üdet, tudəm türedat* 'amint (tkp. amit) vetsz, úgy (tkp. azt) aratsz'.

A tárgyi mellékmondat leggyakoribb kötőszavai: k. *kö*, ny. *kü* 'aki', k. *köm*, ny. *küm* 'akit'; k. *mo*, ny. *ma* 'ami'; k. *mom*, ny. *mam* 'amit', k., ny. *što* 'hogy'.

A jelzői mellékmondat: k. *məj jöratem tuyaj žapəm, kunam landəš peledeš* 'azt (tkp. olyan) az időszakot szeretem, mikor a gyöngyvirág virágzik'.

A jelzői mellékmondat kötőszavai: k. *moyaj*, ny. *maxañ* 'amilyen', k. *kunam*, ny. *kənam* 'amikor'; k. *kunar*, ny. *kənar* 'amennyi'.

A határozói mellékmondat: k. *kölan nele, tutlan urokâm jamdâlaš polša* 'akinek nehéz, segít megtanulni a leckét' (részeshatározói); *imhâm kuško wiktaret, tuško kudalesš* 'ahova irányítod a lovat, odát nyargal' (helyhatározói); k. *kunam püjet welân pâta, tunam wele pükšêm konden puat* 'miután kihullt a fogad, (akkor) kínálnak mogyoróval' (időhatározói); k. *kuze kuku muralta, tuye šuldâržâm peralta* 'ahogyan a kakukk dalol, úgy csapdos a szárnyával' (módhatározói); k. *pire, maska ulo manân, čodraš kajde om ile* '[azért] mert farkas, medve van [benne], még kimegyek az erdőbe' (okhatározói); k. *müks ohžalže manân, šudo čewerân peledeš*; ny. *müks anžalžâ manân, šudâ čewerân peledeš* 'azért virágzik szépen a fű, hogy a méh észrevegye' (célhatározói); k. *mâhar küš küzet, wolen wočmaš tunar lüďakšö* 'minél magasabbra mászol, annál félelmetesebb a leesés' (mértékhatározói).

A határozói mellékmondat kötőszavai típusától függően: k. *kölan*, ny. *külân* 'akinek', k. *molan*, ny. *malan* 'aminek' (részeshatározói); k. *kušto, kušan*, ny. *kâštâ, kâštaken, kâšak* 'ahol'; k. *kuško*, ny. *kâškâ* 'ahova'; k. *kušeč*, ny. *kâšec* 'ahonnan' (helyhatározói); k. *kunam*, ny. *kânam* 'amikor' (időhatározói); k. *kuze*, ny. *kâce* 'hogyan' (módhatározói); k. *manân* 'azért, hogy, mert' (ok- és célhatározói); ritkán és leginkább írásban az orosz *potomušto* 'mert' kötőszó is használatos okhatározói mellékmondatokban k. *mâhar*, ny. 'amennyi'; k. *kunar*, ny. *kânar* 'amennyi' (mértékhatározói).

*

A különböző típusú alárendelt mondatok lehetnek továbbá feltételes tartalmúak. Ezek a cseremiszen nagyon elterjedtek: k. *ulo kalâk šülalta γân, tütan mardež tarwana* 'ha az egész nép sóhajt, viharos szél kerekedik'; ny. *kečâ lekmam uždelat kân, uleš at šo* 'ha nem látod a napfelkeltét, nem lesz belőled gazdag'; Vj. *šihža jima, kečâ waštareš ohžet tâk* 'a szem káprázik, ha a napba nézel'.

A feltételes kötőszó, mely mindig a mondat végén áll: k. *kân* (γân), ny. *kân* (γân); k. *tâk* (ďâk), ny. *tâk* (ďâk) 'ha'.

SZÖVEGEK

I. A nyugati dialektus

Hegyi alnyelvjárás

1. *iktät koyon tãmeňša edem pãlãnežã ãlãn, kãdã pušãnge koyo. jadãn olmawu γac: — tãhã cilãm pukšet, cilã arãktet. tãhã koyo [ã]lat, ili wesã koyo ulã? olmawu kelesen: — meňã koyo amãl. tewe koyo kož ulã, cilãm lewedeš. kejen kož dokã. kož kelesen: — meňã koyo amãl, koyo jãktã. tãðan ðon cilã pörtãm aštãt i kolãšãm tajat. tãðã kejen jãktã dokã. jãktã γec jadãn: — tãhã koyo ãlat? jãktã kelesen: — meňã koyo amãl. meň gãcem koyo tum. tãðã zemlãštãt ŝukã kiã, ñiyãnamat ak ŝü. kejen tum dokã. jadãn tum gãcãn — meňã koyo amãl, meň gãcem koyo mardež. tãðã meňãmüt jören kerdeš waž γac. tãðã kejen mardež dokã. mardež γac jadãn: — tãhã koyo [ã]lat? mardež kelesen: — meňã koyo amãl; meň gãcãn koyo kãrãk. kãrãkãm wele ñimat aštãš ak li. kejen kãrãkãškã, jadãn kãrã[k] kãc. kãrãk kelesen: — meňã silan amãl, meň gãcem silan kris. kris kašteš kãrãk wašt. warã kejen kris tokã. kris kãc jadãn: — tãhã koyo silan ãlat? kris kelesen: — meňã koyo silan amãl. meň gãcem koyo silan kot'i ulã. kot'i γac silan ñimat uke. kot'i krisãmüt kãçen kerdeš. kot'im iktãt kãçen a[k] kerdep; izi arwezã wele kãça.*

(Ner-mãçaš)

2. *ik iãš waštãr γaň kãpem ãl'ã,
kuškãn ŝoteok, roal nãlewã.*

*ik iãš azãm gaň ñpem ãl'ã,
kuškãn ŝoteok, tãret nãlewã.*

*koyo makã peledãš kaň rwezã tãrãgwlãm ãl'ãt,
paštekem anžen sãnzãwãt ton koðãt.*

*izi makã peledãš kaň ãðãrtãrãgwlãm ãl'ãt,
paštekem anžen sãnzãwãt ton koðãt.*

(Vilovatovo)

3. əške ät' i γac anžen šalyen kotmeš
lišäs ä'l' ä täläk kuku iγažə.
šošäm tolšašat, šəžəm kešäs ä'l' ä.

əške äwi γec anžen šalyen kotmeš
lišäs ä'l' ä täläk šəžwək iγažə.
šošäm tolšašat, šəžəm kešäs ä'l' ä.
(Mikrjakovo)

4. meskă

wot, ənde šəžə tolän šaya'l' ä. kolχoz-rowota šukə aγəl mämnän. wätəwlä don sowetäjennä: — dawajt'e, wätəwlä, jaltaš wätəmət, šəγəškə poγaš kečəm jaðəna!

briγad' ir məlännä wiχodnojəm puš rušarhan.

kennä šəγəškə amaləmge pöčəž poγaš. pöčəž poγaš kennä, jətəm amalennä, kəhələnnä, ənde sowetäjennä, kəhəšəm nälənnä, ärhəm nälənnä dä kennä poγaš. tewe, pöčəžəm monna, poγaš təγγälənnä. tewe, tama šəγə lošγə təštəräk, tama cə-dər-cuðər šakten koltäš. tēγγe šakten koltäš ta, jaltaš wätəmlän manam: — kü təštəkənžə tēγγeläkenžə mam əštä? mämnäm lüdəkten koltənežə?

jaltaš wätəmət maneš: — oj, Zoja, cilä tištäkenok əlät, nawerna iktäma mämnäm lüdəktä. məhə təškəräk kejašəmät. anžalam: tewe, meskă təštäken šalya. meskă tumaja mämnäm lüdəkten koltaš tə weləm. wätəmlän məh manam, jaltaš wätəmlän: — oj, idä lüt! tewe, meskă tolän mämnäm lüdəktäš. mä dawajt' i saslaš tēγγälənnä! saslənnä dotowo təštäken, mämnän gəcən wara meskă karəγγən, karəγγən da təškəräk kejen. eče təštäken taγγatam peš cuðərye šakta. eče tarwa taγγatam, šükšəm təštäken. wara jaltaš wätəmət ton manna: — oχ, ənde jara, təškəräk kejaš iziš. no, ənde ana lüt! tiðə wet, jesl' i mämnäm tokərak toleš təkə, mämnäm kəskeš, tiðə meskă. wara təðə ta'k i mämnän gəcən šələn. tiðə nämnäm himat əšəš əštə. wara tēγγälənnä poγaš. eče təškəräken poγen kennä, məndərkəräk. tewe, təštəräk öpät' tə meskəok mämnäm lüdəktä. tēγγe dotowo lapəžəm kəskeš. lapəžəm kəskeš tä, cuðərye jerewäm tarwatäš. jerewä tarwämüγγəžə: — oj, wätəwlä, manam, dawaj, ti weləm karəγγəna! karəγγəna, a to' tökənä toleš təkə, mämnäm, cilänäm tišək kəskeš. wet meskă γəcən lütməlä. təðə edemwläm kəškənat pištä. təðən wet sowəšəžə himayaňat uke ti mäskän. kəskeš, i təhəm zemläškə uren pištä, zemlä nəmäkə. i wara kəcälät, iktät niγənamat ak moep. wara ti meskă γəcən karəγγənnä. karəγγənnat, wara tolənnä müγγeš amaš tokə. amaš tokə tolənnä šəγəštə, kəštə jətəm amalennä. wara wätəwlä don sowetäjennä: na, ənde jaltaš wätəmət kəwekəräk kenä poγaš ti meskă γəcən?

nəhə manät: — ajdat' i, tewe, tiwekəräk kenä. možet, tiškə tökənä ak tol. wara kennä wes wəre poγaš, pakərak, tewe, tiðə eče toleš tiškə tökənä mämnäm lüdəktäš. wara mä tiðən gəcə sowsem läktənnä dä, kornə məč aškedennä. toštə marə jal-kornəm monna da, i tökənä aškedennä. wot, kəcəläken mämnäm meskă lüdəkten. tumajen ana ələn niγənamat lüdəš ti meskă γəcən, a lüdəš prišlos. təðə lüdəktä i kəškənat šəndä, wot, toper məhən cilä.

(Marijskie Kilemary — Marə Kəlemary)

Erdei alnyelvjáras

5. *i [k] kǎnǎ atǎš mišǎm. nǎlǎnǎm kǎrǎkšǎm, kǎzǎm nǎlǎnǎm, poyǎnǎm pawǎkǎm. poyǎnǎm ticok ik pǎrǎnam. tǎdǎm šǎndenǎm kož woktek. peš omem šun. ikǎzǎžǎ pǎrǎnaštǎ. amalaš wazǎnam pǎrǎna woktekšǎ. peš cat amalenǎm ħimam šizǎn amǎl. tolǎn marǎ. ti pawǎkǎm cǎlǎ nǎŋgen tǎdǎ, kǎzǎzǎm wel koden.*

*maǎnar amalenǎm, šǎnzǎem pǎcǎnam — atǎštǎ ǎlam. — oj-*oj* ǎnde mam ǎštǎš? ǎnzal ǎoltenǎm, pǎrǎna kođǎn, pawǎk uke, mam ǎnde lǎštǎš? šǎnzem, wu-
jem šerǎm, pipǎem sǎjǎrkǎn pǎdǎm. peš kecǎžǎ wađǎ. pešǎk pawǎkšǎm kǎcǎl
kǎrǎžǎtǎlam, pešǎk kǎrǎžǎtǎlam, ħimǎt a'k kaj atǎštǎžǎ uš. oj, tǎkem pawǎkteok
kejem ǎnde ! ǎwǎm ǎnde mam mǎħǎm o'l'a? mam ǎnde ǎštǎš tǎŋgǎlǎm? iktǎ
wǎc pawǎkǎm munǎm. pǎrǎnam peš kuǎum nǎlǎnǎm. ǎnde pešǎk tǎkem kǎrǎžǎ-
žǎm, pešǎk cat uš. tǎkem tolǎnam, mǎħǎm ǎwǎm wstrecǎjǎš lektǎn. — oj, kǎš-
tǎ kaštǎt? oj, kǎštǎ kaštǎt?*

— oj, ǎwǎ, wet, mǎħ ǎnde pawǎklan kaštǎnam da, ateš jamǎnam.

— a kǎštǎ pawǎketšǎ?

— tewe iktǎ wǎc pawǎkǎm munǎm.

— oj, oj, bol'sǎ ǎnde tǎħ it kejǎ! mǎħ tǎħǎm ǎnde am koltǎ!

— oj, ǎwǎ, pawǎkšǎ pešǎk cat ulǎ!

*wara pǎrtǎškǎ pǎrenǎm dǎ, kǎckaš šǎnzenǎm dǎ, i ǎwǎm wujem ħijǎltǎ: — oj,
oj, pawǎk ulǎ, mǎ tinǎrǎ kandet?*

*ǎwǎ, tǎħ mǎħǎm peš irǎ kǎheltenǎt wet, mǎħǎn pešǎk cat omem šueš, mǎħ
amalenǎm atǎštǎžǎ. pawǎkǎm ik pǎrǎnam poyǎnǎm dǎ, jaŋgǎlenǎm. kǎk kǎħǎl
ǎoltenǎm, tǎk i mǎħǎn pawǎkš[ǎ] uke, pǎrǎnažǎ welǎ šǎnzǎ. kǎzǎžǎ ulǎ! wara kǎr-
ǎžǎtǎl'ǎm, kǎrǎžǎtǎl'ǎm, kecǎ wađǎ. pawǎkš[ǎ] a'[k] kaj wot, mǎħ tǎkem tol'ǎm.*

— oj ǎdǎrem, mǎħ tǎħǎm irlǎ am koltǎ atǎškǎ.

— oj, mǎħ, ǎwǎ, kejem, peš šuku pawǎk ulǎ, dotowo pawǎk šuk[u] ulǎ.

*ǎwǎm kejen tǎredǎš, mǎħǎ kenǎm atǎškǎ. ǎpǎt' pǎrǎnam nǎlnǎm dǎ, wara irlǎ-
šǎžǎm peš šuku pawǎkǎm kandenǎm.*

*ǎwǎm tolǎn, wujem ħijǎltǎ: — oj, ǎdǎrem pawǎkǎm kandenǎt! tǎc[ǎ] amalen
atǎl ǎnde.*

— uke, meħ irlǎ ǎpǎt' kejem.

*mǎħ irlǎ kǎmšǎ ǎcǎ kejenǎm. jamǎnam ateš ǎnde. kaštǎm, kaštǎm, eǎerǎš
lektǎnǎm. peš cat kecǎžǎ kecǎnǎn. šerǎem mǎškǎm, mo'lo, kǎckǎm, jǎm eǎerǎš-
tǎ, wǎdǎštǎ. ǎnde tǎkem, manǎm, kejem. kornǎžǎm jamdǎnam. ǎpǎt' ateš jamǎ-
nam. oj, oj ǎnde dawaj mǎǎrǎš, mǎǎrǎš!*

wara starik tolǎn. — mam mǎǎret? — maneš.

— mǎħ, manǎm, ateš jamǎnam.

— dǎk tewe, maneš, ǎjda jalǎornǎ đǎn!

*tǎkem wara lektǎnǎm. wara ǎwǎm tǎmǎŋgǎ kolten aǎl. bol'sǎ am kašt ǎnde
atǎškǎ mǎħǎt.*

(Bol'soe Kibeevo—Tǎlejǎl)

A Lipsai alnyelvjárás

6. *küm üdürlwä käjenət epež poyaš. Kənäməškə käjenət i epežəm poyat, kalaplat nūnō. mäskä šürüm uzūnūt epež pojuštaštāžō. i sowetäjät nūnō: — jesl' i mäskäžəm uzūna ɣəhə, mam əstenä? — manət, a ik üdürržō ol'a: — mən mäskäžəm uzūm kəhət, am lüt — maneš. a mäskäžə tuštok tumo šajəlnə kijä [ü]l-mašen. a küdüžō ol'a: — am lüt — tūdüm peš oro-la mäskäžə. — tīdə am lüt man-šəžəmok kücüšaš ülnežə — maneš.*

i wot, mäskä läkteš, tūdo am lüt manšetəm kücen šəndä. kək üdürrüštwlä peš küryūžūt. tīdəm küca da, tőküžō nängjä i ärəštəš. kəkütün, mäskä dōn üdüret əlät, üdürržō ol'a: — tən məhəm, maneš, unaləkeš kolto ät'əjwəlä dökō! — maneš. — mən tehəm am kolto! — maneš. — nu, ajda, kəkütün käjenä! — maneš. — mən a[m] mi! — maneš. — a küce mən təɣəlä, maneš, sowsem ät'əj-əwəj-wläm užde ələšəš? — maneš.

nu, šaɣkala üdüret peš, mam əštəšəš ənde? a[k] kolto. — mən, maneš, käjem epež dökō cadraškə, a sträpäjen šəndem ik pürham — maneš. — tən tūdō pürham nängjä ät'əjwəlä dök. kapkaškə šukto, šwen šəl! — maneš. ənde mäskäet „jara” ol'a. üdüret sträpäjä, ške pürhaškəžə püren šənzeš i sträpäjməžəm wuj ümbälän opten šəndä. mäskäet toleš ta, üpšünzeš. — nu, maneš, sträpäjen, ɣot' a mən küce nängjäšəš tīdəm — maneš. kak bj papazəšəš aɣəl, küyuzəž-lan! — maneš. pürham püštürtä dä, aškedə ənde üdürržün ät'əž dökō kandaš. wara aškedə, aškedə: — aj, peš lelə! — maneš. iktä kaɣəl' əm kacšaš! — maneš. kaɣəl' kacšaš šənzeš, üdürržō pürhaštə ülnežə: — užam wet, užam! — maneš. — mən təlät kacšaš šəm šüdö! — maneš. — dawaj, ašket! — maneš. — ak, orolenok toleš paštekem! — maneš. püštürtä dä, adak aškedə. adak šənzeš. — adak ik kaɣəl' əm kacšamok! — maneš. adak tī üdüret ol'a: — užam wet, užam! — maneš. təlät mən kacšaš šüden aməl! — maneš. ɸu, tən tūryəš tük-nö! — maneš. — tī kaɣəl' əm nängjäjenok šuaš tük-nö! — maneš.

kaɣəl' žəm ät'əž dökō nängjä dä, pürhažəm šwen šəleš, əške sarnəltä dä käjä. üdüret tūnam izə ät'əž dökō tolün kertən. kəzətät ät'əž dōnok əlä nawernə.

7. *ät'əžən, əwəžən ik eryəžə ülmašen. eryəžə kol kücaš kaštən. əwəžə tūdün pašte-tek ere kaštən. tūdülän kacšəšəm nängjäjen, i oš tūwūr-jalašəm nängjäjen, käjä, jer dūrškō šueš. — Waħuško, maneš, mən tolünam, maneš, oš tūwūr-jalašəm kandenäm tələnet, püšküdo kacšəšəm kandenäm, maneš. i Waħuško wanza püš tön, sir dūrüşkō toleš. əwəžə pukša, jüktä tūdüm, oš tūwūrüm cikten koða, əške käjä. — mən, maneš, küküšyecə ɣəc küküšyecəš ere tolam, maneš. ənde adak wes küküšyecən tolün, təyeok kacšərə Waħušketəm. Waħuško toleš, əwəžən oš tūwūrüm cijä, kacšeš moło. nu, ənde mäskä kolüšt šənžə. — a tīdəm mən, maneš, kücelä kacšaš? — maneš. — tīdəm küce ɣənət məhət altaen kandəšəš? — maneš. mäskä jer dūrüşkō šayaleš ta, ol'a: — Waħuško! — küyü juk tön ol'a. — mən, maneš, tolünam, oš tūwūr-jalašəm kandenäm, təlät püšküdo kacšəšəm kandenäm — maneš.*

het, tīdə əwəj aɣəl — maneš. Waħušket ol'a: — əwəj təlec wəckəž jukan əl'ə! — maneš. a mäskä ol'a: — ak, maneš, meħ käjem kuznecəš, sicaš wəckəž jüküm əštəktem — maneš.

Az ész:

8. küm

koða
dän
käm
Iwä
lən,
w
ə
mür

juur

kuz
ülo,
neš

9. ikän

tūd
pür
wät
tū
uza
w
kac

kuznecəš kǎjǎ dǎ, mäskǎ wəckəž jukǔm əštəktǎ kuzneclǎn. toleš, kəckərə Wañuš-
kǔm: əwǎžləok ənde kəckərən. Wañušket toleš ta, mäskǎ kǔcen šəndǎ tǔdǔm.
nu, ənde əwǎžǎ toleš, jer wokten kašteš, kašteš. — Wañuško! — man kəckərə. ni-
γuštat Wañuško] uke, i toleš tǔkǔžǔ. starikšəlǎn ol'a: — Wañuško propal — ma-
neš — uke. šurko kəckərən kaštǎm, niγuštat uke — maneš.

mäskǎret nängǎjǎ ənde, tǔnǔž ǎrəšteš. ǎrəšteš, wara Wañušket peš kudǔško tol-
nežǎ, mäskǎ γəcən šǎleš, jaktǎ wujǔško kucen šənzəš. kombǔwlǎ kǎjǎt ənde (jak-
tǎ wujǔšto šənzǎ tǔdǔ). — əñəm, požalǎstǎ, nängǎjeđǎ! — maneš. — het, šajǎl-
nǎ toľšǔwlǎ puskaj nängǎjǎt! — maneš. — mǎñən silǎ šǎγǎl, bolnoj ǔlam — ik
kombo ol'a. šajǎlnǎ toľšǔwlǎm kombǔm ənde sarwala adak. kombo šənden koš
šǔldǔr koklašǎžǎ, kanden šənden pǔrtwujǔškǔžǔ pǔrtwujǔšto Wañuško šənzǎ.
ǎt'ǎž dǔn əwǎžǎ pominjǎt ənde tǔdǔm. melnǎm küəštən opta: — tǔdǎ tǎlǎnet,
tǔdǎ mǎlǎnem — pajlen šənzǎt. a Wañuško ol'a pǔrtwujǔšto: — a tǔdǎ mǎlǎnem!
— maneš. ninǎ srazu kolǔštǔt. lǎktǎt kudwicəškǎ, anzǎltat, Wañuško pǔrtwujǔšto
šənzǎ. Wañuškǔm waltat, kəzətǎt ǎlǎt nǔñǔ nawernǎ.

Az északnyugati nyelvjárás

8. kǔm wratwlǎ əlenǎt. nǔño kalte kǎrǎš sǔrenǎt. i kǔm kecǎ kǎrenǎt. ancǎc Sidǎrǎm
kodenǎt kǎšǎl kǔtǎš. tǔdo amalen golten. jǔmǔn ǔdǔr walen i pukšen. kǎšǎl ko-
dǎn ayǎl, cǎlǎ kackǎn kenǎt. Borisǎnǎt cǎlǎ tǎγəok. ǎpǎt' cǎlǎ pukšen. Ivǎn dura-
kǎm, kǔmšo erylǎ, ǎt'ǎžǎ kǔtǎš kolten. jǔmǔn ǔdǔr walen. wol'ǎkšǎm walten.
Iwǎn tǔdǔn ǔpǎnpacšǎm, ǔp lapkažǎm, pǔckǔn šuen. jǔmǔn ǔdǔr kuzǎš tǔñǎ-
lǎn, jadeš: — ǔpǎnpacšǎm pu!

wǎtemlǎn tolat tǎk, puem — maneš. tǎγe wǎtǎlǎn nǎlǎn.

ǎlenǎt i erylǎm lǎštenǎt. kuyecǎ šun. lǔngem sǎkenǎt. i lǔngǎltǎ, i mǔralta. mǔrǔm
mǔra:

ik pelkǎ lǔngǎltem küškǎrǎk,
wes pelkǎ lǔngǎltem küškǎrǎk, —

juur, kuzal γolten. kuzen i kəckərə. pelenžǎ cǎlǎ nängen. Iwǎn durak kodǎn. ǎlen-ǎlen
kuzǎš talaša. tarǎγa wǎlǎn tarǎγam, tarǎγa wǎlǎn tarǎγam i tu pokten kuzen. erylǎžǎn pižǎ
ǔlo, pižǎ optalen: — ǎt'ǎm toleš — maneš erylǎžǎ. — nu, Iwǎn duraklan tolaš — ma-
neš əwǎžǎ —, tǔdo kejen. a Iwǎn durak kuzen šun.

(Kuwerba)

9. ikǎnǎ ik mare atǎškǎ pu ruǎš kejen Iwǎn kecǎ waštareš. tedǎ atǎštǎ jǔt jatke lin.
tǔdǔn jǔdalǎšškǎžǎ ǎlǎ-kǔce wereštən kǔrññǔ šurđǔ peleđǎkš. kudǎškǎžǎ toľǎn
pǔren, nǔγǔ tǔdǔm erylǎš už. tǔdǔ ojlǎ wǎtǎž dǔñǔ: — kackǎš poγǎ! — manǎn.
wǎtǎžǎ manǎn: — ma tǎñ lin-lat? kǔštǔ tǎñ ǔlat?

tǔdǔ manǎn: — mǎñ tešt-ok ǔlam. mǎlǎn mǎñəm tǎ adǎ už? mǎñ tendǎm peš
užam — manǎn.

wǎtǎžǎ kackǎš poγen. — šəts! — manǎn. tǔdǔ manǎn: — mǎñ ənde šənzǎnlam.
kackǎm ənde.

*nüyülän ayeš kaj, nüyü aḡät uż tüđüm. waražəm amalaš wazaš təḡälän ülüt. tə-
də maret jalžəm ruden, i tüđüm wätəžə wžən. jađən: — ma lin-lat ül'ü tən?
tüđü kelesen: — mən ške am šenzə.*

*waražəm maret šeklänen. šanen, manən:— tədə küřtnü šudü peledəkšəm
kanden-lam jüdaleš.*

waražəm anzaš, kəcäläš təḡälän, nimam mucuren aḡäl.

*tədə küřtnü šudü šaceš kupoš. te šudü pəzl'ə ləštäš kanä. te šudü peledoš Iwan
kecə waštareš pel jüdüm. te šudü peš jəle peledoš i peledəkšəžə peš jəle wileš.
jeḡlän ayeš kajənzə. te šudən peledəkšəžəm peš lelə mucuraš. tüđü (te šudü)
peledoš i wikok udej šülükš poyen näḡgä.*

*memnän ik jeḡ kelesä: — mən — manoš — ikänä kejašəm tədə šudü peledəkš-
län atäškä. te šudü jatke (dörkü) šum. mənən anžəlnä peš kuḡu jer lin šenzə.
tədə jeraštə peš wütšü šolän šenzä. mən, manoš, šaḡal'əm, šanen šalyššəm: —
ma tədə? teštə jer uk[e] ül'ü, a tünäm peš lürdüm i kuđäškem to'l'əm, nimam
šim mucurü. mən eše kolän-lam jeḡ-šäməlec: lürdäš a[k] kəl. ma təlänet šenzäšet
kajənzə, tən irtə kejə i waražəm mucuret te peledəkšəm. te peledəkšəm mucuret
tək, tən cilü šenzäš təḡälät, ma anžəlkä lieš. i šajəlnä kođoš.*

(Otjukovo — Otäk-sola)

A joškar-olai nyelvjáras

10. *ožnə ḡođəm mare đön maska kořtän waš ušnat, küřrat: — aḡda — manoš (ma-
re oḡla maskalan,) me kořtän rewəm üđena! manoš. üdat rewəm kořtän. šuku
šaḡa[l] lieš, rewe kuškän šweš. kořtän toľät mare đön maska, rew[e] onzaš
aḡaške. onzat: rewe šudo lüšken wele šoľa, pe[š] saje šocən. rewe lüktedaš
təḡälät kořtän. oḡlat, küřrat. — maska — manoš — tənə küđüm nalat? — ma-
noš. maska manoš: — mən šudəm nala[m] — manoš. mare: mən — manoš —
wožəm nalam.*

*kořtän lükteden pätarat. maska tökəžö šudəm nümaleš, mare rewəm nüma-
leš. nümal pätarat.*

*mare wara iziš ikta küm kecə müḡgö maska đök üzəš kajen unaläkeš. mas-
kam üzəš. maren watäže rewəm šolten jamdäla pe[š] saḡän. maska toleš unalä-
keš mare đök. mare wate, mare šoltäm rewəm kořdat maskalan kořkaš. maska
kořkeš. köḡäštäžö šona: mare mənəm oltaen — manoš. peš tutlo, saje kořkaš.*

*maska wara kořkän temeš. marəm üzəš unaläkeš tökəžö. mare šona: — ala
kajaš, ala mo? — lürdeš.*

*mare kaja wara maska đök. kajen püra. maska rewe šudəm ik eltem (öltem)
konden pəšta stel wülkö. — koc — manoš — mare!*

*mareat kořmäla koješ. maska ške peš rozḡa, kořkeš. mare wara lektes ta toleš
tökəžö.*

*wara šošəm šweš. maska mare đök ađak toleš. — aḡda mare — manoš — koř-
tän šəđaḡəm ik wereš üđena! — manoš. maska šona köḡäštäžö: — marem olta-
le[m] manoš — küsəžəm.*

mare: — aḡda — manoš —, üđena! — manoš. kořtän ađak peš üdat šəđaḡəm.

üden pātarat. šādaŋ pe[š] saje šočeš. onzaš kajat ko'ktān, maska dōn mare. šādaŋ lūšken wele šo'lyā jer wū'tla. šādaŋ lin šweš. maska mare dōk to'leš. marelan o'jla: — tān — maneš — mare — kūdūm na'lat? — maneš. mare kalasa maskalan. maska maneš: — māne nala[m] — maneš wo'[ž]šām, tān — maneš — nal weršo[k] kūdūkšūm wujžām.

türet pātarat maska dōn mare. mare dōkö nanŋajāt šādaŋām. mare kāren naleš wujžām, maska tōkāzō nanŋaja o'lāmām.

mare šādaŋām jo'ŋāšta, kindām kūda'la, kūešteš. wara maskam unalākeš üzēs kinde kočkaš. maska toleš unalākeš. maskalan kindām pukša. maska: — pe[š] saje — maneš. kōryāštāžō šona: — mare mānām adak o'laten — maneš. maska kajmāž jo'dām marem unalākeš üzān ko'da.

mare irlāšān kaja maska dōk unalākeš. maska ik o'item o'lāmām kondēn pāšta stel wū'lk. — ānde — koc! — maneš. mareat o'lāmām ko'cmāla koješ. maska ške o'lāmām codāye wele pūreš.

maska peš marelan šādešken. — ikta-γūš ti marem puštam.

maška peš cot šorākteš. — mare peš cot o'laten — maneš — mānām, kūtanem pūškūlūn — maneš — imāde posna.

pe[š] šorākteš. kāzātat mare dōn waš o[k] koštep, šādešken ūl[ū]t.

(Turšo Mučaš)

II. A keleti dialektus

A mezei nyelvjárások

A központi alnyelvjárás

11. ožno ik kuwan kazaž den šorākšo čodraške koštaš kajen ult. kajāt, kajāt ta, čodrašte pire wuj koŋgram mut (mu^āt). tiđām kaza mešakāškāže nalān pāšta. adak umbak kajāt. kajāt. kajāt ta, kas lieš. čodraš kož jāmālan tulām o'lat ta, malaš šo'yalāt. tiđe žapāšte tulām užān latko'k pire tolāt. pire-šamāč kaza den šorākām kočnešt. kaza lūdān o'yal, šorāklan kalasa: šorāk taŋ, šūrām šolto! — maneš. — šālžām mešakāšte nal! tušto latko'k pire wuj ulo, kuyurakšā den šolto.

tiđām kolān, pire-šamāč peš čot lūdān ulāt ta, sođor kudal koltat. kudalāt, kudalāt ta, maskam wašliāt ta kalasat: o'j, maska taŋ — manāt —, čodrašte šorāk tene kaza nōmnan wujām tewak kočkāt. ala-mo'aj pire wuj den šūrām wele šoltat. eša mešakāštāšt latko'k pire wuj ulo. maska pire-šamāčlan o'j' a: — molan lūdān ulda? šorāk ten kaza tömdam lüdākten ult. ajdāsta, möŋgeš kajena da šorākke kazaye kočkāna.

šorāk ten kaza möŋgeš to'lmāštām šīžān ulāt ta, peš lūdān ulāt, niyuš puraš. wara kož wujāš kūzen šīhžāt. maska, pire-šamāč turdo mestaš tolāt. oňžat, šorākat uke, kazat uke. kuš kajen ulāt, o'jāt šīhže. wara maska mužedaš šīhžeš. ti-

ðam kolân, šorâk peš lüdež da šorân kolta. i škežat lütmâž den kož wuj γâč pör-ðân wola. tiðe žapeš kaza kož wuj γâč peš čot kâčkâral kolta. — mužetšâmžak kučo! — manân kâčkâralme deč pire den maska-šamâč peš čot lürðât ta, čodraš kudał koltat. tâye šorâk ten kaza ške čojalâkâšt tene tušman kid gâč utlat ta, er-ðenerak oza kuwaž ðeke tolât.

(Čodrajal)

12. mari sōmari

kače mari kaja üðâr ohžas. üðârâm ohžen toleş. üðâr kelšen. ačažlan kalasa: — acej, manes, kajna üðâr ðeke jüktaš. ačaže watâžlan kalasa: — wate, manes, tuaram, eyerčâm ðšte, kajna eryâlan üðâr jüktaš. ačaže arakam naleš ik pečkem, wedra purmanâm. eyerčâm, tuaram, kindâm šurwâsko čâkat, imhâm kâčkat ta, lektân kudał koltat, pâr'l'a putlâšâm nanğajat. üðâr ðek mien purat. üstewalke kindâm, eyerčâm, tuaram luktân pâštat. jumo lukâško araka pečkem šândat, i üðâr ðen ačaž ðene kutâraš tüğalât. me tol'n ulna üðâretâm eryâlan jüktaš. kutâren, kutâren kelšat i jüaš tüğalât. üðâr kačâlan solâkâm pua. wara ol'nâm ol'at. üðârân ačaže manes: witle teğgem nalam ol'nâm. sōmarim moyaj kečân âštâša-šâm ol'at.

ânde lektân kajat möğgâšt. möğgâštâšt jamðlaš tüğalât sōmarilan. puram soltat, arakam nalât, roðo-šamâčâštâm üzât. moyaj kečâlan sōmari lišašâm kalasat. tuðo kečân roðâšt tolât. jalâšte poškuðâštâm üzât. — sōmarilan miža — manât. wot poyânat, širwârzö, tümârzö lies, sayuš jeŋ lies, kuyw weŋe, süan kart lies, sōmari wate iktaz wizâtên liðt. süanâm tarwaltet. širwârêm šoktaš tüğalât, tümârâm kâraš tüğalât. sōmari kalâk kurštaš, muraš tüğalât.

kajat üðâr ðeke. čaple tarmanâm kâčken, oğğâr ðene lektân kudałât. üðâr ðek mien purat.

13. pâzâktâme (pâzâktarme)

er-yeče lektes awaž pomâš kâčânžo, sandalâk kalâkâm kuze ohžales, tiðe Palayiat tuyak ohžalže! mäjâm ohžalde ik minutat ânâž čâte! er-yeče sandalâk jâr awaž pomâš(ko) kuze puren šihžes, tiðe Palayiat tuyak mäjân woktenem pižân šičše!

tâlâze awaž pomâš kâčânžo lektes, kuze sandalâk kalâkâm ohžales, tiðe Palayiat tuyak ohžalže mäjâm! mäjâm ohžalde ik minutat ânâž čâte! tâlâze sandalâk kalâk jâr kuze awaž pomâš(ko) mien šihžes, tiðe Palayiat tuyak pižân šičše mäjân woktenem!

šüðâr awaž pomâš kâčân lektes; sandalâk kalâkâm kuze ohžales, tiðe Palayiat tuyak mäjâm ohžalže! mäjâm ohžalde ik minutat ânâž čâte! tiðe šüðâr kuze jâl-ğâžân šihža, tudat mäjâm julğâššo! ohžalde ik minutat ânâž čâte!

šâmlâšâm türlö kajâk kuze pükten luktes, kuze iğâšt tolaša awaž wokten, tiðe üðârat tuyak mäjân woktenem pišše! ik minutat ânâž čâte mäjâm ohžalde!

sawor-čerke, uzak aw[a]ak čerke kuze waš onžen šinžat, tiđe üdârat tuyak onžen šinžâže! ik minutat ânâž čâte mājâm onžalde!

kuyuzan kuyur pazaršte kuze lapkâšte šolât, tudân čonžat mājân werčânem šolžo! mājâm onžalde ik minutat ânâž čâte!

čawe kuze iyâm pükten lukteš, čawe iyâže kuze awaž počeš pižân koštât, tudô üdârat pižân koššo mājân welenem! mājâm onžalde ik minutat ânâž čâte!

uška! prezâm âšta; kuze prezâže lomâž košteš awaž počeš, tið[e] üdârat mājân počešem pižân!

šorâkpača-šamâč kuze lomâž košteš awaž počeš, tið[e] üdârat tuyak mājân počešem pižân koššo!

imne čomam âšta; kuze čomaž werčân rokma, tiđe üdârat mājân werčânem rokmâžo!

koršange kuze pižeš, tiđe üdârat mājân woktenemat tuyak pišše koršange yaj! mājâm onžalde ik minutat ânâž čâte!

kiš ten mež kuze waš pižeš, tiđe üdârat tuyak mājân woktenem pišše! mājâm onžalde ik minutat, ik sekundat ânâž čâte!

kl'e kuze pižân šinžeš, tiđe üdârat tuyak pižân šičše!

apšat-kurđâšto čonda! walne šokšo kürthö kuze kren waš pižân šinžeš, tið[e] üdârat kürthö kaje pižân šičše mājân woktenem!

Tarl'a den Marja kuze waš onžen šinžat, mājâmat tuyak onžen šinžâže, mājâm onžalde ik minutat ânâž čâte!

okna den koŋga kuze waš onžen šinžat, tuyak onžen šinžâže mājâm. mājâm onžalde ik minutat ânâž čâte!

koŋga tul kuze d'üla pörtâm, tudân čonžat mājân werčânem d'ülžö koŋga tul yaje! mājâm onžalde ik minutat, ik sekundat ânâž čâte!

opsa-kâl kuze opsa wokten pižân šoya, mājân woktenemat tuyak pižân šoyâžo! mājâm onžalde ik minutat, ik sekundat ânže čâte!

kož kiš wokten kuze pižân šoya, tudân čonžat mājân woktenem pižân šoyâžo!

mlandâšte šudo wož kuze pižân šoya mlande jâr, tudân šümžö-mo'kšâžo tuyak pižân šoyâžo mājân werčânem čonžo d'ülžö ere, mājâm užde ik minutat, ik sekundat ânže čâte!

(Jadâkplak)

A volgai alnyelvjárás

14. kajen ülüt küm izak-šol'ak oço'düško. čodraške kajenât, koštün ülüt kas matke. kastene nünülan tüšto malaš wereštân, a nünö tamakam o'k šüpšep ülmaš, satlan spičkam nalân oçütül, i niňom âštaš örün ülüt, i ol'at: — küšto-ğânat tište tül ülo!

wot iktâžâm pir wujüşko kučükten ülüt. küčümekâže tũdo tülüm užün ik šârškâla. — unâ — maneš — tište tül koješ. kaje — maneš māj onžüktüm wekla!

kuyo izaže kajâš. kerno'k tülüm muo. starik šânžâ tül wokten. — zdorowa — maneš — starik!

- jora, eryâm! — maneš.
- kuyûzaj mâlanem tûlûm pu! — maneš. — puem, eryâm — maneš. — kušten moštet?
- om mošto — maneš.
- müren moštet?
- om mošto.
- šojam šoštûn moštet?
- om mošto — maneš.
- nu, eryâm, tûlû om pu — maneš.
- tûdo möngûs sayurnûš ta, kajâš. tolûn šwo šol' ũ-šamâč teke i ol'a: — tûlûm ok pu — maneš. — kakta — maneš — ok pu. ajda, kaja kokla izaže! — maneš. wot, tûdo kajâš. mien šwo, muo. — kuyûzaj, kütüret! — maneš. — jora, eryâm! — maneš. — kuyûzaj, mâlanem tûlûm pu! — maneš. mäjân špička uke.
- puem, puem, — maneš — eryâm. kušten moštet? — maneš. — om mošto — maneš.
- müren moštet? — maneš.
- om mošto — maneš.
- šojam šoštûn moštet? — maneš.
- om mošto — maneš.
- nu, tûyeže tûl uke.
- tudat möngûš sayurnûš, i ol'a: — tûlûm ok pu — maneš.
- izi šol' ũže: — ču, mäj ške kajem! — maneš. wot tûdo kajâš. mien šwo, muo tûdo tûlûm. starik šânžâ tûl wokten.
- saj kütüret, kuyûzaj! — maneš.
- jora, eryâm! — maneš.
- kuyûzaj, tûlûm pu, mijam spička uke! — maneš.
- jora, eryâm, puem — maneš. — kušten moštet? — maneš.
- om mošto — maneš.
- müren moštet? — maneš.
- om mošto.
- šojam šoštûn moštet?
- moštem — maneš — no, tol' ko šoja jolûm pûdürtaš oyuł. jes' i peleštet, šü-dö teŋge oksam puet.
- nu, jora! — maneš šoŋgo.
- mäj čodrašte koštûm. kas lie. wokurat pirâ-šamâč müyûraš tûŋalewe, peš šukûn. mäj lûdûm nûnûleč i kučûšûm pûyûr pistâške. tudûn müčasâže peł milan-dâš pižân ũlmaš. mäj kučûmeryem tûško, müčasâže müčûšten kajâš. pûyûr piste peš čot joŋûžaldâkten kolđûš. mäjâm tûdo tak küškö nalân šwân kolđûš. pilâške šumeške pilâš pižân šânžâm. ânde peš küšn[ö] ũlam. küze wolaš tižečân? mäj tûšto jatâr ilâšâm pilâšte. ũmbalanem tiat nal'e. ik tižâm ašnâšâm. kindem izi-šok âl'e. kinde pûdüryûm tiemlan pukšûšûm. tûdo mäjân kuyo lie. tûdûm mäj wara šüškûl' ũm tiem, kowaštâžâm hâktâm. wara tûdo kowaštâžâm šürtö pârcâm pûčködûšûm i kâldâštâm. ik müčasâžâm pileš kâldâšâm i wolaš tûŋal'âm. wolûšûm ikaše tûletla, wolaš müčaske šum. al'e peš küškö ũlam. wara küšûčûn

püčküm, ül müçašeš kälđäšäm. adak wolen šum müçaške. adak küšüč püčküm, ül müçašeš kälđäšäm. adak wolüşüm. nu, ändäže peš mündürak oγül milande. tüžečän mäj törγöštüşüm waraže. lačok kupeš mäj püren kajšäm kädal kelyätäš. wokurat tüšto pire kia ülmaš. tüdo tarwanäš lürdün. mäj tüdün počšüm küčüşüm. tüdo mäjäm küpküčün šüpsün lükto. wot adak kas. küžakän malaš, pire kočkeš wet mäjäm. tüdo turmo omarta wujüş kučüş. a tüdo rožün, köryan ülmaš. mäj tüško püren kajšäm pündaške. ändäže lekaš ok li. erdene lektän, no niγüzeat kučaš ok li. mom äštaš ände? küze lekaš? šonen mum. kudüşko kajšäm, towaräm kondüşüm i ruüşüm tüde omartam i wara kajšäm, mäj milandäšte rožüm wereštäm. tüško pürüşüm. täyahok milande tištat. wošt ala-γuš šumeš kaja. mäj kajšäm, kajšäm i tumbačok užam kuγo kruγašte küdaläštät karet tene. ačatäm kâčken ülü osal.

wot, tüžakän wara pelešten kolden: — što tü! — maneš. — mom ol'et tiđäm! — maneš.

— nu, kuγüzaj šoja jolem püdürtüşüč, šojam pätaršäč. ände šüdo teγedäm puet.

wot, tüdo oχotnik šüdo teγgäm nal'e i tülüm nâγgajäš.

(Petjal — Pötjal)

15. kütö po'ktümo

erdenârak kütüm lükna zapowednikäš. Il'andowo tüřüşküžö pürten koldüşna. kütö peš sajân košto. me šähžäna wele. onžem, ik üškal maγâra. möγgüş pür-tüşna kütüm. üškal ojza miam würsa: — mo dek üškaläm lüštön kočkün ülü-da? — maneš.

erlašän wes were koldüşna. üškal ok maγâra. kečâwal deč wara Il'andowüş koldüşna. adak üškal maγâra. liške mien onžüşna. onžena: kümüž wujan kâške üškal šüzörüm šüpšeš. küžγö, kužu; kok metâr kužüt lieš. me toja dene peren pušna, šüzöržö joyen lekte. kütüčöm ol'a: — šähžal wüdüm äštäza! — maneš. šähžal wüdüm äštäšäm, ümbakše kâškalna. kâške kajaš tügal'e. me adak solaš kälđäšna i lüpsülna. kâške wujžo kürl'ö. kudüş mišna, šüzöržö ülo. üškal ojza ol'a: — tače sajân pukšen ülüda — maneš.

mo kečänat šüzöržö lijaš tüγale.

(Otümbal)

16. küze purüm äštat?

kuško šäštäm, šayał müän šäštäm, tüliyan šäštäm solšo wüdüm optalen pünžalât. wütšüm šokte wošt joktarat. wara šerälâkšäm podül onžat ta, šerok oγül γân, müm päštat, moyane külöšüş jorale limeške. wara tüško koldat ru owar-täšäm. tošto puřo owartäš uke γân, sâra owartäšäm nalât. sâra owartäške owar-šašlan köra päštat šere mü-ürwam i tüde šändat šokšo wereš. künam ru owartä-šäže kučaš tüγaleš, tüdüm koldat puřüşko. puřo leγežäšäm sajân lewedän käl-den šändat. ümbakäže adak küpčüγüm päštat. tüde leγežäšäm šändat šokšürak wereš. künam puřo sajân šueš wara tüdüm jüštö wereš šändat.

(Kituñkino — Kätänsola)

A vjatkai—ufai nyelvjárás

A vjatkai alnyelvjárás

17. Nönžöök pätär

ik kuwa den kuyuzã peš šuk[o] ilenät. šočšäšt šočšäžžã yãna kolen, ñãmolãn örö-nöt tã, šonenät tiye štaš: koŋgaš oltenät ta, nönžöök tene ajzam äšten d'orlãkeš koškaš šãndenät.

warã kuyuzã kajen kuralãš. kuyuzã kuralãš kajmãž möŋgö šuko-l'i, saryal-l'i lijma möŋgö d'orlãkšo ajzã tãrlen. tãrlãmãž möŋgö ajza ojlašat tüŋälãn: — awaj — manãn —, ačamlãn kočkaš kindãm naŋgajem kuralmaške.

awaže manãn: — ačatãm ot mu, ot palle.

ajzã manãn: — kindãm pu, naŋgajem ačamlãn.

awaže kindãm puen.

urweže kindãm nalãn da, naŋgajen ačãžlan. kuralmaške mijen dã: — ačaj — manãn —, kindãm kondãšãm.

ačãže manãn: — kõn eryãže ulat?

— mo'lan? miñ tiñãn eryãč ulam.

ačãž ñãmolãn örön. urweže kindãm puen ačãžlan da kajen.

urweže terkãže tolãn da, emñälãn d'öraš tüŋälãn. emñälãn d'ören pätarmãžlan gãna ačãže kuralmaš kãčãn tolãn. ačãže manãn awãžlan: — emñälãn d'öraš kü-leš.

awaže manãn: — eryãč emñälãn d'öröš.

ačãž ñãmolãn örön: — tiðe moyãne erye lije?

ačãže kečãwallãn kočmãž, d'tijmõž möŋgö urweže d'odaš tüŋãleš šãräkä to-jam. — šãräkä toja ðene šãräkãm äšten pu! — man.

ačãže izã yãna woštãr ðene äšten puã. urweže šãräkä tojam naleš tã, bãren kol-tã. šãräkä toja tuyun kaja. ačãže kuyurakãm äšten puã.

urweže lekteš tã, oremãške modaš tüŋãleš šãräkä ðene. oremãšte koššo d'ey-lãkãm peš šuko puštun pätaren. d'allak wursaš tüŋãlãt:

— tiðe moyãne urwezãm muč!

ačãže ñãmolãn öreš urwezãlãn. urwezãm ačãže čonžũ ðene šona puštaš. ačãže kalaša urwezãlãn: — mij — maneš — kozlaške! šošãmak koltenãm il'e uskalla-kãm kozlaške. kozla yãčãn, eryãm, po'ktãl tolal'e!

eryãže peš kuyõ solãm punukta ða, punuktumũ müŋgö kaja kozlaške uskalla-kãm po'ktãl dolaš. kozlaške mijmãž möŋgö urweže uskallakãm po'ktãlaš tüŋãleš. ere kozla uskallak (šordãlak). ačãže oltalen kolten puššaš werčãn eryãžãm.

kozla yãčãn čãla šordãlakãm po'ktãl luktun. po'ktãlãnãk kondãn d'alãške. d'al mučãš kãčãn kãškãrlen: — ačãj, kapkam poč!

ačãže kapkam počeš. kudãwečãške kondãn purta ere šordãlakãm. ačãže ñãmolãn öreš peš.

erlãšãžãm adak: — eryãm — maneš ačãže —, kozlašte koštãt tal'yãðemlãk. er-yãm, po'ktãn tolal'e! — maneš.

eryaže adak kuryo šolažâm naleš tâ, kaja kozlaške. kozlaške mijmäž möngö poktâl lukteš kozla γâčân. poktâl lukmuž möngö onža: ere pire. ške čonžâ den šona urweže: — ačamân talγâdâž oγâl, ere pirälâk. ačam miñam oltalen kolten puššaš werčân. naŋgajem al'e pirälâkâm ačam deke.

poktâl konden d'alâške. d'alâš[t]lak hâmolan örönöt, peš lüdüniit. urweže kâškârlen: — ačaj, kapkam poč! awaj, otar kapkam poč!

ačaže kapkam počân da, lütmüž dene pörtöškö kuržun puren gajen. awaže lütmüž dene d'oral't kajen. ačaže hâmolan örön peš adak.

awaž den ačaže koktân ojlât: — ti eryam mom äštaš küleš inde? nemnâm pâtarâkta ti erye. küleš adak kozlaške koltaš ti eryam.

ačaže kalaša eryažlân: — eryam — maneš —, kum ij γotšek — malahem d'ozakâm oγât tülö šol'âmlak. poktâl do'l — maneš — tudâlakâm!

eryaže kuryo prñam nalân da, kajen kozlaške. kozlaške mijen dâ, erye kâčal γošteš ačažân šol'âštlakâm. ademam wekat mun oγâl kozlašte. urweže šonen: — ačam — manân — miñam oltalen golâdâš. wekat ademe uke tište, ere maška tište. ti maškalakâm poyen naŋgajem al'e — man šona čonžü dene.

tüŋäleš ti maškalakâm poktâlâš kozla γâčân. poktâl lukteš kozla γâčân maškalakâm ti maškalakâm peš čot kâren, kâren kondâ d'alâškâže. d'alâš[t]lak pešak lüdüit. urweže kapka onžâkâžo to'lân šumuž möngö kâškârla: — ačaj, kapkam poč! — maneš. — awaj, nörepam poč!

nörepäške urweže maškalakâm poktâlân purta.

wara ačaj, awaže pešak lüdüit, peš oγâraš tüŋâlât. ti urweže maneš: — ačaj, awaj, miñam puštuktaš čonda šonen il'e čäj. idâ lüt, idâ oγâro! miñ kajem, wujem kuško pura, tuško.

ačažlan kalaša: — latkok ij γotšek talañeč d'ozakâm tülte il'šalâk teke kajem — maneš. — azârenalâk teke kajem.

ača dene, awaž dene ešenlâten lektân kaja.

Nönžöök patâr peš šuko kajmäž möngö kozla kokla γâčân kozla γoklašte užun ik d'erñam. Nönžöök patâr d'odeš ti d'erleč: — ti korno kuško kaja? — maneš. d'erñ kalaša: — ti kornâ dene it kaje, izaj! ti kornâmbalne Pünžö patâr ulo.

Nönžöök patâr kalaša: tuye γaň, miñ kajem al'e ti kornâ dene.

šuko-l'i, sayal-l'i kajmäž möngö užun kozla γoklašte: Pünžö patâr pünžüm kiñe γane küriün šoya. Nönžöök patâr mijâ da, kalaša Pünžö patârlan: aj, patâr ulat âlmaš — maneš. Pünžö patâr kalaša: — melečem eša patâr ulo: Čöjön patâr.

Nönžöök patâr kalaša Pünžö patârlan: — Čöjön patârâm muat? — maneš.

Pünžö patâr kalaša: — muam — maneš.

— muat kân, ajdâ kajna!

Nönžöök patâr dene Pünžö patârlak šuko-l'i, sayal-l'i kajmäšt möngö Čöjön patâr deke mijen šut. Čöjön patâr čöjönöm d'olžâ dene toškal, toškal tuya. tuyumužum užut ta Nönžöök patârlak kalašat Čöjön patârlan: — aj, patâr ulat âlmaš

Čöjön patâr kalaša: — miñ — maneš — patâr omâ melečem eša patâr ulo: Kuruk patâr.

Pünžö patârlak d'odât: — muat — manât — Kuruk patârâm?

Čöjön patâr kalaša: — muam — maneš.

— muat kân, kajna — manât —, ađâža!

šuko-l'i, saya-l'i kajmâšt möngö mijen šut Kuruk patâr deke. peláčan užut Kuruk patâr ik kurukum weš kurukško namijen šândâmžžâm. mijen šut ta kalašat Kuruk patârlan: — Kuruk patâr — manât, manât il'e —, tiñ ulat âlmaš?

Nönžöök patâr kalaša: — ađâža — maneš — kajna ačamlan d'ozakâm tülte il' šäläk teke!

poğânen kajat ti patârlak.

peš šuko kajmâ möngö mijen šut kozla yoklašte ik šurtuško. šurtšo ere čöjön dene weläme. niyüzât puren kertšâšlak wer oğâl. tüğâlât pudurtaš. pudurten purenat. — tišt[e] ulut âlmaš ačamlan d'ozakâm tülte il' šäläk.

azârenäläkäm kâraš tüğâlänat. azârenäläk kalašenat: — memnâm idâ kâre! molan kâredâ?

Nönžöök patâr kalaša: — ačamlan molan d'ozakâm ođâ tülö?

— moñare d'odâđa, tunare puena.

azârenäläk latkok wozâm puen goldenat oksam. nalât ta, tolnât terkašt patârlak.

Nönžöök patâr deke toln purenat. Nönžöök patâr kâškârlen: — ačaj, kapkam poč! — maneš. ačajze kapkam počân purten.

— ačaj — manân —, oksam kondâššâm. ti oksa dene ümüret mučko il'e.

Nönžöök patâr kalaša: — tulet' län miñam tiñ it už, miñ tiñam om už — maneš ta, ešenlaten lektän gaja.

(Starinonger — Tošto-jal)

Az ufai alnyelvjárás

18. ožno ik marijân watâže ulmaš peš čewer. ijân (idaluk ješa) ajžam âštän. wara ik-šuwužo šukemân. šuko ilmöngö watâže sokâr lijân. sokâr lijmöngö marijže nalân wes watâm üdürüüč. tu kok watâ dene tu marij šuk[o] ilen. iže watâže ajžam wek âšten oğâl, isâr lijân. kuɣo watâžân ikšuwužo šuk[o] ulmaš. iže watâže kuɣo watân ikšuwuštvlakâm užun kertân oğâl.

šuk[o] ilmöngö ik-kana iže watâžân ačajze unala küšten üdüržö dene weñâžâm. tâ iže watâže kuɣo watâlan pukšaš onžâlten kiškâm puštun jamdâlen. wara jokmam âšten iže watâž den marijže ačaj deke unala kajenât. unala kajmâž ɣođâm iže watâže kuɣo watâžlan — šolten kočsa — manân kiškâm podeš pâšten koden.

kuɣo watâže unala kajmâž šojâčân sokâr šinžaz dene udukalen nijaltâlân wočakeš olten, podâšto šâl manân šonen. pot šolaš puren. šolaš purmöngö tâ sokâr wate pođâm pudarataš mijen. pot pudratâmâž ɣođâm kiške šolân parže (pušuzo) šinžaskâže puren. tu par (puš) purmöngö šinžaze čur kojân počâltaš tüğâlän. šinžaze počâltaš tüğâlmälän šinžazâm par ümbäke kučen. šuko kučü-möngö kiške šolmo par dene šinžaze počältân. šinžaze počâlmöngö jâwârtän. — pelaš watem pâšten kodâmâžlan rakmat manân.

šâl küjmöngö pot kâč wolten. užun, kiške šolân podeš. — pelaš watem — ma-

nân — miñâm puštaš 'sede kiškâm kočkân kolâžo? manân pâšten koden da rakmat, manân, pâšten kodâmâžlan. kiške šâl γânat, šinžam počâltmâlan jâwârten kiške šâlâm kočkam — manân kočkân.

kum jüt umalmönggöyöč iz watâ dene marijze unala mijen pörtölnöt. pörtölmöštöm użun (użân) da kuyo watâže kurżun waštareš nalaš lektân. iže watâže marijžâ dene koptân użunut ta, šinžaze počâltmâlan örönöt.

wara iže watâže kalašen: — sokâr jeŋlan jörâ kiške šâlat, manân podeš pâšten kodenam il'e — manân. kiške šâlâm kočkân tazaryen wele, sokâr šinžaze počâltân.

wara šuko šayal ilenât pârl'a. iže watâžân ik ikşuwat šoçân oγâl. ik-kana iže watâže şürüm şolten. şürö küjâš tüŋälmöngö şušo laškam âšten podâško kitšâ dene iktâlen kâşken. — miñânkoçšaš eryâm, üdürem uke; kuyo watân iγâ-şuwužo koçkeš — manân, laškam şolšo podâško loptû-lop kudaltâmâž γodâm, şokšo wüt šâžaltân kok šinžâškâže. kok šinžâž koγâñek sokşü şürö dene koyaryen turtun, sokâr lijân. wara kalašen şkanžâške öpkelen: — jeŋ iγâ-şuwum użun (użân) išâm kert — manân — kuyo watâlan tuşmanâm şonen 'kiškâm kočkân kolâžo!' manân podeš pâšten kodâšâm — manân — kuyo wate tw kiške kočkân šinžaze poçâltö — manân. — ände miñ äške kuyo watân iγâ-şuwuwlak onžâš kodâm — manân. (kuyo watân iγâ-şuwuwtlak onžat.)

— jeŋlan şüyäräm imâ dene künžet kân, şkanet şuwun dene künžet manme mut il'e. tw mut čân älmaš manân.

jomak onâš, miñ tenâš.

Irodalmi nyelvi szövegek

19.

С. ЧАВАЙН: Чодыраште

Легенда

I.

Шукерте ожно Виче вүд воктене илен ик марий. Тудын лүмжө Тойка улмаш. Пеш шуко улмаш тудын погыжо. Чыла погыж дечат шергакан тудын кок икшывыже—ўдыржө да эргыже—улмаш. Ўдыржын лүмжө— Чази, эргыжын — Ози. Шонго Тойкан Чазиже ынде вуеш шуын, Озиже акажым поктен шуын. Чази ден Ози вольнаште, чодыра лонгаште, кушкыт. Шонго Тойкан, нуным ончен, чонжо нөлталт шога.

Акаж ден шольбыжо пеш келшен илат. Нуно коктын ик ганат вурседылын огытыл. Ози ден Чази коклан чодыраш коштыт. Ози пикш ден йонежым налеш. Чазиже саска погаш куршым налеш.

тыгеракын, икана Ози ден Чази чодыраш каятат, ятыр коштыт. Вара Виче вүд воктеке лектыт, кугу тумо йымалан канаш шынчыт.

Кече шокшо. Йырым-йыр пеледыш вуйышто мүкш, ошымшүлыш ызгат.

Пушенге вуйышто кайык-влак мурат. Умбалнырак, чашкерлаште, шўшпык шергылтарен шўшкалта. Виче вўдыштō кол-влак йылт-йолт тōршталтен модыт.

Чази ден Ози, пўтынъ тўням монден, вўдыш ончен шинчат. Вўдшō йога чарныде, колжо модеш каныде, шўшпык йўклана куанен!...

Ой, Чазиэм, Озиэм! Вашке тышеч те кайыза, шенгек ончалде куржса! Вашке гына ачада дек пōртылза! Чодыраште суас ханын сарзе енже-влак коштыт... Ок, Чазиэм, Озиэм, мыйын йўкем ода кол, чакракат ода тол!

Виче вўд ўмбачын кугу пуш толеш. Тойкан икшывыже-влак шенгечын суас тўшка коеш.

Теве суас сарзе-влак толынат шуыч. Теве Ози ден Чазим кучыштат, пидын, пушышкышт нангайышт...

Ойган Тойка! Эргычым, ўдыретым ынде от уж! Виче вўдшō йор-йор йогалеш, йонлен кайыше Чази ден Озим пуш дене умбаке, йот мландышке, нангая.

Шуко ойгыра пиалдыме Тойка. Чумыр чодырам шерын пытара. Чодырашке лектын кычкыра — нимат уке. Южгунам мўндырнō «ау!» манмыла ваштареш шокта. Тойка тиде йўк-йўан шоктымашке куржеш — адак нигōат уке!...

II.

Чази ден Озин осал хан кидыште илымыштым ойлаш тўналат гын, пеш шуко возаш кўлеш. Мый иктаж кок мут дене гына каласынем.

Ози, кул лиймекеже, ала-куш йомын. Чази тидым шинченат огыл. Чазижым ик мурза ватыжым ыштен.

Чазин кок эргыже шочын. Туге гынат Чази сай илышым ужын огыл. Эргыже-влакым тудлан ончыктенат огытыл. Кок эргыжат шкеныштым суас улына манын шоненыт. Коклан нуно ханын моло сарзыже-влак дене пырля марийым, рушым толаш коштыныт. Чазим нуно аваштланат шотлен огытыл. А суас вате-влак Чазим «Эй, чермыш кафирь!»* манын вурсеныт.

Тыгай кугу орлыкым чытенак, Чази суас мурза дене кумло ий илен. Вара шонгемын, пашалан йōрдымō лийын. Ынде тудо нигōлан кўлын огылат, опкын мурза Чазим мōнгеш Виче вўд воктеке намиен шуэн.

Чази Виче вўд тўрыштō шуко шортын шога. Йырымйыр ончыштеш: шып... Кече шукерте ожно Чази ден Озин тумо йымалне шинчымышт гаяк мотор!

Виче вўдшō йога чарныде, шўшпыкшō мурза куанен! Чазин шўмжō чот пыртка.

— Мом ынде ышташ? Куш пураш?! — Чази шўм ойгыж дене шона да сер деке тошкалеш. Виче вўдыштō шыве-шово шоктыш, вара вўд ўмбал онгешталте да — Чази серыште укеат!... Ойган, орлыкан Чазим Виче вўд помышкыжо нале.

Вўдшō йога чарныде, колжо модеш вўдыштō... А шўшпык мурза куанен...

Умбалнырак, вўд серыште, вуйжым луктын, шке шотшылан ужава магыра...

III.

Кас. Тылзе кўшычын онча, Виче вўдым волгалтара. Йырым-йыр тымык. Чодыраш кодшо марий содор шке декше кая. Кол кучышо ен гына мурдаже-влакым ончеден коштеш.

Ах, могай сылнын, тамлын чучеш чонлан чодыраште, кугу вўд воктене тылзан

* *Кафирь* — мусульманин огыл (моло калык гыч).

йүдүм! Йырым-йыр чыла чонан мала. Тылзе гына күшычын сылне-шучко чодырам волгалтара.

Кол кучышо марий, чүчкыдын тошкен, омашышкыже кая. Кӧргыж дене тудо шона: «Тыште пеш сай верак огыл... Ожно тышан ик ўдырамаш вўдыш пурен. каен, маныт... Вашкерак тулым олташ күлеш...»

Марий омашыште шинча, йыл-йыл-йыл тул йўла.

Йўд ынде ятыр лийын. Лач пелйўд гутлаште Виче велне шыве-шово шокта да вўд ўмбаке айдеме вуй лектеш. Ўпшӧ ошалге, кужу. Тылзе волгалтарат, вўд ўмбалне пуш коеш. Пушыштыжо ен-влак ўмыл гай вудакан койыт. Нунын коклаште — ик ўдырамаш ўмыл... Кӧ ок пале гын, каласена: тиде ўдырамашет — Тойкан ўдыржӧ, Чази. Тудым хан-тушман вўдыш пуртен колтен. Чази ынде вўд ия лийын. Южгунам тудо вўд ўмбаке лектын кычкыра:

— Тушман!... Утарыза... Ачий!... Ози!... Пикшет...

Южгунамже муралта:

Мардеж южшо пуалеш,
Пу лышташым тарвата.
Выче вўдшӧ йогалеш,
Изи пушым йоктара.
Тудо пушын кӧргыштыжӧ
Чевер ўдыр шинчалеш.
Ачаж ден аваж деке
Сай саламым колталеш...

Адак шортмо, осал мурзам вурсымо йўк шокта. Умбалне эр пагытлан агытан мура. Вўдыштӧ шыве-шово шокта... Да адак чыла вере шыплана.

Ўжараже кече лекме верыште йошкарга. Колызо марий, помыжалтын, мурдажым ончаш кая.

1907

20

ШАБДАР ОСЫП: Семык

1.

Чевер кече чолга шинчаж дене ужар мландым раш онча. Мланде ўмбалне: уремыште, олык лапыште, мардеж логалдыме моло верыште — лўд-лўд шокшын чучеш, ласкан шўлалташ юж ок сите. Уржа пасушто гына изишак йонгыдо: ала-кушеч чодыра велым толын лекше умыр мардеж, выж-ж пуалын, вуйым лукшо уржам Юл вўд ловык гай койыктен тарвата... Адак тыгай годым ўмылан чодыраште кожер йымалан шылын кодшо эр юалге юж, чодыра кишын, пеледышын ўпшен, айдемым, тугак моло чонанымат куандара. Ужар посто гай олык мучко, южо вере, нарынче лаштыкын койын, семыкшудо*.

* *Семыкшудо* — нарынче пеледышан сурепица шудо.

пеледеш. Кашын мардеж почеш мўяк-тутло олык саска пуш нерым шыман шыгылта Тиде лопка олык покшечын ший кудыр гай кадыргылын, коклан ужар чашкерыш пурен-лектын, энер вўд чурийончыш гай йылгыжеш, мотор кенеж пўртўсым каласен моштыдымын сўрастара.

Олык мучко южо вере, тўшкан-тўшкан пўдыра ош пеледышла койын, ала-мо тарванылеш: ала кўшыгч кайыше ош йўксў-влак канаш волен улыт, ала ашныме комбо, игыжым вўден, нўргў шудым пурлаш лектын, ала ош комбо гай ошын чийыше марий ўдыр-влак шинчаланшудым погат — мўндырчын палашат ок лий. Шукыжо ўдыр-влак докан. Молан манаш гын, таче яра кече. Яра кечат веле огыл — таче семык... Ужар олык покшелне ўдыр-каче-влак кок тўшка дене коштыт. Теве ик тўшка гыч йўк шоктыш: «Марина-а, тышке то-олза-а!» Кок тўшка иктыш ушныш. Изиш лият, тушеч муро йўк шергылте...

2.

Тура кечывал торак огыл гынат, Кугу Тумер уремыште але калык шагал коеш. Капка гыч капкашке содор гына эртен ошкылшо ўдырамаш-влакым веле ужат. Нуно пайрем чесым ямдылат, кўлеш тарманым, атылам вашваш миен наледат. Южо пўрт вуйла гыч тырге изи шикш кўза, почмо тўрза гыч тутло пура пуш, салма пуш нерыш энерта. Кугу Тумерыште але нигўат, тошто енлан сортам чўктен, семык пайремым тўналын огыл. Ик Токмак Сапан гына уремышке лектынат, урем мучко тайнышт-тайнышт ошкеда. Коклан шке йўратыме лудыш мурыжым урем шергылтмешке кычкыралын мурен колта:

те-эрет мото-ор — кандаш пйя-ан,
Алашат мото-ор — шагыл йола-ан.
Ватет мотор — ош мото-ор,
Шке мото-ор — шем мотор-о-ор...

Сапан кугыза таче эрдене эрак семык чесым авызлыде чытен кертын огыл, садлан чара вуйын, ўштыле лектын, рожын сур портышкемже дене урем пуракым тўргыкта. Ошкыльо-ошкылят, кок тўрзан пўрт ваштареш шогалын, пеш кычкыркала:

— Кори тан, улат, уке? Эй, Кори тан, манам! Кыргори Миклайгыч дома, нет? Э-эй, Кугерги-ин?

— Улам, улам, Сапан тан, тый улат мо? — пўрт гыч шоктыш.

— Мый, мый шол. Семык пуратым подылаш пурем вет? А? Пурем чай...

— Э-э, ойлыман мо? Пуру, — манеш Кори кугыза.

Сапанат, тыпкы-топко тошкыштын, топсан капкам кочыр-рик почын пурен кая.

3.

Кечывал эртен. Уремыште пайрем калык кояш тўнале. Йўшў-влак коктын-кумытын шырге муралтен каят. Ял кыдалне шўвыр йўкат шоктыш: шўвырзў

Мачун ший йытыран шўвыржө лывыргыше марий-влакым лулегыдыме гай модыкташ тўнале.

Тумер марий-влак, коктын-кумытын кудал толшо вучымо унаштым налаш лектын, капкам почын пуртат. Уна ен-влакын имне ўмбалнышт шийын-тойын йўла, торта йыр чевер деч чевер йолва чўчка. Шкеныштын чиен шогалмашыштат пешак чапле: ўдырамаш ўмбалне пор гай тувыр-шовыр, вуйыштышт пеледыш тўсан порсын шовыч. Южо рвезырак ватыже ужар озым тўсан сывыным чиен.

Кори кугызан кугырак ўдыржө ден веныже кудал толыгч. Кори кугыза ўдыр-веныжым шке налаш лектын пуртыш.

Кече кас вельш каен. Урем тич калык ош комбо гай койын лўшка. Йырваш ойлымо йўк лым ок лий. Семык пайрем чот тўнале. Шукертак, сар тўналме почешак, арака пытен гынат, марий-влак семык пайремым эртараш йўным муын улыт: мўанже — мўй пўрым шуктен, мўкш укеанже — сакыр пўрым да монь ыштен улыт, мо гынат, пайрем чылт кукшеш ок эрте.

4.

Марий-влак семык пайремым пагалат. Могай гына тутло сий дене нуно шке унаштым огыт сийле, могай гына шыма койыш дене огыт шуно? Виян пўрө дене, нугыдо пура дене лывыргыше йылмышт могай мутым ок ойло, могай лыжга мурым ок муралте. Шукыж годымак тиде кокла гыч алди-булди койышат шижде тарвана, ораде ушланат корно почылтеш. Семык пайрем кок тўран керде гай: сылне мутымат муэш, сай койышымат ончыкта, шучко йўкымат луктеш, шакше мутымат тарвата.

Айык годым шыл малыше янлык койыш, шучко шонымаш йўшө вуй дене оранек тарванен лектын кертеш. Тунам поянже, шке сурт-печык дене, кычкен лекме имныж дене моктанен, йорло енын чонжым утыр когарта, утыр шыдыжм луктеш. Ўстел коклашак кынел шогалын, пўтынь унагудо ончылно моктанен мура, кугешнен ойлен колта: «Мыйын мом гына уке? Суртемже сурт мо — сондык, колялан пураш рож уке. Идым-печыште кунар тошто каванем уло, шинчет? Мый! Мый чыла кертам! Тыгай яргакшым вич пачаш налын ужалем...»

Йорлыжо, моло годым пўйым пурлын чытен коштшо, йўшө вуйжо дене вигак руал пуа, поян пошкудыжын опкынлыкшым почын ойла: «Туге ынде, поян — койышыж дене, йорло — ушыж дене... Эй, кўртньö пурса...»

Тума кугун лектеш. Южгунам мушкындат чумыралтеш, кукшо пече йўшө енын кидшылан верештеш. Шыде когар йылме гыч вийыш савырна. Тыре шошым кечын тарваныше энер вўд сер гыч лектеш, олык тич ташла, чевер шошым саска пеледыш дене пырля кугу зиянымат конда: энер гоч ыштыме кўварым, таражан шинчыше вўд вакшым, южгунамже вольыкымат, чонан айдемымат нангая... Семык пайрем тугай — илышын сайжымат, шукыж годым козыражымат тўжвак луктеш.

Я. ЭЛЕКСЕЙН: Өрмөккүм салтакыш ужатат

Ик шыже кечын Чепиш эрденак вургемжым чиен, Өрмөкклан мане:

— Мый ачат деке каем, мутланышашна уло. Тыланетат палаш күлеш. Почешем мий.

Молан үжмүм Өрмөккүм чонжо шиже. Тудын ушыжат верыштыже огыл. Туге гынат, изиш лиймек, ачаж деке миен шуо. Чепиш ден ачаже кутырат. Чепиш ойла:

— Тыйын адак шенгеч кушшо икшывет уло. Пашалан шуыт. Күлеш годым Өрмөккүм семьянак мыланем полшен кертыт. Мый тыланда лу тенгеат кум шүдыраш оксам пуэм. Тынар оксам тый вич ийыштат от уж. Үмбачше тошто парыметым кудалтем. Ила гын, тыгак савырнен толеш. Өрмөккүм Лотай олмеш салтаклан колтена. Тудынат черетше эрта, эргынат сулалтеш.

— Тудыжо туге, Чепиш тан, — манеш Өрмөккүм кугыза. — Шке икшывет шкендынак. Ен верч пуымо ок шу. Өрмөккүм але мартеат ен пашаште илен. Тений шке декем налын, вуян-почаным ыштынем ыле. Вара кузе лийман?

— Мый пеш ойгырымаш уке. Тошто парыметлан вүлетым кучен лукташ верештеш. Вара эргычым налат. Үмәсе йозак тоимкатлан уржа озыметым ужалет гын веле? Уке гын, кунам тыйын оксат лиеш, кунам түлет? Ынде шыже шуын. Вашке йозак төра толеш. Тыгайлан ок йөрө гын, молан мый тыйым арален кодем? Шоналте.

— Мом ыштена вара, эргым. Мом каласет, аваже?

— Мом ышташ? — манеш Өрмөккүм. — Шочынам да ен пашаште илем. Ончыкшат парымна ок пыте. Марий поян кидыште орланымеш руш төра кидыште илен ончышаш... Каем.

— Шке шүм-кыл гыч лекше икшывым пеш чаманет. Ала, Чепиш тан манмыла, илен савырнен толеш гын веле?

— Пашам шукулан шуяш жап уке, — Чепиш манеш. — Эрла ужаташ перна. Мом ямдылаш уло, ямдылкалыза. Эрден кочмек, кудо гыч лекташ күлеш. Өрмөккүм, мый денем пырляк миет, ямдылкалаш полшет. Ачат ден ават эрла ужаташ мият...

Чепиш Өрмөккүм шке дечше ойырашат лүдын, пырляк нангая. «Еным ужын, мутлана, түрлө ой лектеш, түрлө уш пура. Ала еным мыйын ваштареш шогалта, ала шкежат шылын утла», — шонен Чепиш. Садлан пошкудыштат эрла Өрмөккүм кайшашым шинчен огытыл. Лачак Ямбикалан гына Өрмөккүм шолып увертарен кертын.

SZÓJEGYZÉK

A szójegyzékben az irodalmi nyelv cirill betűs adatai is az egyszerűsített SETÄLÄ-féle átírásban szerepelnek.

Nyelvjárási adatok csak abban az esetben vannak külön is feltüntetve a szójegyzékben, ha ezek hangalakja eltér a keleti vagy a nyugati irodalmi nyelvi alaktól.

A minden jelzés nélküli szavak az egész cseremiszi nyelvterületen ugyanabban az alakban fordulnak elő.

Az első szótagi *ü*, *ü̇*-t tartalmazó nyelvjárási adatok gyakran nem szerepelnek külön a szójegyzékben, a megfelelő teljes *u*, *ü* hangoknál találhatóak.

A szövegekben előforduló *d* *ð*, *g*, *γ* kezdetű szavak (egy-két orosz jövevényszó kivételével) a *t*, ill. *k* betű alatt keresendők).

a

<i>a</i> 'és, de, viszont, ellenben' (< or. <i>a</i>)	- <i>ak</i> k. 'nyomatékosító partikula'
<i>ača</i> k., <i>at'i</i> Jo., <i>ät'ä</i> ny., <i>ät'äj</i> L 'apa'	<i>aka</i> k. 'idősebb lánytestvér, nagynéni'
(< csuv. <i>atte</i>)	(< csuv.) <i>akka</i>)
<i>ačij</i> k. 'apa' l. <i>ača</i>	<i>al</i> k. 'erő' (< tat. <i>χal</i> < ar.)
<i>aya-wařam</i> Vj. 'ekeünnep' (< csuv. <i>aGa</i>	<i>ala</i> l. <i>ola</i>
'eke') <i>wařam</i> l. <i>pajrem</i>)	<i>ala</i> k. 'talán, jöllehet, vagy' (< tat. <i>ällä</i>)
<i>ayätan</i> k. 'kakas' (< csuv. <i>avDan</i>)	<i>ala-kö</i> k. <i>ala-γü</i> Jo. 'valaki'
<i>adak</i> k. 'megint, ismét' (< csuv. <i>taDaχ</i>)	<i>ala-kuđo</i> k. 'valamelyik'
<i>ađeme</i> l. <i>ajđeme</i>	<i>ala-kuš</i> k. 'valahova'
<i>ađđža</i> l. <i>ajđa</i>	<i>ala-kuze</i> k., <i>älä-küce</i> ÉNy. 'valahogyan'
<i>ajareš</i> ny. 'derült időben' l. <i>ojar</i>	<i>alal</i> k. 'kedves, drága' (< tat. <i>χalal</i> < ar.)
<i>ajđa</i> k., <i>ajđästa</i> Kő., <i>ajdat'i</i> ny. 'gyerünk,	<i>ala-mo</i> k. 'valami'
rajta' (vö. tat. <i>äjdä</i>)	<i>ala-moyaj</i> k. 'valamilyen'
<i>ajđeme</i> k., <i>ađeme</i> Vj., <i>eđem</i> ny. 'ember'	<i>ala-mđňar</i> k. 'valamennyi'
(< csuv. <i>eDem</i> , <i>aDam</i>)	<i>alaša</i> k. 'herélt ló' (< tat. <i>alaša</i>)
<i>ajmđltalam</i> ny. 'eltéved' (< tat. <i>ajmđlšš</i>)	<i>alđi-γuldi</i> 'duhaj' (hangf.)
<i>ajža</i> l. <i>aža</i>	<i>alđk</i> l. <i>olđk</i>
<i>ajža</i> l. <i>aža</i>	<i>alya</i> k. 'fülbevaló' (< tat. <i>alka</i> < ar.)
<i>ak</i> k. 'ár, érték' (< tat.	<i>altalem</i> l. <i>oltalem</i>
<i>ak</i> < ar.)	

al' e k. 'egyelőre, még' (< or. nyj. *ale*)
amalem l. *malem*
amalām ny. 'alvás' vö. *malem*
amāt ny. 'hámiga' (< or. *χomut*)
anzāc l. *oňžāč*
anzālkā l. *oňžāko*
anzālnā l. *oňžālno*
anzāltem L 'odanéz' l. *oňžem*
anzalam l. *oňžalam*
anzem l. *oňžem*
aŋa k. 'szántóföld' (< csuv. *ana*)
aŋra Vj. 'buta' (< tat. *aŋāra*)
apšat k. 'kovács'
apšatkuđo k. 'kovácsműhely' (*apšat+ku-*
đo)
araka k., ny. *äräkā* 'pálinka' (< tat. *arakā*
 < ar.)
aralem k. 'véd' (< csuv. *χoralla*)
arña k. *ärña* ny. 'hét' (< csuv. *erñe*)
aškedem ny. 'lépdel' *oškālam*
ašnem k. 'nevel-' (< tat. *aš* 'táplálék')
-at, k. *-āt* ny. 'és, is; nyomatékostító parti-
 kula'
atā l. *oto*
atāla k. 'edény' (< csuv. *aDā*)
at'i l. *ača*
awa k., *awi* Vj., *äwāj* L 'anya' (< csuv.
aBi)
awāzlem k. 'megkóstol' (< tat. *avāzlan*)
aza, k., *ajza* Uf. 'csecsemő, kisgyerek'
 (< csuv. *aža*)
azām l. *ozām*
azāren k. 'a halál angyala, a halál (mint
 mitológiai személyiség)' (< tat. *γazrail*
 < ar.)

ä

älā-küce l. *ala-kuze*
äpät' l. *öpät'*
äräkā l. *araka*
ärāstem L 'bezár'
ärñā l. *arña*
ärñā ny. 'nyírhéjputtony'

-āt l. *-at*
ät' ä l. *ača*
ät' äj l. *ača*
äwā l. *awa*
äwāj l. *awa*
äzərlem Uf. 'készít' (< tat. *äzirlä* < ar.)

b

bārem l. *perem*
bolnoj L 'beteg' (< or. *bolnoj*)
bol'sā E 'többet, többé' (< or. *bol'se*)

c

cađra l. *čodra*
cat l. *čot*
całä l. *čāla*
cawā l. *čāwe*
cāđār-cudār; *cudārwe* ny. 'zörgést utánzó
 szó'
cijem l. *čijem*
ciktem l. *čiktem*
cilä l. *čāla*
codāwe Jo. 'ropogást utánzó szó'
cot l. *čot*
cudārwe l. *cāđār-cudār*

c

čaj k., *čäj* Vj. 'bizonyára, esetleg' (< tat.
čaj)
čak k. 'közel' (< zürj. *žag*)
čamanem k. 'sajnál' (< tat. *čaman*)
čaple k. 'pompás, nagyszerű, díszes'
čara k. 'csupasz, kopasz, födetlen'
 (< csuv. *šara*)
čarnem k. 'megszűnik' (< csuv. *čarān*)
čas k. 'óra' (< or. *čas*)
čaškerla k. 'sűrű, cserjés'
čäj l. *čaj*
čerke k. 'templom' (< tat. *čirkäü* < or.)
černila ny. 'tinta' (< or. *černila*)
čes k. 'lakoma' (< or. *čest'*)

čewer k. 'szép- (< tat. *čibär*)
čewerän k. '1. szépen, 2. viszont látásra'
čəγältem k. 'csikland'
čäkem k. 'dug, rak' (< csuv. *čik*)
čäla k., *cilä* ny. 'mind' (~ zürj. *čil* 'egészen')
čält k. 'teljesen, egészen' (vö. csuv. *čält*)
 1. *čäla*
čän k. 'igaz, igazság' (< tat. *čän*)
čättem k. 'túr, kibír' (< csuv. *čät*, tat. *čäda*)
čätätrem k. 'reszket'
čäwe k., *cawə* ny. 'tyúk' (< csuv. *čəwə*)
čijem k. 'felölt, magára vesz'
čiktam k., *čiktäm* ny., *ciktem* L 'öltöztet, ráarak'
činže k. 'gyöngy' (< ócsuv. **žinžü* vö. m. gyöngy)
čodāra l. *čodra*
čodra k. 'erdő'
čojaläk k. 'ravaszság' (< csuv. *čejeləχ*)
čolya k. 1. 'derült, tiszta', 2. 'füрге, eleven'
čoma k. 'csikó'
čon k. 'lélek' (< csuv. V *čon*)
čonan 'lélekkel bíró, lelkes, élő'
čondal k. 'üllő' (< csuv. V *sandal*)
čoŋeštem k. 'repül'
čot k., *cat* ny. 'erősen, szorosan'
čožya k. 'zuhog (eső)'
čöjön Vj. 'öntöttvas' (< tat. *čüjün*)
čučeš k., *tučeš* kö. *čučeš* ny. 'érezdik, érzi magát valahogyan'
čumāralteš k. 'összeszorult' (< csuv. *čəmār*)
čur Uf. 'egyszerre, hirtelen'
čurij k. 'arc' (< tat. *čārij*)
čurijan k. 'arcú'
čurijonžəš k. 'tükör' (*čurij*+*onžəš*)
čüčkem k. 'lóg, himbálózik'
čüčkäðän k. 'sűrűn'
čüktem 'gyújt, meggyújt'

γ l. k

d

dawajt'e, *dawajt'i* ny. 'gyerünk, rajta'
 (< or. *dawajte*)
däk E 'no'
dotowo ny. 'nagyon' (< or. *dotovo*)
durak ÉNy. 'bolond' (< or. *durak*)

ð l. t

d'

d'orlāk Vj. 'sut, padmaly'
d'orlākso Vj. 'sutbeli, padmalybeli'
d' más esetekben l. j.

e

eče l. *eše*
eyerče k. 'lepény' (< csuv. *igäržə*)
edem l. *ajdeme*
el 'ország' (< tat. *il*)
eltem k., *öltem* Jo. 'öl (s.)' (< csuv. *įdala* < **įdala*)
emhe l. *imhe*
en 'leg' (< tat. *ij*)
eŋer k. 'folyó'
eŋer-lekmaš Vj. 'forrás'
eŋež l. *eŋəž*
eŋəž k., *eŋež* L 'málna' (~ mord. *inzeŋ*)
eŋgertem k. 'támaszkodik' (< tat. *ij*)
eŋgek k. 'szerencsétlenség'
er k., *ir* ny. 'reggel' (< csuv. *ir*)
erŋe k. 'fiú' (~ fi. *yrkä* 'legény')
erðene k. 'reggel, holnap'
eräk k. 'szabadság, nyugalom' (< tat. *iräk*)
erkän k. 'halk, halkan, lassan' (< csuv. *iräkkən*)
erla k., *erlašən* Vo. *irlašən* Jo., *erlašəzəm* Vj., *irlä* ny. *irläšəžə* ÉNy. 'holnap, másnap' l. *er*

ertak k. 'tisza, csupa, állandóan'
 ertarem k. 'múlik, eltölt, megtart, megül'
 (< csuv. *irtter*)
 ertem ny. 'átmegy, áthalad' (< csuv. *irt*)
 erwezə l. rweze
 eskerem k. 'szemlél' (< tat. *iskär*)
 ešen Vj. 'egészséges' (< tat. *isän*)
 esenlätem Vj. 'köszön, köszönt' (< tat.
isänläš)
 eša l. eše
 eše k., eša Kö. Vj., eče ny. 'még, már'
 (< or. *eščo*)
 eške l. ške

a

aðar l. üðär
 alem l. ilem
 ələštäš l. ləštəš
 ənde l. inde
 əraktem ny. 'melegít' (< csuv. *χər*)
 ərwezə l. rweze
 əške l. ske
 əštəktem l. äštəktem
 əza l. iza

ä

äðäraltam ny. 'vonalaz, karmol' l. *udär-
 kalem*
 äläkše l. iläše
 äлмаš l. ulmaš
 ä'l'e k., ä'l'ä ny., il'e Vj., üll'ü ÉNy.
 'volt' l. *ulam*
 ä'l'ä l. ä'l'e
 ämñä l. imñe
 ände k., ände ny. 'mostmár' (< tat. *in-
 də*)
 ärweze l. rweze
 äštem k., štem Vj. 'tesz, csinál' (~ fi.
ehiti)
 äštəktem k., äštəktem L 'csináltat' l. äštem
 äštär k. 'lábszártekercs, kapca' (~ votj.
ištjir, ištjir)

äžyem 'zümmög'
 äžar l. užar

X

χan 'kán' (csak idegen szóként használá-
 tos)
 χəworajem ny. 'beteg lenni' (< or. *chvo-
 rat'*)
 χot'a L 'bár' (< or. *chotja*)

i

i I. 'és' (< or. *i*)
 i II. l. ij II.
 iäs l. ijaš
 iye k., iyə ny. 'állatkölyök, fióka'
 iyä-šuwo l. ikšäwe
 idaluk Uf. 'év' (*ij*+taluk) l. *ij* (< csuv.
šulDaläk 'egy kerek esztendő'; *šul* 'év')
 idəmpeče k. 'szérű' (*idəm*+*peče*) (< csuv.
iDəm)
 ij I. 'év' (~ m. év, fi. *ikä*)
 ij k., i Kö. 'jég' (~ m. jég, fi. *jää*)
 ija k. 'ördög' (< tat. *əjä*)
 ijaš k., iäš ny. 'éves' l. ij I.
 ik 'egy' (~ fi. *yhte*-)
 ik-kaj 'egyforma'
 ikana k., ikänä ÉNy. 'egyszer' (*ik*+*kana*)
 ikšäwe k., iyä-šuwo Uf., ikšuwo Vj. 'gye-
 rek' (*iyə*+*šuwo*) (~ vö. mord. M *šaba*)
 ikta k., iktä ny. 'mintegy' l. *iktaže*
 ikta-γüš Jo. 'valahová'
 iktak k. 'egyforma, egyenlő'
 iктаž(e) k. 'mintegy'
 iктаž-kö k. 'valaki'
 iктаž-kuðo k. 'valamelyik'
 iктаž-mäñar k. 'valamennyi'
 iктаž-mo k. 'valami'
 iктаž-moyaj k. 'valamilyen'
 iktä-ma ny. 'valami'
 iktälen Uf. 'egyenként' l. *ik*
 iktät k., iktät ny. 'egy' l. *ik*
 iktör k. 'egyforma' (*ik*+*tör*)

ilem k., ilem Vj., alem ny. 'él' (< m. él, fi. elä-)
 ilš k. 'élet' l. ilem
 ilše k., əlakše Jo. 'élő' l. ilem
 ili ny. 'vagy' (< or. ili)
 il'änkecə ÉNy. 'Illés nap'
 il'e l. əl'e
 imñe k., emñe Vj., əmñə Vo., imñi ny. 'ló'
 in Jo. 'jégből való l. ij II.
 inanem k. 'hisz', (< tat. inän)
 ir l. er
 ir-γoðəm 'holnap'
 irlaşən l. erla
 irlä l. erla
 irläšəžəm l. erla
 irtə kejem ÉNy. 'elmegety vmi mellett' l. ertem
 išər Uf. 'meddő'
 işke k. 'ék' (~ mord. E eske)
 iza k., əzə ny. 'bátya, nagybácsi' (~ m. ős, fi. isü)
 izak-šol'ak k. 'fiútestvérek'
 izi k., izə Vj., izə Uf. 'kicsi' (~ zürj. icet, votj. ici)
 iziš 'kissé, kevésse' l. izi
 izə ny. 'végre, sőt, csak' (< or. izə)

j

jadam l. jodam
 jakšar l. joškar
 jaktə L., jəktə ny. 'erdeifenyő' (~ zürj.-votj. jag)
 jal I. l. jol
 jal II. k., jəl ny. l. 'falú'. 2. 'emberek, mások' (< csuv. jal)
 jalaš ny. 'nadrág, alsónadrág' l. jol
 jalče k. 'szolga, béres' (< tat. jalčə)
 jalγornə E 'gyalogút' (jal+korno)
 jalštem l. joləštem
 jaltaš l. joltaš
 jamam l. jomam
 jamdem E 'elveszít' l. jomam
 jamdəlem k. 'előkészít' (< csuv. janDəla)

jandar k. 'tisztá' (< csuv. janDar)
 jaŋgəlem ny. 'elfárad'
 jasə l. jösö
 jara l. jöra
 jara k. 'üres, szabad' (< csuv. jaru)
 jaratem l. jöratem
 jarelä ny. 'vegyest'
 jaryak k. 'nincstelen, proletár' (< tat. jaryak)
 jaryata Vo. 'híg'
 jarsem Jo. 'megszabadul'
 jarwar ny. 'elemózsia' (< csuv. V jorvar)
 jasə l. jösö
 jatər k. 'meglehetősen sok, elég sokáig, késő' (< csuv. *jaDər)
 jatke l. jotke
 jažo ny. 'jó' (< csuv. V joZo)
 jəktə l. jəktə
 jəl l. jal
 jər l. jer
 jeŋ k., jəŋ Kö. 1. 'ember', 2. 'idegen'
 jengə ny. 'kedves, szerető' (< csuv. iŋGe)
 jer k., jər ny. 'tó' (~ fi. järvi)
 jerewä ny. 'fa' (< or. derevo)
 jesl'i 'ha' (< or. jesli)
 ješ k., jəš Jo. 'család' (< csuv. jš)
 ješa Uf. '-ként'
 jəle ÉNy. 'gyorsan'
 jər l. jər
 jəca Jo. 'fáj'
 jədal k., jüdal ÉNy. 'háncsbocskor'
 jəγəžəŋem k. 'megundorodik'
 jəl-jəl-jəl k. 'villózó' (hangf.)
 jəlyəžəm k. 'fénylik' (vö. csuv. < jəl-gə)
 jəlme k. 'nyelv' (~ m nyelv)
 jəlt-jolt k. 'meg-megvillanva' (hangf.)
 jəmač(ən) k. 'felől'
 jəmak(e) k. həməkə ny. 'alá, felé'
 jəmal k. 'alja vminek, alsó'
 jəmalan k. 'alá'
 jəmalne k. 'alatt'
 jəmədəlam ny. 'imádkozik' l. jumo
 jəŋ l. jeŋ

- jâr k.*, *jâr ny.* 'körül, körben' (< zürj. *jer*,
 votj. *joros*)
jârâm-jâr k. 'környeskörül' l. 1. *jâr*
jârwaš k. 'környeskörül' l. *jâr*
jâš l. ješ
jât l. jüt
jâtâran k. 'szárú' (< csuv. *jàðar*)
jâwârtem k. 'örül' (< csuv. *çabâr*)
jâwâšt k. 'észrevétlenül'
jimem Vj. 'káprázik'
jiryela Vj. 'körül' l. *jâr*
joyaleš k. 'folydogál' l. *joya*
jodam k., *jadam ny.* 'kér, kérdez' (< zürj.
jua-, votj. *jua-*)
joya k. 'folyik' (< csuv. V *joç*)
jokma k. 'vendégségbe vitt ajándék'
joktarem l. 'átfolyat, átspaszíroz', 2. 'viz
 vmit a víz' (< csuv. V *joçtar*)
jol k., *jal ny.* 'láb' (~ m. *gyalog*, fi. *jalka*)
jolan k. 'lábú' l. *jol*
jolâstem k., *jalstem ny.* 'köt'
jolyâžam Jo. 'ragyog'
joltaš k., *jaltaš ny.* 'társ, barát' (< tat.
juldaš)
jolwa k. 'rojt, bojt' (< csuv. V *jolva*)
jomak k. 'mese' (< csuv. V *jomaç*)
jomam k., *jamam ny.* 'elvész' (~ mord. E
joma-)
jomdarem k. 'elveszít' l. *jomam*
joņež k. 'íj' (~ m. *ij*, fi. *jousi*)
joņâstem k. 'öröl' (~ fi. *jauhaa-*)
joņgâdo k. 'tágas'
joņlen kajem 'eszméletét veszti'
joņžaldâktem Vo. 'inog, hajladozik'
jor-jor k. 'csobogva' (hangf.)
jora l. jöra
jorale Vo. 'megfelelő' l. *jöra*
jorlo k. 'szegény' (< csuv. V *jorlâ*)
jos k. 'hermelin' (< csuv. V *jos*)
joškar k., *jakšar ny.* 'piros, vörös'
 (~ mord. E *jakstere*)
joškaryem k. 'vöröslík, piroslik' l. *joškar*
joštarem Kö. 'ellop'
jot k. 'idegen' (< csuv. V *jot*)
- jotke k.*, *jatke ÉNy.* '-ig'
jozak k. 'természetbeni adó, javak'
 (< csuv. **jozaç*)
jön k. 'mód, eszköz' (< tat. *jün*)
jöra k., *jora Vo.*, *jara ny.* 'jól van, rendben
 van, megfelel' (< csuv. V *jora*)
jöraltem k. 'összeesik'
jöratem k. *jaratem ny.* 'szeret' (< csuv. V
jorat)
jörem I. 'kidönt'
jörem II. k. 'keverni (abrákot, moslékot a
 jószágnak)'
jöre-ware k. 'vegyest, együtt'
jörlam k. 'esik, dől'
jösö k., *jasâ ny.* 'nehéz, keserves'
 (< csuv. **josâ*, vö. m. *gyász*)
jösâlâk k. 'nehézség' l. *jösö*
jualye k. 'hüvös'
juk l. jük
jukan L. 'hangú' l. *jük*
Jul k. 'Volga'
julyâžam k. 'pislákol, villog'
jumo k. 'isten' (~ fi. *jumala*)
jur l. jür
juž k. l. 'levegő', 2. 'hüvös szél' (~ votj.
juz)
južyata k. 'hüvös'
južyunam k. 'olykor, néha'
južo k. 'némely'
jüdal l. jâdal
jüt l. jüt
jüam k., *jüäm ny.* 'iszik' (~ m. *iv-*, fi.
juo-)
jüðâm k. 'éjjel' l. *jüt*
jük k., *juk ny.* 'hang'
jük-jüan k. 'zaj, lárma' l. *jük*
jüklanem k. 'hangicsál' l. *jük*
jüksö k. 'hattyú' (~ fi. *joutsen*)
jüktem k., *üktem Vj.* 'itat'
jülem k. l. 'ég', 2. 'fűt', 3. 'fénylik'
jür k., *jur ny.* 'eső' (< csuv. *jur* 'hó')
jüreš k. 'esik az eső' l. *jür*
jüsö k. 'részeg' l. *jüam*
jüštö k. *üštö ny.* 'hideg' (~ fi. *jäähty-*)

jüt k., jüt Vo., jät ny. 'éjszaka'
jütpel k. 'éjfé' (jüt(+pel))

k

kackäš l. kočkäš
kače k. 'legény' (< csuv. kaččä)
kačkam l. kočkam
kayaz k. 'papír' (< tat. kayaz)
kayäl' L 'béles' (vö. csuv. (< kokkäl)
kaðäryälam k. 'kanyarog, csavarodik,
hajlong'
kajäk., kañ ny., kañä ÉNy. 'vmihez ha-
sonló, szerű (~ votj. kad')
kajam l. kajam
kajem k., keem ny., kejem ÉNy. 'megy'
(< csuv. kaj)
kajäk k. 'madár' (< csuv. kajäk)
kajänzam ÉNy. 'mutatkozik' l. kajam
kak bi 'valahogyan' (< or. kak by)
kakta Vo. 'valamiért, valahogyan' (< or.
kak-to)
kalaplem L 'beszélget'
kalasem k., kalasem Vj., kelesem ny.
'beszél, mond' (< csuv. kalas)
kaläk k. 'nép' (< tat. xaläk < ar.)
kana k., känä ny. '-szor, -szer, -ször'
kandaš k., kändäkš ny. 'nyolc' (~ fi.
kahdeksan)
kandem l. kondem
kandra k. 'kötél, zsineg' (< csuv. kanD-
ra)
kanem k. 'pihen' (< csuv. kan)
kañ l. kaj
kap k., käp ny. 'test, termet' (< csuv.
kap)
kapka k. 'kapu' (< tat. kapka)
kapkan k. 'csapda' (< tat. kapkan)
karaŋgam ny. 'eltávozik'
karet Vo. 'hintó' (< or. kareta)
karäkta k. 'ásításra ingerel' (< csuv. kar
'kinyit')
karš k. 'haris' (vö. csuv. karš, karäš)
kart k. 'pogány pap' (< tat. kart 'öreg')

kas k. 'este' (< csuv. kas)
kastene 'este' (adv.) l. kas
kaš k. 'barázda, hant' (< csuv. kas)
kašakän k. 'falkában'
kašar ny. 'hegyes'
kašän k. 'időnként'
kaštam l. koštam
kawa k. 'ég, sors' (< csuv. kebe 'sors,
szellem')
kawan k. 'asztag' (< csuv. kaban)
kaza k. 'kecske' (< csuv. kaža)
känä l. kana
kändäkš l. kandaš
käp l. kap
käškä ÉNy. 'kidölt fatörzs' (< csuv. kaška)
kecän E 'napos' l. kece
kecä l. keče
keč k. 'akár' (< or. chor')
kečältem ny. 'akaszodik, függeszkedik'
l. kečem
keče k., kecä E ÉNy. 'nap' (~ fi. kehä)
kečem k. 'függ, bög'
keč(än) l. káč(än)
kečäwal k., kečwal Vo., kečäwal Vj. 'dél'
(kečä+wal)
keem l. kajem
kejem l. kajem
kelesem l. kalasem
keleš l. küleš
kelye k., kelyä ny. 'mély'
kelyät k. 'mélység' l. kelye
kelšem k. 1. 'tetszik, megfelel', 2. 'mege-
gyezik' (< tat. kiläš)
kelšen k. 'egyetértésben' l. kelšem
kem 'csizma' (~ mord. E keme)
kepež k. 'nyár' (~ fi. kevät, vepsze kevüz)
keram k. 'szúr, befűz'
kerdam l. kertam
kerek-kuze k. 'bárhogy' (< tat. kiräk,
csuv. kirek)
kerem k. 'kötél'
kernok Vo. 'valóban'
kertam k., kerdäm ny. 'tud, -hat, -het'
(~ fi. karsi-)

keržaltam k. 'lóg'
kăcălem l. *kăčălem*
kăckărem L l. *kăčĕkărem*
kăđărtăš l. *küđăřčö*
kăleš l. *ăküleš*
kălte ÉNy., *kltă* Kö. 'kéve' (< tat. *kŭltă*,
 csuv. *kălve*)
kăň l. *kăň*
kăňă l. *kăň*
kăňălăm l. *kăňălăm*
kăňăltem l. *kăňălțam*
kărăn ny. 'barna' (< tat. *kürăn*)
kărem l. *kărem*
kăslă ny. 'guszli' (< csuv. *kăslă* < or.)
kăšăl ÉNy. 'gabonarakás' (< csuv. *kăšăl*)
kăšĕkă l. *kišĕkă*
kăză l. *küzö*
kăzăt l. *kăzăt*
kăc l. *kăč(ăň)*
kăcelăken ny. 'hogyan' l. *kuze*
kăčălem k., *kičălam* Vj. *kăcălăm* ny. 'keres'
kăčĕm k. 'kér'
kăčĕm l. *kučĕm*
kăč(ăň) k., *keč(ăň)* Vj., *kăc* Jo. '-ból,
 -ből, -tól, -tól'
kăčĕkem k. 'befog (lovat)'
kăčĕkăralăm k. l. *kăčĕkărem*
kăčĕkărem k., *kăckărem* L 'kiabál' (< tat.
kăčĕkăř)
kăčĕkărkălem k. l. *kăčĕkărem*
kăđăl k. 'derék, csípő' (~ m. *köz*)
kăđălne k. 'vmi közepén, derekán' l. *kăđăl*)
kăđăđ l. *kuđă*
kăl k. 'húr, ajtóhúzó zsineg, fül (edényen)' (< zürj. *kel*, votj. *kal*)
kălđem k. 'megköt, hozzáköt' (~ mord. E *kil'de-*)
kălđăštăm k. 'összekötöz' l. *kălđem*
kăleš l. *küleš*
kălmem k. 'megfagy' (~ fi. *kylmä*)
kămšă l. *kumšo*
kăň k., *kiň* Vj. *kăň* ny. *kăňă* L 'ha'
 (~ zürj. *ke*, votj. *ke*)

kăňă k. 'csak, ként' (< tat. *găňă*)
kăňă k., *kiňă* Vj. 'kender' (< ir.)
kăňălăm k., *kăňălăm* ny. 'felkel' l. *kăňăl-tem*
kăňălțem k., *kăňălțem* ny. 'felkölt'
 (~ votj. *kiňălț-* 'mozog')
kăralăm l. *kuralăm*
kărem k., *kărem* ÉNy. 'ver, csépel'
 (~ mord. E *keră-*)
kărăk l. *kurăk*
kărăš l. *kurš*
kărăkš l. *kurš*
kăřăđžțălăm E 'futkos, szaladgál' l. *kuržem*
kăšĕkăřlem Vj. l. *kăčĕkărem*
kăšĕkălam k. 'kiönt, ráönt' l. *kăšĕkem*
kăšĕkă l. *kišĕkă*
kăšĕkem k. l. 'dob, vet' (~ zürj. *kišĕkă-*)
kăšĕkem Kö. II. 'bevarr'
kăštă l. *kušto*
kăwekă ny. 'merre'
kăzăt k., *kăzăt* ny. 'most' (~ vog. *kěňš*
 'hirtelen')
kiđălăš Vj. 'középső' l. *kăđăl*
kiem l. *kijem*
kijem k., *kiem* ny. 'fekszik' (~ zürj. *kuj-lij-*)
kiň l. *kăň*
kiňă l. *kăňă*
kiš k. 'szurok, gyanta' (~ mord. M. *kăšă*
 'kátrány')
kišĕkă k., *kăšĕkă* Vo., *kăšĕkă* ny. 'kígyó'
 (~ ? m. *kígyó*, fi. *kyy*)
kltă l. *kălte*
kl'e Kö. 'ragasztó' (< or. *klej*)
koč k., *koč* Vj. 'át, keresztül' (~ zürj. *ketčeb*)
kočăřik k. 'nyikorgást utánzó szó'
kočĕkam k., *kockăkam* Jo., *kăčĕkam* ny.
 'eszik' (~ zürj. *gečĕkă-*)
kočĕkăš k., *kăckăš* L. 'étel, ennivaló' l.
kočĕkam
kočo k. 'keserű' (~ lp. N *guocă*)
koyăřem k. 'megég, megperzselődik'
 (< csuv. V *kogar* 'égésszag')

- koγānek* k. 'mind a kettő' l. *kok*
koγo l. *kuγu*
kođam 'marad' (~ m. *hagy*)
kođem 'hagy' l. *kođam*
kođām 'vminek az idején' (~ ?fi. *koťva*,
 zürj. *kat*)
kojam k., *kajam* ny. 'látszik, tűnik' (~ fi.
kajo 'csillámlás, derengés')
kojāktam k. 'látta' l. *kojam*
kojāš k. 'szokás, viselkedés, jellem'
 (~ mord. *koj*, ?fi. *kuje*)
kok 'kettő' (~ m. *két*, fi. *kahte*-)
kokla k. 'köz, között, középső' l. *kok*
koklan k. 'néha, időnként' l. *kok*
kol 'hal' (~ m. *hal*, fi. *kaba*)
kolam 'hall' (~ m. *hall*, fi. *kuule*-)
kolem 'meghal' (~ m. *hal*, fi. *kuole*-)
kolākšo l. *kolšo*
kolāšā l. *kolšo*
kolāzo k. 'halász' l. *kol*
kolđem l. *koltem*
kolšo k., *kolākšo* Jo., *kolāšā* ny. 'ha-
 lott(ember)' l. *kolem*
koltalam k. 'küldözget' l. *koltem*
koltem k., *kolđem* Vo. 1. 'küld, dob', 2.
 'páros igéknél a cselekvés momentán
 vagy befejezett voltára utal'
kombo k. 'lúd'
kondem k., *kandem* ny. 'hoz, hord' (~ fi.
kanta-)
koŋga k., *kumaka* Vj. 'kemence' (< csuv.
kāmagā < or.)
koŋgra k. 'koponya'
korem k. 'horhos, vízmosás' (~ zürj.-
 votj. *kjrem*)
korno k., *kornā* ny. 'út' (~ fi. *kuurna*
 'kerékvágás, barázda')
kornāmbalne Vj. 'az úton' l. *korno*
korštaleš k. 'fáj'
koškem k. 'szárad' (~ mord. E *koške*
 'száraz')
koštam k., *kaštam* ny. 'jár, járkál'
 (~ votj. *kjstaskj*-)
košsek Vj. 'óta' l. *kođām*
- kot'i* ny. 'macska' (vö. or. *kot*)
kowašte k. 'bőr'
kozak Kö. 'göröngyös út'
kozla l. *kožla*
kozra, *kozāra* k. 'érdes'
kož 'lúcfenyő' (~ fi. *kuusi*)
kožer k. 'lucerdó' l. *kož*
kožla k., *kozla* Vj. 'fenyőerdő, erdő' l.
kož
kō k., *kū* ny. 'ki' (~ m. *ki*, fi. *ken*)
kōra k. 'miatt' (< tat. *kürä*)
kōryan k. 'üreges' l. *kōryō*
kōryō k. 'belseje vminek'; *kōryāž dene* k.
 'magában' (~ mord. E *kirga*, zürj.
girk)
kōršōk k. 'korsó' (< or. *goršok*)
kren l. *kāra*
kris ny. 'patkány' (< or. *krys*)
kruγa Vo. 'kör' (< or. *krug*)
kuanem k. 'örvendezik' (< tat. *kuan*)
kucem l. *küzem*
kučem l. *küzem*
kučem k., *kāčem* ny., *kūcem* L 'fog' (v.)
kučuktem Vo. 'felmászik' l. *küzem*
kuyecā l. *kuyeče*
kuyeče k., *kuyecā* ÉNy. 'húsvét' (*kuγu*+
keče)
kuγāza k., *kuγuza* Vj. 'apó' (*kuγu*+*iza*)
kuγāža k. *kuγuža* Kö., *kuγizā* ny. 'király,
 cár' (*kuγu*+*ža*) (< ir. *šah*)
kuγā-jos Vj. 'görény'
kuγu k., *kuγo* Vo., *koγo* ny. 'nagy' (~ fi.
koko 'egész')
kuγuza l. *kuγāza*
kudalāštem k. 'nyargal'
kudaltem k. 'eldob, bevet (kemencébe)'
kudār k. '(haj)fürt'
kudo I. k., *kāđđ* ny. 'melyik' (~ mord. E
koda)
kudo II. k. 'kunyhó, nyári konyha' (~ m.
ház, fi. *kota*)
kue k. 'nyírfa' (~ fi. *koivu*)
kuđwicā L 'udvar' (*kudo*(+*picā*)
kuklem k. 'tuskót kiás, erdőföldet tisztít'

- kukšo* k. 'száraz' (~ mord. E *koške*)
kukšŭyecə L 'szombat' (*kukšo* (+*keca*)
kuku k. 'kakukk'
kul k. 'rab' (< tat. *kül*)
kum k., *kām* ny. 'három' (~ m. *három*,
 fi. *kolme*)
kumaka l. *koŋga*
kumalam k. 'imádkozik, áldoz' (~ mord.
 E *koma*- 'meghajol')
kumaš l. *kumo*
kumāž k. 'nyírkéreg' (~ m. *hámlik*, fi.
kamara)
kumo k., *kumaš* ny. 'szövés' (~ fi. *kuto*-)
kumšo k., *kāmšā* ny. 'harmadik' l. *kum*
kunam k. 'mikor'
kunar(e) k. 'mennyi'
kup 'mocsár' (~ ?fi. *kuoppa* 'gödör'
kuralam k., *kāralam* ny. 'szánt' (~ zürj.
ger-, votj. *gŭr*-)
kurāk k., *kārāk* ny. 'hegy' (~ zürj. *kŷr*)
kurām k. 'kor, század' (< tat. *γumār*)
kuryāzam k., *kārγāžam* ny. 'fut' (~ zürj.
kŷžot-)
kursa k. 'sógor' (< csuv. *kərü*)
kurš k., *kārāš* ny., *kārākš* E 'nyírhéjko-
 sár' (~ fi. *kuori* 'fakéreg')
kurštem l. *kuštem*
kušak, *kušan*, *kuš(ko)* k., *kūžakān* Vo.
 'hova'
kušeč k. 'honnan'
kuškam 'nő' (~ ?fi. *kasva*-)
kuštem k., *kurštem* Kö. 'táncol'
kuštālyo k. 'könnyű'
kušto k., *kāštā* ny. 'hol'
kušto-γānat k. 'valahol'
kut I. k. 'hat' (~ m. *hat*, fi. *kuusi*)
kut II. k. 'hosszúság'
kutan k. 'segg, fenék' (< csuv. V *kodan*)
kutārem k. 'beszél' (< csuv. *χəDār*)
kutko k. 'hangya' (~ mord. E *kotkodov*)
kutlašte k. 'körül táján' l. *kut*
kuwa k., *kūwa* Jo. 'öregasszony' (*ku*-
γu+*awa*)
kuze k., *küce* L 'hogyan' (~ m. *hogy*)
- kuzem* l. *küzem*
kuzāk k. 'hozomány' (~ mord. E *kaze*-
 'ajándékoz')
kuznec L 'kovács' (< or. *kuznec*)
kužu k. 'hosszú' (~ m. *hosszú*)
kužāt k. 'hosszúság' l. *kužu*
küce l. *kuze*
kücem l. *kučem*
kücalä L 'hogyan' l. *kuze*
küdüks Jo. 'hosszúság' l. *kut* I.
kūžakān l. *kušak*
kü l. *kö*
küčāk k. 'kicsi' (< csuv. *kəDək*)
küđārčö k., *kəđartəš* ny. 'mennydör-
 gés'
küeš k. 'fő, érik' (~ m. *köveszt*, fi. *keittä*-
 'főz')
küestäm 'süt' l. *küeš*
küleš k., *kāleš* Kö., *kaleš* ÉNy., *keleš* ny.
 'kell' (~ m. *kell*)
kühžem k. 'ás' (~ fi. *kyntä*- 'szánt')
küram k. 'tép, nyú'
kürleš k. 'leszakad, elszakad'
kürthö k., *kürthŭ* ÉNy. 'vas' (~ zürj.
kert, votj. *kort*)
küsö Jo. 'kölcson' (< csuv. *küšan*)
küšəl l. *küšəl*
küščān k. 'felülről'
küšəl k., *küšəl* ny. 'felső'
küškö k., *küškə* ÉNy. 'magasra'
küštem k. 'parancsol'
kütem k. 'öriz, legeltet' (< tat. *küt*)
kütö k. 'nyáj, csorda' (< tat. *kütü*)
küzem k., *kučem* Vo., *kucem* L, *kuzem*
 ny. 'felmászik' (~ m. *kúszik*)
küzö k., *kezə* ny. 'kés' (~ m. *kés*)
küžyö k. 'vastag, kövér'
külöš Vo. 'kellés, szükségesség' l. *kü*-
leš
küpčŭk Vo. 'párna' (< tat. *küpčək*)
kürthŭ l. *kürthö*
kütüčö Vo. 'pásztor' (< tat. *kütü*-
čə)

Bereczki Gábor

CHRESTOMATHIA CEREMISSICA

A cseremisz (mari) nyelv a finnugor nyelvcsalád volgai ágába tartozik. Szókincsében, alak- és mondattanában számos közös vonást őriz a magyarral. A cseremisz nyelv sok évszázadon keresztül szoros kapcsolatban fejlődött a török nyelvcsaládba tartozó csuvassal és tatárral. A magyar-nak is volt egy korszaka, amikor hasonló nyelvi hatásnak volt kitéve. Az így keletkezett cseremisz-magyar párhuzamok vizsgálata segít a magyar nyelvtörténet több jelentős problémájának megoldásában. E kölcsönhatás vizsgálata az általános nyelvészet számára is sok érdekességet kínál.

A *Chrestomathia Ceremissica* célja a mai cseremisz nyelv rendszerének bemutatása. A szójegyzékben a szerző utal a szavak eredetére is, tehát a műnek nyelvtörténeti aspektusa is van.

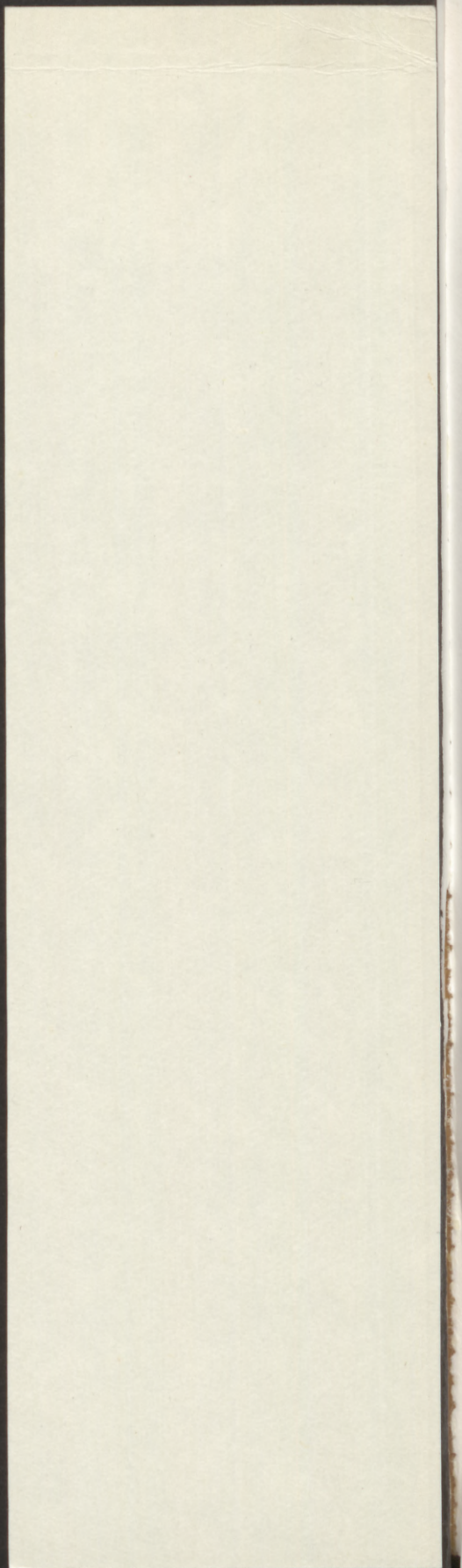
A bevezető részben külön fejezetek foglalkoznak a cseremisz nyelv tanulmányozásának történetével, a nyelvjárások osztályozásával és a cseremisz irodalmi nyelv kialakulásával. A terjedelmes irodalomjegyzék szinte teljességében tartalmazza a cseremisz nyelv problematikájával foglalkozó nemzetközi tudományos irodalmat.

A nyelvtani fejezet elsősorban a keleti és a nyugati irodalmi nyelvi norma jelenségeit mutatja be, de emellett bőségesen tárgyalja a nyelvjárási jelenségeket is.

A szöveggyűjtemény szemelvényeket közöl minden nyelvjárásból, az irodalmi nyelvet pedig klasszikus művekből vett szemelvények mutatják be. A könyv függelékben közli a cseremisz szövegek szószerinti magyar fordítását.

A *Chrestomathia Ceremissica*t haszonnal forgathatják a cseremiszszel foglalkozó egyetemi hallgatók, de a nyelvész szakemberek, sőt a nyelvészeti érdeklődésű művelt nagyközönség is.

TANKÖNYVKIADÓ

lač k. 'éppen'
lačok Vo. 'éppen, pontosan' l. *lač*.
ladra k. 'lombos' (< csuv. *ludra*)
landāš k. 'gyöngyvirág' (< or. *landyš*)
lap k. 'lapály, lapos' (< csuv. *lap* < votj.)
lapa ny. 'mancs' (< or. *lapa*)
lapka I. Kö. 'bolt' (< or. *lavka*)
lapka II. ÉNy. 'fonat'
laskan k. 1. 'gyengéden', 2. 'nyugodtan'
 (< or. *laska* 'gyöngédség')
läktäm l. *lektam*
lektem k., *läktä* ny. 'kimegy' (~ fi. *lähte*-)
lelə l. *nele*
leježāš Vo. 'kád' (~ votj. *l'anes*, zürj. *l'anes*)
lewa k. 'megmelegszik, fölmelegszik'
leweđam k. *leweđäm* ny. 'beföd, betakar'
 (~ m. *lep*)
laštem l. *lištem*
läktam l. *luktam*
lām I. l. *lum*
lām II. 'fáradság'
lāmeš l. *lumeš*
lāštaš k. 'levél' (~ fi. *lehti*)
lāwāryāše k. 'hajlékony'
liđä ÉNy. 'horhos, vízmosás'
lijam k., *liäm* ny. 'lesz, lehet' *lin šueš* Jo.
 'megérik' (~ m. *lev-*, fi. *lie-*)
lišəl k. 'közel' (~ fi. *lähe-*)
lištem Vj., *laštem* E 'tesz, csinál' (~ zürj.
leşed-, votj. *leşti-*)
loyalam k. 'érint, hozzányúl, hánt'
lomāžam k. 'bög'
lombo k. 'zelnice' (*lom+pu*) (~ fi. *tuo-*
mi)
longašte k. 'közepén' (~ fi. *loma*)
longāšto k. 'között' l. *longašte*
lopka k. 'sík' (~ m. *lap*, *lapály*)
lošyā ny. 'közepén, között' l. *longašte*
loptu-lop Uf. 'vízbe eső tárgy hangját
 utánzó szó'
lowāk k. 'hullám'

lu 'tíz' (~ vog. *low*)
luđam k. 'olvas' (~ m. ?*olvas*, fi. *luke-*)
luđāš k. 'versszak', *luđāš muro* 'csasz-
 tus-ka, rögtönzött dal' l. *luđam*
luđā ny. 'szürke' (< zürj. *rud*)
luđo k. 'kacsa'
luk k. 'kanyar, sarok' (~ ?m. *lyuk*, fi.
loukko)
luktam k., *läktam* l. 'kihúz, kidug', 2. 'ki-
 hajt'
luleye k. 'csont' (*lu+leje*) (l. fi. *luu*; 2. vö.
 mord. E *lav*)
lum k., *lām* ny. 'hó' (~ m. R. *lom*, fi.
lumi)
lumeš k., *lāmeš* ny. 'havazik' l. *lum*
lupšalam k., *lūpšalam* Vo. 'csapkod, kor-
 bácsol' (~ mord. E *lokšo* 'korbács')
lukteđem Jo. 'kihúzgál' l. *luktam*
lūpšalam l. *lupšalam*
lüđam k. 'fél' (~ zürj. *rod-*, votj. *žud-*)
lüđākšö k. 'félelmetes' l. *lüđam*
lüđāktem k., *lüđaktem* ny. 'megijeszt' l.
lüđam
lüäm l. *lūjam*
lūjam k., *lüäm* ny. 'lő' (~ m. *lő*, fi. *lyö-*)
lültem l. *nöltem*
lüm k. 'név' (~ m. *név*, fi. *nimi*)
lūngältem ÉNy. 'ringat (bölcsöt)' l. *lūngge*
lūngge ÉNy. 'bölcső' (~ zürj. *l'eg-* 'tánto-
 rog, inog')
lūp-lūp k. 'tikkasztó, fullasztó' (hangf.)
lūška k. 'zúg, suhog, zizeg'
lūškalteš k. 'hangzik, zúg' l. *lūškem*
lūškem k. 'zajong'
lūštam k. 'fej, megfej' (~ zürj. *lišti-*)
lütmö k. 'félelem' l. *lüđam*

m

ma l. *mo*
maγārem k. *māγārem* ny. 'bög, béget,
 kurutyol, sír' (< csuv. *maγār*)
makā ny. 'mák, pipacs' (< or. *mak*)
malan l. *molan*

- malem* k., *umalem* Vj. 'alszik' (~ m. *alszik*, mord. E *udomo* 'álom')
mamâk k. 'pihe, pehely' (< tat. *mamâk*)
manam 'mond'
manân 'mert, mivel, azért hogy' l. *manam*
mañar l. *mânar[e]*
marðež 'szél'
mare l. *marij*
marâ l. *marij*
marij k., *mari* Kö., *mare* ÉNy., *marâ* ny. 'cseremis, férfi' (vö. szkr. *marya*- 'fér-fi, fiatal férfi'
marla 'cseremis, cseremisül' l. *marij*
marte k., *matke* Vo. '-ig'
maska k., *maška* Vj., *mäskä* L., *meskä* ny. 'medve'
matke l. *marte*
mä l. *me*
mäyarem ny. l. *mayârem*
mäskä l. *maska*
me k., *mä* ny. 'mi' (~ m. *mi*, fi. *me*)
melnä L. 'palacsinta' (< or. R *mlin*)
menge k. 'oszlop, karó'
meskä l. *maska*
mesta k. 'hely' (< or. *mesto*)
mešak k., *mešäk* ny. 'zsák' (< or. *mešok*)
mešäk l. *mešak*
metâr Vo. 'méter' (< or. *metr*)
mež k. 'gyapjú' (~ zürj. *mež*)
mežyem k. 'botos, nemezcsizma' (*mež*+
kem)
meraj k. 'nyúl' (vö. csuv. *moren*)
mændarkə l. *mündärkə*
mân l. *mâj*
mâč l. *mučko*
mâj k., *miň* Vj. *mâne* Jo. *mân* ny. 'én' (~ fi. *minä*)
mâl' alanem ny. 'késlekedik'
mânar[e] k., *moñar[e]* Vj., *mañar[ä]* ny. 'mennyi, hány, valamennyi' (*mo*+*nare*)
mân[e] l. *mâj*
mârem l. *murem*
mârə l. *mure*
mâškam l. *muškam*
- miem* l. *mijem*
mijem k., *miem* Vo. 'megy' (~ m. *megy*, fi. *mene*-)
milande l. *mlande*
minut k. 'perc' (< or. *minuta*)
miň l. *mâj*
mlande k., *milande* Vo. 'föld'
mo k., *ma* ny. 'mi' (~ m. *mi*, fi. *mikä*)
moam l. *muam*
moyaj k. 'milyen' (*mo*+*kaj*)
mo yânat k. 'akárhogy is'
moyâr k., *moŋgâr* ny. 1. 'test', 2. 'oldal' (< zürj. *miger*, votj. *migor*)
mođam 'játsszik'
mo đek Vo. 'miért'
mođaktem k. 'játsszat' l. *mođam*
moklaka k. 'darab'
mokš 'máj' (~ m. *máj*, fi. *maksa*)
moktem k. 'dicsér' (< csuv. V *moχta*)
molo k. 'más'
moŋgâr l. *moyâr*
mondem k. 'elfelejt'
moň k. 'miegyenást' l. *mo*
moňare l. *mânar[e]*
moštem k. 'tud, képes vmire' (~ fi. *mahta*-)
motor k. 'szép' (< csuv. V *moDor*)
možet ny. 'lehet' (< or. *možet*)
möŋgâškö k. 'vissza, haza' l. *möŋgö*
möŋgâštö k. 'otthon' l. *möŋgö*
möŋgö k., *müŋgö* Jo., *müŋgü* ÉNy. 'vissza, haza, után' (~ m. *mög*, fi. *myö*-)
mör 'szamóca' (~ fi. *marja*)
muam k., *mucrem* ÉNy. *moam* ny. 'talál' (~ fi. *muista*- 'emlékszik')
mucrem l. *muam*
muča Vj. 'fürdőház, szauna' (< csuv. *muňža* < or.)
mučas k. 'vége vminek' (~ osztj. *močə*)
mučâštem k. 'kiszabadul, kiakad'
mučko k., *mâč* ny. 'mentén' l. *mučas*
muno k. 'tojás' (~ m. *mony*, fi. *muna*)
muraltem k. 'dalolgat' l. *murem*

murða k. 'varsa' (< or. *morda*)
murem k., *mārem* ny. 'dalol' l. *muro*
muro k., *mārā* ny. 'dal' (~ mord. E *moro*)
murza k. 'tatár főember' (< tat. *mūrza*)
muš 1. 'hímkender, 2. 'szösz' (< mord. E
muško)
muškam k., *māškam* ny. 'mos' (~ m.
mos, é. *mōsk-*)
muškāndo k. 'ököl' (~ mord. M *mokšān-*
da)
mutlanāme k. 'beszélgetés'
mužan ny. 'varázsló' l. *mužedem*
mužedem k. 'varázsol, jósol' (~ osztj.
mul 'imádság, jóslás')
müj k., *mü* Vo. 'méz' (~ mord. *med'*,
votj. mu)
müan k. 'mézes' l. *müj*
müyārem k. 'ordít, üvölt' (< csuv. *mə-*
gər)
müjak k. 'mézes' l. *müj*
müks' 'méh' (~ m. *méh*, fi. *mehiläinen*)
mündār k., *mündür* Vo. 'messze, távol'
mündār k., *māndār k.* ny. 'messzire'
müškār k. 'has' (~ fi. *myhkyrä* 'dudor,
csomó')
mü-urwa Vo. 'mézzelel készült alkohol-
mentes ital' (vö. mord. E *arvo*)

n

načalnâk ny. 'parancsnok' (< or. *načal-*
nik)
nalam k., *näläm* ny. 'fog, vesz, vásárol,
fogad'
naledam (fr.) k. 'vesz' l. *nalam*
namijem k. 'hoz, visz'
naŋgajem k., *nāŋgajem* Vo., *nāŋgem*
ÉNy., *nāŋgiem* ny. 'elvisz'
nare k. '-nyi' (~ mord. E *šharo* 'annyi';
š+šharo)
narāhže k. 'sárga, narancsszínű' (< tat.
narāhže)
nawerna ny. 'valószínűleg' (< or. *na-*
verno)

näläm l. *nalam*
nele k., *lelā* ÉNy. 'nehéz' (~ fi. *läyli*)
nelâlâk k. 'nehézség' l. *nele*
ner 'orr' (~ zürj.-votj. *nir*)
neryen k. '-ról, -ről'
nəmākā l. *jāmāk[e]*
nənā l. *nuno*
nâl k., *nil* Vj. 'négy' (~ m. *négy*, fi. *neljä*)
nâlle k. 'negyven'
nāŋgajem Vo. l. *naŋgajem*
nār l. *nur*
niyānam l. *niyunam*
niyuš Kö. 'sehová'
nijaltâlam Uf., *nijältem* E 'tapogat, simo-
gat'
nil l. *nâl*
no 'de' (< or. *no*)
nöltalam k., *lültem* ny. 'felemel'
nöltaltam k. 'emelkedik, fölemelkedik'
nönžök Vj. 'tészta'
nörep k. 'pince' (< csuv. *nöχrep* < ar.)
nöryö k. 'zsenge, hajlékony' (~ zürj.-
votj. *her* 'vessző')
nulam k. 'nyal' (~ m. *nyal*, fi. *nuole-*)
nuno k., *nünö* L, *nənā* ny. 'ök' (~ fi.
nuo)
nur k., *nār* ny. 'mező, szántóföld'

n

net L 'nem' (< or. *net*)
neuštâ ny. 'csak talán nem' (< or. *nyj.*
neužto)
nâktam k. 'lenyúz'
nâmolan k. *nîmolan*
nîyö k., *nüyü* ÉNy. 'senki'
nîyunam k., *niyānam* ny. 'soha'
nîyuzeat k. 'sehogysem'
nîyüšto L 'sehol'
nijältem l. *nijaltâlam*
nîmaçahâ l. *nîmoçaj*
nîmaçah l. *nîmoçaj*
nîmoçaj k., *nîmaçahâ*, *nîmaçah* ny. 'sem-
miféle'

nimolan k., *nāmolan* Vj. 'semmiért'
nüyü l. *nüyö*

o

oficial'noj ny. 'hivatalos' (< or. *oficial'*-
nyj)

oχoda Vo. 'vadászat' (< or. *ochota*)

oχotnik Vo. 'vadász' (< or. *ochotnik*)

oj k. 'gondolat, vélemény, tanács'
(< csuv. V *oj*)

ojar k. 'derült' (< csuv. V *ojar*)

oγan k. 'szegény, bánatos' (< csuv. V
χojΓā)

ojlem k., *ol'em* Vo., E 'beszél' (< csuv.
V *ojla* 'szándékozik')

ojza l. *oza*

oksa k., *okša* Vj. 'pénz' (< csuv. V *ok-*
ša)

ola k., *ala* ny. 'város' (< csuv. V *χola*
< ar.)

olāk k., *alāk* ny. 'rét' (< csuv. V *olāχ*)

olām k. 'szalma' (< csuv. V *olām*)

olmapu k., *olmawu* ny. 'almafa' (*olma*+
pu) (< csuv. V *olma*)

olmeš k. 'helyett'

olno k. 'aradij' (< csuv. V *χolām*)

oltem k. 'tüzet rak' (< csuv. * *χolt*)

ol'an k. 'lassan' (< csuv. V *χollan*)

ol'em l. *ojlem*

omarta k. 1. 'tuskó', 2. 'kaptár' (< tat.
umarta)

omaš k., *amaš* ny. 'kunyhó'

omāž k. 'nád' (< csuv. *χāmāš*)

oňāš k. 'oda' (~ m. *a[z]*, *o[tt]*)

oňžedem k. 'nézeget' l. *oňžem*

oňžem k., *anžem* ny. 'néz'

oňžāč k. 'előlről' l. *oňžāl*

oňžāktem k., *oňžüktem* Vo. 'mutat' l.
oňžem

oňžāl k. 'elülső' (~ fi. *otsa* 'homlok')

oňžālten Uf. 'előzetesen' l. *oňžāl*

oňžāštem k. 'nézgelődik' l. *oňžem*

oγ k. 'mell' (< csuv. V *om*)

oγgeštaleš k. 'hullámzik' (< csuv. V *χom*
'hullám')

oγgâr k. 'csengő'

opkân k. 'kapzsi, mohó' (< csuv. *χip-*
kân)

opsa Kö. 'ajtó'

opsa-kâl Kö. 'ajtóhúzó zsineg'

optalem I. k. 'önt' (~ lp. *q̄p̄ted*)

optalem II. ÉNy. 'ugat' (~ zürj. *ut-*,
voj. utj-)

optem k. 'rak, helyez' l. *optalem*

orem l. *urem*

orlanem k. 'szenved' (< csuv. V *χorlan*)

orlāk k. 'rabság' (< csuv. V *χorlāχ*)

orlākan k. 'bánatos, bánkódó' l. *orlāk*)

orolem k. 'óriz, figyel' (< csuv. V *χoralla*)

osal k. 1. 'rossz', 2. 'ördög' (< tat. *usal*)

oš[o] k. 'fehér' (~ mord. E *ašo*)

ošalye k. 'fehéres' l. *oš[o]*

ošāmšülāš k. 'darázs' (*ošām* l. 1. *oš[o]*+
šülāš)

oškādem k., *aškeđem* L 'lépdél' (~ fi.
askel 'lépés')

otar k. 'méhes' (< tat. *utar*)

oto k., *atā* ÉNy. 'erdő' (< csuv. V *otā*)

owarem K. 'éleszt, erjeszt' (< csuv. V
χobar)

owartāš Vo. 'kovász, erjesztő' l. *owa-*
rem

owda k. 'cseremisz mitológiai lény'

oza k., *ojza* Vo. 'gazda' (< csuv. V *χoza*)

ozām k., *azām* ny. 'őszi vetés' (< or.
ozim)

ožno 'régén, egykor' (~ mord. E *vasin*)

ö

öltem l. *eltem*

öpät' ny. 'ismét' (< or. *opjat'*)

öpkelem k. 'elkeseredik' (< tat. *üpkälä*)

öram k. 1. 'csodálkozik', 2. 'zavarban
van'

ördāštio k. 'mellett, oldalt' (< mord. *irdes*
'oldal')

pac l. *poč*
pacam l. *počam*
pača k. 'bárány'
pačas k. 'szint, emelet, réteg, -szor, -szer, -ször' (~ m. *fágy*)
payalem k. 'tisztel' (< csuv. *parala*)
payât k. 'idő' (< tat. *bayât*)
pajan l. *pojan*
pajlem k. 'oszt, szétoszt' (< tat., or. *paj* 'rész')
pajrem k. 'ünnep' (< tat. *bajräm* < ar.)
pakârak ny. 'arrébb, távolabb'
palem k., *pалlem* Vj., *pälem* ny. 'ismer, tud' (< csuv. *palla*)
pallem l. *palem*
palšem l. *polšem*
pamaš k. 'forrás'
pandaš ny. 'szakáll' (~ mord. E *pondakš*)
papazem l. *popazem*
par k. 'gőz, pára' (< or. *par*)
parča k. 'barka'
parâm k. 'kölcson' (< csuv. *parâm*)
pariš ny. 'haszon' (< or. *baryš*)
pašlâk ny. 'kötőfék' (< tat. *bašlâk*)
paša k., *päšä* ny. 'munka' (< votj. *kibaš*; *ki* 'kéz')
pašaze k. 'munkás' l. *paša*
paštek ny. 'után'
patâr k. 1. 'erős', 2. 'vitéz' (< tat. *batâr*)
pawâk E ÉNy. 'gomba'
pazar k. 'vásár, bazár' (< tat., or. *bazar*)
pälem l. *palem*
päšä l. *paša*
peče k., *picä* L 'kerítés' (~ fi. *piha*)
pečemegge k. 'kerítéskaró' (*peče*+*megge*)
pečke k. 'hordó' (< tat. *pičke*)
pelaš k. 'társ, hitvestárs' l. *pele*
pel[e] k. 'fél' (számnév) (~ m. *fél*, ?fi. *pieli*)
peledeš 'virágzik'
peledakš l. *peledäš*
peledaš l. *peledäš*

peledäš k., *peledakš* ÉNy., *peledaš* ny. 'virág'
pelen k. 'mellett, vele' l. *pel[e]*
pelenžä ÉNy. 'magával' l. *pel[e]*
peleštem k. 'válaszol, megszólal' l. *pel[e]*
peläčän Vj. 'távolról' l. *pel[e]*
peljüt k. 'éjfél' (*pel*+*jüt*)
pelkä ÉNy. 'felé' l. *pel[e]*
peraltam k. 'csapdos' l. *perem*
perela Vj. 'korlát' (< or. *perila*)
perem k., *bärem* Uf. 'út' (< csuv. *per*, tat. *bär*)
perwi, *pörwi* ny. 'egykor' (< or. *pervyj*)
peš k., *piš* ny. 'nagyon'
petârna k. 'beborul (ég)' (< csuv. *pidären*)
peckätä ny. 1. 'fülledt', 2. 'sötét, borult'
päl l. *päl*
pälyom ny. 'égbolt' (*päl*+*kom*) (~ fi. *kamara*) l. *päl*
pätärem l. *pätarem*
pätäri ny. 'először'
päzlä l. *päzle*
päl k. *pil* Vo. *päl* ny. 'felhő' (~ m. *felhő*, fi. *pilvi*)
pärče k. 1. 'szem (gabona)', 2. 'szál' (< csuv. *päržə*)
päräšä Jo. 'fal' (~ zürj. *berd*, votj. *bord*)
päräm l. *purem*
pärl'a k. 'együtt' (< csuv. *pärl'e*)
pärna l. *pürna*
pärtekem k. 'dobog, ver'
pästäl k. 'szárnytoll'
päš l. *puš*
päškäädä l. *puškädo*
päštem k., *pištem* ny. 'teszt, helyez' (~ fi. *pistä-*)
pätarem k., *pätärem* ny. 'befejez, elvégez' (< csuv. *päver*)
pätaräktem Vj. 'tönkretesz' l. *pätarem*
pättem J. 'elfogy' (< csuv. *pät*)
päzäktarme, *päzäktäme* Kö. 'kötés (ráolvasás)'
päzle k., *päzlä* ny. 'berkenye' (~ fi. *pihlaja*)

pāzākem l. *pizākem*
pi l. *pij*
pial k. 'szerencse, boldogság' (< csuv.
pexil < ar.)
pialdāme k. 'boldogtalan'
picā l. *peče*
pidam k. 'köt' (~ m. *fúz*, fi. *pitä-*)
pij k., *pi* ny. 'kutya' (~ fi. *peni*)
pikš 'nyil' (~ votj. *pukŕš*)
pil l. *pāl*
piḡgāḏā ny. 'kemény' (~ ?fi. *pinka* 'szo-
ros')
pipi E 'fejkendő'
pire k. 'farkas' (< tat. *būrā*)
pise, *pūsö* k. 'éles' (< csuv. *piže* 'erős')
piste 'hárs' (~ é. *pāhn*)
piš l. *peš*
pištem l. *pāštem*
pižam k. 'ragad, fog' (~ fi. *pysy-*)
pižākem k., *pāzākem* Uf. 'ragaszt, illeszt'
l. *pižam*
poč k., *pac* ÉNy. 'farok' (~ zürj.-votj.
biž)
počam k., *pacam* E 'kinyit' (~ mord. E
panžo-)
počes k. 'szerint, nyomában' l. *poč*
počāltam k. 'kinyílik' l. *počam*
poyem k. 'gyűjt, szed' (< csuv. V *poχ*)
poyo k. 'holmi, vagyon' l. *poyem*
podālam k. 'kanalaz, kortyol, belekor-
tyol'
pojan k., *pajan* ny. 'gazdag' (< csuv. V
pojan)
pokšečān k. 'középről'
pokšeline k. 'vmi közepén'
poktem 'úr, hajt' (~ m. *fut*)
pokten l. *wokten[e]*
poktālam k. 'kihajt, kiúz'
polšem k., *palšem* ny. 'segít' (< csuv.
polāš)
pomāžaltam k. 'felébred'
pominājem L 'halottról megemlékezik'
(< or. *pominat'*)
pondo k. 'bot' (~ fi. *ponsi*)

poḡgāš ÉNy. 'kebel' (~ fi. *povi*)
popazem ny., *papazem* L 'elér, eljut'
popem ny. 'beszél'
poran k. 'hóvihar' (< tat. *buran*)
poro k. 'jó' (~ zürj.-votj. *bur*)
porsān k. 'selyem' (< csuv. V *porzān*)
portāš k. 'nemez' (< or. *portišče*)
posna k. 'külön, nélkül' (< csuv. V *pos-
ne*)
pospejä ny. 'megérik' (< or. *pospet'*)
posto k. 'posztó' (< or. *postav*)
poškāḏā l. *poškuḏo*
poškuḏo k., *poškāḏā* Vj. 'szomszéd'
(< csuv. V *poskil'*; *kil'* 'ház')
pot k. 'üst, fazék' (~ m. *fazék*, fi. *pata*)
požalāstā L 'kérem, tessék' (< or. *poža-
lujsta*)
pöčāž k., *pöčāž* ny. 'vörös áfonya, tőzeg-
áfonya'
pödāra k. 'nagy, nagyszemű (bogycó)'
pölek k. 'ajándék' (< tat. *bülāk*)
pört 'ház' (vö. litván *pirtis*, or. nyj. *pert'*)
pörtālam k. 'hazatér'
pörtwuj k. 'háztető' (*pört+wuj*)
pörwi l. *perwi*
pramoj ny. 'rendes' (< or. *prjamoj*)
praznik ny. 'ünnep' (< or. *prjaznik*)
prišlos ny. 'kellett' (< or. *prišloš*)
prña 'gerenda, boronafa' (< or. *brevno*)
propal L 'eltűnt' (< or. *propal*)
pu 'fa' (~ m. *fa*, fi. *puu*)
puđaratem Uf. 'megkavar'
puđarḡo k. 'darab, morzsa'
puem 'ad'
pukšem 'etet' l. *puem*
pundāš k. 'tuskó'
punākem k. 'fonat' (~ m. *fon*, fi. *puno-*)
pura k. 'árpasör'
purak k. 'por' (< csuv. *pāraχ*)
purem k., *pārem* ny. 'bemegy' (~ ?m.
fér, zürj.-votj. *pŕ-*)
purlem k. 'harapdál, csipeget' (~ fi. *pu-
re-*)
purman Kö. 'sör'

pu'o l. *pürö*
pursa k. 'borsó' (< csuv. *pârZa*)
purtem k., *pârtem* ny. 'viz' l. *purem*
puskaj L 'hadd' (< or. *puskaj*)
puš I. k., *pâš* ny. 'hajó, csónak' (~ zürj.-
 votj. *pîž*)
puš II. k. *g'oz, pára'* (< csuv. *pâs*)
pušenge k., *pušängə* ny. 'fa' (*pu*+*senge*)
 (~ fi. *sänki* 'tarló, borosta')
puškâdo k., *püšküdo* L, *pâškâdâ* ny. 'puha'
puštem k. 'megöl'
puštiaktem k. 'megölet' l. *puštem*
pulâš Kö. 'kérő'
püđertem Vo. 'eltör'
pühžalam Vo. 'kifacsar' (~ zürj.-votj.
pîçki-)
pürña L, *pârña* E 'nyír- vagy hárskéreg
 kosár' (< zürj. *burña*, votj. *berño*)
püšküdo l. *puškâdo*
püškülam Jo. 'megszúr' (~ fi. *puske*-
 'döf, öklel')
püčkam k., *püčkäm* ÉNy. 'levág' (~ fi.
pätki-)
püčködem Vo. 'vagdal' l. *püčkam*
püyâr k. 'görbe' (< tat. *bükrü*)
püj k. 'fog' (~ m. *fog*, fi. *pü*)
püjan k. 'fogú' l. *püj*
pükta k. 'kikölt (fiókákat)' (< votj.
puktj-)
pürö k., *pu'o* Vo. 'méhsör' (~ mord. E
pure)
pürtüs k. 'természet'
püsö l. *pise*
püštürtem 'felvesz'
pütân k. 'egész' (< tat. *bütün*)
pünžö Vj. 'erdeifenyő' (~ fi. *petäjä*)

r

rakmat Uf. 'köszönet' (< tat. *räxmät*
 < ar.)
raš k. 'tisztán, pontosan'; *raš onžem* 'me-
 rőn néz'
raškaltem k. 1. 'üt, vág' 2. 'zeng (ég)'

rewe k. 'répa' (< or. *repa*)
roalam l. *rualam*
rodo k. 'rokon' (< or. *rodo* 'nemzetség,
 család')
rok 'föld, talaj'
rokma k. 'nyerít'
rowota ny. 'munka' (< or. *robota*)
rozyem Jo. 'ropogtat'
rož 'lyuk' (~ m. *rés*)
rožân k. 'lyukas' l. *rož*
ru 'élesztő, kovász'
rualam k., *roalam* ny. 'levág' (~ m. *ró*)
rudem k. 'kiold, megold'
ruš 'orosz' (< or. R. *ruš*)
rušarña k., *rušärñä* ny. 'vasárnap' (*ruš*+
arña, *ärñä*)
rweze k., *urweze* Vj., *ärweze* Jo., *arweza*
 ny. 'gyerekifjú' (~ ?m. *árva*, ?fi. *or*-
po)

s

sayal l. *šayal*
sayurnem l. *sawârnem*
sayuš Kö. 'násznagy' (< csuv. **šavâš*)
sade k. 'ez, az' Vö. *šede*
sedlan, *satlan* k. 'ezért' l. *sade*
saj k., *saje* Jo., *säj* ny. 'jól' (< csuv. *saj*)
sakar, *sakâr* k. 'cukor' (< or. *sachar*)
sakem k., *säkem* ÉNy. 'akaszt, függeszt'
 (< csuv. *sak*)
sala l. *sola*
salam k. 'üdvözet' (< tat. *salam* < ar.)
salma k. 'serpenyő' (< csuv. *šatma*)
saltak k. 'katona' (< csuv. *salđak* < or.)
samoj ny. 'leg' (< or. *samyj*)
sandalâk k. 'világ, mindenség' (< csuv.
sandalâk)
sandene k. 'ezért' l. *sade*
sar k. 'háború' (< csuv. *sar* 'sereg')
sarze k. 'katona' l. *sar*
saska k. 'virág, bogyó' (< csuv. *seske*)
saslem ny. 'kiabál' (< csuv. *sasâla*)
satlan l. *sađlan*

sawârnem, k., *sawurnem* Vo., *sârnem* ny.
 'fordul, változik' (< csuv. *savâr*)
sawor Kö. 'székesegyház' (< or. *sobor*)
säj l. *saj*
sâmərək ny. 'fiatal' (< csuv. *samrâk*)
sârmâltem L 'megfordul' l. *sawârnem*
sârnem l. *sawârnem*
sek ny. 'leg' (< or. *vsech*)
sekund k. 'másodperc' (< or. *sekunda*)
semâk 'a holtak ünnepe (a húsvét utáni 7.
 csütörtök)' (< or. *semik*)
semâkšudo k. (*semâk*+*šudo*)
semjä ny. 'család' (< or. *semja*)
seņem k. 'győz' (< csuv. *šən*)
ser k., *šir* Vo., *sir* ny. 'part' (< csuv. *šir*)
sənžä l. *šinžä*
senžem l. *šinžem*
sərmac l. *šormáč*
sâra Vo. 'árpasör' (< csuv. *sâra*)
sâwân k. 'zeke' (< or. *zipun*)
sičas L 'azonnal' (< or. *sičas*)
sij k. 'vendégség, megvendéglés' (< tat.
sâj)
silan ny. 'erős' (< or. *silnyj*)
sir l. *ser*
sirem ny. 'ír' (V.) (< csuv. *šir*)
sirmäš ny. 'levél' l. *sirem*
sita k., *sitä* ny. 'elégnek lenni' (< csuv.
šit)
sodor k. 'gyorsan, hamar'
sokâr k. 'vak' (< tat. *sukâr*)
sola I. ny., *sala* ÉNy. 'falú' (< or. nyj.
šola)
sola II. k., *šola* Vj. 'ostor, korbács'
 (< csuv. *šola*)
solâk k. 'kendő' (< csuv. V *šolâk*)
soņgemam l. *šoņgemam*
sorta k. 'gyertya' (< csuv. V *šorda*)
sorwalem k. 'imádkozik, könyörög'
 (< csuv. **šolvar*)
sowetäjem ny. 'tanácskozik' (< or. *sove-*
tovatsja)
sowâs ny. 'lelkiismeret' (< or. *sovest'*)
sowo k. 'tenyér'

sowsem k. 'teljesen' (< or. *sovsem*)
sömari Kö. 'lakodalom'
sörastarem k. 'szépít, ékesít' (< csuv. V
šorastar 'megbékít')
sörem ÉNy. 'megegyezik' (< csuv. **šo-*
ra)
sluzalam ny. 'szolgál' (< or. *služit'*)
šheγə ÉNy. 'szamóca'
spička Vo. 'gyufa' (< or. *spička*)
srazu l. 'azonnal' (< or. *srazu*)
starik Vo. 'öregember' (< or. *starik*)
stel Jo. 'asztal' (< csuv. *sätel* < or.)
sträpäjem L 'ennivalót készít' (< or. *strja-*
pat')
suas k. 'tatár' (< csuv. *čävaš* < **šuväs*)
sulaltem k. 'megvált' (< csuv. *šäl*)
sulâk k. 'bűn' (< csuv. *šjläχ*)
sulâkan k. 'bűnös' l. *sulâk*
surt k. 'ház, porta' (< csuv. *šurt*)
süian k. 'lakodalom' (< votj. *suan*)
šede Uf. 'ez' (~ fi. *se*)
šir l. *ser*
šola l. *sola* II.

s

šacam l. *šočam*
šacam l. *šočam*
šagal k., *sagal* Vj., *šäyäl* L 'kevés'
 (< csuv. *saΓal*)
šaγalam l. *šoγalam*
šayat k., *šäyät* ÉNy. 'óra' (< tat. *säyät*
 < ar.)
šayäl k. 'kesely' (< csuv. *sagâl*)
šajâlnâ L 'mögött' (~ ?fi. *suoja*)
šaktem l. *šoktem*
šalyem l. *šoγem*
šanem l. *šonem*
šaņgakalem L 'gondol' l. *šonem*
šarlem k., *šärlem* ny. 'elterjed' (< csuv.
sarâl)
šäyät l. *šayat*
šäräkä Vj. 'teke' (vö. votj. *šaraka*)
šärlem l. *šarlem*

- šeklanem k., šeklänem ny. 1. 'körül néz, figyel', 2. 'óvakodik, gyanít' (< tat. šiklän, csuv. šiklen)
 šem[e] k. 'fekete' (~ zürj. sim 'rozsdá')
 šenggeč k. 'hátról'
 šengelne k. 'hátlul' (~ m. segg)
 šer I. Vo. 'édes' (vö. csuv. šerə)
 šer II. 'üveggyöngy'
 šeram k., šeräm ny. 1. 'fésülködik, fésül'; 2. 'bejár vmit'
 šeräläk k. 'édesség' l. šer
 šeryakan k. 'kedves, drága' (šerye+akan)
 šeryaş k. 'gyűrű'
 šerye k. 'drága, kedves'
 šeryälteš k. 'kirojtosodik'
 šeške k. 'meny; a fiatalabb testvér felesége'
 šäläm l. šälam
 šänzü l. šinhža
 šänzäm l. šinhžem
 šänzem l. šinhžem I.
 šəŋä l. šəŋa
 šəryə l. šüryö I.
 šəryə l. šüryö II.
 šəštə l. šüštö
 šəžə l. šəže
 šəžəm l. šəžəm
 šəzwək l. šüšpək
 šəyər k. 'szúk'
 šəyərtem k. 'összezsúfol' l. šəyər
 šədaŋ k. 'búza' (~ ?m. ed)
 šəde k. 'harag'
 šədəškem k. 'megharagszik' l. šəde
 šəl k., šəl Vo. 'hús' (~ mord. E sivel')
 šälam k., šäläm ny. 'elrejtőzik'
 šəm k. 'hét' (~ fi. seitsemän)
 šəman k. 'simán, lágyan' (< tat. šəma 'sima')
 šänzem l. šinhžem
 šəňžal Vo. 'só' (~ fi. suola)
 šəndem k., šəndem Vj. 'helyez'
 šəŋa k., šəŋä ÉNy. 'szúnyog' (< csuv. šəna)
 šəp k. 'csend, csendes' (< csuv. šəp)

- šəplanem k. 'elcsendesedik' (< csuv. šəplan)
 šərye k. 'vidáman'
 šərškəla Vo. 'vmilyen irányban, felé'
 šəšte k. 'viasz' (~ mord. šta)
 šəstem k. 'kisarjad, kinó' (< csuv. šət)
 šəwe-šowo k. 'csobbanás' (hangf.)
 šəžalteš k. 'csapódik' (víz)
 šəže k., šəžə ny. 'ősz' (~ m. ősz, fi. syksy)
 šəžəm k., šəžəm ny. 'ősszel' l. šəže
 šij k., ši Vj. 'ezüst' (~ mord. E sija)
 šilək ny. 'emelvény az udvaron a lakodalmi szertartás számára'
 šinhža k., šänžä ny. 'szem' (~ m. szem, fi. silmä)
 šinhžalam üldögél'
 šinhžalanšudo k. 'sóska' (šinhžalan+šudo) l. šəňžal
 šinhžam k., šänžäm ny. 'leül' (~ fi. seiso-)
 šinhžawüt k. 'könny' (šinhža+wüt)
 šinhžem I. k., šänžem Jo., šänžem ny. 'ül' l. šinhžam
 šinhžem II. k., šänžem ny. 'tud'
 šindem l. šəndem
 šištakən Vj. 'titkon'
 škal l. uškal
 škanžəške Uf. 'magának' l. ške
 ške k., eške Vj., 'saját' (~ fi. itse)
 štem l. əštem
 što tí Vo. 'ugyan már' (< or. čto ty)
 šoam l. šuam
 šocam l. šočam
 šočam k., šocam Jo., šačam ny. 'születik' (~ mord. E čačo-)
 šočšo k., šočšo Vj. 'gyerek, rokon' l. šočam
 šoçalam k., šaçalam ny. 'áll, állandó' l. šoçem
 šoçem k., šoçem Vo. Jo. ny. šalyem ny. 'áll' (~ m. áll)
 šoja k. 'mese, hazugság' (< csuv. V šoja)
 šojəčən Uf. 'után' l. šajəlnə
 šokšo k. 'meleg'

- šoktem* k., *šaktem* l. 'szól, hallatszik', 2.
 'zeneszerszámon játszik' (~ fi. *soitta*-)
šol I. ny. 'szilfa' (~ m. *szil*, fi. *salava*)
šol II. k. 'nyomatékosító szó'
šoleš l. 'fő, forr', 2. 'nyüzsög' (~ votj.
sul'a-)
šolâp k. 'titokban' (~ fi. *sala* 'titok')
šolâštam k. 'lop' l. *šolâp*
šolyem l. *šoyem*
šoltem k. 'főz' (~ votj. *sul'atj*-) l. *šoleš*
šol'o k. 'öcs' (< csuv. *šâl'lâ*)
šongemam k., *šongemam* Vj. 'megöreg-
 szik' l. *šoggo*
šondâk k. 'láda' (< csuv. V *šondâχ*)
šonem k., *šanem* ny. 'gondol, kíván'
 (~ csuv. *son*)
šonggo k. 'öreg' (~ m. *agg*)
šopo k. 'savanyú' (~ m. *savanyú*)
šoram k. 'szarik' (~ m. *szarik*)
šorôo k. 'jávorszarvas' (~ mord. E *šardo*)
šorâk k. 'juh' (~ csuv. V *šorâχ*)
šorâktam Jo. 'sír' l. *šortam*
šortam k. 'sír' (v.)
šortmo k. 'sírás'
šoštam Vo. 'hazudik, mesél' l. *šojak*
šot k. 'értelem' (< csuv. V *šot* < or.)
šotlem k. 'tart, ítéel vminek' (< csuv. V
šotla)
šotšâlan k. 'módján' l. *šot*
šowem Uf. 'megsavanyodik' l. *šopo*
šowâč k. 'kendő' (< csuv. * *šobâlžâ*)
šowâr k. 'kabát' (< csuv. V *šobâr*)
šör k., *šüžör* Vo. 'tej'
šormâč k., *šarmâc* ny. 'kötőfék' (< zürj.
šermed, votj. *šermet*)
šörthö k. 'arany' (~ mord. E *širne* < ir.)
šualyem Uf. 'szétmállik'
šuum k., *šoam* ny. 'odaér, megérkezik'
 (~ fi. *saa*-)
šučko k. 'veszélyes, szörnyű, borzasztó'
 (< ?or. *žutko*)
šudalâktem k. 'megátkozta' (~ mord.
 E *šudo*- 'átkoz', ?fi. *sota* 'háború')
šudo k. 'fű'
- šuem* 'dob, ledob, vet'
šuen k. 'ritkán'
šukemam Uf. 'megsokasodik' l. *šuko*
šukerte k. 'régen' (*šuko*+*erte*)
šuko k., *šuku* Jo., E 'sok'; *šuku šayal liješ*
 Jo. 'keves idő múltán' (~ ?lpN *co-*
ak'ke- 'rakás, csomó')
šukš 'féreg' (~ mord. *suks*)
šuktem k. l. 'eljuttat', 2. 'erjeszt' l. *šuum*)
šulem 'olvad' (~ m. *olvad*, fi. *sula*-)
šulđâr k. 'szárny'
šuwâš k. 'börzsák'
šuwun Uf. 'bunkó'
šuzem k. 'éhezik'
šur L 'szar, gané' (~ m. *szar*) l. *šoram*
šü l. *šüj*
šüäm l. *šüjam*
šüđâr I. k. 'csillag' (< csuv. *šâlđâr*)
šüđâr II. k. '25 kopejka' (*šüđö*+*ur*)
šüđâraš k. '25 kopejkás' l. *šüđâr* II.
šüj k., *šü* ny. 'nyak' (~ fi. *sepä*)
šüjam k., *šüäm* ny. 'elkorhad, elporlik'
 (~ m. *evesedik*)
šükšâ ny. 'korhad' l. *šüjem*
šüaltem k. 'lélegzik, sóhajt' (< csuv. *šjv-*
la)
šülâš k., *šülükš* ÉNy. 'lélegzet, lélek' l.
šüaltem
šül'â l. *šül'ö*
šül'ö k., *šül'â* Vj. 'zab' (< csuv. *sala*)
šüm-kâl k. 'test, benség' (~ m. *szív*, fi.
sydän)
šüm-mokš k. 'belsőségek'
šür k., *šürö* Uf. 'leves'
šüre Kö. 'borona' (< csuv. *šüre*)
šüryö I. k., *šaryä* ny. 'erdő, lombos erdő'
 (~ lp.N *sarg*)
šüryö II. k., *šaryä* ny. 'arc'
šürö l. *šür*
šürtö k. 'fonal, cérna' (~ zürj. *šert*, votj.
šort)
šüser k. 'gyöngysor, nyaklánc' (*šüj*+*šer*)
šüšpâk k., *šazwâk* ny. 'fülemüle' (< csuv.
šâpčâk)

šüškaltem (fr.) k. 'fütyül'
šüškälam k. 'levág, leöl'
šüštö k., šäštö ny. 'szűj' (~ fi. *híhna*)
šüwārzo k. 'dudás' (< csuv. *šābār* 'duda')
šüzör l. šör
šüyär Uf. 'sír' (s.) (~ m. *sír*)

t

ta- (összetételekben) 'ez' (~ fi. *taa*)
ta k., tā ny. 'és' (< csuv. *ta*)
tače k., täcə E 'ma' (*ta+keče*)
tajem ny. 'temet, eltemet' (< or. *tait'*)
tajnāštam k. 'dülöngél'
tak ny. 'ügy' (< or. *tak*)
talašem ÉNy. 'igyekszik, próbál' (< tat. *talaš*)
talγāde k. 'második fű csikó' (< votj. *toles*)
tama ny. 'valami'
tamaka k. 'dohány' (< tat. *tämäkä*)
tamle 'édes, ízletes' (< tat. *tämlə*)
taŋ k., tāŋ ny. 'barát, kedves' (< csuv. *tan*)
taŋgata ny. 'kidólt fatörzs'
taražan k. 'rémülten'
tarγa ÉNy. 'létra'
tarman k. 'szerszám' (< tat. *darman*)
tarwaltem k. 'elmozdít, elindít' l. *tarwa-tem*
tarwanālam k. 'mozog' (< csuv. *tapran*)
tarwatem k. 'indít, mozdít' (< csuv. *tap-rat*)
tarwem ny. 'tép, szaggat'
tazaryem Uf. 'meggyógyul' (< tat. *tazar*)
tau k. 'köszönet' (< csuv. *tav* < ar.)
taza k. 'egészséges' (< tat. *taza*)
tä l. te
täcə l. tače
täŋg l. taŋ
te I. k. tā ny. 'ti' (~ m. *ti*, fi. *te*)
te II. l. ti
teč k. '-tól, -tól'
teḏə l. tiḏe

tek[e] k., tök[ö], Jo., tok[ə] ny. '-hoz, -hez, -höz' l. *tene*
tele k. 'tél' (~ m. *tél*, fi. *talvi*)
temam k. 'jóllakik, megtelik' (~ m. *töm*)
ten[e] k., tön[ö], Jo., ton[ə] ny. '-val, -vel' (< *ter+ne* közelség, széle vminek' ~ zürj.-votj. *dor*)
teneje Vj. 'idén' l. *ti*
teŋge I. k. 'rubel' (< tat. *tāŋkä*)
teŋge II. ny. 'így' l. *ti*
teŋge γānāt ny. l. *tuye γānat*
teŋgeče k. 'tegnap' (*ten+keče*) l. *ti*
teŋgeläken ny. 'így' l. *teŋge* II.
ter k. 'szán'
terke Vj., törkü ÉNy. 'haza' l. *tene*
teštə l. tište
tewe k. 'lám, íme' l. *ti*
tə l. tu
təye l. təye
təyalä l. təye
tək l. tək[ə]
təlzə l. tälze
təməŋgə E 'ezután' (*tə+məŋgə*)
tənäm l. tunam
tənär[ə] l. tənär[e]
təŋäläm l. tūŋalam
təryāstem l. törγöstem
tərlälteš ny. 'kihímozódik' (< csuv. *tərle* 'hímez') l. *türö*
təštäkən l. tušto II.
təškə l. tuško
təštə l. tušto II.
tə l. ti
təγaj k., təγaŋe Vo. 'olyan'
təye k., tiye Vj., təyalä L, təye ny. 'így' l. *ti*
təyerakən k. 'így'
təj k., tēhe Jo., tən ny. 'te' (~ m. *te*, fi. *sinä*)
tək[ə] ny., tək ÉNy. 'ha'
təlšk l. tulšk
təlše l. tälze
təlzan k. 'holdas' l. *tälze*
tälze k., tälze Kö., təlzə ny. 1. 'hold', 2. 'hónap' (< zürj. *təliš*, votj. *tolez*)

tāmeḥam l. *tunemam*
tāmāk k. 'sötétség'
tānar[e] k., *tinār[ə]* E, *tānār[ə]* ny. 'ennyi'
 (tā+nar[e] l. ti.
tāḥe l. *tāḥ*
tāḥāš k. 'ide' l. ti
tāḡalam l. *tūḡalam*
tāpkā-topko k. 'topogás zaját utánzó szó'
tārye k. 'lassan, csendesén'
tārlem Vj. 'megelevenedik' (< tat. *tārəl*
tāšan k. 'itt' l. ti
tāšeč k., *tīžečān* Vo., *tāšeč* ny. 'innen' l. ti
tāške k., *tīšāk*, *tāškā* ny. 'ide' l. ti
tāšte k., *tīšte* Vo., *teštā* ÉNy., *tīštāken* ny.
 'itt' l. ti
ti I. Kö., ny., *tā* Uf., *te* ÉNy.
ti II. l. *tij*
ticok l. *tič*
ti k., *ticok* E 'tele' (~ fi. *täysi*)
tīde k., *tīde* Vj., *teḏā* ÉNy., *tīḏā* ny. 'ez' l. ti
tīye l. *tāye*
tij k., *ti* Vo. 'tetű' (~ m. *tetű*, fi. *tái*)
tinār[ə] l. *tānar[e]*
tīšāk l. *tāške*
tīštāken l. *tāšte*
tīšte l. *tāšte*
tiwekā ny. 'erre' l. ti
tīžečān l. *tāšeč*
toimka k. 'törlesztés'
toj k. 'réz' (< csuv. V *toj*)
toja k. 'bot' (< csuv. V *toja*)
tokan k. 'a mondat feltételes tartalmára
 utaló szó'
tok[ə] l. *tek[e]*
tolam 'jön' (~ m. *talál*, fi. *tule-*)
tolašem k. 'igyekszik, törekszik'
tolem k. 'rabol, lop' (< csuv. V *tola*)
tolkān k. 'hullám' (< tat. *tulkān*)
tol'ko Vo. 'csak' (< or. *tol'ko*)
ton[ə] l. [ten[e]
tope ny. 'most' (< or. nyj. *t'oper*)
topsan k. 'zsinaghúzós (kapu, ajtó)
 (< tat. *tupsa* 'ajtósarokvas')
tora k. 'távol, messze' (vö. szkr. *dūra*)

torta k. 'kocsirúd' (< csuv. V *torda*)
tos k. 'barát' (< tat. *tus* < perzsa)
toškalam k. 'lépdel, tapos'
toškem k. 'tapos, topog'
toškāštam k. 'lépdel'
tošto k. 'régi' (~ mord. E *tašto*)
towar k. 'fejsze' (< or. *topor*)
tök[ö] l. *tek[e]*
tön[ö] l. *ten[e]*
tör k. 'egyenletes, egyenes' (< csuv. *türə*)
töra k. 'bíró, hivatalnok' (< csuv. *türe*)
törjöštem Vo., *təryəštem* ny. 'ugrik'
törkü l. *terke*
törštaltem k. 'fickándozik, ugrándozik' l.
törjöštem
törza k., *törzā* Vj. 'ablak' (< tat. *tärzā*)
trupka k. 'pipa' (< or. *trubka*)
tu k., *tə* ny. 'az' (~ fi. *tuo*)
tuara k. 'túrósbéles' (< csuv. V *tora* 'sajt')
tučeš l. *čučeš*
tuḏo k., *tūḏo* Vo., *tūḏö* L, *tūḏū* ÉNy.,
təḏə ny. 'ó, az' l. tu
tuye k. 'ügy'; *tuye ḡānat* k. 'azonban,
 mégis' l. tu
tuyem k. 'eltörök' (< votj. *tijal-*)
tul k. 'tűz' (~ fi. *tulí*)
tuletlan Vj. 'mostantól, ettől fogva' l. tu
tulāk k., *tālāk* ny. 'árva, özvegy' (< csuv.
tālāχ)
tum l. *tumo*
tumajem ny. 'gondol, szándékszik' (< or.
dumat')
tuman k. 'vihar, lárma, veszekedés'
 (< csuv. *tāman*)
tumo k., *tum* ny. 'tölgý' (~ fi. *tammi*)
tunam k., *tūnām* ÉNy., *tānām* ny. 'ak-
 kor' l. tu
tunar[e] k. 'annyi' (*tu+nare*) l. tu
tuneman k., *tūḥemam* Vo., *tāmeḥam* ny.
 'tanul, megtanul' (~ m. *tanul*)
tura 'meredek'; *tura kečāwal* k. 'pont
 délidő'
turχem L. 'túr'
turtam k. 'összezsugorodik'

tuško k., *təškə* ny. 'oda' l. *tu*
tušman k. 'ellenség' (< tat. *düşman*
 < perzsa)
tušto I. k. 'találómese' (~ votj. *dijseti-*
 'tanít'
tušto II. k., *tužakān* Vo., *təštə*, *təštāken*
 ny. 'ott' l. *tu*
tutlo k. 'üzletes' (< csuv. *tutlā*)
tuwa Vj. 'ott' l. *tu*
tuwelām k. 'arról' l. *tu*
tuwār k., *tüγür* Jo. ÉNy., 'ing' (~ zürj.
dera, votj. *dera* 'vászon')
tüγür l. *tuwār*
tüliyan Vo. 'fiasításos lép'
tümbač Vo. 'odébbrol, távolabbról' l. *tu*
tüžakān l. *tušto* II.
tüžečān Vo. 'onnan' l. *tu*
tüknem k. 'érint' (< csuv. *təgən*)
tülem 'kifizet, törleszt' (< tat. *tülä*)
tümārzö k. 'dobos'
tüña k. 'világ' (< tat. *dünjä* < ar.)
tüŋ k. 'tő' (~ m. *tő*, fi. *tyvi*)
tüŋalam k. *tüŋälām* Uf., *tāŋalam* Jo.,
tāŋälām ÉNy., *teŋgälām* ny. 'kezd' l.
tüŋ
tüŋaltāš k. 'kezdet' t. *tüŋalam*
türyāktem k. 'főlver (port)'
tür k. 'széle vminek' (~ fi. *terä*)
tüređam k. 'arat' (< csuv. *tjřā* 'gabo-
 na')
türö k. 'hímzés' (< csuv. *təřə*)
türlö k. 'különböző' (< tat. *türlü*)
tüsan k. 'színű, vmihez hasonló' (< tat.
tüš 'forma, szín')
tüška k. 'csapat, csoport; bokor' (~ fi.
tāhkä 'kalász')
tüškan k. 'csapatosan' l. *tüška*
tütan k. 'viharos'
tüžem k., *təžem* ny. 'ezer' (vö. mord. M
t'ožen)
tüđö l. *tudo*
tüđü l. *tudo*
tünäm l. *tunam*
tüñemam l. *tunemam*

u

uala k. 'füzes' (< csuv. *χāva* 'fúzfá')
u 'új' (~ m. *új*, fi. *uusi*)
uđej ÉNy. 'rossz, gonosz' (< or. *chudoj*)
uđarkalem k. 'kaparász, vakar'
uke 'nincs'
ukean k. 'vminek híjával levő, nincstelen'
 l. *uke*
ukš 'ág, túske' (~ fi. *oksa*)
ulam k., *đlam* ny. 'van' (~ m. *val-*, *vol-*,
 fi. *ole-*)
ulmaš k., *đlmaš* Vj., *ulmašen* L 'volt' l.
ulam
ulo k. 1. 'van', 2. 'az egész, minden' l.
ulam
uleš k. 'vagyonos, gazdag' l. *ulam*
ululđem Vj., (fr.) 'van' l. *ulam*
umalem l. *malem*
umbalne k. 'amott, túl' (*u-* ~ m. a[z])
umār k. 'langyos' (< csuv. *āmār*)
una I. k. 'íme, lám' (< csuv. **una*)
una II. k. 'vendég' (< csuv. *χāna*)
unalāk k. 'vendégség' l. *una* II.
upša k. 'száj'
ur 'mókus' (~ fi. *orava*)
urok k. 'lecke' (< or. *urok*)
urem k. 'betemet, elás'
urem k., *orem* Vj. 'utca' (< tat. *uram*)
urža k. 'rozs' (< csuv. *jraš* < or.)
urweze l. *rweze*
urweze l. *rweze*
usi ny. 'bajusz' (< or. *usy*)
uskal l. *uškal*
uš E 'már' (< or. *už*)
uškal k., *uskal* Vj., *škal* Vo. 'tehén'
 (~ mord. *skal*)
ušnem k. 'egyesül'; *waš ušnem* Jo. 'talál-
 kozik' (< csuv. *χuš*)
utarem k. 'menekül' (< csuv. *χādar*)
utlem k. 'megmenekül' (< csuv. *χāđāl*)
uzak-awak k. 'hím és nőstény' l. *uzo*
uzo k. 'hím' (< csuv. **ožā*)
užar k., *đžar* ny. 'zöld' (~ fi. *vihreä*)

užatem k. 'kísér' (< csuv. *žat*)
 užam k. 'lát'
 užawa k. 'béka' (< or. *žaba*)
 uwertarem k. 'értesít, hírül ad' (< csuv.
χjbar 'hír')

ü

üdem l. *wüdem*
 üdär k., *əðar* ny. 'lány'
 üdäramaš l. *üdramaš*
 üdramaš k., *üdäramaš* Kö. 'asszony'
 üj k. 'vaj' (~ m. *vaj*, fi. *voi*)
 üktem l. *jüktem*
 ül Vo. 'alsó' l. *ülnö*
 ülnö k. 'lenn' (~ m. *al*, fi. *ala*)
 ülem l. *jülem*
 ümase k. 'tavalyi'
 ümbač(än) k. '-on, -en, -ön; mentén'
 ümbake k., *ümbäke* Uf. '-ra, -re' l. *ümbal-
 balne*
 ümbalan k., *ümbälän* L '-ra, -re', rajta,
 vmi felszínén' (ü- ~ m. *e*)
 ümbäke l. 'ümbake'
 ümäl k. 'árnyék'
 ümälän k. 'árnyas'
 ümār k. 'kor, életkor' (< csuv. *əmar*
 < ar.)
 üp k. 'haj' (~ lp. L. *vuop'tâ*)
 üpəmpac ÉNy. 'hajfonat' (*üpp+pac*) l. *poč*
 üplapka ÉNy. 'varkocs' (*üpp+lapka*) l.
lapka II.
 üpš k. 'szag, illat' (~ mord. M *opâš*)
 üpšem k. 'illatozik' l. *üppš*
 üpšəňžam k., *üppšünžam* L 'szagol, meg-
 szagol' l. *üppš*
 üstel k. 'asztal' (< tat. *üstäl* < or.)
 üstewalke 'az asztalra' l. *üstel*
 üšanem k. 'megbízik vkiben' (< tat. *äšan*)
 üškəž k., *üšküž* 'ny.' 'bika' (~ zürj. *eš*,
 votj. *oš*)
 üštə l. *jüštö*
 üštäl'e k. 'panyókára, gombolatlanul'
 üzara k., *žerä* ny. 'hajnal'

ül' ü l. *əl'e*
 ümbälän l. *ümbalan*

w

wače k. 'váll' (< zürj. *vočlij* 'kulcsosont';
lij 'csont')
 wadə l. *wodo*
 wakš k. 'malom'
 walne k. '-on, -en, -ön' (< votj. *pal* 'ol-
 dal')
 waltem L 'leszállít' l. *wolem*
 wanzem l. *woňžem*
 wara, *waražəm* k. 'asztán', *waraš kodem*
 'elkésik' (< csuv. *vara*)
 waš k. 'szemközt, ellenbén'; *waš koštam*
 Jo. 'összejár'
 waške k. 'hamar' (< csuv. *vaska* 'siet')
 wašlijam k. 'találkozik' (*waš+lijam*) l.
waš
 wašt l. *wošt*
 waš-waš k. 'kölcsonösen' l. *waš*
 wate k. 'asszony' (< csuv. *vadə* 'öreg')
 wazalam ny. 'lehull' l. *wozam*
 wazam l. *wozam*
 waž l. *wož*
 wär l. *wer*
 wärəš ny. 'domb' (< zürj. *ver* 'erdő',
 votj. *vjř* 'magaslat')
 wedra k. 1. 'vödör', 2. 'ürmérték' (12 l.)
 (< or. *vedro*)
 wek Uf., *wekat* Vj. 'egyáltalán, egyetlen'
 wekälä l. *wekla* Vo. 'felé' l. *wel* I.
 wel I. k. 'oldal' l. *pel(e)*
 wel II., *wele* k. 'csak' (vö. zürj. *vel* 'elég')
 welam k., *wiläm* ÉNy. 'kihull, lehull'
 wele l. *wel*
 welen Kö. 'felé' l. *wel* I.
 weleš k. 'felé' l. *wel* I.
 weləš k. 'felé' l. *wel* I.
 welne k. 'vmi irányában' l. *wel*
 weŋe k. 'vő', *kuyu weŋe* 'vőfély' (~ m.
 vö, fi. *vävy*)
 wer k., *wär* ny. 'hely'; *ik wereš* 'együtt'

werč(žn) k. 'ért' (~ fi. *verosta*)
werēštam k. 1. 'ráakad, eltalál', 2. 'kell, szükségés'
wersok Jo. 'arasz' (< or. *versok*)
wesemam k. 'megváltozik'
wəc l. wič
wəckəž l. wičkəž
wələn ny. '-ra, -re'; vmi felszínére (~ fi. *ylös 'fel'*) l. *wülkő*
wəsältäm ny. 'elszáll' (< csuv. *vəs*)
wəryem l. wurym
wərlək ny. 'utód, fajta, mag' (< csuv. *vərləχ*)
wič k., wəc ny. 'öt' (~ m. *öt*, fi. *viisi*)
wiča l. wüta
wičkəž k., wəckəž l. 'vékony'
wiye Uf. 'mind'
wiχodnoj ny. 'szabadnap' (< or. *vychodnoj*)
wij k. 'erő' (~ fi. *väki*)
wikok ÉNy. 'nyomban' (~ ?fi. *oikea*)
wiktarem k., wiktärem ny. 'irányít'
wiläm l. welam
witem k. 'hatol' (< csuv. *vit*)
wočak Uf. 'tűzhely' (< csuv. V *wožak*)
wočmaš k. 'leesés' l. *wozam*
wočmo k. 'esés' l. *wozam*
wodo k., wadə ny. 'este'
wokten[e] k., pokten ÉNy. 'mellett'
wokurat Vo. 'egyszerre, éppen' (< or. nyj. *vokurat*)
wolak k. 'vályú' (< csuv. *valak*)
wolem k. 'leereszkedik' (~ m. *válik*, fi. *valkama* 'kikötő, átkelő')
wolyaltam k. 'világít, süt' l. *wolyədo*
wolyaltarem k. 'megvilágít' l. *wolyədo*
wolyədo k. 'világos' (~ m. *világ*, fi. *valkea*)
wol'našte k. 'szabadban' (< or. *vol'a*)
wonžem k., wanzem l. 'átkel' (~ zürj. *vunž-*)
wošt k., wašt ny. 'át, keresztül'

woštālam k. 'nevet' (~ zürj. *vaš'mosoly'*)
woštār k. 'vessző' (~ ?m. *ostor*)
wot 'lám, íme' (< or. *vot*)
voz k. 'teher, fuvar' (< or. *voz*)
vozam k., wazam ny. 'esik'
wozem k. 'ír'
vož k., waž ny. 'gyökér' (~ zürj. *vuž*)
wrat ÉNy. 'fiútestvér' (< or. *brat*)
wstrecäjem E 'fogad' (< or. *vstrečat'*)
wučem k. 'vár' (fi. *odotta-*)
wudakan k. 'ködös, homályos'
wuj 'fej, csúcs, vége vminek'; wuješ šuam k. 'felő' (~ fi. *oiva* 'kiváló, derék')
wujan 'fejű' wujan počan 'nős' (tkp. *fejes, farkas*) l. *wuj*
wurym k., wəryem ny. 'ruha' (~ m. *varr*)
wurseđālam k. 'veszekedik' (< csuv. *vərs*)
wüdem I. k., üdem ny. 'vet' (~ mord. E *vide-*)
wüdem II. k. 'vezet' (~ m. *vezet*, fi. *vetä-*)
wüt k., wət ny. 'víz' (~ m. *víz*, fi. *vesi*)
wüta k., wiča Uf. 'istálló' (< csuv. *vide*)
wülkő Jo. '-ra, -re' vmi felszínére' (~ fi. *ylös 'fel'*)

z

zapoweđnik Vo. 'természetvédelmi terület' (< or. *zapovednik*)
zđorowa Vo. 'egészséget (köszönés)' (< or. *zđorovo*)
zđorovajem ny. 'köszön' (< or. *zđorovat'sja*)
zempl'ä ny. 'föld, ország' (< or. *zemplja*)
zijan k. 'baj' (< tat. *žəjan* perzsa)
znamja ny. 'zászló' (< or. *znamja*)

ž

žap k. 'idő' (< csuv. *χəzep* < ar.)
žerä l. üžara

A CSEREMISZ SZÖVEGEK MAGYAR FORDÍTÁSA

1. Ki az erős?

Egy sokat (tkp. nagyon) tanult ember meg akarta tudni, melyik fa a legnagyobb. Kérdezte az almafától: — Te mindenkit táplálsz, mindenkit fölmelegítesz, te vagy a [leg]nagy[obb], vagy más nagy[obb]?

Az almafa [ezt] felelte: — Én nem vagyok nagy. Íme a lucfenyő nagy, mindent betakar.

A lucfenyőhöz ment. A lucfenyő [így] szólt: — Én nem vagyok nagy, az erdeifenyő nagy. Ebből építenek minden házat és [abban] temetik el a halotta[ka]t.

Ő az erdeifenyőhöz ment. Kérdezte az erdeifenyőtől. — Te nagy vagy?

Az erdeifenyő [ezt] felelte: — Én nem vagyok nagy. A tölgyfa nagyobb [nálam]. Az a földön is sokáig eláll (tkp. fekszik), nem korhad el sohasem.

A tölgyfához ment. Megkérdezte a tölgyfától: — Én nem vagyok nagy, nálam nagyobb a szélvihar. Ő engem is ki tud dönteni gyökerestül.

Ő a szélhez ment. Megkérdezte a széltől: — Te nagy vagy?

A szél [ezt] felelte: — Én nem vagyok nagy, a hegy nagyobb nálam. A hegygel semmit sem lehet csinálni.

A hegyhez ment, megkérdezte a hegytől. A hegy [ezt] felelte: — Én nem vagyok erős, nálam erősebb a patkány. A patkány keresztülmegy a hegyen.

Aztán a patkányhoz ment. Kérdezte a patkánytól: — Te nagyerejű vagy?

A patkány felelte: — Én nem vagyok nagyerejű. Nálam nagyobb erejű a macska. A macskánál semmi sem erősebb. A macska a patkányt is meg tudja fogni. A macskát senki sem tudja megfogni, csak a kisgyerek fogja meg.

2. Egyéves vesszőhöz hasonló testem volt, még meg sem nőtt, máris levágták.

Egyéves őszi vetéshez hasonló hajam volt,
még meg se nőtt, máris learatták.

Nagy mákvirághoz hasonló legénybarátaim voltak,
utánam nézve könnyes szemmel maradnak.

Pipacshoz (tkp. kis mákvirághoz) hasonló lánybarátaim voltak,
utánam nézve könnyes szemmel maradnak.

3. Ahelyett, hogy apámtól elváljak,
lettem volna [inkább] árva kakukkfűóka.
Tavasszal meg kellett volna jönnöm, ősszel el kellett volna mennem.

Ahelyett, hogy anyámtól elváljak,
lettem volna inkább árva fülemülefűóka.
Tavasszal meg kellett volna jönnöm, ősszel el kellett volna mennem.

4. A medve

Íme, megjött most már az ősz. Kolhozunkánk nincs sok. Az asszonyokkal tanácsko-
zunk: — Gyerünk asszonyok, asszonytársak, kérjünk [szabad] napot az erdőbe
[bogyót] szedni menni!

A brigádvezető nekünk vasárnap szabad napot adott.

Elmentünk az erdőbe két napra (tkp. alvással) vörösáfonyát szedni. Elementünk
vörösáfonyát szedni, éjjel aludtunk, felkeltünk, aztán tanácskoztunk, fogtuk a
háncsputtonyt, fogtuk a háncskosarat és elindultunk [bogyót] szedni. Lám, találtunk
vörösáfonyát és elkezdtek szedni. Lám, a fák (tkp. erdő) között odább valami, valami
câdâr-cuđâr hallatszott. Így hallatszott, s mondom az asszonytársamnak: — ki (mit)
csinál itt így? Meg akar bennünket ijeszteni?

Az asszonytársam [azt] mondja: — Ó, nem, Zoja, mindenki itt van. Valószínű
valami [más] ijesztget bennünket. Arrébb mentem. Nézem: lám, egy medve áll ott. A
medve el szándékszik bennünket ijeszteni erről a részről. Mondom az asszonyoknak,
az asszonytársaimnak: — Ó, ne féljetek. Hisz [ez] a medve [csak azért] jött, hogy
ijesztgessen bennünket. Gyerünk, elkezdünk kiabálni! Annyira kiabáltunk ott, hogy
aztán a medve elfordult tőlünk. Elfordult és odébb ment. Ott még nagyon erősen veri
a fatörzset. Még tépi a fatörzset, egy korhadt [fatörzset] ott. Aztán asszonytársaimmal
[azt] mondtuk: — No, most már jól van, kicsit arrébb ment. No, most már ne féljünk!
Ez, ha hozzánk jön, leüt bennünket, ez a medve. Aztán ő így elrejtőzött tőlünk. Nem
csinált nekünk semmit. Aztán szedni kezdtük [a bogyót]. Még arrébb mentünk szedés
közben (tkp. szedve), távolabb. Íme, arrébb megint ijesztget bennünket ez a medve.
Nagyon veri a mancsát. Veri a mancsát és tépte a fát. A fa tépése után: — Ej,
asszonyok, mondom, gyerünk, kerüljük el ezt a helyet. Kerüljük el, mert különben, ha
visszajön, minket mindannyiunkat leüt itt. A medvétől félni kell. Ő leüti az
embereket. Neki ugyanis nincs semmiféle lelkiismerete, ennek a medvének. Leüt és
betemet a földbe, a föld alá. És aztán keresnek, senki, soha meg nem talál. Aztán
elkerültük ezt a medvét. Elkerültük, visszamentünk (tkp. jöttünk) a kunyhóhoz az
erdőben, ahol éjjel aludtunk. Aztán tanácskoztunk az asszonyokkal: — na, most már,
asszonytársak, merrefelé megyünk [bogyót] szedni emiatt a medve miatt?

Ők [azt] mondják: — Gyerünk, menjünk erre. Talán ide nem jön vissza. Aztán más
helyre mentünk szedni, arrébb. Lám, ez még ide [is] visszajön ijesztgetni bennünket.
Aztán innen végleg elmentünk, s az út mentén haladtunk (tkp. lépdeltünk). Megtalál-

tuk a régi cseremis falu útját és hazafelé lépdeltünk. Lám, így ijesztgetett bennünket a medve. Sose gondoltuk, hogy félni fogunk [ettől] a medvétől, de (úgy) esett, hogy félni kellett. Ő ijesztgeti és leüti az embert. Íme, most [már] részemről (tkp. nekem) [ez] az egész.

5.

Egyszer elmentem az erdőbe. Vittem [magammal] nyírhéj puttonyt, kést, [és] gombát gyűjtöttem. Egy puttonyt teleszedtem. Letettem egy lucfenyő mellé. Nagyon alhatnékomm lett. A kést beletettem a puttonyba (tkp. és a kés a puttonyban), lefeküdtem aludni a puttony mellé. Nagyon mélyen (tkp. erősen) aludtam. Semmit sem hallottam (tkp. éreztem). Odajött egy ember. Ez a gombát mind elvitte, csak a kést hagyta meg.

Egy darabig aludtam, [aztán] kinyitottam a szemem — az erdőben vagyok. Oj, oj, mit csináljak most. Ahogy odanéztam, [láttam, hogy] a puttony megmaradt, de gomba nincs. Mit csináljak most? Ülök, megfésültem a fejem, megkötöttem jobban a kendőm. A nap nagyon esté[re járt]. Gombát keresve nagyon szaladgáltam, nagyon szaladgáltam, semmi sem látszik már az erdőben. Oj, most gomba nélkül megyek haza! Anyám mit mond most nekem? Mihez kezdek most már? Találtam vagy öt gombát. Nagyon nagy puttonyt hoztam magammal. Aztán gyorsan (tkp. nagyon) futok haza, igen erősen beesteledett már (tkp. este már). Hazaérkeztem, anyám kijött elében. — Oj, hol jársz? Oj, hol jársz?

— Oj, anyám, én gombát szedni voltam (tkp. gombáért jártam), és eltévedtem az erdőben.

— És hol van a gombád?

— Íme, vagy öt gombát találtam.

— Oj-oj-oj, akkor ne menj többet! Akkor nem küldelek!

— Oj, anyám, gomba nagyon sok (tkp. erősen) van!

Aztán bementem a házba, leültem enni és anyám simogatja a hajam: — oj, oj, [ha] gomba van, miért [csak] ennyit hozol?

— Anyám, te engem nagyon korán kelttéssel fel, nagyon elálmosodtam (praes.), [és] elaludtam az erdőben. Szedtem egy puttony gombát és elfáradtam. Amint felkeltem, hát nincs a gombám, csak a puttony hever (tkp. ül) [ott]. A kés megvan! Aztán futkostam, futkostam, a nap esté[re járt], a gomba nem látszik. Íme, hazajöttem.

— Oj, lányom, én téged holnap nem küldlek az erdőbe.

— Oj, anyám, én megyek, nagyon sok gomba van, rengeteg sok gomba van.

Anyám elment aratni, én [pedig] az erdőbe mentem. Megint puttonyt vittem, és másnap nagyon sok gombát hoztam.

Megjött az anyám, megsimogatja a fejem: — oj, lányom, [lám] gombát hoztál! Akkor ma nem aludtál.

— Nem, [és] holnap ismét elmegyek.

Másnap harmadik nap mentem el. Most eltévedtem az erdőben. Járkáltam, járkáltam, kiértem a folyóhoz. Erősen napsütéses nap volt. Megmostam az arcom, miegymás, ettem, ittam a folyóból, a vízből (inessz.). Most hazamegyek, mondom, elvesztettem az utat. Megint eltévedtem az erdőben. Oj, Oj, gyerünk sírni, sírni!

Aztán jött egy öregember. — Mit sírsz? — mondja.

— Eltévedtem, mondom, az erdőben.

— Ha így (van), mondja, gyerünk a gyalogúton.

Aztán hazaértem. Ezután aztán anyám nem küldött. Most már én többet nem járok az erdőbe.

6.

Három lány elment (Pl.) málnát szedni. Kenämbé mentek és málnát szednek, beszélgetnek. Medveganét láttak málnaszedés közben. Aztán tanácskoznak: — ha meglátjuk a medvét, mit csinálunk? — mondják. Az egyik lány aztán így szól: — Ha én meg is látom a medvét, nem félek — mondja. A medve ott feküdt a tölgyfa mögött. Amelyik lány [így] szól: — nem félek — őt nagyon figyel a medve. — Ezt, aki azt mondja, nem félek, meg kellene fogni — mondja.

És íme, előjön a medve, azt, aki azt mondta, nem fél, megfogja. A két [másik] lány nagyon fut (Pl.). Ezt megfogja és hazaviszi és bezárta. [Aztán] ketten, a medve és a lány élnek, éldegélnek. [Így] szól a lány: — Te engem engedj haza apámékhoz vendégségbe! — mondja. — Én téged nem engedlek! — mondja [a medve]. — No, gyerünk, menjünk [akkor] ketten! — mondja (a lány). — Én nem megyek! — mondja. — Hát én meg, hogy éljek így, hogy egyáltalán ne lássam a szüleimet (tkp. apám-anyámékat).

No, a lány nagyon töri a fejét, mi most a teendő? Nem engedi [a medve]. — Én, mondja, megyek málnát szedni (tkp. málnáért) az erdőbe, de telerakok egy kosarat ennivalóval — mondja. — Te ezt a kosarat vidd el apámékhoz. Vidd el a kapuig, tedd le és tűnj el! — mondja. Mire a medve azt mondja: — Jól van.

A lány ennivalót készít, ő maga bebújik a kosárba, és az ennivalót a feje fölé teszi. Jön a medve és megszagolja. No, mondja, elkészítette [az ennivalót], nekem meg valahogy el kell vinnem — mondja. Csak nehogy belebotoljak a [vadász]apóba! — mondja. A kosarat felveszi és megy (tkp. lépked), hogy a lány apjához vigye. Aztán megy, mendegél: — aj, nagyon nehéz! — mondja. — Meg kellene enni egy bélest! — mondja. Leül bélest enni, a lány [azonban] a kosárban volt: — Látlak ám, látlak! — mondja. — Én nem parancsoltam neked, hogy egyél! — mondja. — Gyerünk, lépkedj! — mondja. Ahá, utánam jön és les! — mondja. Felveszi [terhét], és ismét [tovább] lépked. Megint leül. — Újfent megeszem egy bélest! — mondja. Ismét [azt] mondja ez a lány: — Látlak ám, látlak! — mondja. — Én nem parancsoltam neked, hogy egyél! — mondja. — Fu, te túrjél! — mondja [a medve]. — Fogd (ezt) a bélest és vidd el! — mondja [a lány].

A bélest [a medve] a lány apjához viszi, és a kosarat elrejtí, ő maga pedig megfordul és elmegy. A lány pedig (akkor) az apjához mehetett (tkp. jöhetett). Most is bizonyára az apjánál él.

7. Waňuško

[Egy] apának [és egy] anyának volt egy fia. A fiú halászni (tkp. hal fogni) járt. Az anyja állandóan kijárt hozzá. Ennivalót vitt neki, és tiszta (tkp. fehér) fehérneműt (tkp. inget-gatyát) vitt neki. Megy, a tóparthoz ér. — Waňuško, mondja, én jöttem meg, mondja, tiszta fehérneműt hoztam neked, lány ennivalót hoztam, mondja. És

Waňuško átkel a csónakkal, kijön a partra. Az anyja eteti, itatja, a tiszta inget felveteti vele, maga pedig elmegy. Én, mondja, szombatonként mindig eljövök, mondja. Aztán mikor a másik szombaton megjött, megint úgy kiabál Waňuškónak. Waňuško megjön, az anyja [hozta] tiszta ingét fölveszi, eszik, miegymás. No, akkor a medve hallgatózik. — Ezt meg hogyan egyem meg én? — mondja. — Hogyan csapjam én ezt be? — mondja. A medve a tópartra áll és így szól: — Waňuško! — kiáltja nagy hangon. — Én, mondja, megjöttem, tiszta fehérneműt hoztam, lágy ennivalót hoztam neked — mondja.

Nem, ez nem anyám — mondja. Waňuško [így] szól: — Anyám vékonyabb hangú nálad! — mondja. A medve viszont [ezt] mondja: — Ah, mondja, elmegyek a kovácshoz, tüstént vékony hangot csináltatok [magamnak] — mondja.

Elmegy a kovácshoz, és a medve vékony hangot csináltat [magának] a kovácossal. Megjön, kiált Waňuškonak. Most az anyjához hasonlóan kiabált. Waňuško előjön és a medve megfogja. No, aztán megjön az anyja. Jár-ke! a tó mentén. — Waňuško! — kiáltozza. Waňuško [azonban] nincs sehohol és [erre] hazamegy. Azt mondja az urának: — Waňuško eltűnt — mondja. Sokáig járkáltam [ott] kiabálva, nincs sehohol — mondja.

A medve pedig elviszi [Waňuškot] és otthon fogva tartja. Fogva tartja, fogva tartja, azután Waňuško nagyon haza akar menni. Elbújik a medvétől, [és] egy jegenyefenyő hegyébe felmászva ül. Ludak szállnak [arra] (ő a jegenyefenyő hegyében ül). — Vigyetek el engem, kérlek! — mondja. — Nem, vigyenek el a hátul jövök! — mondja[k]. — Nekem kevés az eróm, beteg vagyok — mondja az egyik lúd. A hátul jövő ludat kéri meg most ismét. A lúd a két szárnya közé ülteti, [és haza]hozván leteszi a háztetőre. Waňuško a háztetön üldögél. Az apja és az anyja a halotti torát üli (tkp. emlékeznek rá). [Az anyja] lángost süt: — Ez a tiéd, ez az enyém — osztozkodnak. Mire Waňuško [így] szól a háztetön: — Ez meg az enyém! — mondja. Amazok mindjárt meghallják. Kimennek az udvarra, nézik, Waňuško a háztetön ül. Waňuškot leszállítják, bizonyára most is élnek.

8. A három testvér

Élt három fiútestvér. Megegyeztek, hogy kévét [fognak] csépelni. És három napig csépeltek. Először Sidært hagyták [ott] a gabonarakást őrizni. Ő elaludt. Az isten lánya leszállt és megetette [a barmaival]. A gabonarakás nem maradt meg, megették. Borisszal is ugyanez történt. Ismét megevett mindent. Bolond Ivánt, ő [volt] a harmadik fiú, küldte az apja örködni. Az isten lánya leszállt. Leeresztette a barmait (Sg.). Iván a hajfonatát, a varkocsát levágta neki. Az isten lánya elkezdett felemelkedni, [így] kérleli [Ivánt]: — Add [vissza] a hajfonatom!

— Ha feleségül jössz hozzám, [vissza]adom — mondja. Így feleségül vette.

Éltek és gyerekek lett. Eljött a húsvét. Bölcsőt függesztettek fel [a mestergerendára]. Ringatja és dalol. Dalt dalol:

Egyik oldalt lódítom magasabbra,
másik oldalt lódítom magasabbra, —

Huss, felrepült. Emelkedett és kiáltozott. Mindent magával vitt. Bolond Iván [ott] maradt. Élt, élt, megpróbál felemelkedni. Hágcsóra hágcsót, hágcsóra hágcsót [rakott], és azon felmászott. A fiának vagy egy kutyája. A kutya ugatott: — jön az apám — mondja a fiú. — No, Bolond Ivánhoz [oda] kell menni (tkp. jönni) — mondja az anyja — [és] [oda]ment. Bolond Iván pedig felért.

9. A páfrányvirág

Egyszer egy ember Iván napja előtt az erdőbe ment fát vágni. Ebben az erdőben volt éjszakáig. A(z ő) bocskorába valahogy páfrányvirág (tkp. vasfűvirág) került. Hazajött, bement [a házba], nem látja őt senki. Beszél a feleségével: — Hozz (tkp. gyűjts) enni[valót]! — mondta. Felesége [így] szól: — Mi lett veled? Hol vagy?

Ő [ezt] felelte: — Én itt vagyok. Miért nem láttok engem? Én titeket nagyon [jól] látlak — mondta.

Felesége hozott [neki] enni. — Ülj le! — mondta. Ő [így] felelt: — Már leültem, már eszem.

Senkinek se látszik, senki se látja őt. Aztán kezdtek lefeküdni. Ez az ember kioldotta a bocskorát (tkp. lábát), és [most már] látta őt a felesége. [Ezt] kérdezte: — Mi lett veled?

Azt felelte: — Én magam sem tudom.

Az ember aztán megjárodta. [Ezt] gondolta: — Ezt a páfrányvirágot hoztam a bocskor[om]ban — mondta. Aztán nézni, keresni kezdte, semmit sem talált.

A páfrány a mocsárban terem. Ez a növény (tkp. fű) olyan, mint a vörösberkenye levele. Ez a növény Iván-nap előtt (tkp. szemben) éjfélkor virágzik. Ez a növény nagyon gyorsan elvirágzik és a virágja nagyon gyorsan lehull. Ember nem látja (tkp. embernek nem látszik). Ennek a növénynek a virágát a „rossz lélek” szedi le. Ennek a növénynek a virágját nagyon nehéz megtalálni. Ez a növény virágzik és a „rossz lélek” rögtön leszedi és elviszi.

Egy ember [ezt] beszéli nekünk: — Én, mondja, egyszer elmentem az erdőbe ennek a növénynek a virágjáért. Ehhez a növényhez érkeztem. Elöttem egy igen nagy tó támadt. Ebben a tóban a víz nagyon forr. Én, mondja, megálltam, gondolkodtam: Mi ez? Itt nem volt tó és most tó van. Azt mondja: — Én senkitől sem félttem, de akkor nagyon félttem és hazajöttem. Semmit se találtam. Még hallottam az emberektől, [hogy] nem kell félni. Akármí ötlük a szemedbe, te [csak] menj mindig és azután megtalálod ezt a virágot. Ha ezt a virágot megtalálod, te mindent fogsz tudni, ami a jövőben lesz és a múltban volt (tkp. mögött[ünk] marad).

10. Az ember és a medve

Egyszer az ember és a medve ketten találkoznak, beszélgetnek: — Nosza — mondja az ember a medvének — vessünk mi ketten répát! — mondja. [Ők] ketten répát vetnek. Bizonyos idő múlva (tkp. sokáig, kevés ideig lesz) a répa megnő. Az ember meg a medve ketten a szántóföldre jönnek megnézni a répát. Nézik: a répalevél csak úgy hullámzik. Nagyon szépen nőtt. Ketten elkezdik a répát kiszedni. Beszélgetnek, társalognak. — Medve — mondja [az ember] — te melyiket veszed? — mondja. A medve feleli: — Én a levelét veszem — mondja. — Én a gyökerét veszem — mondja az ember. Ketten végeznek a szedéssel. A medve hazaviszi a levelet, az ember a répát viszi. Végeznek a [haza]hordással.

Az ember kevéssel aztán, [mintegy] három nap múlva, a medvéhez ment [őt] vendégül hívni. Meghívja a medvét. Az ember felesége nagyon jól (főzve) elkészíti a répát. A medve eljön az emberhez vendégségbe. Az ember felesége [meg] az ember hozza a főtt répát a medvének enni. A medve eszik. Gondolja magában: — Az ember engem megcsalt — mondja. — [Ez] nagyon jó, ízletes étel (tkp. enni).

A medve aztán jóllakik. [Ő is] meghívja az embert magához vendégségbe. Az ember [ezt] gondolja: — Vajon menjek-e vagy mi?

Fél.

Az ember aztán elmegy a medvéhez. Bemegy [hozzá]. A medve egy nyaláb répalevelet tesz az asztalra. — Ember, egyél! — mondja. Az ember úgy tesz (tkp. látszik), mintha ennék. A medve nagyon eszi, ropogatja. Az ember aztán elmegy és hazajön.

Aztán ősz lesz. A medve megint az emberhez jön. — Nosza, ember — mondja — vessünk ketten együtt búzát! — mondja. A medve gondolja magában: — [Most] meg én csalom meg (tkp. viszont) az embert — mondja. — Nosza — mondja az ember — vessünk — mondja. Ketten (megint) nagyon vetik a búzát. Végeznek a vetéssel. A búza nagyon szépen nő. Elmennek megnézni ketten, a medve meg az ember. A búza hullámszik, mint a tó vize. A búza megéri. A medve az emberhez jön. [Így] szól az emberhez: — Te, ember — mondja —, melyiket (azaz: melyik részét) veszed? — mondja. Az ember megmondja a medvének. A medve [így] szól: — Én a gyökeret veszem — mondja —, te vedd a tetejét, egy hüvelyknyit!

Az ember meg a medve végez az aratással. Az emberhez viszik a búzát. Az ember kicsépli a fejét, a medve hazaviszi a szalmát.

Az ember megőrli a búzát, kenyeret vet [a kemencébe], megsüti. Aztán meghívja a medvét vendégségbe kenyeret enni. A medve eljön vendégségbe. A medvét megkínálja kenyérrrel. A medve [így] szól: — Nagyon jó.

Gondolja magában: — Az ember engem megint megcsalt — mondja. A medve távozásakor [szintén] meghívja az embert [magához] vendégségbe.

Az ember másnap vendégségbe megy a medvéhez. A medve egy nyaláb szalmát tesz az asztalra. — Most egyél! — mondja. Az ember úgy is tesz, mintha enné a szalmát. A medve maga ropogatja a szalmát.

A medve nagyon megharagudott az emberre. — Megölöm én ezt az embert bárhol.

A medve nagyon sír. — Az ember igen-igen megcsalt — mondja —, bevarrta a fenekemet tú nélkül — mondja. Nagyon sír. Most sem járnak össze az emberrel, megharagudtak [egymásra].

11. A kecske és a juh

Egykor egy öregasszonynak a kecskéje és juha elment az erdőbe. Mennek, mennek és az erdőben egy farkas(fej) koponyát találnak. Ezt a kecske a zsákjába dugja. Ismét mennek tovább. Mennek, mennek, és beesteledik. Az erdőben (illat). egy lucfenyő alatt tüzet gyújtanak és lefekszenek. Ez idő alatt a tüzet látva tizenkét farkas jön (Pl.) [oda]. A farkasok meg akarják enni a kecskét és a juhot. A kecske nem ijedt meg, azt mondja a juhnak: juh cimbora, főzz húsleves! — mondja. A húst a zsákból (inesz.) vedd! Ott tizenkét farkasfej van, a [leg]nagyobból főzd [a levest].

Ezt hallva a farkasok nagyon megijedtek és gyorsan elfutnak. Futnak, futnak és találkoznak a medvével és ezt mondják: — Jaj, medve cimbora — mondják —, az erdőben a juh és a kecske, íme, megesszik a fejünk. Valamilyen farkasfejből levest főznek. Még tizenkét farkasfej van a zsákjukban. A medve így szól a farkasokhoz: — Miért ijedtetek meg? A juh és a kecske megijesztettek benneteket? Gyerünk, menjünk vissza és együk meg a juhot és a kecskét.

A juh és a kecske hallották a visszajövetelüket és nagyon megijedtek, nincs hova bújniuk (tkp. bemenniük). Aztán egy lucfenyő hegyébe (tkp. fejébe) másznak. A medve [és] a farkasok arra a helyre jönnek. Nézik, nincs se a juh, se a kecske. Nem tudják, hova mentek. Aztán a medve varázslásba kezd. Ezt hallva a juh nagyon fél és elrondítja magát. Ő maga meg féltében lebukfencezik a luc tetejéről. Eközben a kecske nagyon hangosan ezt kiáltja a luc tetejéről: — A varázsolót fogd meg!

A kiáltástól a farkasok és a medve nagyon megijednek, és az erdőbe futnak. A juh és a kecske a maguk ravaszságával megszabadulnak az ellenség kezéből, és reggel megérkeznek öregasszony gazdájukhoz.

12. A cseremisiz lakodalom

A legény elmegy lánynézni. A lányt megnézve [vissza]jön. A lány tetszett neki. Azt mondja az apjának: — Apám, menjünk el a lányhoz eljegyzést kötni (tkp. itatni). Azt mondja az apa a feleségének: asszony, mondja, túrósbélest, lepényt csinálj, megyünk eljegyzést csinálni (tkp. lányitatni) a fiúnak. Az apa egy hordó pálinkát vesz, egy vödör méhsört. A lepényt, a túrósbélest, a kenyeret a bőrzsákba rakják. Befogják a lovat és elnyargalnak. Kérőt [is] visznek magukkal. Megérkeznek és bemennek a lány[ék]hoz. Kirakják az asztalra a kenyeret, a lepényt [és] a túrósbélest. A pálinkáshordót a szent (tkp. isten) sarokba* állítják, s elkezdnek beszélgetni a lánnyal meg az apjával. [Azért] jöttünk, hogy eljegyezzük (tkp. itassuk) a lányotokat a fiunkkal. Beszélgetve, beszélgetve megegyeznek és elkezdnek inni. A lány kendőt ad a legénynek. Aztán megbeszéli az aradíjat. A lány apja [ezt] mondja: — ötven rubel aradíjat kérek (tkp. veszek).

Megbeszéli, milyen napon kell csinálni a lakodalmat.

Aztán hazamennek. Otthon elkezdnek készülni a lakodalomra. Sört főznek, pálinkát vesznek, meghívják a rokonaikat. Megmondják, milyen napon lesz a lakodalom. Ezen a napon jönnek a rokonaik. Meghívják a faluban a szomszédaikat. — Gyertek (tkp. menjete) a lakodalomba — mondják. Íme összegyűlnek, dudás, dobos lesz, vőfély lesz, násznagy, lakodalmi pap lesz, koszorús (tkp. lakodalom) asszony mintegy öt lesz. Elindítják a lakodalmi menetet (tkp. lakodalmat). Megszólaltatják a dudát, elkezdik verni a dobot. A lakodalmas nép elkezd (Pl.) táncolni, dalolni.

Mennek a lányhoz. Díszes szerszamos [lovat] fognak be, csengősen (tkp. csengővel) nyargalnak ki. Betérnek a lányhoz.

13. [Szerelmi] kötés

Felkél a reggeli nap anyja kebeléből, amint a világ népeit (Sg.) nézi, ez a Palagija is úgy nézzen (engem)! Az én látásom nélkül egy percig se bírja ki! Amint a reggeli nap a világ népeit (Sg.) megkerülve (tkp. körül) anyja keblére megtér, ez a Palagija is úgy legyen hozzám kötözve! — A hold felkél anyja kebeléből, amint a világ népeit (Sg.) nézi, ez a Palagija is úgy nézzen engem. Az én látásom nélkül egy percig se bírja ki! Amint a hold a világ népeit megkerülve (tkp. körül) anyja keblére megtér, ez a Palagija is úgy hozzám legyen kötözve! — A csillag anyja kebeléből felkél; amint a világ népeit (Sg.)

* A szobának az a sarka, ahol a szentkép áll.

nézi, ez a Palagija is úgy nézzen engem. Az én látásom nélkül egy percig se bírja ki! Amint ez a csillag ragyog, ő is úgy izzon érettem! Az én látásom nélkül egy percig se bírja ki! — Amint hetvenhét különféle madár költ, amint a fiókáik az anyjukhoz kíváncsognak, úgy ragaszkodjon hozzám ez a leány! Egy percig se bírja ki az én látásom nélkül! Amint a székesegyház és az Úr és az Úranyja templom szembenéznek egymással, ez a lány is úgy nézzen! Egy percig se bírja ki látásom nélkül! — Amint a cár nagy vásárjában (az emberek sűrögnek (tkp. forrnak), (úgy) epekedjen (tkp. forrjon) az ő lelke én utánam (tkp. érettem)! Az én látásom nélkül egy percig se bírja ki. — Amint a tyúk kikölti a csibéit, (s) amint a csibe az anyja nyomában ragaszkodva jár (Pl.), az a lány is ragaszkodva járjon énhozzám! Az én látásom nélkül egy percig se bírja ki! — A tehén borjút ellik, amint a borjú böggve jár az anyja nyomában, ez a lány is én utánam ragaszkodva járjon! Amint a bárányok bégetve járnak az anyjuk nyomában, ez a lány is olyan ragaszkodva járjon az én nyomomban! — A ló csikót ellik, amint a csikóért nyihog, ez a lány is (úgy) nyihogjon érettem! — Amint a bojtortján beleakad (az emberbe), úgy akaszkodjon ez a leány is belém a bojtortjánhoz hasonlóan! Látásom nélkül egy percig se bírja ki! — Amint a szurok és a gyapjú összeragadnak, ez a lány is úgy ragadjon hozzám! Látásom nélkül egy percig se bírja ki! Ahogyan az enyv megragad, ez a lány is úgy ragadjon (hozzám)! — Amint a kovácműhelyben az állón a forró vas, miközben ütik, odatapad, ez a lány is a vashoz hasonlóan tapadjon énhozzám. Amint Darja és Marja szembenéznek egymással, úgy nézzen (ő) engem, látásom nélkül egy percig se bírja ki! — Amint az ablak és a kemence egymással szembenéznek, úgy nézzen ő engem! Látásom nélkül egy percig se bírja ki! — Amint a kemence tüze fűti a házat, az ő lelke is (úgy) égjen én érettem a kemence tűzéhez hasonlóan! Látásom nélkül egy percig se, egy másodpercig se bírja ki! — Amint a kilincs az ajtóhoz van erősítve, ő is úgy legyen hozzám erősítve! Látásom nélkül egy percig se, egy másodpercig se bírja ki! — Amint a lucfenyőgyanta a lucfenyőhöz ragad, úgy ragadjon az ő lelke hozzám! — Amint földben a fűgyökér környeskörül megkapaszkodik a föld(ben), az ő szíve (tkp. szíve-mája) is úgy kapaszkodjék belém! Látásom nélkül egy percig se, egy másodpercig se bírja ki! — Amint a kemencetűz ég, (úgy) égjen értem a lelke állandóan, látásom nélkül egy percig se, egy másodpercig se bírja ki!

14. A nagyot mondó vadász

Elment három testvér vadászni. Az erdőbe mentek, estig járkáltak. Este ott kellett hálniuk. De ők nem dohányoztak, ezért nem vittek [magukkal] gyufát, és semmihez sem tudtak kezdeni, és [így] szólnak: — Valahol itt van tűz.

Egyikőjüket felmászattják a fára. Felmászva, az egyik irányban tüzet látott. — Lám, mondja, itt tűz látszik. Menj, mondja, amerre én mutatok!

A legnagyobb testvér elment. Valóban megtalálta a tüzet. Egy öreg ül a tűz mellett. — Adj isten (tkp. egészséget), öreg! — mondja. — Fogadj isten (tkp. jól van), fiam! — mondja. — Bátya, adj nekem tüzet! — mondja. — Adok, fiam — mondja. — Táncolni tudsz-e?

— Nem tudok.

— Dalolni tudsz-e?

— Nem tudok.

— Mesét mesélni tudsz-e?

— Nem tudok — mondja. — Na, fiam, nem adok tüzet — mondja.

Ő megfordult és elment. Visszaérkezik az öccseihez és mondja: — Nem ad tüzet — mondja. — Valamiért nem ad — mondja. — Nosza, menjen el a középső testvér! — mondja. No, ő el is ment. Odaérkezett, megtalálta. — Adj isten (tkp. beszélsz)! — mondja. — Fogadj isten (tkp. jól van), fiam! — mondja. — Bátya, adj tüzet! — mondja. — Nekem nincs gyufám — mondja. — Adok, adok, mondja, fiam. Táncolni tudsz-e? — mondja. — Nem tudok — mondja. — Dalolni tudsz-e? — mondja. — Nem tudok — mondja. — Mesét mesélni tudsz-e? — mondja. — Nem tudok — mondja. — Na akkor nincs tűz.

Ő is visszaindult és mondja: — Nem ad tüzet — mondja. — Hogy-hogy nem ad? — mondja a legkisebb öcs. — No, én magam megyek! — mondja. No, el is ment. Odaérkezett, megtalálta a tüzet. Az öreg a tűz mellett ül. — Adj isten (tkp. jól beszélsz), bátya! — mondja. — Fogadj isten (tkp. jól van), fiam — mondja. — Bátya, adj tüzet, nekünk nincs gyufánk! — mondja. — Jól van, fiam, adok — mondja. — Táncolni tudsz-e? — mondja. — Nem tudok — mondja. — Dalolni tudsz-e? — mondja. — Nem tudok. — Mesét mesélni tudsz-e? — mondja. — Tudok — mondja, csak a mese fonalát (tkp. lábát) nem szabad elszakítani (tkp. eltörni). Ha megszólalsz száz rubel (pénzt) adsz.

— No, jól van — mondja az öreg.

— Én az erdőben jártam. Este lett. Egyszerre farkasok kezdtek ordítani, nagyon sokan. Féltem tőlük és felmáztam egy görbe hársra. Annak a sudara félig a földbe volt akadva. Miután oda felmáztam, a [fa] sudara kiszabadult. A görbe hárs nagyon erősen hajlongani kezdett. Engem az így magasra felhajított. A felhőig érve, megfogóztam a felhőbe[n]. Most már nagyon magasán vagyok. Hogyan szálljak le innen? Én ott elég sokáig éltem. Meg is tetvesedtem. Egy tetűt felneveltem. Volt egy kis kenyérem. A kenyérmorzsát megettem a tetvemmel. Olyan nagy lett, mint én. Én aztán megöltem a tetvet, a bőrét lenyúztam. Aztán a bőrből fonalat vágtam és összekötöttem. Egyik végét a felhőhöz (tkp. felhőbe) kötöttem és elkezdtem ereszkedni. Ereszkedtem valamennyit, a végéhez értem. Még nagyon magasán vagyok. Aztán felülről levágtam, az alsó véghez kötöttem. Megint ereszkedtem, No, mostmár nincs nagyon messze a föld. Onnan aztán leugrottam. Éppen egy mocsárba jutottam, derékig süppedtem a mocsárba. Éppen ott feküdt egy farkas. Az megijedve felugrott. Én megfogtam a farkát. Ő kihúzott engem a mocsárból. No, ismét este [lett]. Hol aludjam, hiszen megesz a farkas. Az felmászott egy tölgyfatönkre. Az üreges, odvas volt. Én oda bebújtam az aljára. Most már nem tudok (tkp. lehet) kimenni. Eljött a reggel, de sehogysem lehet kimászni. Mi most a teendő? Hogyan [lehet] kimenni. Kitaláltam. Hazamentem, fejszét hoztam, és széthasítottam a tönköt, és aztán kijöttem. Aztán elmentem, a földben egy lyukat találtam. Oda bementem. Olyan a föld itt is [mint fent]. Valahová elvezet. Mentem, mentem, és látom, odább nagy körben vágatnak egy hintóval. Apádat fogta be az ördög.

No, itt aztán megszólalt [az öreg]: — Menj már! — mondja. — Miért mondod ezt? — mondja. — No, bátya? elszakítottad a mesém fonalát, a mesének véget vetettél. Most száz rubelt adsz.

Íme, ez a vadász kapott száz rubelt, és tüzet is vitt.

15. Csordaterelés

Korán reggel a természetvédelmi területre hajtottuk a csordát. Az Ilandowo partjára tereltük. A csorda nagyon jól legelt (tkp. járt). Mi csak üldögéltünk. Nézem, az egyik tehén bőg. Hazahajtottuk a csordát. A tehén gazdája szid engem: — Miért fejtétek (tkp. fejve ettétek) meg a tehenet? — mondja.

Másnap más helyre hajtottunk. A tehén nem bőg. Délután az Ilandowora hajtottuk [a jószágot]. A tehén ismét bőg. Közel menve megnéztük. Látjuk: egy sikló (tkp. nyírkéreg fejű kígyó) szopja a tehén tejét. Vastag, hosszú; két méter hosszúságú lehet. Mi bottal agyonvertük. A tej kifolyt belőle. A csordás[om] azt mondja: — Csináljatok sós vizet! — mondja. Sós vizet csináltunk, [és] ráöntöttük. A kígyó menni kezdett. Mi ismét az ostorra kötöttük, és csapkodtuk. A kígyónak leszakadt a feje. Hazamentünk, van tej. Azt mondja a tehén gazdája: — Ma jóltartottátok — mondja.

Más napon is volt teje [a tehennek].

16. Hogyan készítik a méhsört

Száraz viaszt, kevés mézű viaszt, fiasításos viaszt forró vizet ráöntve kifacsarnak. A levet szintén átfolyatják. Aztán megkóstolják az édességét, s ha nem [elég] édes, mézet tesznek hozzá, amennyit kell [ahhoz, hogy] megfelelő legyen. Aztán élesztőt tesznek hozzá. Ha nincs régi méhsör-élesztő, [akkor] árpasör-élesztőt használnak [tkp. vesznek]. Az árpasör-élesztőbe keltetőnek édes mézeshvizet* tesznek és ezt meleg helyre rakják. Mikor az élesztő kelni (tkp. emelkedni) kezd, a méhsörbe dobják. A méhsörös dézsát jól lefödve lekötozik. A tetejére párnát tesznek. Ezt a kádat melegebb helyre teszik. Miután a méhsör jól kiforr (tkp. érkezik), hideg helyre rakják.

17. Tészta vitéz

Egy öregember meg egy öregasszony nagyon sokáig élt (Pl.). Gyermekük egymás után haltak el (Sg.). Nem tudták mi tévők legyenek és gondolták, hogy így tesznek: befűtötték a kemencébe és tésztából kisgyermeket csináltak és száradni tették a kemence padmalyába.

Az öreg aztán szántani ment. Miután az öreg szántani ment, sok vagy kevés [idő] múlva a padmalyon lévő gyerek megelevenedett. Miután megelevenedett, a gyerek beszélni is kezdett. — Anyám — mondta —, apámnak kenyeret viszek enni, oda, ahol szánt.

Anyja [így] szólt: — Nem találod meg apádat, nem ismered.

A gyermek [így] szólt: — Adj kenyeret, elviszem apámnak!

Az anyja odaadta a kenyeret.

A gyerek fogta a kenyeret s elvitte az apjának. [Oda]ért a szántóhelyre és [így] szólt: — Apám, kenyeret hoztam.

Apja [így] szólt: — Kinek a fia vagy?

— Miért [kérdesz]? Én a te fiad vagyok.

Apja elképedt. A fiú [oda]adta a kenyeret apjának és elment.

A fiú hazajött. Hazajött és a lónak [abrákot] kezdett keverni. Alighogy befejezte a

* Kedvelt alkoholmentes ital a Volga-vidéken. Oroszul *syta* az ital neve.

keverést a lónak, megjött az apja a szántásból. Apja [így] szólt anyjának: — Keverni kell a lónak [abrákot]! Anyja [ezt] felelte: — Fiad [már] kevert a lónak.

Apja elképedt: — Micsoda fiunk lett?

Miután apja délben evett, ivott, a fiú falabda[ütő] botot kezd kérni. — Csinálj [nekem, tkp. adj] falabdát és [ütő]botot! — mondja. Apja csak kis vesszőből csinál, s [oda]adja [neki]. A fiú fogja a labda[ütő] botot és üt [vele]. A labda[ütő]bot eltörik. Apja nagyobbat csinál és ad [neki].

A fiú kimegy az utcára és játszani kezd a falabdával. Nagyon sok utcán járó embert megölt [vele]. A falu[beli]ek szidni kezdik: — Ez[ek] micsoda gyereket találtak? Apja nem tudja, mit tegyen a gyermekkel. Apja gondolja magában (tkp. lelkével), megöli a gyermeket. Apja [így] szól a gyermeknek: — Eredj az erdőbe! — mondja. — Még tavasszal teheneket küldtem volt az erdőbe. Hajtsd (tkp. hajtva jöjj) [haza], fiam, az erdőből.

A fiú fonat egy igen nagy ostort és miután megfonatta, az erdőbe megy [haza]hajtani a teheneket. Csupa erdei tehenek (jávorszarvasok). Apja becsapta a fiút, hogy megölje. A fiú az erdőből kihajtott minden jávorszarvasost. [Haza] is hajtotta a faluba. A faluvégről kiáltotta: — Apám, nyiss kaput!

Apja kaput nyit. Az udvarra csupa (tkp. folyton) jávorszarvasokat hajt be. Apja nagyon elhúl.

Másnap megint [így] szól az apja: — Fiam, az erdőben járnak a csikaim. Hajtsd [haza], fiam! — mondja. A fiú megint fogja a nagy ostort és az erdőbe megy. Miután az erdőbe ért, kihajtja [őket] az erdőből. Miután kihajtotta [őket], nézi, csupa (tkp. mindig) farkas. Gondolja magában (tkp. lelkével) a fiú: — Apámnak nincs [is] csikaja, mind farkas. Apám becsapott engem, s azért küldött el, hogy megöljön. Most [haza]viszem a farkasokat apámhoz.

A faluba hajtotta [őket]. A falubeliek elhültek, nagyon megijedtek. A fiú [ezt] kiáltotta: — Apám, nyiss kaput! Anyám, nyisd ki a baromudvar ajtaját!

Apja kinyitotta a kaput és ijedtében beszaladt a házba. Anyja ijedtében összerogyott. Apja megint nagyon elhült.

Apja és anyja ketten [így] szólnak: — Most már mit kell tenni ezzel a fiúval? Elpusztít minket ez a fiú. Megint az erdőbe kell küldeni ezt a fiút!

Apja [így] szól a fiához: — Fiam — mondja —, három év óta nem fizetnek nekem adót öcsém. Hajtsd [haza] őket! — mondja.

A fiú fogott egy nagy gerendát és az erdőbe ment. A fiú az erdőbe ért és keresi apja öccseit. Embert egyáltalán nem talált az erdőben. A fiú [ezt] gondolta: — Apám — mondta — becsapott engem. Ember nincs itt egyáltalán, csupa (tkp. mindig) medve [van] itt. Ezeket a medvéket most összeterelem, s [haza]viszem — gondolja magában.

Ezeket a medvéket hajtani kezdi az erdőből. Kihajtja a medvéket az erdőből. Ezeket a medvéket nagyon erősen veri, veri és a faluba hozza. A falubeliek nagyon megijedtek. A fiú, miután a kapu elé ért, [ezt] kiáltja: — Apám, nyiss kaput! — mondja. — Anyám, nyisd ki a vermet (pincét)!

A fiú a verembe hajtja be a medvéket.

Aztán apja, anyja nagyon megijed, nagyon kezdenek búsulni. Ez a fiú [így] szól: — Apám, anyám, ti engem talán meg akartatok (a lelketek gondolta) öletni. Ne féljete,

ne búsuljatok! Én oda megyek, ahova a fejem visz (tkp. bemeget) — mondja a fiú. [Így] szól az apjához: — Azokhoz megyek, akik már tizenkét év óta nem fizettek neked adót — mondja. — A halál angyalaihoz megyek.

Apjától, anyjától elbúcsúzik, kimegy és útra kel.

Miután Tészta vitéz nagyon sokáig ment az erdő közepén, az erdő közepén meglátott egy embert. Tészta vitéz kérdi ettől az embertől: — Hova vezet (tkp. megy) ez az út? — mondja. Az ember feleli: — Ezen az úton ne menj, bátya. Ezen az úton van az Erdeifenyő vitéz.

Tészta vitéz [így] szól: — Akkor én most ezen az úton megyek.

Miután sokáig vagy kevés [ideig] ment, látja az erdő közepén, [hogy] Erdeifenyő vitéz áll [ott] és az erdeifenyőt [úgy] nyúvi, mint a kendert. Tészta vitéz [oda]megy és [így] szól Erdeifenyő vitézhez: — Hej, de erős voltál — mondja. Erdeifenyő vitéz feleli: — Van nálam még erős[ebb] is: Vas vitéz.

Tészta vitéz [így] szól Erdeifenyő vitézhez: — Megtalálsz Vas vitézt? — mondja. Erdeifenyő vitéz feleli: — Megtalálok — mondja. — Ha megtalálsz, nosza, menjünk!

Tészta vitéz és Erdeifenyő vitézek miután sokáig vagy kevés [ideig] mentek, Vas vitézhez érnek. Vas vitéz a vasat lábával taposva, taposva töri el. Tészta vitézék látják, hogy eltörte és [így] szólnak Vas vitézhez: — Haj, [de] erős voltál! Vas vitéz feleli: — Én — mondja — nem vagyok erős, nálam van még erős[ebb]: Hegy vitéz.

Erdeifenyő vitézék kérdezik: — Megtalálsz — mondják — Hegy vitézt?

Vas vitéz feleli: — Megtalálok — mondja. — Ha megtalálsz, nosza menjünk!

Miután sokáig vagy kevés ideig mentek, megérkeznek Hegy vitézhez. [Már] messziről látják, [hogy] Hegy vitéz egyik hegyet a másikra hordja. Odaérnek és mondják Hegy vitéznek: — [Azt] mondták, hogy te vagy a Hegy vitéz.

Tészta vitéz [így] szól: — Nosza — mondja —, menjünk azokhoz, akik apámnak nem fizetik az adót (tkp. adófizetés nélkül élőkhez)!

Ezek a vitézek együtt (tkp. összegyűlve) mennek.

Miután nagyon sokáig mentek, megérkeznek az erdő közepén egy házhoz. A ház egészen (tkp. mindig) vasból [volt] öntve. Sehol (tkp. sehogy) sincs rés (tkp. hely), ahol bejuthatnának. Tördelni kezdték. Miután összetörték, behatoltak. — Itt voltak az apámnak adót nem fizetők.

A halálangyalokat verni kezdték. A halálangyalok [így] szóltak: — Ne verjétek bennünket! Miért vertek?

— Tészta vitéz [így] szól: — Apámnak miért nem fizetitek az adót? — Amennyit kértek, annyit adunk.

A halálangyalok tizenkét szekérteher pénzt adtak. Elveszik és hazamennek a vitézek.

Megérkeztek Tészta vitézhez és bementek. Tészta vitéz [így] kiáltott: — Apám, nyiss kaput — mondja. Apja kaput nyitott és beeresztette. — Apám — mondta —, pénzt hoztam. Élj ezzel a pénzzel életed végéig!

Tészta vitéz [így] szól: — Többé engem te ne láss, én tégedet nem foglak látni — mondja és köszön és eltávozik.

18. Az első és a második feleség

Egyszer egy embernek nagyon szép felesége volt. Minden évben gyermeket szült. Aztán sok gyermeke lett. Miután sokáig élt, a felesége megvakult. Miután megvakult, férje másik leányt vett feleségül. Avval a két asszonnyal az az ember sokáig élt. Második (tkp. kis) felesége egyáltalán nem szült gyermeket, meddő volt. Az első (tkp. nagy) feleségnek sok gyermeke volt. A második feleség nem szívelte (tkp. nem nézhette) az első feleség gyermekeit.

Miután sokáig éltek, egyszer a második asszony apja vendégül hívta leányát és vejét. A második asszony az első asszonynak előre kígyót készített enni, hogy megölje. Aztán ajándékot készítvén, a második asszony és férje elindult [felesége] apjához vendégségbe. Mikor vendégségbe indult, a második asszony az üstbe kígyót tett az első asszonynak azt mondva: — Főzzétek és egyétek meg!

Miután elmentek vendégségbe, az első asszony vak szemével kotorászva, tapogatózva gyújtott be a tűzhelybe, azt gondolván, [hogy] az üstben hús van. Az üst forrni kezdett. Miután forrásba jött, ez a vak asszony odament az üstöt megkavarni. Mikor az üstöt kavarta, miközben a kígyó főtt, a gőze a szemébe ment. Miután a gőz [a szemébe] ment, szeme kezdett kinyílni. Mikor szembe nyílni kezdett, szemét a gőz fölé tartotta. Miután sokáig [oda]tartotta, a fővő kígyó gőzétől kinyílt a szeme. Miután a szeme kinyílt, megörült és [így] szólt: — Köszönet, hogy asszonytársam [ezt] beletette.

Miután a hús megfőtt, kivette az üstből. Láta, hogy kígyó főtt az üstben. — Asszonytársam — mondta —, hogy megöljön, ezt a kígyót tette bele, mondván „egye meg a kígyót és haljon meg!”, de köszönöm, hogy [ezt] tette [az üstbe]. Ha kígyóhús is, [annyira] örülök szemem kinyílásának, hogy megeszem a kígyóhúst — mondta és megette.

Miután három éjszakát aludt, megjött (Pl.) a második feleség a férjével a vendégségből. Az első asszony meglátta megérkezésüket, és kiszaladt eléjük fogadni [őket]. A második asszony és férje [mind]ketten meglátták és elhültek, hogy kinyílt a szeme.

Aztán a második asszony [így] szólt: — Vak embernek jó a kígyóhús is, az üstbe [azt] tettem — mondta. — Megette a kígyóhúst, meggyógyult, kinyílt a vak szeme.

Aztán sokáig [vagy] kevés ideig éltek együtt, a második feleségnek egy gyermeke sem született. Egyszer a második asszony levest főzött (tkp. készített). Miután a leves főni kezdett, a megkelt tésztát kezével egyenként dobálta bele az üstbe. — Nekem nincs fiam, leányom, aki megeszi, majd; az első asszonynak a gyermeke[i] eszi[k] meg — mondta, s mikor a tésztát a forró vízbe (tkp. üstbe) hányta, a forró víz a két szemébe fröccsent. Mindkét szeme kiégett és összezsugorodott a forró levestől, vak lett. Azután [így] szól bosszankodva magára: — Másnak a gyermekét nem szívelhettem (tkp. nem bírtam nézni) — mondta —, az első asszonynak rosszat kívántam, kígyót tettem az üstbe, hogy egye meg és haljon meg — mondta. Az első asszony megette azt a kígyót és kinyílt a szeme — mondta. — Most már magam maradtam az első asszony gyermekeinek a gondozására (tkp. nézésére) — mondta. (Az első feleség gyermekei gondozzák.)

Beteljesedett a mondás: — Ha másnak túvel ásol sírt, magadnak bunkóval (faásóval) ásol. Ez (tkp. az) a mondás igaz volt — mondta.

A mese arra, én erre.

19. S. G. Čavajn: Az erdőben

I.

Élt hajdanában a Vjatka mellett egy cseremis. Tojka volt a neve. Nagyon nagy (tkp. sok) volt az ő vagyona. Minden vagyonánál drágább volt [azonban] az ő két gyereke — a lánya és a fia. A lánya neve Čazi [volt], a fiúé Ozi. Az öreg Tojka Čazija immáron felserdült, Ozi is utolérte a nénjét. Čazi és Ozi szabadon, az erdő közepén nőnek. Az öreg Tojkának, mikor elnézi őket, örül (tkp. emelkedik) a lelke.

A nővér és az öcs nagy egyetértésben élnek. Ők ketten sohasem civakodtak. Ozi és Čazi néhanapján bemennek az erdőbe. Ozi nyilat és íjat visz [magával]. Čazi pedig bogyószedni nyírhéjputtonyt (visz).

Ozi és Čazi egyszer így az erdőbe mennek, és sokat járnak [ott]. Aztán kimennek a Vjatkához, [és] leülnek egy nagy tölgyfa alá pihenni.

Meleg nap [van]. Környeskörül a virágok (Sg.) tetején méh és dongó zümmög (Pl.). A fák koronáján madarak énekelnek. Odébb a sűrűben fülemüle fütyül csattogva. A Vjatka vizében a halak fel-felvillanva (ugrálva) játszanak.

Čazi és Ozi az egész világot elfeledve a vízbe nézve ülnek. A víz szüntelen folyik, a hal nyugvás nélkül játszik, a fülemüle örvendezve hangicsál!...

Jaj, Čazim, Ozim! Gyorsan menjete el innét, hátra se nézve (tkp. hátra nézetlenül) fussatok! Menjete gyorsan haza apátokhoz. Az erdőben a tatár kán katonái járnak... Oh, Čazim, Ozim, az én hangom nem halljátok, közelebb nem jöttök.

A Vjatka vizén (abl.) nagy csónak közeledik (tkp. jön). Tojka gyerekei mögött (abl.) tatár csapat tűnik föl.

Íme, odaértek a tatár katonák. Íme, Ozit és Čazit megfogták, megkötözve a csónakjukba vitték [őket]...

Szegény (tkp. bánatos) Tojka! Fiad, lányod nem látod többé! A Vjatka vize csobogva folyik, az eszméletét vesztett Čazit és Ozit a csónakkal messze idegen földre viszik.

Sokat búsul a boldogtalan Tojka. Az egész erdőt átfésüli. Az erdőbe menve kiabál — semmi sincs. Néha a távolban mintha „hahó” visszhangzana (tkp. visszhangzik). Tojka odafut, ahol ez a hang hallatszik — ismét senki!

II.

Ha elkezdené az ember elmondani, hogy hogyan élt Čazi és Ozi a gonosz kán kezében, nagyon sokat kellene írni. Én csak egy-két szóval szeretném felmondani.

Ozi, miután rabszolga lett, valahol (illat.) elpusztult. Čazi ezt nem tudta. Čazit egy főember feleségévé tette.

Čazinak két fia született. Egyszóval Čazinak nem ment jól a sora (tkp. jó létet nem látott). A fiait meg sem mutatták neki. A két fia azt gondolta magáról, hogy tatár. Néha a kán más katonáival együtt cseremiszt, orosz t rabolni járnak. Čazit ők nem tartották anyjuknak. A tatár asszonyok pedig gyaur čerməsnek szidták.

(Így) nagy rabságot szenvedve (tkp. túrve) Čazi harminc évet élt a tatár főemberrel. Aztán megöregedett, alkalmatlan lett a munkára. Ő mostmár senkinek sem kellett, a kapzsi főember visszavitte Čazit a Vjatka vize mellé.

Čazi sokáig sírdogál a Vjatka partján (tkp. szélén). Körbe jártatja a tekintetét: csend [van]... A nap [ahhoz] hasonlóan szép, mint mikor Čazi és Ozi a tölgyfa alatt ültek!

A Vjatka vize szüntelen folyik, a fülemüle örvendezve dalol! Čazinak nagyon fáj a szíve.

— Mihez kezdjek (inf.) most? Hova térjek (inf.) be?! — gondolja fájó szívvel (tkp. szívfájdalommal) Čazi, és a part felé lépdel. A Vjatka vizében suhogás hallatszott, aztán a víz felszíne hullámot vert és — Čazi [már] nincs is a parton!... A bánatos, sokat szenvedett Čazit kebelébe vette a Vjatka vize.

A víz szüntelen folyik, a vízben hal játszik... A fülemüle örvendezve énekel...

Odébb, a vízszélen (tkp. parton), fejét kidugva béka brekeg a maga módján...

III.

Este. A magasból lenéz a hold, megvilágítja a Vjatka vizét. Környeskörül sötétség. Az erdőben maradt cseremisiz gyorsan hazafelé megy. Csak a halász jár varsáit vizsgálva (tkp. nézegetve).

Ó, milyen kellemes, édes érzés fogja el az ember lelkét (tkp. milyen szépen, édesen érződik a léleknek) az erdőben a nagy víz mellett holdas éjjelen. Környeskörül minden élőlény (tkp. lelkes) alszik. Csak a hold világítja meg fentről a szép [és] ijesztő erdőt.

A cseremisiz halász szaporán lépkedve megy a kunyhójába. [Ezt] gondolja magában: — [Ez] itt nem nagyon jó hely... Régen itt — azt mondják — egy asszony belement a vízbe... Mihamarébb tüzet kell rakni...

A cseremisiz a kunyhójában ül, a tűz lobogva ég.

Később éjszakára jár. Éppen éjfélkor a Vjatka felől zuhogás hallatszik, és egy emberfej bukkan a víz felszínére. A haja fehéres, hosszú. A hold világít, a víz színén csónak látszik. A csónakban az emberek árnyékhoz hasonlóan elmosódón látszanak. Közöttük egy asszony árnya... Aki nem tudná (tkp. tudja) [annak] megmondjuk: ez az asszony Tojka lánya, Čazi. Őt a gonosz (tkp. ellenség) kán a vízbe vetette. Čazi most vízi szellem (tkp. ördög) lett. Olykor a víz színére emelkedve [ezt] kiáltja: — Ellenség!... Meneküljtek... Apám!... Ozi!... A nyilad...

Olykor dalol:

Friss szellő fujdogál,
a fa levelét megrezdíti.
A Vjatka vize folydogál,
kics csónakot sodor [magával].
Annak a csónaknak a fenekén (tkp. belsejében)
egy szép lány üldögél,
apjának, anyjának
szíves (tkp. jó) üdvözetet küld...

Ismét sírás, a gonosz főembert szidó hang hallatszik. Túlhan hajnal (tkp. reggel) idején kakas kukorékol (tkp. dalol). A vízben zuhogás hallatszik... És ismét minden (tkp. minden helyen) elcsendesül.

A napkelte helyén vöröszik a hajnal. A cseremisiz halász felébredve megy megnézni a varsáit.

20. Šabdar Osâp: Semâk [ünnepe]

1.

A szép nap merőn nézi ragyogó szemével a zöld tájat (tkp. földet). Lenn a földön: az utcán, a rét laposán, meg más helyen, ahova nem ér a szél, tikkasztó meleg van, még lélegezni is nehéz. Csak [kinn] a rozsföldön [van] kissé hűvös[ebb]: valahonnan az erdő felől jövő langyos szellő szelíden lengedezve a fejét hányó rozstot a Volga vizéhez hasonlóan hullámoztatja... Ilyenkor megörvendeztetí az embert meg minden más teremtményt (tkp. lelkest) az árnyékos erdőben a lucerdő alatt megbújt, gyanta- és virágillatú reggeli hűvösség.

A zöld posztóhoz hasonló rét mentén néhol sárga rongydarabnak tűnve a semâkfű (Borbáalfű) virágzik. Időnként a szél hozta, mézédese réti virágillat kellemesen (tkp. simán) csiklandozza az orrot. E lapos rét közepén ezüstösen kanyargó, néha a zöld cserjésbe vesző (tkp. bemenő-kimenő) folyóvíz tükörként ragyog, a szép nyár kimondhatatlanul megszépíti a természetet.

A rét mentén itt-ott csoportosan hatalmas fehér virágnak tetszve valami mozog: talán a magasan repülő (tkp. menő) fehér hattyúk szálltak le pihenni, vagy a házi (tkp. nevelt) ludak (Sg.) mentek ki fiókáikat (Sg.) vezetve a zsenge füvet legelni (tkp. harapdálni), vagy pedig fehér lúd fehérségű ruhát öltött cseremisiz lányok szedik a sóskát — a távolból nem lehet kivenni. Leghamarabb mégis cseremisiz lányok. Minek is mondjam, ma pihenőnap [van]. Sőt nemcsak pihenőnap — ma van a semâk... A zöld rét közepén külön (tkp. két) csapatban sétálnak (tkp. járnak) a legények és a lányok.

Íme, az egyik csapatból kiáltás (tkp. hang) hallatszik: — Marina-a, gyertek ide!

A két csapat egybeolvadt. Kis idő múltán nótaszó csendült fel...

2.

Bár már nincs messze az ebédidő, Nagy Tumer utcáján még kevés nép látszik. Csak egyik kaputól a másikig gyorsan lépkedő asszonyokat látsz. Az ünnepi lakomát készítik, [és] a szükséges holmikát, edényeket kérik (tkp. veszik) el egymástól. Egyik-másik ház kéményéből (tkp. tetejéből) fürge kis füst[oszlop] emelkedik fel, a nyitott ablakból édes sörilatt, sültillat csap [az ember] orrába. Nagy Tumerban talán még senkise gyújtott gyertyát az ősöknek (tkp. régi embernek). Egyedül Tokmak Sapan ment ki az utcára, [s] dülöngélve tántorog végig rajta. Közben rázendít kedves nótájára:

Szép a szánam (Sg.2.sz.) — nyolc eplényű (tkp. fogú),
szép a herélt lovam (Sg.2.sz.) — kesely lábú,
szép a feleségem (Sg.2.sz.) — szőke szép[ség],
magam [is] szép [vagyok] — szép fekete...

Sapan apó nem tudta megállni, hogy már korán reggel meg ne kóstolja a semâki lakomát, ezért fedetlen fővel, kigombolkozva ment ki, lyukas, szürke botosával felveri az utca porát. [Így] baktatott, [míg] egy kétablakos házzal szemben meg nem állt, és hangosan [tkp. nagyon] [ezt] kiáltja: — Kori komám, vagy-e vagy nem [vagy]? Hej, Kori komám, mondom! Kârçori Miklajâç doma, net? Hej, Kuçeryin? — [Itthon] vagyok, [itthon] vagyok, Sepan komám, te vagy az? — hallatszott ki a házból. — Én,

én hát. Bemehetek megkóstolni a semâki söröd? He? Bemehetek (tkp. talán bemegyek)... — Hm, mit mondjak? Gyere be — mondja Kori apó.

Sapan pedig imbolyogva lépdelve kinyitja a nyikorgó sarkos kaput, és bemegy.

3.

Elmúlt a dél. Az utcán kezdtek feltünedezni az ünneplő emberek (tkp. nép). A lerészegedettek kettesben, hármásban vidáman dalolnak. A falu közepén dudaszó is hallatszott: dudás Mačun ezüstsípú dudája úgy kezdte játszani a hajlékony férfiembe-
reket, mintha csont nélküliek lennének.

A tumeri cseremiszek a kettesével-hármásával vágatató szekereken érkező vendégeik fogadására kimenve, kaput nyitva engedik be őket. A vendégek lovai ezüsttől (tkp. ezüstösen), réztől (tkp. rezesen) csillognak, a rúd körül szebbnél szebb rojtok fityegnek. Maguk is díszesen vannak öltözve: — Az asszonyokon krétához hasonlóan [fehér] ing és zeke, fejükön virágos selyemkendő. Némely fiatalabb asszony zöld őszi vetés színű kaftánt vett magára.

Nyargalva érkezett meg Kori apó lánya és veje. Kori apó maga ment fogadni a lányát és a vejét, és beengedte [őket].

A nap estére hajlott. Az utca teli nép fehér lúdként nyüzsög. A beszéd hangja, az énekszó környeskörül nem csendesedik el. Nagyban megkezdődött a semâk ünnepe. Régebben, a háború kitörése után, ha a pálinka elfogyott, a cseremiszek megtalálták a módját, hogyan üljék meg (tkp. töltsék el) semâk ünnepét: ha volt méz, méhsört főztek, ha nem volt méh, cukorsört, miegymást készítettek. Az ünnep akkor sem telt el (praes.) szárazon.

4.

A cseremiszek tisztelik a semâk ünnepet. Mi mindez ízletes étellel (tkp. lakomával) nem traktálják a vendégüket, milyen kedves (tkp. sima) szóval (tkp. modorral) nem kínálják őket. Az erős méhsörtől, sűrű árpasörtől hajlékonyá lett nyelvük, milyen szavakat nem szól, milyen csendes dalokat nem dalol. Eközben gyakran a duhajság is elszabadul (tkp. elindul), út nyílik a balgaság (tkp. balga ész) számára is. A semâk ünnep kétélű kardhoz hasonló: megtalálja a szép szót is, megmutatja a jó erkölcsöt, [de] kiengedi a durva hangot is, s a csúnya szavakat (Sg.) is elszabadítja (tkp. elmozdítja).

A józanság idején csendesen alvó állati indulat, durva gondolat, részeg fővel csapatostul elszabadulhat. Ilyenkor a gazdag portájával (tkp. házával, kerítésével), befogni való (tkp. befogva kimenő) lovával dicsekedve a szegény ember lelkét egyre szomorítja (tkp. égeti), egyre dühíti. Az asztal mellett is felállva, az egész vendégsereg előtt dicsekedve dalol, nagyzólva mondja: — Mim nincs nekem? A házam ház ugye — a láda [meg], nincs benne rés, ahol az egér belemenjen. A szérűskertemben hány avas asztagom van, tudod? Én! Én mindent meg tudok tenni! [Egy] ilyen nincstelent ötször megveszek, eladok...

A szegény, [aki] máskor fogát csikorgatva tûr (tkp. tûrve járó), részeg fejjel egyenesen odavágja, a gazdag szomszéd kapzsiságát felfedve mondja: — Így hát a gazdag a [kapzsi] természetével, a szegény az eszével... Hej, [te] fukar (tkp. vas borsó)...

Nagy veszekedés támad. Olykor az ököl is összeszorul, a részeg ember kezébe száraz kerítéskaró is kerül. Az égő nyelvről [áradó] düh erővé változik. Valamint a tavaszi napon meginduló víz kilép a medréből, szélteben elárasztja a rétet — [s] a szép tavaszi gyümölcsvirággal együtt nagy bajt is hoz — a folyón át ácsolt (tkp. csinált) hidat, a rémülten álló vízimalmot, olykor a fiatal barmot, sőt lelkes lényt (tkp. embert) is magával viszi... Olyan a semâk ünnep — felszínre hozza, ami az életben jó, gyakran azonban az érdes [oldalt] is.

21. Ja. Eleksejn: Örmököt katonának kísérik

Egy őszi napon Čepiš reggel magára vette a ruháját, [és] ezt mondta Örmöknek:

— Elmegyek apádhoz, megbeszélni valónk van. Neked is tudnod kell [róla]. Gyere utánam.

Örmök sejtette (tkp. a lelke érezte), miért hívják. Nem tudja, mihez kezdjen (tkp. az esze sincs a helyén). Így hát kis idő múltán elment az apjához. Čepiš és az apja beszélgetnek. Čepiš [azt] mondja:

— Neked megint felnőtt egy fiad. Munkára lehet fogni. Szükség esetén Örmökhöz hasonlóan segíteni tudnak neked. Én neked tíz rubelt és hetvenöt (tkp. háromszáz) kopejkát adok. Ennyi pénzt öt év alatt sem látsz. Ráadásul a régi tartozásod is elengedem. Ha megéli, úgysis visszajön. Örmököt elküldjük Lotaj helyett katonának. Neki is letelik az ideje, a fiamat is megváltja.

— Ez így van, Čepiš barátom —, mondja Örmôza apó. — Az ember saját fia az övé. Más (tkp. ember) helyett nem akarózik odaadni. Örmök pedig mostanáig idegen[nek végzett] munkában élt. Az idén magamhoz akartam volna venni és megházasítani (tkp. fejest, farkast akartam volna csinálni belőle). [Most] aztán hogyan legyünk?

— Én nem nagyon bánom. A régi adósságodért el kell vennem a kancádat. Aztán ha fiad elveszed, a tavalyi jaszak (természetbeni adó) törlesztésed végett eladod tán az őszi vetésed? Ha nem, mikor lesz pénzed, mikor fizetsz?! Már megjött az ősz. Hamarosan jön a jaszak [szedő] hivatalnok. Ha így nem jó, akkor miért védlek én téged? Gondold meg.

— Mit csináljunk hát, fiam? Mit szólsz [hozzá], anyja?

— Mit csináljunk? — mondja Örmök. — Megszülettem és idegen[nek végzett] munkában élek. Továbbra sem fogy el a tartozásunk. Ahelyett, hogy gazdag cseremisiz kezében senyvedek, meg kell próbálni orosz hivatalnok kezében élni... Megyek.

— A testéből szakadt gyermekét nagyon sajnálja az ember. De, amint Čepiš barát[unk] mondta, ha él, csak visszajön.

— Nincs idő, hogy soká húzzuk a dolgot — mondja Čepiš. Holnap el kell búcsúztatni (tkp. kísérni) [a katonákat]. Amit el kell készíteni, készítsétek el. Reggel evés után el kell menni hazulról. Örmök, te velem jössz, segítesz készülni. Apád, anyád holnap mennek [majd] búcsúztatni...

Čepiš félt elengedni magától Örmököt, magával viszi. — Más[oka]t lát, beszél [velük], különféle gondolat támad, különféle szándék ébred. Talán mást ellenem szít, vagy maga titkon elszökik — gondolta Čepiš. Ezért másnap a szomszédban sem tudták meg Örmök elmenetelét. Egyedül Jambikát tudta Örmök titokban értesíteni.

JEGYZETEK

I. A kötet cseremiszi szövegeinek forrásai

1. Beke Ö., A cseremiszek (marik) népköltészete és szokásai. Budapest 1951. 86–87.
2. L. Vikár–G. Berezki, Cheremis folksongs. Budapest 1971. 354–355.
3. Uo. 2185–286.
4. Berezki G., Cseremiszi szövegmutatványok. NyK 73: 28–29.
5. Uo. 32–34.
6. Uo. 40–42.
7. Uo. 42–43.
8. J. G. Ivanov–G. M. Tužarov, Severo-zapadnoe narečie marijskogo jazyka. Joškar-Ola 1970. 203–204.
9. Beke Ö., Mari szövegek I. Budapest 1957. 44–46.
10. Uo. 262–266.
11. Paul Kokla kéziratoss helyszíni gyűjtéséből. Fordította: Berezki Gábor
12. Ua. Fordította: Berezki Gábor.
13. Beke Ödön Mari szövegek c. sorozatának kiadatlan II. kötetéből. Fordította: Berezki Gábor.
14. Berezki G., Cseremiszi szövegmutatványok. NyK 65: 62–65.
15. Berezki Gábor kéziratoss helyszíni gyűjtéséből.
16. Ua.
17. Beke Ö., Mari szövegek. IV. Budapest 1961. 72–82.
18. Uo. 276–280.
19. S. G. Čavajn, Sobranie sočinienij v trech tomach. I. Joškar-Ola 1980. 198–201. Fordította: Berezki Gábor.
20. Šabdar Osâp, Üðâramaš korno. Joškar-Ola 1975. 3–6. Fordította: Berezki Gábor.
21. Ja. Eleksejn, Ojłâmaš ten powest'-wlak. Joškar-Ola 1955. 44–45. Fordította: Berezki Gábor.

II. A szövegek hangsúlyjelölése

A hangsúly a szövegek többségében jelölve van. Beke szövegeiben gyakran található hangsúlyjelölés nélküli szavak. A gyűjtés és a kiadás között több évtized telt

el, s Beke kézírataiból a háborús időkben el is kallódott, köztük a hangsúlyviszonyokra vonatkozó feljegyzései is, ezért ahol nem volt bizonyos a hangsúly helyében, jelöletlenül hagyta.

A nyelvtani részben a keleti (k.) és nyugati (ny.) irodalmi nyelvi példákban nincs hangsúlyjelölés, mivel az irodalmi nyelvekben pontos szabályok rögzítik a hangsúlyozást.

III. A szövegek helyesírása

A szövegek helyesírásában akadnak következetlenségek, de ezek nem zavarók. A következetlenségek magyarázata az egyes gyűjtők gyakorlatában mutatkozó eltérések. Beke például gyakran kötőjellel írja az összetett szavakat, míg az irodalmi szövegmutatványokban egybeírva találjuk őket.

A cseremiszi szövegben szögletes zárójelbe tett hangok azt jelzik, hogy ezek nincsenek benne az eredetiben. A magyar fordításban viszont a cseremiszi eredetiből hiányzó, de az érthetőség kedvéért a magyar szövegbe beszúrt szavak állnak szögletes zárójelben.

A kerek zárójelben a cseremiszi szövegben meglévő, de a magyar fordításban fölösleges szavak állnak.

IV. A szövegek átírása

A szövegek átírása lényegében fonematikus. Gyakorlati szempontból megokoltnak látszott egyes fonémavariánsok jelölése is. Például a *k*-val és *t*-vel kezdődő névutók szókezdő hangja nazálisok után zöngésül, zöngés spiránsok és magánhangzók után pedig spirantizálódik. Ez a jelenség a szövegekben mindig jelölve van. Beke jelöli a mondatfonetikai helyzetben bekövetkező esetleges zöngésülést is. Ez is megmaradt a szövegekben.

A Setälä-féle fonetikus átírásban két mássalhangzóval jelölt affrikátákat az utóbbi idők gyakorlatának megfelelően egyszerűsítve közli a tankönyv, tehát $tš = č$, $dž = ž$, $ts = c$, $dz = z$.

A β helyett is egyszerűség kedvéért mindenütt *w* áll.

A *D* mindig *d*-vel van jelölve.

IRODALOM

(Az irodalomjegyzék elsősorban a jelentősebb cseremisz nyelvészeti tárgyú könyveket, cikkeket tartalmazza, a többi tudományterületet csupán néhány mű képviseli)

- AJPLATOV, G. N., O marijskich sobstvennych imenach 17 veka. SFU 1(1965): 89—93.
- AKREJ, N. M., JAKOVLEV, L. M., AFANAŠEV, P. A., KAZANCEV, F. K., Marij jëlme tumeň kniga [A cseremisz nyelvet tanító könyv]. Moskva 1933.
- ALHONIEMI, A., Über die Funkzionen der Wohin-Kasus im Tscheremissischen. SUST 142(1967).
- Timofej Jevsev'evs Folklore-Sammlungen aus dem Tscheremissischen I. Herausgegeben von A. Alhoniemi und S. Saarinen. SUST 184(1983).
Marin kielioppi. Helsinki 1985.
- Marin kielen lukemisto sanastoinen. Helsinki 1986. Über einige nichtadverbiale Verwendungsweisen der Woher-Kasus im Tscheremissischen. SUST 150(1973): 15—20.
- Zur Ausdrucksweise der Mittels durch die Wohin-Kasus im Tscheremissischen: Symposion über Syntax der uralischen Sprachen. Göttingen 1970. 11—19.
- Über die distributive Verwendung der tscheremissischen Postposition *-γâtš*. C2IFU I. 7—16.
- Über das tscheremissische *-βal*, *-βäl*. FUF 35(1964): 75—87.
- Über die Form des zu Verbalnomina tretenden Objekts im Tscheremissischen. FUF 38(1970): 1—136.
- Zur Form der die Zeitdauer ausdrückenden Adverbiale im Tscheremissischen. FUF 40(1973): 1—11.
- Zum Gebrauch der Woher-Kasus in der marischen Komparation. C3IFU 463—469.
- Zur Verwendung der Trennungskasus im Tscheremissischen. FUF 42(1977): 5—131.
- Suomen ja tseremissin kielen suuntasijajärjestelmien funktionaalista rakenteesta. Sj. 10(1968): 66—77.
- Datiiv epäadverbialisesta käytöstä tseremissin kielessä. Sj. 11(1969): 62—81.
- Über den Gebrauch eines tscheremissischen Computermaterials. C5IFU 6: 3—8.

- Zur Phonotaktik und Morfonologie des Westtscheremissischen: Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen. Herausgegeben von P. Hajdú und L. Honti. Budapest 1984. 183—194.
- Über die Kaususkongruenz von Adjektiv und Partizip in den tscheremissischen Dialekten. *NyK* 85(1983): 279—289.
- ANDREEV, J. F., *Imja prilagateľnoje v marijskom jazyke*. Trudy MarNIISK 1(1939): 23—41.
- ANDREEV, I. F., IVANOV, D. I., SMIRNOV, K. F., *Russko-marijskij slovar'*. Joškar-Ola 1943.
- ANDUGANOV, JU. V., *Složnoe slovo v pervoj marijskoj grammatike*. SFU 12(1976): 90—93.
- Ob ustojčivosti mikrostrukтуры jazyka-receptora. SFU 16(1980): 193—196.
- Modeli marijskich suščestviteľnych kompozit. FU 1(1975): 31—41.
- Kompozity v pamjatnikach marijskoj pismennosti. FU 2(1976): 16—36.
- Genitivnoe slovosloženie v marijskom jazyke. Fu 7(1980): 20—24.
- Yhdyssanojen ja sanaliittojen erottamisen syntaktiset kriteerit marin kielesä. SUSA 80 (1986): 1—8.
- Mut ale mut sočetanij? [Szó vagy szóösszetétel?]. Joškar-Ola 1985.
- ANISIMOVA, L. P., *K voprosy o vremenach glagola v gornom dialekte marijskogo jazyka*. Trudy MarNII 8(1956): 47—67.
- ARCHIPOV, G. A., *Proischoždenie marijskogo naroda po archeologičeskim dannym (s I. tys. n.e): Proischoždenie marijskogo naroda*. Joškar-Ola 1967. 36—52.
- Marijcy IX—XI vv. K voprosu o proischoždenii marijskogo naroda*. Joškar-Ola 1973.
- ARSLANOV, L. S., ISANBAEV, N. I., *K voprosu o marijskich zaimstvovanijach v tatarskom jazyke*. SFU 20(1984): 104—114.
- ASYLBAEV, A. A., UČAEV, Z. V., *Marij orfografičeskij slovar'*. Joškar-Ola, 1954.
- ASYLBAEV, A. A., *Naučnaja sessija po voprosam razvitija marijskogo literaturnogo jazyka (27—29 dekabrja 1953 g.)*. Uč.zap. MarNII 6(1954): 217—227.
- BARTENS, R., *Mordvan, tšeremissin ja votjakin konjugation infiniittisten muotojen syntaksi*. SUST 140 (1979).
- BEKE Ö. *Cseremisiz nyelvtan*. Budapest 1911.
- Tscheremissische Texte zur Religion und Volkskunde*. Oslo 1931.
- Texte zur Religion der Osttscheremissen*. Sonderabdruck aus der Zeitschrift *Antropos*, B. 29. Wien 1934.
- Tscheremissische Märchen aus dem Kreise Jaransk: Annales Literarum Societatis Esthonicae*. 1937. II. Tartu 1939.
- A cseremiszek (marik) népköltészete és szokásai I*. Budapest 1951.
- Mari szövegek I*. Budapest 1957; III. 1961; IV. 1961.
- A pogány cseremiszek vallása*. *Nyr.* 56(1927): 14—17.; 52—55.
- Zur Geschichte der finnisch-ugrischen s-Laute*. FUF 22(1934): 90—122.
- Cseremisiz és csuvas mesevégek*. *Ethn.* 44(1933):
- Zur Geschichte der tscheremissischen Konjugation*. FUF 22(1934): 123—134.
- Zur Geschichte der tschuwassischen Lehnwörter im Tscheremissischen*. FUF 23(1935): 66—84.

Worterkklärungen. FUF 24(1937): 281—287.

Über die Geldrechnung der Tscheremissen. FUF 24(1937): 264—270.

Zur Geschichte eines tscheremissischen Nominalbildungssuffixes. FUF 26(1938): 63—75.

Noch einmal über die tscheremissische Geldrechnung. FUF 30(1949): 367—370.

Zur den tschuwassischen Lehnwörtern der tscheremissischen Sprache. SUST 67(1933): 42—50.

A cseremisiz sorszámképzőről. NyK 44(1915): 474—477.

Cseremisiz szófejtések. NyK 45(1920): 338—356.

Szómagyarázatok. NyK 52(1948—1950): 40—49; 107—129.

Belič'ja sistema valjuty u mari. ALH 1(1951): 65—74.

Cseremisiz szómagyarázatok. NyK 53(1952): 249—251.

Ősi temetkezés emléke a mari nyelvben. NyK 56(1954): 283—285.

Mari *punoškā*. NyK 59(1957): 182—184.

BELJAEV, K. I., ROMAŠKIN, P. P., Russko-marijskij slovar'. Kozmodem'jansk 1944.

BERECZKI G., Cseremisiz (mari) nyelvkönyv. (Finnugor Jegyzetek XIX) Budapest 1971.

Finno-ugorskie elementy v leksike marijskogo jazyka. (Avtoreferat). Leningrad 1957.

Etümologilisi märkmeid mari keelest. ESA 5(1959): 288—293.

Vzaimootnošenija marijskoj leksiki s leksikoj mordovskich i permskich jazykov. CIFU 202—203.

Etimológiai megjegyzések. NyK 62(1960): 128—131; 65(1963): 175—177; 404—405; 66(1964): 117—211; 385—388; 67(1965): 115—116; 339—340; 68(1966): 89—93; 84(1982): 392—394.

Wichtigere lautgeschichtliche Lehren der russischen Lehnwörter im Tscheremissischen. C2IFU I: 70—76.

Cseremisiz szövegmutatványok. NyK 65(1963): 49—76.

W. Steinitz és E. Itkonen finnugor voklalizmus-elmélete és a cseremisiz nyelv. NyK 70(1968): 305—319.

Die finnisch-ugrische Vokalismus-theorie von W. Steinitz und E. Itkonen und das Tscheremissische. ALH 19(1969): 305—319.

Zu Thesen und Antithesen in der finnisch-ugrischen Vokalforschung. UAJb. 43(1971): 18—27.

A cseremisiz nyelvjárások fonematikus átírása:

FU-transkription yksinkertaistaminen. Castrenianumin toimitteita 7(1973): 79—82.

Suščestvovala li pravolžskaja obščnost' finno-ugrov. ALH 24(1974): 81—85.

Die Aufteilung der tscheremissischen Mundarten. C3IFU 1(1975): 473—477.

Permi—cseremisiz lexikális kölcsönzések. NyK 79(1977): 57—77.

Tschuwaschische Kasussuffixe im Tscheremissischen: Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. B. 12. Wiesbaden 1979. 65—69.

- Parallel'nye javlenija v oblasti pričastnyh konstrukcij v finno-ugorskich i tjurskich jazykach Povolžja. C5IFU 3(1980): 101—112.
- L'unité finnoise de la Volga a-t-elle jamais existé? ÉFOu. 15(1978—1979): 81—90.
- A cseremiszi irodalmi nyelv kialakulása. Filológiai Közlöny. Budapest 1982. 576—580.
- A Volga-Káma-vidék nyelveinek areális kapcsolatai: Areális nyelvészeti tanulmányok. Szerkesztő: Balázs János. Budapest 1983: 207—236.
- Die sekundären Vollvokale des Tscheremissischen: Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen. Herausgegeben von P. Hajdú und L. Honti. Budapest 1984. 195—199.
- Die Beziehungen zwischen den finnougri-schen und türkischen Sprachen im Wolga-Kama-Gebiet. NyK 86(1984): 307—314.
- Kriterien zur Aufteilung der tscheremissischen Mundarten: Dialectologia Uralica. Materialien der ersten Internationalen Symposiums zur Dialektologie der uralischen Sprachen 4.—7. September 1984 in Hamburg. Wiesbaden 1985. 187—193.
- Permische Einflüsse in der tscheremissischen Phonetik und Morfologie. FUM 10(1986): 67—75.
- BOBKOVA, L. V., Kačestvennye charakteristiki udarnykh i bezudarnykh glasnykh marijskogo jazyka. VMJa. (1975): 165—175.
- BORISOV, I. A., Marijskij literaturnyj jazyk i očerednye zadači jazykovej kultury. Joškar-Ola 1936.
- BUDENZ J., Az 1775-diki cseremiszi grammatika. NyK 6(1867): 191—213.
- Erdei cseremiszség. Reguly cseremiszi mondatai. NyK 3(1864): 97—156.
- Cseremiszi tanulmányok. NyK 3(1864): 397—470; 4(1865): 48—104.
- Erdei és hegyi cseremiszi szótár. NyK 4(1866): 332—442. Pest 1866.
- CASTRÉN, M. A., Elementa grammatices Tscheremisae. Kuopio 1845.
- ČHAIDZE, M. P., Sprjaženie glagolov marijskogo jazyka v svete stadial'nogo razvitija reči. Moskva—Leningrad 1939.
- O padezach v marijskom jazyke. Trudy MarNII 2. Kozmodem'jansk 1940.
- Sintaksis lugovo-vostočnogo marijskogo jazyka. Moskva 1941.
- O proischoždenii i funkcijah marijskich i udmurtskich sparenykh glagolov. VFUJa. 4(1967): 247—259.
- Sparenyye glagoly v nekotorych uralskich i drugich vostočnykh jazykach. SFU 4(1968): 285—297.
- K voprosu o kategorii glagol'nogo upravlenija (na sopostavitel'nom materiale marijskogo i russkogo jazykov). VFU 5(1970): 171—178.
- Distributivnyj analiz marijskich poslelogov *γaj* i *semân*. VFU 6(1975): 252—259.
- Čeremisskaja grammatika. Kazan' 1837. (Szerző: A. Al'binskij).
- ČERNYCH, S. Ja., Sernur kundemâse wer-šör-wlakân lümâšt. [A Sernur vidéki helynevekról]. VMO (1978): 56—64.

- Marij kalâkôn jej lümžö-wlak [A mari nép személynvevei] VMO (1978): 64–123.
- Marijskie antroponimy, svjazannye s étnonimami (etnoantroponimy). VMO (1980): 173–78.
- ČETKARJOV, K. A., Značenie toponimiki dlja drevnej istorii mari. Uč.zap. MarNII 6(1954): 115–160.
- DMITRIEV, S. D. K voprosu o pravopisanii složnyh slov v marijskom jazyke: Voprosy marijskogo jazykoznanija II. Joškar-Ola 1968. 54–62.
- DOBRODOMOV, I. G., K étimologii marijskogo nazvanija lošadi. SFU 6(1970): 253–254. Drevnije i sovremennye étnokulturnye processy v marijskom krae. Joškar-Ola 1976.
- EGOROV, I. E., Leksika severo-zapadnogo narečija marijskogo jazyka. Trudy MarNII 15(1961): 145–154.
- EGOROVA, A. A., Faktory, vlijajuščie na porjadok slov marijskogo literaturnogo jazyka (na materiale dialogičeskoj reči). SFU 17(1981): 273–278.
- EFREMOV, V. V., Poslelogi kak sredstvo vyraženiya grammatičeskich otnošenij v marijskom jazyke. Trudy MarNII 7(1955): 134–171. Poslelogi v marijskom jazyke. Trudy MarNII 9(1956): 59–85.
- EFREMOV, A. S., Nekotorye nabljudenija nad fonetikoj šoronžinskogo govora: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 58–80. Nazvanije ryb v marijskich dialektach: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 148–152. Strukturno-semantičeskij analiz marijskich nazvanij rastenij. VMJa. (1986): 33–45. Rukopisnyj slovar' XIX veka. FU 10(1983): 42–46. Strukturnye modeli marijskich nazvanij rastenij. FU 11(1984): 43–52. Étimologii nekotorych marijskich nazvanij rastenij. SFU 20(1984): 99–103.
- ÉPIN, S. G., Gornomarijsko-russkij slovar'. Kožmodem'jansk. 1935.
- ERDÓDI J., „Az alany és állítmány egyeztetése, valamint a pluralitás kérdése a mari nyelv történeti mondattanában” c. kandidátusi disszertációjának vitája. NyIOK 6(1955): 433–465. Nyelvi tabu a mariban. NyK 60(1958): 29–39. A mari ház fejlődéstörténetéhez. NyK 61(1959): 378–385. A mari *lašman* eredetéről. NyK 62(1960): 131–133. A mari nyelv vetlugai nyelvjárásának jellemzése. NyK 65(1963): 146–156. A mari U *melna*, K *melenä* szó etimológiájához. NyK 66(1964): 123–124. Időszámítás a volgai és a permi népeknél, különös tekintettel a mari hó- és népnevekre. NyK 80(1978): 55–75. Mari nyelvi pillanatképek. NyK 80(1978): 305–325. Die Fragepartikel *mo* des Tscheremissischen. FUF 43(1979): 213–221.
- EVDOKIMOVA, L. S., Faktory vybora slovoobrazovatel'nyh sredstv (na materiale proizvodnyh glagolov marijskogo jazyka): Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 29–37.
- FANCSALY É., A cseremis nyelv vetlugai nyelvjárása. NyK 85(1983): 321–328.

- FEDOTOV, M. R., Istoričeskie svjazi čuvaškogo jazyka s jazykami finno-ugrov Povolžja i Permi. Čeboksary 1965.
 Istoriceskie svjazi čuvaškogo jazyka s volžskimi i permskimi finno-ugorskimi jazykama II. Čeboksary 1968.
 Marijskie zaimstvovanija v čuvašskom jazyke. SFU 1(1965): 79—87.
 K voprosu o genezise marijskogo affiksa *-la*. SFU 4(1968): 253—255.
 K etimologii nekotorych marijskich slov. SFU 8(1972): 37—38.
 O marijskom etnonime *suvas~suas*. SFU 10(1974): 79—82.
- FISCHER, J. E., Sibirische Geschichte I—II. St.-Petersburg. 1768.
 Vocabularium continens trecenta vocabula triginta quattuor gentium, maxime ex parte Sibiricarum. Archivy AN SSSR. Leningrad, šifr.: Razrjad III, op. I. N°135; Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, 4 Cod, Ms. philol. 261.
- GALKIN, I. S.—UČAEV, Z. V., Marij orfografij muter. Joškar-Ola 1972.
- GALKIN, I. S., Istoričeskaja grammatika marijskogo jazyka I. 1964; II. 1966. Joškar-Ola.
 Tajny marijskoj toponimiki. Joškar-Ola 1985.
 Obščefinno-ugorskie suffiksy s *-l*-ovym elementom v sovremennom marijskom jazyke. TRÜ Toimetised. Vihik 51(1957): 67—80.
 K istorii nekotorych glagolobrazovatel'nych suffiksov v marijskom jazyke. Trudy MarNII 10(1957): 90—107.
 Zalogi v marijskom jazyke. Joškar-Ola 1958.
 K voprosu o proischoždenii sloznych glagolobrazovatel'nych suffiksov marijskogo jazyka. Uč.zap. Marpedinstituta 16(1958): 61—76.
- GALKIN, I. S., Märkmeid verbi tuletussufiksitate vokalizmist mari keeles. ESA 3(1957): 224—230.
 Mari keele konjugatsioonide ajaloo. ESA 4(1958): 274—285.
 Mari keele sufiksi *-an* päritolust. ESA 6(1960): 220—222.
 Mõtmuse 1. ja 2. isiku personaalpronomeni genitiivi ja akusatiivi vormi ajaloo mari keeles. ESA 7(1961): 201—205.
 Märkmeid lokatiivi sufiksist mari keeles. ESA 8(1962): 221—223.
 K istorii form I-ogo i II-ogo lica množestvennogo čisla marijskich glagolov. Trudy MarNII 15(1961): 89—94.
 K voprosu o voznikovenii dvuch tipov sprjaženija v marijskom jazyke. VFUJa. Moskva—Leningrad 1962. 164—177.
 Imejutsja li pritjažatel'nye mestoimenija v marijskom jazyke: Voprosy marijskogo jazykoznanija I. Joškar-Ola 1964. 115—118.
 Ob odnoj iz form imen čislitel'nyh v marijskom jazyke. SFU 1(1965): 193—197.
 Ūhest kollektiivnumeraalide vormist mari keeles. ESA 12(1966): 257—163.
 Toponimika marijskogo kraja v svjazi s voprosom proischoždenija marijskogo naroda: Proischoždenie marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967. 203—210. Tjalem, telim ili elem, elim? VMO (1968): 5—12.
 Ètimologičeskie zametki. VMO (1968): 41—44.

- Toponimičeskie étjudy. VMO (1980): 16—21.
 Toponimičeskie zametki. VMO (1982): 5—23.
 Iz istorii nekotorych marijskich slov. VMJa. (1975): 32—37.
 Ob otnositeľnoj chronologii v razvitii mestnych padežej: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 22—28.
 K voprosu o mongolizmach v marijskom jazyke:
 Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola, 1980. 119—126.
 Osobennosti garmonii glasnych v gornom i severo-zapadnom narečijach marijskogo jazyka i pričiny ich voznikovenija: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 31—43.
 Finno-ugorskoe i nefinno-ugorskoe v sisteme glagolnych vremen marijskogo jazyka. C4IFU 3: 383—386.
- GENETZ, A., Ost-tscheremissische Sprachstudien I. SUSA 15(1987).
 Volmari Porkka's tscheremissische Texte mit übersetzung. SUSA 13(1895).
- GHEHO, D., Havaintoja mordvalais-tseremissiläisistä kieliopillisista yhtäläisyyksistä. C5IFU 6: 77—82.
 Megjegyzések a mordvin és a csermisz közti grammatikai egyezésekről. NyK 83(1981): 114—121.
- GORDEEV, F. I., Ètimologičeskij slovar' marijskogo jazyka. Joškar-Ola. I. 1979; II. Istoričeskoe razvitie leksiki marijskogo jazyka. Joškar-Ola 1985.
 Ob usečennych i polnych formach nekotorych glagolov v poveliteľnom naklonenii sovremennogo marijskogo jazyka. Uč.zap. Marpedinstituta. 16(1958): 77—83.
 Poveliteľnoe naklonenie v sovremennom marijskom jazyke. Trudy MarNII 13(1960): 101—120.
 Fonetičeskie osvoenie tatarskich zaimstvovanij v marijskom literaturnom jazyke. Trudy MarNII 13(1960): 153—163.
 Vlijanie drugih jazykov na razvitie kategorii naklonenija marijskogo jazyka. Trudy MarNII 15(1961): 75—88.
 O proischoždenii uslovno go sojuza *γân* marijskogo jazyka. Trudy MarNII 15(1961): 141—143.
 Iz istorii suffiksa želateľnogo naklonenija marijskogo jazyka. Trudy MarNII 18(1964): 201—213.
 K istorii ètnonima `čeremis'. Trudy MarNII 18: (1964): 207—213.
 Russkaja toponimika Marijskoj ASSR: Voprosy marijskogo jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 45—59.
 K voprosu o proischoždenii ètnonima mari: Voprosy marijskogo jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 63—65.
 O proischoždenii uslovno-soslogateľnogo suffiksa *γecâ* marijskogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 119—122.
 Baltijskie i iranske zaimstvovanija v marijskom jazyke: Proischoždenie marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967. 180—203.
 O proischoždenii formy vyražajuščeĭ nepolnoty dejstvija v marijskom jazyke. SFU 4(1968): 127—131.

- Tatarizmy v leksike marijskogo jazyka. SFU 12(1976): 94—103.
 Ėtimologii marijskich antroponimov. VMO (1980): 79—131.
 Ėtimologii marijskich antroponimov. VMO (1982): 101—172.
- GRACEVA, F. T., Sinonimičeskie otnošenija meždu frazeologičeskimi edinicami i slovami. VMJa. (1975): 148—164.
 O drevnejšem plaste marijskich frazeologizmov. FU 5(1978): 37—43.
- GRIGOREV, Ja. G., Marijskij jazyk. Joškar-Ola 1953.
- GRUZOV, L. P., Fonetika dialektov marijskogo jazyka v istoriceskom osveščennii. Joškar-Ola 1964.
 Istoričeskaja grammatika marijskogo jazyka: vvedenie i fonetika. Joškar-Ola 1969.
 Vidoizmenenie (Modifikacija) fonem marijskogo jazyka. Trudy MarNII 10(1957): 135—162.
 Dliteľnost' marijskich glasnych. Trudy MarNII 12(1958): 137—158.
 K voprosu o sostave i sisteme soglasnych fonem lugovogo dialekta marijskogo jazyka. Uč.zap. Marpedinstituta. 16(1958): 45—59.
 O sostave fonem sardajal'sko-arborskogo govora marijskogo jazyka. Trudy MarNII 13(1960): 145—152.
 Reducirovannye glasnye v dialektach marijskogo jazyka. Trudy MarNII 18(1964): 3—22.
 Ob istoričeskich izmenenijach v oblasti vokalizma marijskogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 66—77.
 Iz istorii glasnych zaudarnych slogov marijskogo jazyka. Trudy MarNII 18(1964): 173—191.
 Sledy finno-ugorskich affrikat v dialektach marijskogo jazyka. SFU 1(1965): 245—253.
 K probleme razvitija reducirovannyh glasnych v jazykach Volgo-Kam'ja. SFU 2(1966): 107—117.
 Fonetika dialektov marijskogo jazyka v svjazi s problemoj proischoždenija marijskogo naroda: Proischoždenie marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967. 214—230.
 Voprosy istoričeskogo izmenenija soglasnych fonem marijskogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija. II. Joškar-Ola 1968. 63—74.
 Obščie i specifičeskie javlenija v razvitii konsonantizma v marijskom i mordovskich jazykach. VFU 6(1970): 14—25.
- HÄMÄLÄINEN, A., Tšeremissiläisiä uhritapoja. SUSA 25(1908): 1—17.
 Tšeremissien mehiläisviljelyksestä. SUSA 26(1909): 1—16.
 Mordvalaisten, tšeremissien ja votjakkien kosinta- ja häätavoista. SUSA 29(1915): VI+1—311.
 Das kultische Wachsfeuer der Mordwinen und Tscheremissen. SUSA 48(1936): 1—158.
- HEIKEL, A. O., Die Gebäude der Tscheremissen, Mordwinen, Esten und Finnen. SUSA 4(1888).
- INGEMANN, F., Morfofonemic Alternations in Eeastern Cheremis: American Studies in Uralic linguistics. Bloomington 1960.

- ISANBAEV, N. I., N-ovye deepričastija v marijskom jazyke. Joškar-Ola 1955.
- Sintaksičeskie funkciony deepričastija na *-n* v sovremennom marijskom jazyke. Uč.zap. Marpedinstituta 16(1958): 84—99.
- O nekotorych sledach drevnego značeniya deepričastija na „n” v marijskom jazyke. NyK 60(1958): 58—64.
- Marijskij jazyk: Mladopis'mennye jazyki narodov SSSR. Moskva—Leningrad 1959. 439—454.
- K voprosu o proischoždenii suffiksa *-eške* v marijskom jazyke. Trudy MarNII 13(1960): 65—71.
- Sostavnye glagoly v marijskom jazyke. Trudy MarNII 13(1960): 13—63.
- Deepričastija v marijskom jazyke. Joškar-Ola 1961.
- Osobennosti upotrebleniya *manân* i *lijân* v marijskom jazyke. Trudy MarNII 15(1961): 95—111.
- Klassifikacija marijskich glagolov po ich obrazovaniju. Trudy MarNII 15(1961): 59—74.
- Govor jelabužskich mari. Trudy MarNII 18(1964): 61—105.
- Iz nabljudenij nad fonetikoju govora menzelinskich mari: Voprosy marijskogo jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 89—103.
- Marijsko-tatarskie leksičeskie svyazi (po dannym geografičeskich nazvanij. VMO (1968): 19—25.
- Tatarskie terminy rodstva v dialektach marijskogo jazyka. VMO (1968): 34—41.
- Iz istorii leksiki marijskich govorov Baškirii. VFU 5(1970): 41—51.
- Garmonija glasnych i ee vidy v marijskom jazyke. VMJa. (1975): 18—31.
- Leksiko-semantičeskaja klassifikacija tatarskich zaimstvovanij v marijskom jazyke. VMJa. (1978): 3—50.
- Obščee i otličitel'noe v sostavnyh glagolach marijskogo i povolžsko-tjurskich jazykov. VMJa. (1978): 59—90.
- Vlijanie tatarskogo jazyka na padežnuju sistemu vostočnomarijskich govorov. SFU 14(1978): 172—177. Strukturno-slovoobrazovatel'nyj analiz tatarskich zaimstvovannyh suščestvitel'nyh v marijskom jazyke. SFU 15(1979): 76—83.
- Ob otgraničenii tatarskich zaimstvovanij ot čuvašskich v marijskom jazyke. SFU 16(1980): 183—192.
- Osobennosti kategorii množestvennosti imen suščestvitel'nyh v vostočnomarijskich govorach: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 5—22.
- Tatarskie leksičeskie zaimstvovanija i ich tipy: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 127—147.
- Problemy razgraničeniya tatarizmov ot zaimstvovanij iz drugih jazykov: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 148—177.
- Analitičeskie formy modalnosti v marijskom jazyke. VMJa. (1982): 7—56.
- Leksičeskie osobennosti belebeevskogo govora. VMJa. (1986): 147—204.

- ITKONEN, E., Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Tšeremissischen und in den permischen Sprachen. FUF 31(1953): 149—345.
Thesen und Antithesen in der finnisch-ugrischen Vokalforschung. UAJb. 41(1969): 212—251.
Bemerkungen über den Vokalismus der ersten Silbe von tschuwaschischen Lehnwörtern in einigen finnisch-ugrischen Sprachen. FUF 38(1970): 257—273.
Tšeremissin kielen sanaliittojen suhteesta yhdyssanoihin ja taivutus muotoihin. Vir. 64(1960): 311—319.
Erästä tšeremissin adverbityypistä. Vir. 70(1966): 64—70.
Beobachtungen über die Entwicklung des tšeremissischen Konjugationssystems. SUST 125(1962): 85—125.
À propos des voyelles réduites non arrondies de la première syllabe en tchérémissie: Mélanges offerts à A. Sauvageot pour son soixantequinzième anniversaire. Budapest 1972. 107—116.
- IVANOV, I. G.—TUŽAROV, G. M., Severo-zapadnoe narečie marijskogo jazyka. Joškar-Ola 1970.
Slovar' severo-zapadnogo narečija marijskogo jazyka. Joškar-Ola 1971.
- IVANOV, I. G.—MUSTAĖV, E. N., Marij sinonim muter. Joškar-Ola 1975.
- IVANOV, I. G., Istorija marijskogo literaturnogo jazyka. Joškar-Ola 1975.
Tonšaevo maride kakskeelsusest. ESA 9(1963): 165—172.
O garmonii glasnyh v tonšaevskom dialekte marijskogo jazyka. TRÜ Toimetised. Vihik 162. Tartu 1964. 86—98.
Redutseeritud vokaalfoneemid mari keele Tonšajevo marrakus. ESA 10(1964): 211—226.
Foneemiühenditest mari keele Tonšajevo murakus. ESA 11(1965): 227—235.
K voprosu o proischoždenii tonšajskich marijcev: Proischoždenie marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967. 251—257.
Nekotorye primery narodnoj ètymologii v marijskom jazyke: Voprosy marijskogo jazakoznaniija. Joškar-Ola 1968. 39—42.
Ešče raz ob etnonime „čeremis”. VMO (1968): 44—48.
Ob udarenii v tonšaevskom govore marijskogo jazyka. SFU 3(1967): 27—32.
Marijskie leksičeskie zaimstvovanija v russkich govorach Vjatskogo kraja. SFU 5(1969): 105—114.
O latinizacii marijskogo alfavita. SFU 7(1971): 51—55.
V. M. Vasil'ev i formirovanie marijskogo literaturnogo jazyka. SFU 9(1973): 217—221.
G. G. Karmazin i razvitie marijskogo literaturnogo jazyka. (K 95-letiju so dnja roždenija). SFU 13(1977):
Vopros o purizme v marijskom jazyke. FU 1(1975): 129—136.
K probleme voznikovenija i formirovanija marijskogo literaturnogo jazyka. C4IFU 3(1981): 163—168.

- IVANOVA, Z. K., Raspredelenie predloženíj s odnorodnymi členami v marijskom jazyke. SFU 13(1977): 176—180.
 Odnorodnye členy predložénija v marijskich grammatikach. FU 4(1977): 43—49.
 Obobščajuščie slova pri odnorodnych členach predložénija v marijskom jazyke. FU 6(1980): 39—50.
 Časticy meždu odnorodnymi členami predložénija v marijskom jazyke. FU 11(1984): 37—42.
 Predložénija s odnorodnymi podležaščimi v marijskom jazyke. VMJa. (1978): 109—116.
 Predložénija s odnorodnymi skazuemymi: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 74—89.
 Sintaksičeskie otnošenija meždu odnorodnymi členami, vyražennye soedinitelnymi sojuzami. VMJa. (1982): 123—135.
- JAKIMOVA, E. S., O somatičeskoj frazeologii marijskogo jazyka. VMJa. (1975): 140—147.
 Marijskie frazeologizmy so slovom 'golova'. SFU 10(1974): 83—91.
 Über die Polysemie der marischen somatischen Phraseologismen. SFU 11(1975): 163—167.
 Istočniki i puti obrazovanija marijskich somatičeskich frazeologizmov. SFU 14(1978): 189—195.
 K voprosu o proischoždenii marijskich somatičeskich frazeologizmov. FU 1(1975): 149—157.
 Nekotorye osobennosti glagoľnych somatičeskich frazeologizmov marijskogo jazyka. FU 3(1976): 11—18.
 Zur Frage der Variabilität der marischen somatischen Phraseologismen. FU 4(1977): 50—57.
 Frazeologičeskie zaimstvovanija v marijskom jazyke. FU 5(1978): 44—50.
- JAKOVLEV, N. F. — ČCHAJDZE, M. P., Padeži v marijskom jazyke. Joškar-Ola 1936.
- JALKAJEVA, A. Ja., O spirantizacii sibiljantov v marijskom jazyke. Trudy MarNIISK 2(1940): 97—110.
- KALJAMŠIN, M. M., Botaničeskaja terminologija v menzelinskom govore marijskogo jazyka: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 153—164.
 Glasnye *a*, *ä* v menzelinskom govore. VMJa. (1982): 140—147.
- KANGASMAA-MINN, E., Derivation. Studies in Cheremis, Volume 4. Indiana University Publications. Slavic and East European Series. Vol. 1. Bloomington 1955.
 The syntactical Distribution of the Cheremis Genitive I. SUST 139(1966): II. SUST 146(1969).
 Tšeremissin perfekti. Sj. 1(1959): 123—134.
 Genetiivi tšeremissin sijasteemissä. Sj. 9(1967): 21—30.
 The So-Called Past Tenses in Cheremis: American Studies in Uralic Linguistics. Bloomington 1960. 93—120.
 The Category of the Adnominal Genitive in Cheremis. C2IFU 1(1968): 235—238.

- Über die Beziehungen zwischen Genitiv und Possessivadjektiv im Tschere-
missischen. FUF 37(1968): 71—90.
- Tšeremissin kaksoisobjekti. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, Vol.
26. Vammala 1969.
- Types of Nominal Sentences in Cheremis. SUSA 70(1970): 1—12.
- Über die Nominalisierung des Satzes im Tscheremissischen: Symposion
über die uralischen Sprachen. Göttingen 1970. 118—128.
- Negation in Cheremis. C3IFU 1(1975): 490—497.
- KARMAZIN, G. G., Materialy k izučeniju marijskogo jazyka. Krasnokokšajsk 1925.
- Iz istorii finno-ugorskich glasnych v ischode imeniteľnogo padeža edinstven-
nogo čisla imen s dvuchslložnoj osnovoj v marijskom jazyke. Doklady AN
SSSR Ser. V, N 10(1928): 207—209.
- Marij jëlme lončšš I—II. Moskva 1929.
- O proischoždenii slovoobrazovatel'nych suffiksov glagolov v marijskom
jazyke. Joškar-Ola 1931.
- Marij grammatik. Morfologij. Moskva 1935.
- Sbornik statej po marijskomu jazyku. Joškar-Ola 1936.
- KAZANCEV, D. E.—PATRUŠEV G. S., Sovremennyj marijskij jazyk; leksikologija.
Joškar-Ola 1972.
- KAZANCEV, D. E., Formirovanie dialektov marijskogo jazyka. Joškar-Ola 1985.
- Fonema *ö* v joškar-olinskom govore marijskogo jazyka. Voprosy marijskogo
jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 78—88.
- Reducirovannye glasnye v joškar-olinskom govore marijskogo jazyka.
Trudy MarNII 18(1964): 23—60.
- Fonema *a* v joškar-olinskom govore marijskogo jazyka. Trudy MarNII
18(1964): 107—125.
- K voprosu o razdelenii mari na gornych i lugovyh. Obščaja i otličitel'naja
leksika gornogo is lugovogo narečij marijskogo jazyka: Proischoždenie
marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967. 230—250.
- O nekotoryh fonetičeskich izmenenijach v marijskom jazyke. VFUJa. 4:
105—108.
- K voprosu o rekonstrukcii glasnych v drevnemarijskom jazyke. VFU
5(1970): 51—64.
- K voprosu o meste i vremeni proniknovenija iranskich slov v drevnemarijskij
jazyk: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 90—119.
- KISS J., A cseremisiz térszínformanevek. NyK 69(1967): 395—403.
- KITIKOV, A. E., Sobstvennye imena v marijskich poslovicah i pogovorkach. VMO
(1968): 48—52.
- Marijskie narodnye zagadki. Joškar-Ola 1967; 1973.
- KOKLA, P., Pritjažatel'nye suffiksy v marijskom jazyke. (Avtoreferat). Tallinn 1963.
- Mari possessiivsuffiksitate *-em*, *-et* ajaloost ja esinemisest. ESA 7(1961):
210—219.
- Possessiv- ja habeo-konstrukcionid mari keeles. ESA 8(1962): 197—212.

Postpositivoidest mari keeles ja nende suhe possessiivsuffixitega. TRÜ Toimetised. Vihik 117(1962): 171—188.

O pritižateľnych suffixsach v infinitive marijskogo jazyka. VFUJa. Moskva—Leningrad 1964.

māla- ja *šāla* suffixilised verbformid mari keeles. ESA 30(1984): 81—87.

KOVEDJAEVA, E. I., Problemy akcentuacii marijskogo jazyka. Moskva 1970.

Marijskij jazyk (obrazcy dialektnych tekstov). VFUJa. Moskva—Leningrad 1962. 317—328.

Lugovo-vostočnyj marijskij jazyk: Jazyki narodov SSSR III. Moskva 1966. 221—240.

Gornomarijskij jazyk: Jazyki narodov SSSR III. Moskva 1966. 241—254.

Suffixs *-len* v kungurskom govore vostočnogo narečija marijskogo jazyka. SFU 8(1972): 29—31.

O funkcionirovanii suffixsa *-rak* v marijskom jazyke. VFU 6: 86—92.

Marijskij jazyk: Osnovy finno-ugorskogo jazykoznanija III. Moskva 1976. 3—96.

Tipologičeskaja évoljucija sistemy lokalnych padežej v istorii marijskogo jazyka: Istoriko-tipologičeskie issledovanija po finno-ugorskim jazykam. Moskva 1978: 49—154.

Staroe i novoe v sisteme lokalnych padežej marijskogo jazyka. C4IFU 3: 289—291.

Padeži v marginalnych dialektach marijskogo jazyka. C5IFU 6: 146—157.

KOZLOVA, K. I., Očerki etničeskoj istorii marijskogo naroda. Moskva 1978.

KRJUKOVA, T. A., Marijskaja vyšivka. Leningrad 1951.

Materialnaja kultura marijcev XIX veka. Joškar-Ola 1956.

KUKLIN, A. N., O nekotorych ojkonimach Priuralja. VMO (1978): 52—56.

Russkie leksičeskie zaimstvovanija v krasnoufimskom govore. VMJa. (1978): 51—58.

Glasnyj *ä* v krasnoufimskom govore marijskogo jazyka. SFU 15(1979): 76—83.

Glasnyj *i* v krasnoufimskom govore marijskogo jazyka. SFU 15(1979): 226—232.

K étimologii nekotorych dialektnych slov: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 177—182.

Fonetičeskaja adaptacija tjurkizmov v marijskich fitonimach. VMO (1980): 22—25.

Fonetičeskaja adaptacija zaimstvovannoj geografičeskoj terminologii. SFU 16(1980): 102—105.

Gluchie ščelevye soglasnye krasnoufimskogo govora: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 100—123.

Zvonkie ščelevye soglasnye krasnoufimskogo govora. Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 123—132.

O nekotorych osobennostjach marijskich govorov Priuralja. FU 8(1981): 54—66.

- Raznovidnosti assimiljácii glasnych i soglasnych v krasnoufimskom govore marijskogo jazyka. SFU 20 (1984): 28—33.
- Sonanty krasnoufimskogo govora. VMJa. (1986): 66—84.
- KUTOROV, N. I., O nekotorych osobennostjach marijskogo udarenija i ritmiki v poézii. VFU 5(1970): 86—92.
- KUZNECOV, V. V., K voprosu o proischoždenii topoformanta *-sola* v marijskom jazyke. VMO (1968): 25—33.
- Ojkonimy Marijskoj ASSR s topoformantom *-mas*. VMO (1980): 3—15.
- Antropoojkonimy basseina reki Ilet' Marijskoj ASSR. FU 8(1981): 67—79.
- Mestnye geografičeskie terminy v ojkonimii Marijskoj ASSR (Struktura ojkonimov i proischoždenie formantov). VMO (1982): 24—41.
- LACH, R., Gesänge russischer Kriegsgefangener. I. 3. Tscheremissische Gesänge. Transkription und Übersetzung ins Ungarische von Dr. Ö. Beke. Wien und Leipzig 1929.
- LAKÓ Gy., Az egyik cseremisiz többesszámképző. NyK 52 (1944—1948): 144—145.
- LAVRENTEV, G. I., Imperativ i optativ i volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 1(1965): 195—205.
- Assimiljacia soglasnych v volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 2(1966): 201—206.
- Garmonija glasnych v volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 5(1969): 37—47.
- Ob odnom fonetičeskom javlenii v volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 5(1969): 185—188.
- Kategorija čisla imen suščestvitelnych v volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 7(1971): 13—18.
- Pričastie buduščego vremeni v volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 7(1971): 193—196.
- Specifičeskie padežnye formy v volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 8(1972): 33—36.
- K voprosu ob istoričeskom razvitii glagoľnoj formy 3-go lica nastojašče-buduščego vremeni v marijskom jazyke. SFU 8(1972): 187—191.
- Genetičeskie voprosy vtorogo prošedšego vremeni v marijskom jazyke. SFU 8(1972): 257—264.
- Zaroždenie protez i ėpentez v volžskom govore marijskogo jazyka. SFU 9(1973): 195—199.
- Istoričeskije izmenenija v morfemnoj strukture marijskogo slova. SFU 9(1973): 247—254.
- Pererazloženie v marijskom jazyke. SFU 10(1974): 25—30.
- Otricateľnye glagoľnye formy nastojašče-buduščego vremeni v marijskich dialektach. SFU 10(1974): 241—246.
- Nekotorye voprosy obrazovanija i oproščeniija kompozit v marijskom jazyke. SFU 11(1975): 244—252.
- Iz istorii glagoľnogo slovoizmenenija v marijskom jazyke. SFU 14(1978): 178—188.

- K voprosu ob osnove i fleksii v marijskom jazyke. SFU 16(1980): 175—182.
 Morfemy i morfy v strukture slovoform marijskogo literaturnogo jazyka. SFU 18(1982): 94—100.
- Sistema fonem volžskogo govora marijskogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija. II. Joškar-Ola 1968. 89—101.
- Poslelogi i casticy v volžskom govore marijskogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija II. Joškar-Ola 1968. 111—194.
- Istoria infinitivnyh obrazovanii i schodnyh s nimi form v marijskom jazyke. VFU 5(1970): 98—103.
- Nominativ prjamogo dopolnenija v marijskom jazyke. VFU 6(1975): 114—121.
- Členenie marijskogo slova na morfemy. VMJa. (1975): 50—64.
- O nekotoryh morfoložičeskich javlenijach v marijskom jazyke: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola. 1981. 164—187.
- Iz nabljudenij nad affiksaľnoj sinonimiej v marijskom jazyke. VMJa. (1982): 56—81.
- K ocenke leksičeskich novoobrazovanij 20-30-ch gg. VMJa. (1986): 45—65.
- LEVITSKAJA, L. O., O neskol'kich tjurkizmach marijskogo slovarja. NyK 85(1983): 387—390.
- LEWY, E., Tscheremissische Grammatik. Darstellung einer wiesentscheremissischen Mundart. Leipzig 1922.
- Tscheremissische Texte I—II. Hannover 1925—1926.
- Meria und Tscheremissen. UJb. 16(1936): 79—81.
- Tscheremissisches Wörterbuch. Mit Unterstützung durch Hans-Peeter Reiter aus dem Nachlaß herausgegeben von Hartmut Katz. München 1981.
- LYTKIN, V. I., Ètimologii nekotoryh marijskich slov. VMJa. (1964): 60—62.
- MAJTINSKAJA, J. E., Mestoimenija v mordovskich i marijskich jazykach. Moskva 1964.
- Marijsko-russkij slovar'. Főszerkesztő: B. A. Serebrennikov. Moskva 1956.
- MARK, K., Sovremennaja antropologija marijcev v svjazi s voprosom ètnogeneza mari: Proischoždenija marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967.
- MÄGISTE, J., Gibt es im Tscheremissischen baltische Lehnwörter. UAJb. 31(1959): 169—176.
- MIKOLA, T., A cseremisiz redukált magánhangzók eredetének kérdéséhez. NyK 82(1980): 271—279.
- MESSERSCHMIDT, D. G., Specimen Philologiam Hyperborei. 1720. Archiv AN SSSR, fond 98, op. I, N 36.
- MILLER, G. F., Opisanie vseh živuščich v Kazanskoj gubernii jazyčeskich narodov, jako to čeremis, čuvaš i votjakov. Sanktpetersburg 1791. L. Müller, G. F.
- MURZAEV, A. S., Marijskij (kârâk marla) orfografičeskij slovar'. Moskva, 1940; Joškar-Ola 1944.
- MUSTAEV, E. N., O sinonimičnyh sostavnyh glagolach s vidovym značeniem. VMJa. (1975): 135—139.
- O zaimstvovanii i obrazovanii sinonimov v marijskom jazyke. SFU 10(1974): 31—39.

- Marijskie prilagateľnye, oboznačajuščie cveta. SFU 10(1974): 179—182.
K probleme odnokorenyh sinonimov i variantov v marijskom jazyke. SFU 11(1975): 353—358.
- MÜLLER, G. F., Sammlung Russischen Geschichte. III. Sankt-Petersburg 1759.
- G. NAGY, E., Die Wiederholung von Verben und Partizipien in den permischen Sprachen und im Tscheremissischen. NyK 86(1984): 404—408.
- NETTL, B., Cheremis Musical Styles. Bloomington, 1960.
- NOVOSELOVA, N. M., Spektraľnye charakteristiki sonoryh glasnyh marijskogo jazyka. VMJa. (1975): 176—189.
- Očerki istorii Marijskoj ASSR. Joškar-Ola I. 1965; II. 1960.
- PAASONEN, H., A finn és a cseremisiz isten-névról. NyK 37(1907): 14—21.
Beiträge zur Kenntnis der Religion und des Kultus der Tscheremissen. KSz 2(1901): 30—38; 122—133; 198—210.
Tscheremissische Texte. Herausgegeben von P. Siro. SUST 78(1939).
Ost-tscheremissisches Wörterbuch, Bearbeitet und herausgegeben von P. Siro. Helsinki 1948.
- PALLAS, P. S., Linguarum totius orbis Vocabularis Comparative Augustissimae cura collecta I—II. Petropoli 1787—1789.
- PATRUŠEV, G. S., Puti obogoščeniya slovarnogo sostava marijskogo jazyka. Uč.zap. MarNII 6(1954): 23—39.
Osnovnye puti obogoščeniya slovarnogo sostava marijskogo jazyka. (Avtoreferat.) Leningrad 1955.
Iz istorii izučeniya marijskogo jazyka. Uč.zap. Marpedinstituta. 16(1958): 3—28.
Marijskie slovari XIX i načala XX veka: Voprosy marijskogo jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 17—36.
K voprosu o russko-marijskich jazykovykh kontaktach. VFU 5(1970): 134—141.
- PENGIŤOV, N. T., Sopostovitel'naja grammatika russkogo i marijskogo jazykov. I. Joškar-Ola 1958.
K voprosu o zvukovom sostave sovremennogo marijskogo jazyka. Uč.zap. MarNII 1(1948): 51—8.
Pričaštija v marijskom jazyke. Uč.zap. Marpedinstituta 9(1955): 116—132.
Nekotorye voprosy grammatiki marijskogo jazyka. Trudy MarNII 7(1955): 81—96.
O padežach v marijskom jazyke. Trudy MarNII 9(1956): 37—57.
Formy čisla imen i osobennosti ich upotrebleniya v marijskom jazyke. Trudy MarNII 10(1957): 77—89.
Osobennosti upotrebleniya glagol'nyh sostavnyh skazuemyh v russkom i marijskom jazykach. Uč.zap. Marpedinstituta 16(1958): 104—109.
Porjadok slov v predloženi v marijskom jazyke. Trudy MarNII 15(1961): 113—124.
Puti razvitija marijskogo literaturnogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija I. Joškar-Ola 1964. 3—16.

- Sostojanija marijskogo pravopisanija i zadači ego unifikacii: Voprosy marijskogo jazykoznanija II. Joškar-Ola 1968. 43—53.
- PETUCHOVA, L. A., Iz istorii izučenija slovosočetanij v marijskom jazyke. VMJa. (1978): 91—103.
- Glagolnye slovosočetanija, vyražajuščie obstojatelstvennye otnošenija: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 50—67.
- Glagolnye slovosočetanija s zavisimym deepričastiem. VMJa. (1982): 105—123.
- Valentnye svojstva glagola *štas' delat'* v marijskom jazyke. SFU 17(1981): 10—16.
- Proischoždenie marijskogo naroda. Materialy naučnoj sesii provedennoj Marijskim naučno issledovatel'skim institutom jazyka, literatury i istorii (23—25 dekabnja 1965 goda). Joškar-Ola 1967.
- RAMSTEDT, G. J., Bergtscheremissische Sprachstudien SUST 17(1902).
- RAVILA, P., Über die Entstehung des tscheremissischen Konjugationssystems. FUF 25(1938): 1—25.
- Merja und Tscheremissen. FUFA 26(1938): 19—26.
- RÄSÄNEN, M., Die tschuwassischen Lehnwörter im Tscheremissischen. SUST 48(1920).
- Die tatarischen Lehnwörter im Tscheremissischen. SUST 50(1923).
- Türkische Lehnwörter in den permischen Sprachen und im Tscheremissischen. FUF 23(1935): 103—107.
- Neue tscheremissische und tschuwassische Wörterbücher nebst Etymologien auf Grund derselben. FUFA 24(1937): 43—52.
- Wortgeschichtliches zu den Sprachen der Wolgavölker. FUF 26(1939—1940): 125—143.
- Tscher. *jamdar* 'klar, Flasche' und etwas von der Geschichte des Glases und Bersteins. NyK 50 (1936): 386—389.
- RÉDEI, K. Sandhi Erscheinungen in den permischen und wolgafinnischen Sprachen. ALH 24(1974): 307—312.
- RIESE, T., The Conditional Sentence in the Ugrian, Permian and Volgaic Languages. Studia Uralica B. 3. Wien 1984.
- RISTINEN, E. A., An East Cheremis Phonology: American Studies in Uralic Linguistics. Bloomington 1960. 249—287.
- RÓNA-TAS A., Középmongol eredetű jövevényszavak a csuvasban: Néprajz és Nyelvtudomány 15—16(1971—1972): 77—88.
- Russko-marijskij slovar' (Muter). Szerkesztők: V. M. Vasilev, J. T. Mitjuk, V. A. Muchin. Krasnokokšajsk 1928.
- Russko-marijskij slovar'. Főszerkesztő: I. S. Galkin. Moskva 1966.
- RYBAKOVA, P. G.—UČAEV, Z. V., Kurâk marij den olâk marij mut-wlakâm taņastarâme slovar' [Hegyi és mezei cseremisiz összehasonlító szótár]. Joškar-Ola 1955.
- SAARINEN, S., Die Dialekte des Tscheremissischen: Einteilung und klassifizierungskriterien: Dialektologia Uralica. Materialien der ersten Internationalen Symposions zur Dialektologie der uralischen Sprachen 4—7.

- September 1984 in Hamburg. Wiesbaden 1985. 195—199.
- SAUVAGEOT, A., de quelque singularités de la conjugaison tchéremisse. NyK 86(1984): 81—88.
- SAVATKOVA, A. A., *Marâ orfografičeskij slovar'. (kârâk marla) [Cseremisiz helyesírâsi szótár. (Hegyi cseremisiz)]*. Joškar-Ola 1956.
- Russkie zaimstvovanija v marijskom jazyke. Joškar-Ola 1969.
- O kalķirovanii v marijskom jazyke. Voprosy marijskogo jazykoznanija. Joškar-Ola 1964. 37—44.
- Nekotorye osobennosti v obrazovanii form povelitel'nogo naklonenija gornogo narečija. VMJa. (1975): 102—106.
- SEBEOK, Th. A.—RAUN, A., *The first Cheremis Grammar (1775)*. Chicago 1956.
- SEBEOK, Th. A.—BREWSTER, P. G., *Studies in Cheremis*. Vol. 6. Games. Bloomington 1958.
- SEBEOK, Th. A.—INGEMANN, F. I., *The Supernatural*. Viking Fund Publications in Anthropology, N 22. New York 1956.
- An Eastern Cheremis Manual*. Bloomington—The Hague 1961.
- SEBEOK, Th. A.—ZEPS, V. J., *Concordance and Thesaurus of Cheremis Poetic Language*. Janua Linguarum Series Maior, N 8. 1961.
- SEBEOK, Th. A., *The Cheremis*. Human Relations Area Files, Inc. 1955.
- Sources for a Mari Chrestomathy. UAJb. 34(1962): 26—40. Grammatischer Parallelismus in einem tscheremissischen Segen. UAJb. 39(1967): 41—48.
- Les Tschérémisses au XVIIe siècle témoignage de Witsen. ÉFOu. 10(1973): 61—75.
- SEPEEV, G. A., *Vostočnye marijcy*. Joškar-Ola 1975.
- SEREBRENNIKOV, B. A., *Kategorii vremeni i vida v finno-ugorskich jazykach permskoj i volžskoj grupp*. Moskva 1960.
- O vidovyh značenijah prošedšego očevidnogo i neočevidnogo vremen v lugovo-vostočnom marijskom jazyke: Doklady i soobščeniya Instituta Jazykoznanija AN SSSR. Moskva. 2(1952): 91—96.
- Izoglossnye javlenija čuvaškogo i marijskogo jazykov: Akad. V. A. Gordlevskomu k ego semidesjatiletiju. Moskva 1953. 231—242.
- Zadači v oblasti izučeniya i razvitija marijskogo jazyka. Uč.zap. MarNII. 6(1954): 3—22.
- Zur Geschichte der a-Laute im Tscheremissischen und Tschuwassischen. UAJb. 29(1957): 224—230.
- Über einige rätselhaftige Verbalformen in dem syrjänischen, wotjakischen und tscheremissischen Sprachen. UAJb. 30(1958): 68—73.
- O nekotoryh različijah v upotreblenii analitičeskich form prošedšich vremen v marijskom i permskom jazykach. Uč.zap. Marpedinstituta 16(1958): 100—109.
- Frekventatiivse sufiksi -l tarvitamise söltuvusest foneetilistest tingimustest mordva ja mari keeles. ESA 5(1959): 257—260.
- O nekotoryh zakonomernostjach upotreblenija sokraščennoj i polnoj

- formy napraviteľného padeža v lugovo-vostočnom dialekte marijskogo jazyka. Trudy MarNII 18(1964): 141—151.
- Iz istorii razvitija značenij grammatičeskich form v marijskom jazyke. Trudy MarNII 18(1964): 193—200.
- O sovremennoj i drevnej sisteme marijskich padežej: Voprosy marijskogo jazykoznanija. 1(1964): 104—114.
- O pravilnosti upotreblenija terminov „obstojaťstvennyj padež” i „osnovnoj padež” v marijskich grammatikach: Voprosy marijskogo jazykoznanija. 1(1964): 111—114.
- Proischoždenie marijskogo naroda po dannym jazyka: Proischoždenie marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967. 165—180.
- Iz istorii nekotorych morfoložičeskich obrazovanij marijskogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija II. Joškar-Ola 1968. 102—110.
- Na neneckie i marijskie temy. SFU 5(1969): 71—76.
- O nekotorych vozmožnyh putjach utraty garmonii glasnych v permskich jazykach i lugovom dialekte marijskogo jazyka. SFU 12(1976): 35—40.
- O proischoždenii suffiksaľnogo ělementa *s* v formach povelitel'nogo naklone-nija v mordovskich i marijskom jazyke. SFU 16(1980): 98—101.
- O značenii i proischoždenii vydelitel'nyh častic *-ak* i *-at* v marijskom jazyke. C3IFU 513—514.
- O putjach prevrašćenija odnogo mikrotipa v drugoj mikrotip (na materiale marijskogo jazyka): Istoriko-tipoložičeskie issledovanija po finno-ugorskim jazykam. Moskva 1978. 5—48.
- SIBATROVA, S., K ětimolžii nekotorych marijskich poslelogov. SFU 22(1986): 34—38.
K voprosu o sinonimike sintetičeskich form i posleložnyh konstrukcij v marijskom jazyke. SFU 22(1986): 108—115.
- SMIRNOV, I. N., Ceremissy. Kazan 1899.
Les populations finnoises des basins de la Volga et de la Kama. Paris 1898.
- SMIRNOV, K. F. — ANDREEV, I. F., Marij jĕlme orfografičeskij slovař. Joškar-Ola 1948.
- Sovremennyj marijskij jazyk. Morfoložija. (Szerkesztők: N. T. Pengitov, I. S. Galkin, N. I. Isanbaev). Joškar-Ola 1961.
- STRAHLENBERG, F. J., Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia. Stockholm 1730.
- STRELNIKOV, S. M., Marijskie ělementy v žgonskom jazyke. SFU 14(1978): 117—120.
- SURIKOVA, O. G., O značenii suffiksa *-rak* v marijskom jazyke: Voprosy marijskogo jazykoznanija 1(1964): 123—124.
- SZILASI M., Cseremis szótár. Budapest 1901.
- SZINNYEI J., Labiális illeszkedés a cseremis nyelvben. NyK 24(1894): 143—151.
- ŠORIN, V. S., Maro-russkij slovař gornogo narečija. Kazan 1920.
- TIMOFEEVA, V. T., Sovremennyj marijskij jazyk. Sintaksis složnogo predloženija. Joškar-Ola 1961.
Sloznosočinennye predloženija s soeditel'nymi sojuzami v marijskom jazyke. Trudy MarNII 10(1957): 108—129.

- Sloznosočinennye predloženiya s razdelitel'nymi sojuzami v marijskom jazyke. Trudy MarNII 10(1957): 130—134.
- Sloznosočinennye predloženiya s protivitel'nymi sojuzami v marijskom jazyke. Uč.zap. Marpedinstituta 16(1958): 110—128.
- Dopoldnitel'nye pridatočnye predloženiya v marijskom jazyke. Trudy MarNII 12(1958): 167—172.
- Pridatočnye predloženiya vremeni v marijskom jazyke. Trudy MarNII 13(1960): 137—143.
- Častica -at marijskogo jazyka: Voprosy marijskogo jazykoznanija. 2(1968): 115—120.
- Osobennosti kosvennoj reči marijskogo jazyka. VMJa. (1975): 95—101.
- ТРОИЦКИЙ, В. П., Čeremissko-russkij slovar'. Kazaň 1894.
- TRUBE, L. L., O bylom rasselenii marijcev na territorii Gorkovskoj oblasti po dannym toponimii: Proischoždenie marijskogo naroda. Joškar-Ola 1967. 210—214.
- TUŽAROV, G. M., Nimisõnade arvutunnused mari keele Jarangi (Jaranski) murrakus. ESA 11(1965): 237—244.
- γ-lõpulisest komitatiivist mari keele jarangi murrakus. ESA 12(1966): 165—167.
- Jarangi murde asendist mari murrete süsteemis. ESA 13—14 (1969): 193—203.
- Komitativ i kauzativ v jaranskom govore marijskogo jazyka. SFU 1(1965): 37—42.
- O nekotorych padežach v jaranskom govore marijskogo jazyka. SFU 1(1965): 79—87.
- Konjuktiv v jaranskom govore marijskogo jazyka. SFU 2(1966): 37—42.
- Časticy upotrebljajuščiesja s formamy imperativa v jaranskom govore marijskogo jazyka. SFU 2(1966): 103—106.
- Pljuskvamperfekt v jaranskom govore marijskogo jazyka. SFU 2(1966): 197—199.
- K-ovye varianty častic v marijskom jazyke. SFU 3(1967): 33—34.
- Imeetsja li sravnitel'nyj padež v marijskom jazyke. SFU 3(1967): 183—186.
- Pljuskvamperfekt absentiva v severo-zapadnom narečii marijskogo jazyka. SFU 3(1967): 263—266.
- Sravnitel'nyj padež v marijskom jazyke. SFU 13(1977): 111—118.
- Sovmestnyj padež v marijskom jazyke. SFU 13(1977): 271—279.
- Abessiv v marijskom nacional'nom jazyke. SFU 19 (1983): 173—183.
- Kauzativ v marijskom jazyke. SFU 20(1984): 34—41.
- Problema nemarkirovannogo imeni v marijskom jazyke. SFU 20(1984): 282—289.
- Problema nemarkirovannogo akkuzativa v marijskom jazyke. SFU 22(1986): 108—115.
- Komparativ v marijskom jazyke. VMJa. (1986): 98—122.
- УЧАЕВ, З. В., Bezličnye predloženiya v marijskom jazyke. Trudy MarNII 8(1956): 68—94.

- O skazuemostnom upotreblenii pričastij buduščego vremeni v marijskom jazyke. Trudy MarNII 12(1958): 159—166.
- Infinitivnye predloženiya v marijskom jazyke. Trudy MarNII 13(1960): 121—135.
- Glasnye fonemy malmyžskogo dialekta marijskogo jazyka. Trudy MarNII 18(1964):
- Glasnye *i*, *ä* v kilmezskom govore marijskogo jazyka. SFU 2(1966): 247—253.
- Soglasnye *s*, *s'* i *š* v malmyžskom dialekte marijskogo jazyka. SFU 7(1971): 97—101.
- O dvuch omonimičnych formach v sisteme naklonenij marijskogo glagola: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 38—50.
- Russkie zaimstvovanija v marijskom jazyke v svete ego slovoobrazovanija. VMJa. (1986): 21—32.
- UOTILA, T. E., Ein tscheremissisches Moduselement. FUF 26 (1940): 121—124.
- Üpämarij I. V. M. Vasil'ev.
- VALITOV, G. N., Količestvennye sočetanija v funkcii podležaščego v marijskom jazyke. SFU 14(1978): 112—116.
- Vyraženie podležaščego imenem prilagateľnym. VMJa. (1978): 104—108.
- Vyraženie podležaščego mestoimenijami v marijskom jazyke. FU 4(1977): 134—144.
- O subjekte deepričastnyh konstrukcij v marijskom jazyke. FU 6(1980): 136—145.
- Vyraženie podležaščego slovoočestanijami: Voprosy grammatiki i leksikologii. Joškar-Ola 1980. 67—74.
- Vyraženie podležaščego infinitivom. VMJa. (1982): 96—105.
- VASIKOVA, L. P., Složnye predloženiya v sovremennom marijskom literaturnom jazyke I. Joškar-Ola 1982.
- Prošedšee vremja glagola v marijskom jazyke. (Avtoreferat.) Tartu 1955.
- Imperfekt ja perfekt mari keeles. ESA 4(1958): 286—298.
- Slovoizmenenie i upotreblenie glagolov *ulaš* i *lijaš* v marijskom jazyke. Trudy MarNII 18(1964): 153—171.
- Modalnye značeniya pričastij buduščego vremeni v sovremennom marijskom jazyke. VMJa. (1975): 78—87.
- Nekotorye osobennosti infinitivov v sovremennom marijskom jazyke. VMJa. (1976).
- Predikativnye deepričastnye konstrukcii v marijskom jazyke. VMJa. (1986): 122—142.
- Strukturnye schemy predloženij v marijskom jazyke. SFU 18(1982): 271—282.
- Strukturno-semantičeskie osobennosti složnosočinennyh predloženij s sojuznoj časticej *-at* v marijskom jazyke. SFU 19(1983): 31—40.
- Parataxis i gipotaxis v složnom predloženii (na materiale marijskogo jazyka. FU 11(1984): 88—92.

- VASILEV, F., Posobie k izučeníju čeremiskogo jazyka na lugovom narečii. Kazan' 1887.
- VASILEV, V. M. Čeremisko-russkij slovar'. Kazan' 1911.
- Verovanija i obrjady mari. Kazan' 1914.
- Zapiski po grammatike jazyka naroda mari. Materialy dlja ètimologii i sintaksisa. Kazan' 1918.
- Marij muter (Marijsko-russkij slovar'). Krasnokokšajsk 1924.
- Marij muter. Mosko 1926.
- K voprosy o novoj orfografii lugovo-vostočnogo marijskogo literaturnogo jazyka. 1936.
- Nekotorye voprosy marijskogo jazykoznanija. Kožmodem'jansk 1948.
- Materialy po grammatike marijskogo jazyka. Joškar-Ola 1958.
- Semantičeskie i logičeskie svjazi reči v intonacionnom ee prelomlenii v marijskom jazyke. Uč.zap. MarNII 1(1948): 17–33.
- Funkcionalnaja semantika v marijskom jazyke. Uč.zap. MarNII 1(1948): 35–53.
- Idiomy inoskazatelnye izrečeniya, slova perežitki v marijskom jazyke. Uč.zap. MarNII 1(1948): 17–33.
- Funkcionalnaja semantika v marijskom jazyke. Uč.zap. MarNII 1(1948): 35–53.
- Idiomy inoskazatelnye izrečeniya, slova perežitki v marijskom jazyke. Uč.zap. MarNII 1(1948): 1107–129.
- Složnye slova i pravopisanie ich v marijskom jazyke. Uč.zap. MarNII 5(1953): 44–70.
- O vnutrennyh zakonach razvitija marijskogo jazyka. Uč.zap. MarNII 5(1953): 69–106.
- Pismennye pamjatniki na marijskom jazyke konca XVIII i pervoj poloviny XIX v. Uč.zap. MarNII 5(1953): 255–271.
- Nakloneniya i nekotorye otglagoľnye formy v marijskom jazyke. Trudy MarNII 7(1955): 97–133.
- VASIL'EV, V. N., Marijskie ornitonimy-sinonimy. FU 8(1972): 111–118.
- Pol i vozrast v marijskich ornitonimach: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 132–138.
- Marijskie ornitonimy, ich struktura i istoričeskie razvitie. VMO (1982): 65–80.
- Nazvanija ptic v marijskom jazyke. SFU 18(1982): 101–104.
- VEENKER, W., Zur phonologischen Statistik der čeremissischen (marischen) Schriftsprachen. SFU 16(1980): 106–134.
- VELENYÁK Zs., Über den Gebrauch des sogenannten Sein-Verbuns im Tscheremissischen. C3IFU 521–525.
- VERŠININ, V. I., Ètjudy po fonetike elabužskogo govora: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 43–58.
- Prozvišča v elabužskum govore marijskogo jazyka. VMO (1982): 81–100.
- VIKÁR L. — BERCZKI G., Cheremis folksongs. Budapest 1971.
- WESKE, M., Issledovanija o narečijach čeremisskogo jazyka I. Kazan' 1889.

- WICHMANN, Y., Volksdichtung und Volksbräuche der Tscheremissen. SUST 59(1931).
 Tscheremissische Texte mit Wörterverzeichnis und grammatikalischen Abriss. Helsinki 1923; 1953.
 Tscheremissische Sätze (herausgegeben von A. Alhoniemi und S. Saarinen. SUST 163 (1978). Zur Geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden s- und č-Laute im Tscheremissischen. FUF 6(1906): 17–39.
 Mutatvány az uržumi cseremiszek költészetéből. NyK 38(1908): 205–245.
 Über eine Art „Rhotazismus“ im Tscheremissischen. FUF 9(1909): 114–120.
 Beiträge zur tscheremissischen Nominalbildungslehre. SUSA 30(1913): 6: 1–42.
 Über eine Reformbewegung der heidnischen Tscheremissen. SUSA 45(1932): 21–45.
- WIEDEMANN, F. J., Versuch einer Grammatik der tscheremissischen Sprache. Reval 1947.
- WITSEN, N., Noord en Ost Tartarye. Amsterdam 1692; 1705; N. WITSENS Berichte über die uralischen Völker. Aus dem Niederländischen ins Deutsche übersetzt von T. Mikola. Studia uralo-altaica, 26. Szeged 1975.
- ZEMLJANICKIJ, ?, Slovař čeremissko-russkij. Rukopišnyj Fond Biblioteki Kazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta N°1420.
- ZEPS, V. I., Phoneme Subsystems and Correspondences in Cheremis Dialects: American Studies in Uralic Linguistics. Bloomington 1960. 347–356.
- ZORINA, Z. G., Dliteľnost' glasnych gornogo dialekta marijskogo jazyka: Voprosy marijskoj dialektologii. Joškar-Ola 1981. 71–100.
 Ešče raz ob intensivnosti glasnych marijskogo jazyka. VMJa. (1982): 136–140.
 K voprosy o fonologičeskom statuse fonemy (i) v sovremennom marijskom jazyke. SFU 21(1985): 258–262.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

I. A cseremiszi nyelvjárások rövidítése

E	erdei alnyelvjárás
ÉNy	északnyugati nyelvjárás
H	hegyi alnyelvjárás
Jo.	joškar-olai nyelvjárás
Kö.	központi alnyelvjárás
L	lipšai nyelvjárás
Vj.	vjatkai alnyelvjárás
Vo.	volgai alnyelvjárás
Uf.	ufai alnyelvjárás

II. Egyéb rövidítések

abl.	ablatívusz
akk.	akkuzatívusz
ALH	Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae I-. Budapest 1951.
appr.	approximatívusz
ar.	arab
CIFU	Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum Budapestini habitus 20—24. IX. 1960. Budapest 1963.
C2IFU	Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum Helsingiae habitus 23—28. VIII. 1965. Helsinki 1968.
C3IFU	Congressus Tertius Internationalis Fenno-Ugristarum Tallinae habitus 17—23. VIII. 1970. Tallinn 1975.
C4IFU	Congressus Quartus Internationalis Fenno-Ugristarum Budapestini habitus 9—15. Septembris 1975. I. Budapest 1975, II. 1980, III. 1981.
C5IFU	Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum. Turku 20—27. VIII. 1980.
cser.	cseremiszi
csuv.	csuvas
csuv. V.	virjal (északi) csuvas
dat.	datívusz
é.	észt
ÉFOu	Études Finno-Ougriennes I-. Budapest—Paris. 1964-.

ESA	Emakeele Seltsi Aastaraamat I-. Tallinn 1965-.
Ethn.	Ethnographia I-. Budapest 1890-.
fgr.	finnugor
fi.	finn
fr.	frekventatív
FU	Fenno-Ugristica. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised I-. Tartu 1975-.
FUF	Finnisch-Ugrische Forschungen 1–13: Helsingfors-Leipzig 1901–1913; 14-. Helsingfors, [majd:] Helsinki 1914-.
FUFA	Anzeiger der Finnisch-ugrischen Forschungen (adatait I. a FUF alatt).
FUM	Finnisch-Ugrische Mitteilungen I-. Hamburg 1977-.
FVU	Voprosy Finnougrovedenija
gen.	genitívusz
ill.	illatívusz
inessz.	inesszívusz
ir.	iráni
k.	a cseremisiz keleti irodalmi nyelv
kar.	karitívusz
karj.	karjalai
kom.	komitatívusz
komp.	komparatívusz
KSz.	Keleti Szemle I-. Budapest 1900-.
lat.	latívusz
litv.	litván
lp.	lapp
lp.K	kolai lapp
lp.L	lulei lapp
lp.N	norvég lapp
m.	magyar
mom.	momentán
mord.E	erza-mordvin
mord.M	moksa-mordvin
n.	nomen
nom.	nominatívusz
ny.	cseremisiz nyugati irodalmi nyelv
NyIOK	A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei I-. Budapest 1961-.
nyj.	nyelvjárási
NyK	Nyelvtudományi Közlemények I-. Pest, [majd:] Budapest 1872-.
Nyr.	Magyar Nyelvőr I-. Budapest 1872-.
or.	orosz
osztj.	osztják
Pl.	plurálisz
SFU	Sovetskoe finnougrovedenie I-. Tallinn 1965-.
Sg.	szingulárisz

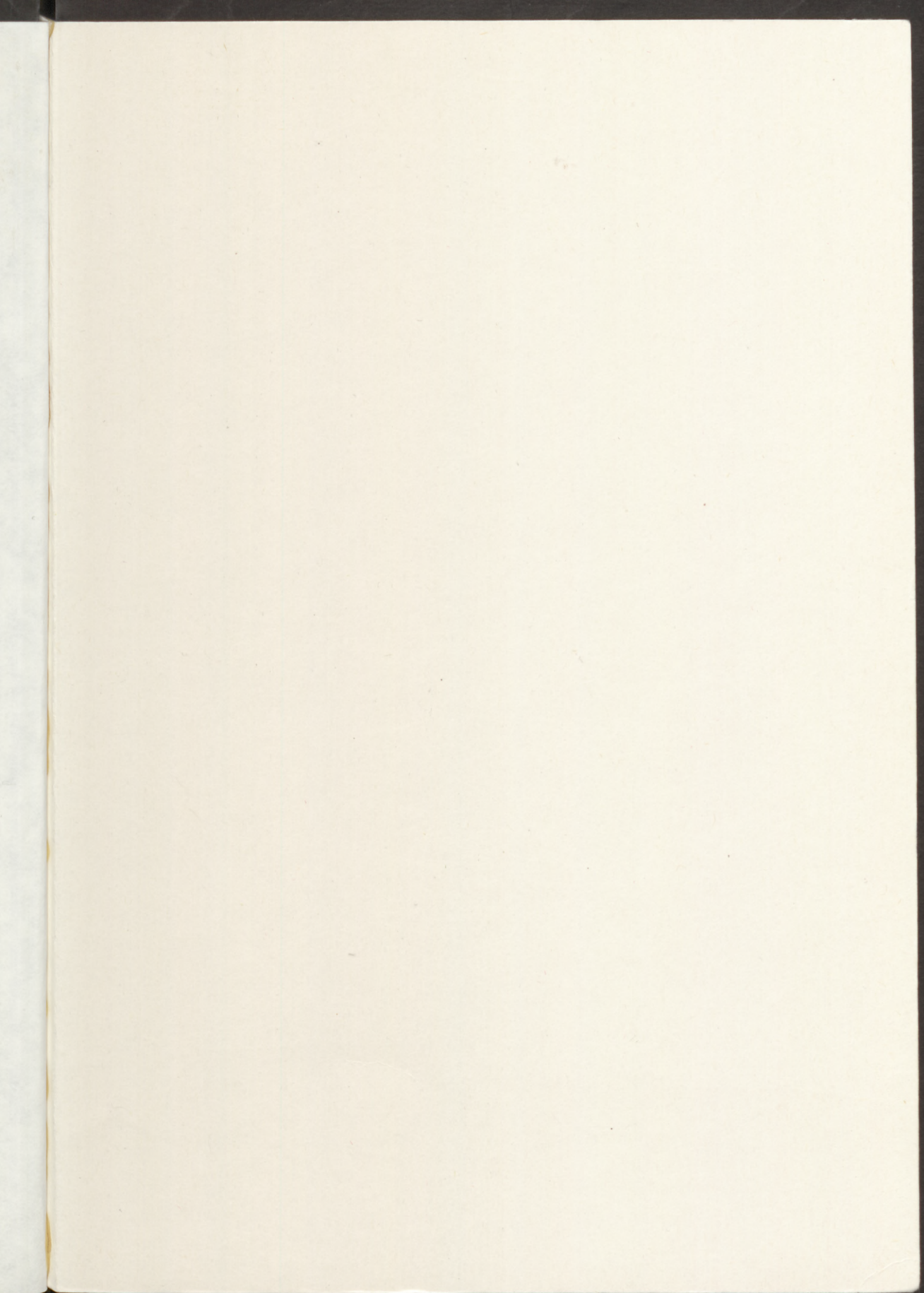
- Sj. Sananjalka 1-. Turku 1959—.
- SUSA Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. Journal de la Société Finno-Ougrienne 1-. Helsinki 1886-.
- SUST Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 1-. Helsinki 1890-.
- sz. személy
- tat. tatár
- tkp. tulajdonképpen
- Trudy MarNIISK Trudy Marijskogo Naučno-issledovatel'skogo Instituta Socialističeskoj Kul'tury 1-. Koźmodem'jansk 1939-.
- Trudy MarNII Trudy Marijskogo Naučno-issledovatel'skogo Instituta 1-. Koźmodem'jansk, [majd:] Joškar-Ola 1948-.
- TRÜ Tartu Riiklik Ülikool
- UAJb. Ural-Altaiſche Jahrbücher 24-. Wiesbaden, [majd:] Aquis Mattiacis 1952-.
- Uč.zap. MarNII Učenyje zapiski Marijskogo Naučno-issledovatel'skogo Instituta 1-. Joškar-Ola 1948-.
- Uč.zap. Marpedinstituta: Učenyje zapiski Marijskogo Gosudarstvennogo Pedagogičeskogo Instituta 1-. Joškar-Ola 1940.
- Ujb. Ungarische Jahrbücher 1—23. Berlin 1921—1943.
- v. verbum
- VFUJa. Voprosy Finno-ugorskogo Jazykoznanija
- Vir. Virittäjä 1-. Helsinki 1897-.
- VMJa. Voprosy Marijskogo Jazyka. Joškar-Ola.
- VMO Voprosy Marisjkoj Onomastiki. Joškar-Ola.
- vog. vogul
- votj. votják
- zürj. zürjén

TARTALOM

Bevezetés	3
A cseremiszi nyelvjárások	11
A cseremiszi nyelvjárások térképe	16
A cseremiszi irodalmi nyelv	17
Hangtan	20
Morfológia	26
Alaktan	30
Mondattan	74
Szövegek	79
Szójegyzék	99
A cseremiszi szövegek magyar fordítása	124
Jegyzetek	143
Irodalom	145
Rövidítésjegyzék	168

Tankönyvkiadó Vállalat
A kiadásért felelős: Vilhelm József igazgató
90-425 — Szegedi Nyomda
Felelős vezető: Surányi Tibor igazgató
Raktári szám: 41130
Felelős szerkesztő: Mitrovics Réka
Műszaki vezető: Telekes György igazgatóhelyettes
Grafikai szerkesztő: Góczy Ildikó
Műszaki szerkesztő: Smál Ferencné
A kézirat nyomdába érkezett: 1989. november
Megjelent: 1990. június
Példányszám: 1200
Terjedelem 15,37 (A/5) ív
Készült fényszedéssel, íves ofszetnyomással

36h59 +

21,50 Ft

41130

BERECZKI GÁBOR : CHRÉSTOMATHIA CEREMISSICA

CHRESTOMATHIA CEREMISSICA

A cseremisz (mari) nyelv a finnugor nyelvcsalád volgai ágába tartozik. Szókincsében, alak- és mondattanában számos közös vonást őriz a magyarral. A cseremisz nyelv sok évszázadon keresztül szoros kapcsolatban fejlődött a török nyelvcsaládba tartozó csuvassal és tatárral. A magyar-
nak is volt egy korszaka, amikor hasonló nyelvi hatásnak volt kitéve. Az így keletkezett cseremisz-magyar párhuzamok vizsgálata segít a magyar nyelvtörténet több jelentős problémájának megoldásában. E kölcsönhatás vizsgálata az általános nyelvészet számára is sok érdekességet kínál.

A Chrestomathia Ceremissica célja a mai cseremisz nyelv rendszerének bemutatása. A szójegyzékben a szerző utal a szavak eredetére is, tehát a műnek nyelvtörténeti aspektusa is van.

A bevezető részben külön fejezetek foglalkoznak a cseremisz nyelv tanulmányozásának történetével, a nyelvjárások osztályozásával és a cseremisz irodalmi nyelv kialakulásával. A terjedelmes irodalomjegyzék szinte teljességében tartalmazza a cseremisz nyelv problematikájával foglalkozó nemzetközi tudományos irodalmat.

A nyelvtani fejezet elsősorban a keleti és a nyugati irodalmi nyelvi norma jelenségeit mutatja be, de emellett bőségesen tárgyalja a nyelvjárási jelenségeket is.

A szöveggyűjtemény szemelvényeket közöl minden nyelvjárásból, az irodalmi nyelvet pedig klasszikus művekből vett szemelvények mutatják be. A könyv függelékben közli a cseremisz szövegek szószerinti magyar fordítását.

A Chrestomathia Ceremissicát haszonnal forgathatják a cseremiszszel foglalkozó egyetemi hallgatók, de a nyelvész szakemberek, sőt a nyelvészeti érdeklődésű művelt nagyközönség is.

